

ISSN 2413-0117

Ministry of Education and Science
of Ukraine

Міністерство освіти і науки
України

BULLETIN

ВІСНИК

of the Kyiv National
University of Technologies
and Design

Київського національного
університету технологій
та дизайну

№ 6 (129), 2018

Журнал розміщено в міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Серія: Економічні науки

№ 6 (129), 2018

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6

Наукове фахове видання

Періодичність виходу: 6 разів на рік

Дата заснування: грудень 1999 р.

Київ 2018

Засновником журналу «ВІСНИК Київського національного університету технологій та дизайну» є

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Науковий фаховий журнал є правонаступником видання «Известия высших учебных заведений. Технология легкой промышленности», який видавався з березня 1958 року у Київському технологічному інституті легкої промисловості (СРСР).

№ 6 (129), 2018

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ №19330–9130 ПР від 08.08.2012р.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 993 від 24.07.2002 р.

Журнал входить до переліку наукових фахових видань.

Наказ МОН України від 18.12.2018 № 1412 (додаток 10, рішення щодо присвоєння Категорії Б) – фаховість із економічних наук.

Спеціальності: 051, 071, 072, 073, 075, 076, 241, 281.

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України – 91443

ISSN 2413-0117

Журнал зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, Париж, Франція) 22.12.2004 р.

Журнал реферується та індексується у наступних міжнародних базах даних: Library of Congress Online Catalog, International DOI Foundation, CrossRef, WorldCat, Google Scholar, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Інституційний репозитарій Київського національного університету технологій та дизайну, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost, РИНЦ, Index Copernicus, Research Bible, PBN, JIF, OAJI, InfoBase Index, ISI, UIF, CiteFactor

---

Засновник і видавець:

Київський національний університет технологій та дизайну
Україна, 01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2

Головний редактор:

Грищенко І.М., доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки.

Заступник головного редактора:

Ганущак-Єфіменко Л.М., д.е.н., професор, декан факультету підприємництва та права

Видання орієнтоване на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також науково-практичних працівників і фахівців відповідних галузей промисловості.

Кривонос Олена Олександрівна – відповідальний секретар.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 4, к. 1409

тел./факс: +38 (044) 280-10-80

е-mail: econ-vistnyk@knutd.edu.ua; <http://econ-vistnyk.edu.ua>

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету технологій та дизайну, протокол № 5 від 19.12.2018 р.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за переклад, достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Передруки та переклади статей дозволяються лише за згодою автора (-ів) та редакції.

© Київський національний університет технологій та дизайну, 2018

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

BULLETIN

of the KYIV NATIONAL UNIVERSITY
of TECHNOLOGIES and DESIGN

Series: Economic sciences

№ 6 (129), 2018

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6

Scientific Specialized Edition

Issued: 6 times a year

Founded: December, 1999

Kyiv 2018

**The owner of «BULLETIN of the Kyiv National University of Technologies and Design» is
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGIES AND DESIGN**

This Scientific Specialized Journal is the successor of the edition «Proceedings of Higher educational establishments. Technology of the light industry», which was published by Kiev Technological Institute of Light Industry from March, 1958 (USSR)

№ 6 (129), 2018 The state registration of print media is KB № 19330-9130 ПП, originating date 08.08.2012
License for publishing activity is ДК №993, originating date 24.07.2002
The journal is listed & reregistered in Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1412, originating date 18.12.2018. Fields: economical. Specialties: 051, 071, 072, 073, 075, 076, 241, 281.
The journal is in the Catalogue of subscription editions of Ukraine – 91443

ISSN 2413-0117 The journal is registered in ISSN International Centre, Paris, originating date is 22.12.2004
The journal is abstracted and indexed by Library of Congress Online Catalog, International DOI Foundation, CrossRef, WorldCat, Google Scholar, The Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv National University of Technologies and Design Institutional Repository, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost, ПИИЦ, Index Copernicus, Research Bible, PBN, JIF, OAJI, InfoBase Index, ISI, UIF, CiteFactor

---

Owner and Publisher: Kyiv National University of Technologies and Design
Ukraine, 01011, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str.

Editor-in-Chief: **Ivan M. Gryshchenko** – Dr., professor, academician National Academy of Pedagogical Sciences Ukraine, Honored Worker of Education of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in science and technology.

Deputy Editor: **Liudmyla M. Ganushchak-Yefimenko** – Dr., professor

---

Economics & Business Management. Higher Education: progress, problems and prospects.

The journal is aimed at a wide range of researchers, professors, students, and graduate students and to bring the results of scientific research carried out under a variety of intellectual traditions and organizations of procedures to the attention of a specialized readership.

EDITORIAL OFFICE:

01011, Ukraine, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str., office 4-1409

Tel./fax: +38 (044) 256-29-86

e-mail: econ-vistnyk@knutd.edu.ua; <http://econ-vistnyk.knutd.edu.ua>

Recommendations from Science Council of Kyiv National University of Technologies and Design, Protocol № 5 of 19.12.2018

Articles are published in the original language. The authors are responsible for the translation, authenticity of facts, quotations, proper names, geographic names, names of enterprises and other information.

The Editorial Office and author's consent needed prior to republishing or translating the articles.

© Kyiv National University of Technologies and Design, 2018

ВІДОМОСТІ ПРО ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ
наукового фахового журналу
«Вісник Київського національного університету технологій та дизайну,
Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design»
СЕРІЯ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

Грищенко Іван Михайлович – головний редактор, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Ганущак-Єфіменко Людмила Михайлівна – заступник головного редактора, доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Члени редакційної колегії

Гавриш Олег Анатолійович – доктор технічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна.

Денисенко Микола Павлович – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Касич Алла Олександрівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Крахмальова Ніна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Куклін Олег Володимирович – доктор економічних наук, професор, Черкаський державний бізнес-коледж, Україна.

Лепейко Тетяна Іванівна – доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна.

Мягких Ірина Миколаївна – доктор економічних наук, доцент, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Ольшанська Олександра Володимирівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Тарасенко Ірина Олексіївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Чубукова Ольга Юріївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Щербак Валерія Геннадіївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна.

Denis Ushakov – PhD, Professor, Suan Sunandha Rajabhat University, International College, Bangkok, Thailand.

Dietmar Vahs – PhD, Professor, Germany.

Giorgi Gvartadze – Full Professor, Akakii Tsereteli State University, Full Professor, Kutaisi University of Law and Economics, Georgia.

Hendrik S. Doss – PhD, Professor, Germany.

Rafał Rebilas – PhD, Vice Dean of the Faculty of Management, IT and Social Studies, University of Dąbrowa Górnicza, Poland.

William H. Meyers – Emeritus Professor of Agricultural & Applied Economics Food and Agricultural Policy Research Institute, USA.

Zdzisława Dacko-Pikiewicz – Professor, Rector University of Dąbrowa Górnicza, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Poland.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 4, к. 1409

тел./факс: +38 (044) 280-10-80; e-mail: econ-vistnyk@knutd.edu.ua; <http://econ-vistnyk.knutd.edu.ua>

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

- 1 **Злотенко О. Б.**
Місце і роль інвестицій у системі економічної безпеки промислового підприємства 8
- 2 **Іздебска Н. В.**
Фінансово-економічне регулювання інноваційного розвитку кластерооб'єднаних підприємств в Україні 16
- 3 **Копча Ю. Ю.**
Особливості ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи потенціалу його економічної безпеки 26
- 4 **Мурована Л. В.**
Основні тенденції українського ринку публічних закупівель у 2018 році 38
- 5 **Ручинська Н. С.**
Економіко-математичне моделювання в системі економічних досліджень 48
- 6 **Хомутенко А. В.**
Інформаційне забезпечення управління державними фінансами України 56
- 7 **Щербак В. Г.**
Нові виклики вимушеної внутрішньої та трудової міграції в Україні 73

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

- 8 **Ареф'єв С. О.**
Концептуальний підхід до формування адаптивного управління на підприємстві 85
- 9 **Кулак Н. В.**
Фактори інноваційного розвитку підприємств сфери послуг 95
- 10 **Птащенко О. В., Шевченко І. О., Кошарна В. В., Куц Я. М.**
Бюджетна програма як основа програмно-цільового планування в сучасних умовах глобалізації 101
- 11 **Шацька З. Я.**
Сутність дефініції поняття «підприємницька структура» та підходи до її трактування 111
- 12 **Шевченко І. Ю.**
SWOT-аналіз автомобілебудівної галузі України 124
- 13 **Щербак В. Г., Дудорова Т. Ю.**
Удосконалення процесу митно-логістичного постачання в Україні 134

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

- 14 **Ареф'єва О. В., Мягких І. М., Соловей Н. В.**
Вплив інвестиційного клімату та фінансового аналізу в прийнятті інвестиційних рішень 143

TABLE OF CONTENTS

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF ECONOMY

1	Zlotenko O. B. Understanding the role and implications of investments in the framework of industrial enterprise economic security	8
2	Izdebska N. V. Financial and economic regulations for innovative development of enterprise clusters in Ukraine	16
3	Kopcha Yu. Yu. Reviewing company economic sustainability indicators in the framework of its economic security	26
4	Murovana L. V. The key trends of Ukrainian market of public procurement in 2018	38
5	Ruchynska N. S. Mathematical economic modelling in the economic research framework	48
6	Khomutenko A. V. Management information support to public finance in Ukraine	56
7	Shcherbak V. G. New challenges of forced internal and labor migration in Ukraine	73

MODERN TENDENCIES AND MANAGEMENT PROBLEMS

8	Arefiev S. O. Conceptual approach to building an adaptive management framework at the enterprise	85
9	Kulak N. V. Factors of innovative development of enterprises in the service sector	95
10	Ptashchenko O. V., Shevchenko I. O., Kosharna V. V., Kushch Ya. M. Budgetary program as a framework for program and target planning	101
11	Shatska Z. Ya. Implications of an entrepreneurial structure concept and basic approaches to its interpretation	111
12	Shevchenko I. Yu. SWOT-analysis of the automotive industry in Ukraine	124
13	Shcherbak V. G., Dudorova T. Yu. Improving the processes for providing customs and logistics services in Ukraine	134

INNOVATION AND INVESTMENT POLICY

14	Arefieva O. V., Miagkyh I. M., Solovei N. V. The impact of investment climate and financial analysis implications in making investment decisions	143
----	--	-----

УДК 338.24

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.1

Олександр Б. Злотенко

Хмельницький національний університет, Україна

МІСЦЕ І РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто поняття інвестицій та інвестиційної діяльності з погляду забезпечення економічної безпеки підприємства. Проаналізовано характер впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ на процес здійснення інвестицій, що унеможливорює розрахунок абсолютно точного прогнозу результатів діяльності, ресурсами якої виступають цінності, що розглядаються в рамках поняття «інвестиції». При цьому наголошується, що оскільки не можна абсолютно точно спрогнозувати результати інвестиційної діяльності, виникає певний рівень ризикованості, який варто враховувати під час здійснення інвестицій. Разом з тим, у межах поняття «інвестиції» запропоновано поділити ризик на дві компоненти: ризик втрати початкових цінностей, які виступають ресурсами певної діяльності, та ризик, що безпосередньо пов'язаний із діяльністю, яка включає використання зазначених цінностей як ресурсу. Сформульовано поняття «інвестиції» з огляду на ризикованість процесу інвестування, тобто розуміння того, що отримання вигоди в контексті поняття «інвестиції» виникає тільки тоді, коли існує ризик. Зважаючи на це, запропоновано розглядати інвестиції як вкладення матеріальних нематеріальних цінностей в об'єкти економічної, соціальної, екологічної та інших видів діяльності з урахуванням існування ризикованості, в результаті чого досягається відповідна вигода. Досліджено джерела фінансування інвестиційної діяльності та ризики, пов'язані з їх використанням. Зазначено, що в контексті забезпечення економічної безпеки пріоритетними вважаються власні кошти підприємства, проте в багатьох випадках їх обсяг не може покрити потреби підприємства і, як наслідок, рівень економічної безпеки знижується. Встановлено, що за відсутності достатніх обсягів внутрішнього фінансування доцільно використовувати зовнішні джерела інвестицій, але лише за умови забезпечення необхідного рівня економічної безпеки підприємства. Показано, що інвестиційна діяльність є невід'ємною частиною забезпечення ефективної діяльності підприємства та умовою досягнення належного стану його економічної безпеки.

Ключові слова: *інвестиції; інвестиційна діяльність; економічна безпека; загроза; ризик.*

Александр Б. Злотенко

Хмельницький национальный университет, Украина

МЕСТО И РОЛЬ ИНВЕСТИЦИЙ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье раскрыты понятия инвестиций и инвестиционной деятельности с точки зрения обеспечения экономической безопасности предприятия. Проанализирован характер влияния факторов внешней и внутренней среды на процесс осуществления инвестиций, который делает невозможным расчет абсолютно точного прогноза результатов деятельности, ресурсами которой выступают ценности, рассматриваемые в рамках понятия «инвестиции». При этом акцентируется, что поскольку нельзя абсолютно точно спрогнозировать результаты инвестиционной деятельности, возникает определенный уровень рискованности, который следует учитывать, осуществляя инвестиции. Вместе с тем, в рамках понятия «инвестиции» предлагается поделить риск на две компоненты: риск потери начальных ценностей, которые выступают ресурсами определенной деятельности,

и риск, напрямую связанный с деятельностью, включающей использование указанных ценностей как ресурса. Сформулировано понятие «инвестиции», учитывая рискованность процесса инвестирования, то есть понимание того, что получение выгоды в контексте понятия «инвестиции» возникает только тогда, когда существует риск. В этой связи инвестиции предложено рассматривать как вложения в виде материальных и нематериальных ценностей в объекты экономической, социальной, экологической и других видов деятельности с учетом существования рискованности, в результате чего достигается соответствующая выгода. Исследованы источники финансирования инвестиционной деятельности, а также риски, связанные с их использованием. Отмечено, что в контексте обеспечения экономической безопасности приоритетными считаются собственные средства предприятия, однако во многих случаях их объем не может покрыть потребности предприятия, и, как следствие, уровень экономической безопасности снижается. Установлено, что при отсутствии достаточных объемов внутреннего финансирования целесообразно использовать внешние источники инвестиций, но только при условии обеспечения необходимого уровня экономической безопасности предприятия. Показано, что инвестиционная деятельность становится неотъемлемой частью обеспечения эффективной деятельности предприятия и условием достижения состояния его экономической безопасности.

Ключевые слова: инвестиции; инвестиционная деятельность; экономическая безопасность; угроза; риск.

Oleksandr B. Zlotenko

Khmelnytskyi National University, Ukraine

UNDERSTANDING THE ROLE AND IMPLICATIONS OF INVESTMENTS IN THE FRAMEWORK OF INDUSTRIAL ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY

The paper seeks to explore the concepts of investment and investment activity from the position of ensuring the enterprise economic security along with revealing the nature of external and internal environment factors affecting investment implementation, which makes impossible to calculate the forecast accuracy of performance outcomes, the resources of which are the assets considered within the investment concept. It is argued that since it seems impossible to predict the outcomes from investments with exact accuracy, there is always a certain degree of risk which you should consider while making investment decisions. However, in the framework of the investment concept it is suggested to divide risk into two components: the risk of losing your initial assets which are viewed as the resources for certain activities, and the risk which is directly related to the activities associated with the above assets utilization as a resource. The interpretation of the investment concept is suggested given the riskiness of the investment process, i. e. the understanding that the benefits from investments occur only when there is a risk. In this context, investments are considered as allocation of tangible and intangible assets into objects of economic, social, environmental and other activities subject to their riskiness, and thereby gaining respective benefits. The paper also provides insights on the range of investment sources as well as particular risks associated with their use. It is emphasized that from the perspective of ensuring economic security, the priority should be given to company internal financing, however, in many cases, self-financing capacity is insufficient to cover the company needs, thus reducing its economic security. It is reasoned that under the lack of internal funding it is recommended to use external sources of investment, however subject to ensuring the proper level of economic security. The findings reveal that investments have become an integral part of effective company performance and the key factor to enhance its economic security.

Keywords: investment; investment activity; economic security; threat; risk.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день у більшості випадків поняття інвестицій трактується відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» як майнові та інтелектуальні цінності, вкладені в підприємницьку та іншу діяльність для створення прибутку, досягнення соціального та екологічного ефекту [1]. У відповідності до цього підходу інвестиції – це вкладення цінностей, що носять різноманітний характер за для забезпечення діяльності у певній заздалегідь обраній сфері з метою отримання конкретної вигоди. Такий підхід до визначення поняття «інвестиції» не враховує ризик, що неминуче виникає у процесі перетворення зазначених вище цінностей у ресурс забезпечення діяльності, яка в майбутньому може привести до отримання вигоди.

Ризик, пов'язаний з інвестиційною діяльністю, асоціюється насамперед із загрозами для інвесторів, які можуть призвести до втрати інвестованих коштів. Проте, не менш актуальними є ідентифікація загроз для підприємства – реципієнта інвестицій, оскільки формування джерел інвестицій також пов'язано з певним ризиком.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженню сутності понять інвестицій, інвестиційної діяльності, інвестиційної складової економічної діяльності присвячено значну кількість наукових праць таких авторів, як: І.О. Бланк, М.П. Войнаренко, Л.Б. Бушовська, О.С. Наконечна, В.В. Ніколаюк, Ю.М. Барташевська, Б.Л. Луців, О.О. Очередько, Є.А. Стефанович, В.П. Приходько, О.В. Федорчак, О.В. Вартанова, Д.М. Туленінова, Н.М. Побережна, Ю.Б. Кракос, О.М. Калініна та інших. В зазначених наукових працях основний акцент робиться, переважно, на питаннях забезпечення інвестиційного процесу на рівні держави, інвестиційної складової економічної безпеки держави та її регіонів, захисту інтересів інвесторів та інвестиційної привабливості підприємств. При цьому, недостатньо уваги приділяється питанням забезпечення економічної безпеки підприємства як реципієнта інвестицій.

Метою дослідження є визначення місця і ролі інвестицій у системі економічної безпеки промислового підприємства як процесу, пов'язаного з певною мірою невизначеності, оскільки вигода, яка отримується від реалізації інвестицій, матиме місце у майбутньому.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. У зв'язку з невизначеністю майбутнього в процесі інвестиційної діяльності підприємства виникає ризик. Характер впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на процес здійснення інвестицій унеможливує розрахунок абсолютно точного прогнозу результатів діяльності, ресурсами якої виступають цінності, що розглядаються в рамках поняття «інвестиції». Оскільки не може бути абсолютно точного прогнозу виникає певний рівень ризикованості, який слід враховувати, здійснюючи інвестиції. Разом з тим слід зазначити, що ризик в контексті поняття «інвестиції» доцільно розділити на дві компоненти: ризик втрати початкових цінностей, які виступають ресурсами певної діяльності та ризик безпосередньо пов'язаний з освоєнням діяльності за рахунок використання зазначених цінностей, як ресурсу.

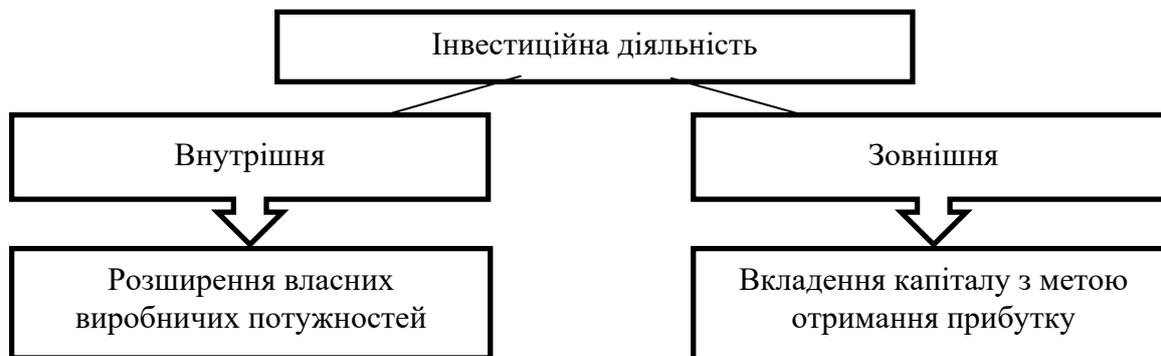
Враховуючи вищевикладене, поняття «інвестиції» доцільно розглядати з огляду на ризикованість цього процесу. Тобто тут слід усвідомлювати, що отримання вигоди в контексті поняття «інвестиції» виникає тільки тоді коли існує ризик. Отже інвестиції це вкладення матеріальних та нематеріальних цінностей в об'єкти економічної, соціальної, екологічної та інших видів діяльності з урахуванням існування ризикованості в результаті чого досягається відповідна вигода.

Забезпечення ходу реалізації будь-якого процесу можливе за рахунок здійснення певної діяльності. Оскільки в рамках категорії інвестицій розглядається саме процес, тут виникає поняття інвестиційної діяльності. Під інвестиційною діяльністю розуміються практичні дії фізичних, юридичних осіб і держави, пов'язані з реалізацією інвестицій [2, с. 59]. Таке тлумачення інвестиційної діяльності, на нашу думку, не виключає з розгляду

іноземних інвесторів, оскільки в ній можуть приймати участь ті самі суб'єкти іноземного походження, що й вітчизняного.

Такі аспекти, як технічний рівень, організація виробництва і здатність до засвоєння інновацій здійснюють основний вплив на результативність діяльності, яка забезпечується інвестиційними ресурсами [3, с. 26]. Ефективне використання інвестиційних ресурсів, метою якого є отримання прибутку передбачає певну сукупність заходів з боку суб'єктів реалізації інвестиційних ресурсів. Зазначені заходи і складають інвестиційну діяльність [4, с. 60].

На активність та ефективність інвестиційної діяльності підприємства впливає його спроможність використовувати різні джерела фінансування: кошти державного та місцевих бюджетів; кошти населення; іноземні інвестиції та інші джерела [5, с. 8]. На нашу думку поняття інвестиційної діяльності доцільно розглядати також в контексті процесу, який направлений саме на залучення додаткового фінансування тобто суб'єктом здійснення інвестиційної діяльності виступає юридична, або фізична особа, яка відчуває потребу у зовнішньому фінансуванні та залучає на заздалегідь визначених умовах додаткові ресурси з метою забезпечення своєї діяльності (рис. 1).

Джерело: розроблено автором.

Рис. 1. Розподіл інвестиційної діяльності

В сучасних умовах кошти підприємств становлять найбільшу частку реальних інвестицій, у той час, як кошти населення є другим за обсягами джерелом, кредити – третім, а кошти іноземних інвесторів, державного та місцевих бюджетів майже незначні [6, с. 106, 107]. Інвестиційну діяльність здебільшого розглядають з точки зору розміщення інвестиційних ресурсів, і тут можна зробити висновок, що суб'єктом здійснення такої діяльності є інвестор тобто юридична чи фізична особа, яка здійснює певну послідовність заходів з метою ефективного реалізації власних ресурсів, суть якої полягає в отриманні прибутку. При цьому усі учасники інвестиційної діяльності повинні бути захищеними, що відображається в рівні їх економічної безпеки.

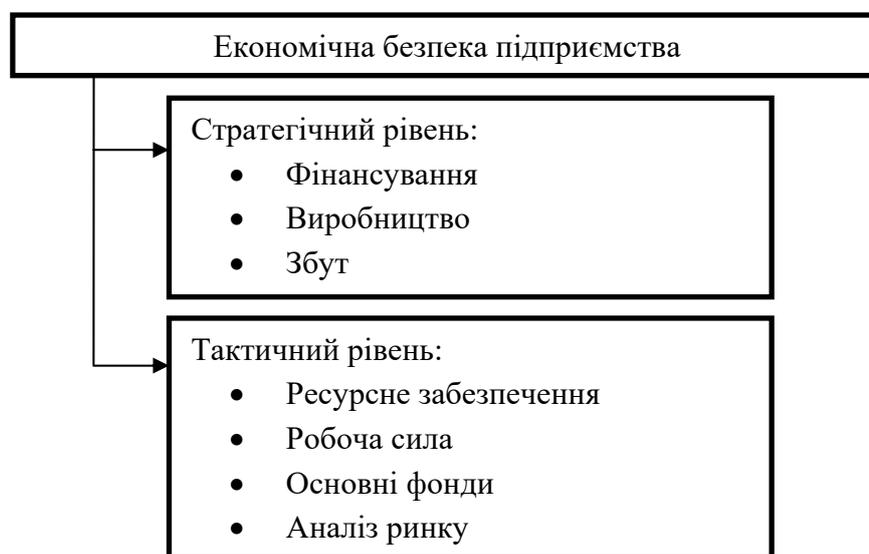
Існує багато визначень економічної безпеки підприємства, сформульованих різними авторами, серед яких багато таких, які розуміють її як: стан захищеності науково-технічного, кадрового потенціалу, життєво важливих інтересів, від потенційних загроз; стан, при якому забезпечується найбільш ефективно використання ресурсів для запобігання загрозам; міра гармонізації інтересів підприємства з суб'єктами навколишнього середовища; комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості та інші [9, с. 145].

Економічна безпека підприємства це стан, який досягається за рахунок забезпечення ефективності в основних напрямках його діяльності. Не можливо уявити економічну стійкість підприємства без налагодженої системи збуту, маркетингу, фінансів, виробництва, та фінансування. Результати діяльності за зазначеними вище напрямками пов'язані між собою і визначають зокрема ефективність підприємства. Таким чином, саме сукупність

багатьох визначальних факторів діяльності підприємства характеризує стан його економічної безпеки.

Економічна безпека не є абсолютним значенням, оскільки відображає діяльність самого підприємства, яке функціонує у певному середовищі фактори впливу якого в певній мірі носять характер невизначеності. Отже говорячи про економічну безпеку, слід усвідомлювати, що підприємство не може розраховувати на досягнення абсолютного значення безпеки, проте забезпечення її оптимального рівня цілком можливе.

Як у випадку зі світовою економікою, в рамках якої можна виділити окремі рівні господарювання і як наслідок окремі рівні забезпечення економічної безпеки, так і у випадку з підприємством економічну безпеку доцільно розглянути у контексті визначення окремих рівнів її забезпечення (рис. 2).

Джерело: розроблено автором.

Рис. 2. Рівні економічної безпеки підприємства

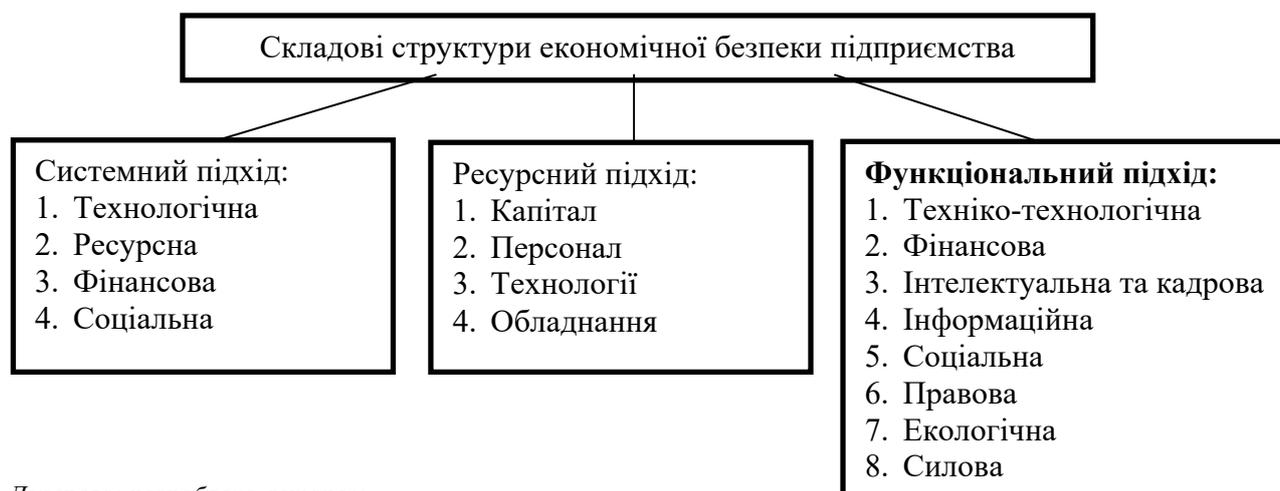
Тактичні дії повинні цілком підпорядковуватись стратегічним орієнтирам діяльності підприємства. Забезпечення виконання стратегічних напрямків створюватиме умови для досягнення оптимального значення економічної безпеки, оскільки ефективна діяльність за такими напрямками забезпечить повний цикл роботи підприємства.

Проте, стан економічної безпеки не може бути абсолютним, оскільки існують зокрема фактори зовнішнього середовища на які підприємство не може впливати, але забезпечення економічної безпеки на стратегічному рівні створить умови для мінімізації ризику та забезпечення стійкості підприємства у разі небезпеки.

На нашу думку економічна безпека – це такий стан економічної діяльності підприємства в рамках якого забезпечується стійкість останньої до негативного впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища господарювання.

Враховуючи вище викладене, можна виокремити такі складові або основні напрями забезпечення економічної безпеки: фінансова, техніко-технологічна, політико-правова, інтелектуально-кадрова, інформаційна, екологічна і силова. До зазначених складових можуть додаватись й інші, наприклад, виробничо-збутова та інноваційна [10, с. 71]. Тоді систему забезпечення економічної безпеки підприємства можна розглядати як процес реалізації її функціональних складових частин з метою найбільш ефективного використання ресурсів і підприємницьких можливостей для відведення можливих втрат, досягнення стабільного функціонування і динамічного розвитку підприємства (рис. 3).

Фінансування економічної діяльності підприємства є частиною комплексу забезпечення економічної безпеки підприємства, також воно є невід'ємним елементом господарської діяльності останнього, оскільки є джерелом не тільки для оновлення складових задіяних у господарському процесі, але й безпосередньо для забезпечення зокрема виробничої діяльності.

Джерело: розроблено автором

Рис. 3 Підходи до визначення структури економічної безпеки

Інвестиційна складова економічної безпеки суб'єктів господарювання відповідно до її економічної сутності виражається через поняття інвестиційної безпеки [7, с. 267]. Інвестиційна безпека є однією з найвагоміших складових економічної безпеки, оскільки ефективне використання власних та зовнішніх ресурсів для запобігання загрозам, які виникають в процесі інвестиційної діяльності підприємства сприяє його стійкому розвитку [8, с. 184]. Отже суть інвестиційної діяльності полягає не тільки у вкладенні інвестиційних ресурсів з метою отримання прибутку, а й у їх освоєнні з метою забезпечення конкретної діяльності в певній обраній сфері за для досягнення позитивного соціального, економічного, екологічного або іншого ефекту.

Інвестиційна діяльність в контексті освоєння ресурсів передбачає комплекс заходів спрямованих на пошук оптимального джерела фінансування та розробки відповідних умов його залучення. Разом з тим сам процес залучення зазначеного фінансування також носить ризиковий характер, та безпосередньо впливає на економічну безпеку особи, що залучає таке фінансування. Інвестиції у власний капітал підприємства дозволяють інвесторові на постійній основі розраховувати на прибуток підприємства. Це пов'язано з тим, що такі інвестиції передбачають участь інвестора у власному капіталі підприємства, що залучає інвестиції. Така особливість капітальних інвестицій може впливати на економічну безпеку підприємства у довгостроковій перспективі, оскільки фактично інвестор не тільки фінансує той чи інший проект, але стає частиною підприємства.

Джерелами фінансування можуть бути власні кошти підприємства та запозичені. В контексті забезпечення економічної безпеки пріоритетними вважаються власні кошти підприємства проте в багатьох випадках їх обсяг не може забезпечити потреби підприємства, як наслідок рівень економічної безпеки знижується. Таким чином, за умови відсутності достатніх обсягів внутрішнього фінансування доцільно використати зовнішні джерела, до складу яких входять інвестиції. Таким чином, інвестиційна діяльність стає невід'ємною частиною забезпечення ефективної діяльності підприємства та умовою досягнення стану економічної безпеки підприємства.

При здійсненні інвестиційної діяльності необхідно враховувати, що цілі інвесторів не завжди співпадають з інтересами власників підприємства. Наприклад, тоді, коли стратегічні, або мажоритарні інвестори прагнуть придбати контрольний пакет акцій з метою встановлення контролю над управлінням підприємства [2, с. 63].

Портфельні, або міноритарні інвестори зосереджені в основному на мінімізації власних ризиків, що зумовлює вкладання ними інвестиційних коштів в різні види цінних паперів, у той час як підприємство в першу чергу зацікавлене у розвитку його основних фондів, нарощення виробничого потенціалу. Таке ж протиріччя, навіть у більш виразній формі, виникає між керівництвом або власником підприємства і спекулятивними інвесторами – внутрішньоденними трейдерами і позиційними інвесторами, оскільки крім орієнтації на купівлю-продаж лише цінних паперів, вони не зацікавлені в реалізації довгострокових інвестиційних проектів, без яких підприємству важко забезпечити оновлення й розвиток його матеріально-технічної бази як основи економічної стійкості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інвестиційна діяльність підприємства передбачає можливість залучення коштів зовнішніх інвесторів, що зумовлює наявність ризиків, пов'язаних із формуванням джерел інвестицій, а отже впливає на рівень його економічної безпеки. Запобігання впливу можливих негативних наслідків інвестиційних ризиків може передбачає пошук оптимального співвідношення між потребою у інвестиційних коштах та обсягами залучених інвестицій по відношенню до обсягу власного капіталу.

При цьому слід усвідомлювати, що в контексті інвестицій разом із залученням додаткового фінансування господарської діяльності підприємства до управління останнього в тій чи іншій мірі долучатиметься інвестор, який зокрема розраховуватиме на частину прибутку. Така особливість інвестиційного процесу разом з нейтралізацією нестачі фінансування, як ризику економічній безпеці підприємства, може стати причиною зниження її рівня.

Тому при здійсненні інвестиційної діяльності із залученням зовнішніх джерел керівництву або власнику підприємства потрібно усвідомлювати вплив на його економічну безпеку цілей, які інвестори ставлять перед собою при реалізації інвестиційних проектів.

References

Література

1. Pro investytsiinu diialnist [About Investment Activity: Law of Ukraine of 18.09.1991 No. 1560-XII]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12 [in Ukrainian]. 2. Lutsiv, B.L., Kravchuk, I.S., Sas, B.B. (2014). Investuvannia: Pidruchnyk [Investing: Textbook]. Ternopil: Ekonomichna dumka. 544 p. [in Ukrainian]. 3. Ocheredko, O.O. (2015). Perspektyvy rozvytku investytsiinoi diialnosti pidpryemstv Ukrainy [Prospects for the development of investment activity of Ukrainian enterprises]. Menedzher [Manager], No. 4, P. 24–31 [in Ukrainian]. 4. Stefanovych, Ye.A. (2010). Investytsiina diialnist yak ekonomichne yavyshe [Investment activity as an economic phenomenon]. Ekonomika ta derzhava [Economy and the state], No. 11, P. 60–64 [in	1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12. 2. Луців Б. Л. Інвестування: підручник / Б. Л. Луців, І. С. Кравчук, Б. Б. Сас. – Тернопіль: Економічна думка, 2014. – 544 с. 3. Очередыко О. О. Перспективи розвитку інвестиційної діяльності підприємств України / О. О. Очередыко // Менеджер. – 2016. – № 4. – С. 24–31. 4. Стефанович Є. А. Інвестиційна діяльність як економічне явище / Є. А. Стефанович // Економіка та держава. – 2010. – № 11. – С. 60–64.

Ukrainian].

5. Prykhodko, V.P. (2013). Investytsiina bezpeka yak vazhlyvyi chynnyk podolannia finansovo ekonomichnoi kryzy [Investment security as an important factor in overcoming the financial and economic crisis]. Investytsii: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience], No. 16, P. 6–9 [in Ukrainian].

6. Fedorchak, O.V. (2017). Problemy formuvannia osnovnykh dzherel investuvannia v Ukraini [Problems of formation of the main sources of investment in Ukraine]. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia [The theory and practice of public administration], No. 1 (56), P. 104–112 [in Ukrainian].

7. Vartanova, O.V., Tulenina, D.M. (2016). Investytsiini vymiry ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytskoi diialnosti [Investment measures of economic security of entrepreneurial activity]. Modeliuvannia rehionalnoi ekonomiky: zb. nauk. prats. [Modeling of the Regional Economy: a collection of scientific papers], Ivano-Frankivsk, Vol. 2 (28), P. 263–272 [in Ukrainian].

8. Poberezhna, N.M. (2013). Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky [Investment component of economic security]. Visnyk Natsionalnogo tekhnichnogo universytetu "KPI". Ser.: Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva [Journal of NTU "KPI". Series: Technical progress and efficiency], No. 67, P. 179–185 [in Ukrainian].

9. Krakos, Yu.B., Kalinina, O.M. (2015). Vzaiemozviazok ekonomichnoi bezpeky ta investytsiinoi pryvablyvosti pidpriemstva [Interconnection of economic security and investment attractiveness of the enterprise]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment [Scientific herald of the International humanitarian university. Series: Economics and management], No. 10, P. 144–148 [in Ukrainian].

10. Ianioglo, A. (2015). Comprehensive system of ensuring the economic security of enterprise. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, Vol. 1, No. 1, P. 69–79.

5. Приходько В. П. Інвестиційна безпека як важливий чинник подолання фінансово економічної кризи / В. П. Приходько // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 16. – С. 6–9.

6. Федорчак О. В. Проблеми формування основних джерел інвестування в Україні / О. В. Федорчак // Теорія та практика державного управління. – 2017. – № 1 (56). – С. 104–112.

7. Вартанова О. В. Інвестиційні виміри економічної безпеки підприємницької діяльності / О. В. Вартанова, Д. М. Туленінова // Моделювання регіональної економіки: зб. наук. праць ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника». – Вип. 2 (28). – Івано-Франківськ: Плай, 2016. – С. 263–272.

8. Побережна Н. М. Інвестиційна складова економічної безпеки / Н. М. Побережна // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер.: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2013. – № 67. – С. 179–185.

9. Кракос Ю. Б. Взаємозв'язок економічної безпеки та інвестиційної привабливості підприємства / Ю. Б. Кракос, О. М. Калініна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 10. – С. 144–148.

10. Ianioglo A. Comprehensive system of ensuring the economic security of enterprise / A. Ianioglo // Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. – 2015. – Vol. 1, No. 1. – P. 69–79.

УДК [334.72-025.27:330.341.1](477)

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.2

Наталія В. Издебска

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
КЛАСТЕРООБ'ЄДНАНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

У статті викладено результати дослідження щодо проведеного порівняльного аналізу досвіду фінансування інноваційної діяльності. Визначено, що в Європейському Союзі застосовується досить розгалужена система джерел фінансування науки та інновацій. На відміну від європейської практики, в Україні фактично можна регулювати розподіл тільки бюджетних витрат, які йдуть головним чином на базове фінансування. Доведено, що в сучасних умовах необхідним кроком вперед має стати розробка комплексу інструментів державної підтримки інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, зокрема, створення окремої інституції для підтримки інноваційного розвитку кластерооб'єднаних підприємств. З метою вирішення найбільш гострих соціально-економічних завдань, а саме: зміни якості економічного зростання за рахунок розвитку інноваційних високотехнологічних кластерів, підвищення конкурентоздатності економіки, вбудовування в міжнародні науково-технічні програми та альянси задля підвищення конкурентоспроможності вітчизняних компаній необхідно вдосконалити систему принципів державної підтримки розвитку підприємництва. Обґрунтовано, що для активізації залучення іноземних інвестицій доцільно розширити форми їх залучення, законодавчо встановити умови укладання угод про розподіл продукції при використанні інвестицій із різних джерел, диференціювати умови інвестиційних угод між вітчизняними та іноземними підприємствами, сформулювати низку заходів щодо стабілізації українського ринку цінних паперів тощо.

Ключові слова: венчурне фінансування; державно-приватне партнерство; державна підтримка; інноваційний розвиток; інновації; інвестиційне забезпечення; національне господарство; підприємництво; малий та середній бізнес; кластерооб'єднані підприємства; фінансово-економічне регулювання.

Наталія В. Издебска

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина
**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧЕСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДИНЕНИХ
В КЛАСТЕР ПІДПРИЯТІЙ В УКРАЇНІ**

В статті изложены результаты исследования проведенного сравнительного анализа финансирования инновационной деятельности. Определено, что в Европейском Союзе применяется достаточно разветвленная система источников финансирования науки и инноваций. В отличие от европейской практики, в Украине фактически можно регулировать распределение только бюджетных расходов, которые идут главным образом на базовое финансирование. Доказано, что в современных условиях необходимым шагом вперед должна стать разработка комплекса инструментов государственной поддержки инновационной деятельности малых и средних предприятий, в частности, создание отдельной институции для поддержки инновационного развития предприятий, объединенных в кластер. В целях решения наиболее острых социально-экономических задач, а именно: изменения качества экономического роста за счет развития инновационных высокотехнологических кластеров, повышения конкурентоспособности экономики, встраивания в международные научно-технические программы и альянсы в интересах повышения конкурентоспособности отечественных компаний необходимо

усовершенствовать систему принципов государственной поддержки развития предпринимательства. Обосновано, что для активизации привлечения иностранных инвестиций целесообразно расширить формы их привлечения, законодательно установить условия заключения соглашений о разделе продукции при использовании инвестиций из различных источников, дифференцировать условия инвестиционных соглашений между отечественными и иностранными предприятиями, сформировать ряд мер по стабилизации украинского рынка ценных бумаг и т. п.

Ключевые слова: венчурное финансирование; государственно-частное партнерство; государственная поддержка; инновационное развитие; инновации; инвестиционное обеспечение; национальное хозяйство; предпринимательство; малый и средний бизнес; предприятия, объединенные в кластер; финансово-экономическое регулирование.

Nataliia V. Izdebska

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

FINANCIAL AND ECONOMIC REGULATIONS FOR

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISE CLUSTERS IN UKRAINE

The paper presents the results of a comparative study on current financing practices for innovative activity which demonstrates that the European Union has access to a wide range of sources of finance for research and innovations. In contrast to European practice, the regulation framework in Ukraine in fact relates to budget funds allocation, only, which is sufficient for mere base funding. It is argued that in modern realia, a necessary step forward should be the development of a relevant toolkit to ensure government support for boosting innovations in small and medium-sized businesses, in particular, the creation of a separate institution to support innovative development of enterprise clusters. In order to address the most pressing socioeconomic issues, such as challenges for the quality of economic growth through the development of innovative high-tech clusters, enhancing the economy competitiveness or integration into the international research and technology initiatives, programs and alliances to help domestic companies gain their competitive edge, there is a critical need to improve the government support policies and guidelines for further entrepreneurship development. Reasons have been provided that the most effective ways to attract foreign investments refer to expanding the forms of their attraction, establishing the national government regulations for signing production sharing agreements while using different funding sources to differentiate the terms of investment agreements between domestic and foreign businesses, along with building a number of strategies towards Ukrainian stock market stabilization, etc.

Keywords: *venture financing; public-private partnership; government support; innovative development; innovations; investment support; national economy; entrepreneurship; small and medium-sized business; enterprise clusters; financial and economic regulation.*

Постановка проблеми. З врахуванням сучасного стану, специфіки та високого ступеня ризику інноваційної діяльності, нагальною проблемою є пошук і обґрунтування форм та джерел фінансування, оптимальних обсягів фінансових ресурсів для здійснення поетапного інноваційного процесу та визначення гнучких способів їх залучення до продукування та впровадження новацій, а також обґрунтування фінансового механізму управління інноваційним розвитком кластерооб'єднаних підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Питанням фінансово-економічного регулювання інноваційної діяльності присвячено численні праці зарубіжних учених [5–13]. Проте комплексно не виокремлено в науковій літературі обґрунтування джерел та форм

фінансування венчурної інноваційної діяльності, визначення економічної ефективності інноваційної діяльності та її впливу на економічні процеси в межах євроінтеграційного курсу держави. Вони стосуються окремих аспектів цього складного процесу і, на жаль, не інтегровані як складові національної інноваційної системи.

Невирішені частини проблеми. Єдиного комплексного загальновизнаного методичного підходу до формування фінансово-економічного інструментарію регулювання інноваційного розвитку підприємництва в Україні не існує, що негативно впливає на стан практичного вирішення цього питання, а відтак і на підвищення ефективності та результативності інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основним фактором неефективного управління інноваційним розвитком кластероб'єднаних підприємств можна вважати нестачу власних коштів підприємницького сектору для проведення інноваційної діяльності та генерації проектів, недостатню фінансову підтримку держави, відсутність коштів у замовника, тривалий термін окупності нововведень тощо.

У процесі аналізу зарубіжного досвіду фінансування інноваційної діяльності визначено, що у Європейському Союзі застосовується досить розгалужена система джерел фінансування науки та інновацій. У той же час в Україні фактично можна регулювати розподіл тільки бюджетних витрат, які йдуть головним чином на т.зв. базове фінансування [5–3]. Але те, що могло б доповнювати базове фінансування, в Україні жодним чином не регулюється та не стимулюється. Крім того, для європейської системи фінансування НДДКР характерна диверсифікованість частки обсягів фінансування шляхом субсидування, як за розміром підприємств та організацій, так і за напрямками діяльності. Тут чітко розрізняються малі, середні та великі підприємства. При цьому водночас максимальні субсидії отримують саме малі підприємства. Але є напрямки діяльності, рівень підтримки яких є рівнозначним для будь-яких підприємств.

Для України було б також доцільно диверсифікувати розмір підтримки за галузями виробництва, оскільки для нашої країни важлива структурна перебудова національної економіки. Доцільно було б створити в Україні щось подібне до структурного фонду ЄС, що цілеспрямовано використовується для оперативного виправлення розбалансування інноваційного розвитку кластерних об'єднань щодо запланованих стратегічних цілей. На жаль, з доступних матеріалів важко зрозуміти принципи, за якими у різних країнах використовуються засоби структурних фондів. Так, наприклад, досить великі кошти витрачаються на створення сприятливого для інновацій середовища у Франції (13,14%) та у Польщі (18,54%). У Німеччині ж на ці цілі зовсім не витрачаються кошти зі структурного фонду. У той же час у Німеччині максимальна частка структурного фонду витрачається на практичне впровадження результатів досліджень та розробок (41,7%), а у Польщі на ці цілі витрачається лише 6,33% обсягів структурного фонду. У Польщі найбільші витрати зі структурного фонду здійснюються на підтримку створення та розвитку інноваційних підприємств (59,28%), у той час як у Франції на ці цілі витрачається найменша частина коштів структурного фонду (2,3%) [5, 13, 14].

Вигодами від державно-приватного партнерства є мобілізація фінансових ресурсів приватного партнера для вирішення спільних з державою задач; доступ до досвіду, технологій та ноу-хау приватного партнера; вчасне реагування на зростання попиту у наданні публічних послуг (тепло-, водо-, електропостачання, транспортні та інші послуги); задоволення попиту суспільства на надання більш якісних послуг; задоволення дефіциту фінансових ресурсів для технічного розвитку (модернізації) інфраструктури надання публічних послуг; можливість перерозподілу коштів державного та місцевих бюджетів на

реалізацію соціально-економічних програм; розширення конкурентного сектору та, як результат, вибір найбільш оптимального приватного партнера.

Для економічного розвитку держави необхідною є значна інвестиційна підтримка, оскільки довгострокове економічне зростання може забезпечуватися лише інтенсифікацією виробництва, технічним і технологічним оновленням галузей народного господарства на інноваційній основі. Це і є основою формування і розширеного відтворення економічного потенціалу країни.

Інвестиційна політика в межах визначеного курсу держави не відповідає її стратегічним інтересам щодо підвищення конкурентоспроможності української економіки, забезпечення національної безпеки, завоювання світових ринків [2]. В процесі дослідження визначено, що у структурі джерел фінансування найбільшу питому вагу постійно демонструють власні кошти підприємств, спостерігається також тенденція до зменшення частки коштів державного бюджету у структурі інвестицій в основний капітал, натомість частка кредитів та інших джерел фінансування має тенденцію до збільшення [7–10].

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2013–2017 рр.

млн грн

	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	180575,5	241286,0	273256,0	249873,4	219419,9
у т.ч. за рахунок:					
коштів державного бюджету	10223,3	17376,7	16288,3	6174,9	2738,7
коштів місцевих бюджетів	5730,8	7746,9	8555,7	6796,8	5918,2
власних коштів підприємств та організацій	111371,0	147569,6	171176,6	165786,7	154629,5
кредитів банків та інших позик	22888,1	36651,9	39724,7	34734,7	21739,3
коштів іноземних інвесторів	3723,9	5038,9	4904,3	4271,3	5639,8
коштів населення на будівництво житла	18885,9	17589,2	22575,5	24072,3	22064,2
інших джерел фінансування	7752,5	9312,8	10030,9	8036,7	6690,2

¹ Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя, також без зони проведення операції об'єднаних сил (кол. АТО).

Джерело: розраховано на основі [7–10].

Подібна тенденція є характерною і для суто інноваційної діяльності, адже вітчизняною статистикою відслідковуються лише обсяги фінансування інноваційної діяльності у промисловому секторі економіки. Структура фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за джерелами наведена у табл. 2.

Згідно результатів аналізу статистичних даних, у промисловому секторі економіки обсяги інвестицій в інноваційну діяльність станом на 2017 р. становили 1,26% ВВП країни та лише 17,3% – загального обсягу інвестицій в основний капітал в цілому по промисловості [7–10]. Слід зазначити, що у 2015 р. інноваційну спрямованість мали 26% від загальної суми інвестицій в основний капітал, а у ВВП сума коштів, витрачених на інноваційну діяльність, становила 1,1%. Це свідчить про те, що інвестиційна діяльність в країні втрачає свої інноваційні позиції.

Хоча останніми роками спостерігається позитивна тенденція збільшення обсягів фінансових ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність у промисловості, їх загальний обсяг залишається все одно надто низьким і не перевищує 1,5% від ВВП. Тому

об'єктивно такі кошти не можуть суттєво впливати на створення і впровадження новітніх технологій у необхідних для економіки країни масштабах [7–10].

Таблиця 2

**Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності
 промислового комплексу за джерелами**

Показник	2013		2014		2015		2016		2017	
	млн грн	% до загального обсягу								
Усього	1175,8	100	1757,1	100	5751,6	100	10821,0	100	11994,2	100
у т.ч. за рахунок коштів:										
власних	888,0	75,5	1399,3	79,6	5045,4	87,7	7969,7	73,7	7264,0	60,6
державного бюджету	19,8	1,7	7,7	0,4	28,1	0,5	144,8	1,3	336,9	2,8
місцевих бюджетів	...	...	1,8	0,1	14,9	0,3	7,3	0,1	15,8	0,1
вітчизняних інвесторів	5,2	0,5	49,4	2,8	79,6	1,4	26,2	0,2	169,5	1,4
іноземних інвесторів	144,9	12,3	133,1	7,6	157,9	2,7	321,8	3,0	115,4	1,0
кредитів	...	...	110,0	6,3	409,7	7,1	2004,7	18,5	4045,0	33,7
інших джерел	117,9	10,0	55,9	3,2	15,9	0,3	350,4	3,2	47,7	0,4
Обсяг фінансування до ВВП, %	-	1,1	-	1,0	-	1,3	-	1,5	-	1,26

Джерело: систематизовано на основі [7–10].

За результатами аналізу даних Державного комітету статистики відслідковується обмежений перелік джерел фінансування інноваційної діяльності у промисловому секторі економіки, це переважно: власні кошти підприємств, кошти державного та місцевих бюджетів, вітчизняних та іноземних інвесторів та інших джерел загальною сумою. Як засвідчують статистичні дані, протягом усього періоду найвагомим джерелом фінансування інноваційної діяльності у промисловості були та залишаються до тепер власні кошти підприємств [7–10].

Не відзначається стабільністю участь іноземних інвесторів в інноваційному розвитку вітчизняної промисловості: у 2014 р. іноземні інвестори витратили 133 млн грн на інноваційний розвиток української промисловості, що становило 7,6% загальної суми, витраченої на інноваційну діяльність. У 2013 р. вона ж дорівнювала 157,9 млн грн, то у 2012 р. – 321,8 млн грн, або 3%.

Тенденція до зменшення частки коштів, що спрямовуються на інноваційну діяльність, характерна і для вітчизняних інвесторів. При цьому сума коштів, спрямованих вітчизняними інвесторами на інноваційну діяльність промислових підприємств України, у 2016 р. була у 12 разів меншою в порівнянні з коштами іноземних інвесторів, хоча у попередні роки різниця в обсягах вкладених цими групами інвесторів коштами була не такою різкою: у 2015 р. це перевищення становило 2 рази, у 2014 р. – 3 рази. З початком економічної кризи і відтоком іноземного капіталу з України у 2017 р. вітчизняні інвестиції вперше показали суттєве зростання і перевищили закордонні, причому майже в 1,5 рази [7–10].

Серед причин, що обумовлюють мізерні обсяги фінансування інноваційної діяльності, необхідно також назвати недостатній розвиток і відсутність комплексного використання протягом усього періоду економічних реформ усіх можливих і доступних джерел інвестування. У переважній більшості розвинених країн світу найвагомим джерелом інвестицій є внутрішні джерела. До них, у першу чергу, належать кошти амортизаційного фонду. Він має формуватися на економічно обґрунтованих засадах і використовуватися виключно на цілі відтворення основного капіталу.

Результати зарубіжного досвіду підтверджують, що саме найпотужнішим джерелом фінансування є внутрішні джерела. Зокрема, у США у другій половині минулого століття декілька разів переглядалися норми амортизаційних відрахувань з метою їх збільшення, що зміцнювало фінансовий стан підприємств і сприяло накопиченню ресурсів для оновлення основного капіталу на інноваційній основі.

Варто зауважити, що в усьому світі вагомим джерелом підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності є бюджетні асигнування, які спрямовуються на реалізацію загальнодержавних і регіональних науково-технічних програм. У ході дослідження Європейського банку реконструкції та розвитку та Світового банку у 2016 р. бізнес-середовищ 27 країн, що розвиваються, була визначена взаємозалежність між стимулюванням інновацій та підтримкою з боку держави. Так, згідно з аналізами фахівців, на кожні 4 генеровані потенційні інноваційні ідеї припадає одна, яка не могла б бути реалізованою без державної підтримки. Відсутність достатньої державної підтримки для здійснення інноваційної діяльності українських підприємств призвела до того, що станом на 31 грудня 2017 р. в Україні лише 11% компаній витрачають від 4% до 5% щорічного доходу на інновації, тоді як великі компанії у Європі витрачають на інновації близько 60% щорічного доходу, а у представників середнього бізнесу даний показник становить від 36 до 44% [5, 13, 14].

Окрім цього, відсутньою є достовірна статистична інформація про обсяги коштів консолідованого бюджету України, що спрямовується на інноваційний розвиток галузей. Згідно офіційних статистичних джерел, інформація обмежується спостереженнями за обсягом коштів державного та місцевих бюджетів, що спрямовуються на інноваційну діяльність лише у промисловому секторі економіки. У 2016 р. з держбюджету було профінансовано близько 2,8% інноваційних витрат промисловості, а у 2015 р. частка держбюджету становила 0,5% у загальному обсязі фінансових ресурсів, спрямованих на інноваційний розвиток промисловості. Частка місцевих бюджетів у фінансуванні нововведень залишається ще меншою: у 2015 р. вона становила лише 0,3%, а у 2016 р. вона не перевищила 0,1% [7–10].

Сучасна класифікація видатків бюджету України не дає комплексного уявлення про обсяги фінансових ресурсів, які спрямовуються безпосередньо на інвестиційно-інноваційний розвиток народногосподарського комплексу. Знеособлені видатки, віднесені до видатків розвитку, не можуть характеризувати інноваційність цих бюджетних програм, не визначають рівень бюджетної підтримки інноваційних проектів та інноваційну спрямованість бюджету.

Не визначається також і обсяг централізованих капітальних вкладень, спрямованих на виконання безпосередньо інноваційних проектів. Відсутність видатків у складі бюджету на конкретні інноваційні програми унеможливує прозорість інноваційного процесу та контроль за станом виконання цих програм, їх ефективністю та цільовим використанням коштів. Тому необхідно, щоб складання бюджету інвестиційно-інноваційного розвитку затверджувалося одночасно з прийняттям Верховною Радою Державного бюджету України, з визначенням фінансових ресурсів за всіма джерелами фінансування у розрізі конкретних інноваційних проектів за галузями економіки та в регіональному розрізі, термінів їх

виконання та відповідальних виконавців на кожному етапі, що сприятиме впровадженню інноваційної моделі розвитку економіки України, кращій державній підтримці інноваційного розвитку за конкретними напрямками та створить умови для накреслення перспектив і темпів подальшого розвитку економіки країни. Адже саме цільове фінансування інноваційних проектів і програм може забезпечити реалізацію програмно-цільового методу управління інноваційним розвитком.

Крім бюджетних коштів, у фінансовому забезпеченні інноваційного підприємництва вагоме значення мають кошти позабюджетних фондів. В усьому світі існує розгалужена мережа таких позабюджетних фондів, яка характеризує шляхи та способи вирішення інноваційних проблем в економіці країни, а також відображає рівень інноваційної орієнтації цих інституцій і напрями їх інвестиційної діяльності. Проте статистичні дані щодо фінансування інноваційної діяльності національної промисловості засвідчують, що обсяги фінансування цього напрямку з позабюджетних фондів стрімко скорочуються. Чинний формат статистичної інформації нівелює діяльність створених позабюджетних фондів, основою функціонування яких має бути інвестиційно-інноваційна діяльність. Тому у дослідженні немає чіткого уявлення про наявну мережу позабюджетних джерел, про недержавну систему фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, що унеможлиблює аналіз профільної діяльності таких фондів та оцінку доцільності їх існування стосовно вирішення проблем інноваційного розвитку країни.

В Україні для активної участі приватного капіталу в інноваційному процесі необхідна, з одного боку, поява інноваційних структур, здатних створювати комерційно привабливі інноваційні проекти, у фінансуванні яких були б зацікавлені корпоративні структури. З іншого боку, в умовах формування і розвитку ринкових відносин в економіці країни необхідна наявність потужних виробничих компаній, зацікавлених у постійному оновленні виробництва під тиском конкуренції. Саме такі компанії мають стати ключовим фактором ефективного функціонування національної інноваційної системи та надійним джерелом фінансування фундаментальної і прикладної науки та інноваційної діяльності.

Однією з найактуальніших проблем інноваційного розвитку кластерооб'єднаних підприємств в українській економіці є участь у цьому процесі банківської системи. Від того, настільки ефективно банківська система виконує функцію фінансового посередника, залежить успіх упровадження науково-технічних досягнень. Незважаючи на те, що обсяг загальних капіталовкладень завдяки банківським кредитам до початку економічної кризи демонстрував тенденцію до зростання, їх частка залишалась незначною у загальній сумі інвестицій в основний капітал – на рівні 7% загальних обсягів фінансування цієї сфери у 2013 р. 18% у 2014 р. у 2015 р. вона перевищила 33%. А частка суто інноваційного підприємництва, що функціонує завдяки кредитам банків, зважаючи на ризики, реально є ще меншою [7–10].

Українська банківська система до останнього часу активно не впливала на розвиток реального сектору економіки, а обсяги кредитних ресурсів не відповідали потребам суб'єктів господарювання. У банківському кредитуванні короткострокові кредити майже в 7 разів перевищують довгострокові, пріоритетними видами економічної діяльності для нього є галузі із швидким обігом капіталу, з коротким виробничим циклом. Головним позичальником у 2013–2016 рр. була гуртова та роздрібна торгівля (понад 40% кредитів), тоді як у промисловий сектор спрямовувалося близько 33% кредитів [7–10]. На наш погляд, для впровадження інноваційної моделі розвитку української економіки необхідні інші пропорції та пріоритети кредитування.

Інноваційні проекти є ризиковими і, як правило, потребують довгострокового кредитування. Дефіцит довгострокових кредитів є актуальною проблемою банківської

системи. Тому залучення банківського капіталу в інноваційні процеси є найпершим завданням у розширенні джерел фінансування інноваційного підприємництва, здатним пришвидшити вихід економіки країни з кризи. Але цьому перешкоджає слабкість самої банківської системи, ризиковий характер інноваційних проектів, недосконалість правового поля інвестиційної діяльності щодо її захисту, відсутність стабільної політичної ситуації в країні, стратегії розвитку економіки, відпрацьованого механізму кредитування усіх етапів інноваційного процесу тощо.

Дотепер не сформовано умов розвитку інституцій венчурного фінансування, які у більшості економічно розвинутих країн світу вважаються одним з найефективніших інструментів забезпечення процесів впровадження інновацій, залучення інвестицій в інноваційну сферу. Попри те, що кількість венчурних фондів в Україні має стійку динаміку зростання: лише за I півріччя 2014 р. їх кількість збільшилась на 8,9% і становила 822, акумулювавши 106,5 млрд грн, ефективність венчурного інвестування з точки зору підтримки інноваційної діяльності є незначною. Венчурні фонди практично не вкладають кошти у високотехнологічні галузі, а обмежуються традиційними (будівництво, нерухомість). На необхідності створення державного венчурного інноваційного фонду (ДВІФ) в Україні вже неодноразово наголошувалось у програмних документах і нормативно-правових актах. Розвиток венчурного фінансування інноваційної сфери в Україні неможливий без державної підтримки, оскільки попри значне зростання кількості венчурних фондів, обсяг коштів, що йде на фінансування інноваційної діяльності, залишається досить малим. Тому одним з головних чинників, який зможе суттєво збільшити залучення венчурного капіталу в інноваційні підприємства, створить додаткові гарантії для інвесторів, має стати така форма взаємодії держави та ринку, як механізм державно-приватного партнерства шляхом створення Державного венчурного фонду (компанії) [1–4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. З метою удосконалення фінансових механізмів стимулювання інноваційної діяльності кластерооб'єднаних підприємств необхідно:

– розробити комплекс інструментів державної підтримки інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, зокрема, створити окрему інституцію (наприклад, фонд) підтримки інноваційних підприємств, що здійснює придбання активів до 50% від вартості проекту шляхом відкритого конкурсу. Джерелами фінансового наповнення фонду можуть бути кошти від приватизації та залучення коштів населення;

– для залучення іноземних інвестицій необхідно, розширити форми їх залучення, законодавчо встановити умови укладання угод про розподіл продукції при використанні інвестицій з різних джерел, диференціювати умови інвестиційних угод між вітчизняними та іноземними підприємствами, сформулювати низку заходів щодо стабілізації українського ринку цінних паперів, розвитку системи інформаційного, маркетингового та консалтингового забезпечення інноваційно-інвестиційних програм та проектів. До таких заходів належить, насамперед, повернення капіталу українського походження, нелегально вивезеного за кордон.

В інтересах вирішення найбільш гострих соціально-економічних завдань (зміни якості економічного зростання за рахунок розвитку інноваційних високотехнологічних кластерів, підвищення конкурентоздатності економіки, вбудовування в міжнародні науково-технічні програми та альянси в інтересах підвищення конкурентоспроможності вітчизняних компаній) необхідно удосконалити систему принципів державної підтримки та складання програм розвитку підприємництва в Україні. Існує багатий арсенал різноманітних форм державної підтримки інноваційного підприємництва, що багато в чому пов'язане з неоднорідністю у виборі конкретних методів, механізмів та засобів стосовно інноваційних

підприємницьких структур. Проте різноманіття форм державної підтримки в різних країнах має спільні ознаки. Державна підтримка інноваційного підприємництва носить або матеріальний, або нематеріальний характер, що знаходить своє відображення в розробці та реалізації відповідних програм.

Державна підтримка матеріального характеру представляє собою фінансову допомогу і економічне стимулювання суб'єктів інноваційного підприємництва на поворотній або безповоротній основі та класифікується на пряму чи опосередковану. Пряма матеріальна підтримка включає субсидії, премії, гарантії та поруки, пільгове кредитування, позики, та ін. Пряма допомога інноваційним підприємницьким структурам є одним з основних економічних важелів, використовуваних у країнах з розвинутою ринковою економікою.

References

Література

1. Ganuschak-Efimenko, L.M. (2014). Innovatsiyni rozvytok pidpriemnytstva v Ukraini: stratehichni oriientyry: monohrafiia [Innovative development of entrepreneurship in Ukraine: strategic benchmarks]. Kyiv: National Academy of Management. 343 p. [in Ukrainian].
1. Ганущак-Єфіменко Л. М. Інноваційний розвиток підприємництва в Україні: стратегічні орієнтири: монографія / Л. М. Ганущак-Єфіменко. – К.: Національна академія управління. – 2014. – 343 с.
2. Nifatova, O.M., Shkoda, M.S. (2017). Aktyvizatsiia polityky innovatsiinoho rozvytku cherez utvorennia innovatsiinykh klasteriv yak formy derzhavno-privatnoho partnerstva [Activation of the policy of innovation development through the formation of innovative clusters as a form of public-private partnership]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dyzainu. Seriia Ekonomichni nauky [Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series of Economic Sciences], No. 6 (117), P. 110–120 [in Ukrainian].
2. Ніфатова О. М. Активізація політики інноваційного розвитку через утворення інноваційних кластерів як форми державно-приватного партнерства / О. М. Ніфатова, М. С. Шкода // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. – 2017. – № 6 (117). – С. 110–120.
3. Ganushchak-Efimenko, L.M., Shcherbak, V.G. (2016). Rozvytok innovatyvnoho pidpriemnytstva na zasadakh klasternoi orhanizatsii [Innovative entrepreneurship development based on cluster organization]. Aktualni problemy ekonomiky [Actual Problems of Economics], No. 11(185), P. 88–96 [in Ukrainian].
3. Ганущак-Єфіменко Л. М. Розвиток інновативного підприємництва на засадах кластерної організації / Л. М. Ганущак-Єфіменко, В. Г. Щербак // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 11 (185). – С. 88–96.
4. Bilan, V.I. (2010). Innovatsiina sfera Nimechchyny: tendentsii rozvytku ta shliakhy vykorystannia prohresyvnoho dosvidu dlia Ukrainy [Innovation Sphere in Germany: Trends and Ways of Using Advanced Experience for Ukraine]. Naukovi pratsi KNTU. Seriia: Ekonomichni nauky [Scientific Papers of the KNTU. Series: Economic Sciences], Vol. 17. Retrieved from: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/69.pdf [in Ukrainian].
4. Білан В. І. Інноваційна сфера Німеччини: тенденції розвитку та шляхи використання прогресивного досвіду для України [Електронний ресурс] / В. І. Білан // Наукові праці КНТУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/69.pdf.
5. OECD. Main Science and Technology Indicators. 2012/1. Paris, 2012. P. 25.
5. OECD. Main Science and Technology Indicators. 2012/1. – Paris, 2012. – P. 25.
6. National Science Board. Science and Engineering Indicators – 2013. Arlington, V.A.: National Science Foundation, 2013.
6. National Science Board. Science and Engineering Indicators – 2013. – Arlington, V.A.: National Science Foundation, 2013.

7. Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy u 2014 rotsi: statystychnyi zbirnyk [Scientific and innovation activity of Ukraine in 2014: statistical collection]. State Statistics Service of Ukraine, 2015. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm [in Ukrainian].
8. Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy u 2015 rotsi: statystychnyi zbirnyk [Scientific and innovation activity of Ukraine in 2015: statistical collection]. State Statistics Service of Ukraine, 2016. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm [in Ukrainian].
9. Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy u 2016 rotsi: statystychnyi zbirnyk [Scientific and innovation activity of Ukraine in 2016: statistical collection]. State Statistics Service of Ukraine, 2017. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm [in Ukrainian].
10. Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy u 2017 rotsi: statystychnyi zbirnyk [Scientific and innovation activity of Ukraine in 2017: statistical collection]. State Statistics Service of Ukraine, 2018. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm [in Ukrainian].
11. Knowledge, networks and nations: Global scientific collaboration in the 21st century, Report 03/11 DES2096, The Royal Society. Retrieved from: http://royalsociety.org/uploadedFiles/Royal_Society_Content/Influencing_Policy/Reports/2011-03-28-Knowledge-networks-nations.pdf.
12. Chesbrough, H. (2006). Open Business Models: How to Thrive in the New Innovation Landscape (Hardcover). Boston: Harvard Business School Press. 224 p.
13. The changing landscape of innovation, in OECD Science, Technology and Industry Scoreboard. OECD Publishing, 2011. Retrieved from: http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2011-7-en.
14. UK Business Innovations. Business Management by Finance. Retrieved from: <http://www.ukbi.co.uk>.
7. Наукова та інноваційна діяльність України у 2014 році: статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України, 2015. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm.
8. Наукова та інноваційна діяльність України у 2015 році: статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України, 2016. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm.
9. Наукова та інноваційна діяльність України у 2016 році: статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України, 2017. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm.
10. Наукова та інноваційна діяльність України у 2017 році: статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України, 2018. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
11. Knowledge, networks and nations: Global scientific collaboration in the 21st century, Report 03/11 DES2096, The Royal Society [Electronic resource]. – Retrieved from: http://royalsociety.org/uploadedFiles/Royal_Society_Content/Influencing_Policy/Reports/2011-03-28-Knowledge-networks-nations.pdf.
12. Chesbrough H. Open Business Models: How to Thrive in the New Innovation Landscape (Hardcover) / H. Chesbrough. – Boston: Harvard Business School Press, 2006. – 224 p.
13. The changing landscape of innovation, in OECD Science, Technology and Industry Scoreboard [Electronic resource]. – OECD Publishing, 2011. – Retrieved from: http://dx.doi.org/10.1787/sti_scoreboard-2011-7-en.
14. UK Business Innovations. Business Management by Finance [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.ukbi.co.uk>.

УДК 65.011.338

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.3

Юрій Ю. Копча

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВИ ПОТЕНЦІАЛУ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено та обґрунтовано особливості ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи потенціалу його економічної безпеки, зокрема, процесний переніс основних ознак, адаптивність номенклатури та стимулу, вид назви стимулюючого виміру, які визначають вплив номенклатури на ідентифікацію стійкості підприємства. Проведено аналіз економічної та фінансової стійкості як в теоретичній, так і в практичній площинах з позиції можливості його використання під час прийняття управлінських рішень у межах функціонального та системного підходів. Для ідентифікації економічної стійкості, як передумови формування потенціалу економічної безпеки, визначено зовнішні та внутрішні процеси підприємства, до яких віднесено виробничі, фінансові та трудові процеси, організаційну поведінку, конкурентоспроможність та ефективність діяльності. Для розробки ідентифікації фінансової стійкості представлено п'ять процесів, які охоплюють: визначення основних елементів; вироблення довгострокових інвестиційної та фінансової стратегій, а також політики оборотного капіталу та стратегії розподілу грошових потоків; побудову необхідних фінансових прогнозів; розроблення бюджетної стратегії, інтегруючи стратегічні цілі компанії з її функціональними областями (інформаційно-бухгалтерським обліком, виробництвом, маркетингом, управлінням персоналом, але насамперед – з фінансами, які виконують інтеграційну роль для інших областей); запровадження системи фінансового контролю, яка об'єднує прогнозований бюджет з показниками збалансованих показників, що дозволить перевірити, чи забезпечують стратегія та рішення, що приймаються в різних підрозділах компанії, досягнення встановлених фінансових цілей. Визначено концепцію системної конкурентоспроможності підприємства, яка ґрунтується на повній інтеграції із зовнішнім середовищем, вимагаючи не тільки внутрішніх економічних перетворень, а й проекту трансформації економічної стійкості. На багатьох підприємствах, що формують потенціал економічної безпеки, першочерговими завданнями мають стати подолання внутрішньої фрагментації та покращення системи зв'язків із постачальниками і споживачами, але найголовніше – підвищення здатності оперативно й ефективно реагувати на вимоги щодо підвищення рівня потенціалу економічної безпеки. На основі вищенаведеного запропоновано та обґрунтовано концептуальний підхід до ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи потенціалу його економічної безпеки.

Ключові слова: ідентифікація; економічна стійкість підприємства; потенціал економічної безпеки; ринкова вартість; конкурентоспроможність; виробничі процеси; трудові процеси; ефективність діяльності підприємства.

Юрій Ю. Копча

Национальный авиационный университет, г. Киев, Украина

ОСОБЕННОСТИ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ОСНОВЫ ПОТЕНЦИАЛА ЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье исследованы и обоснованы особенности идентификации экономической устойчивости предприятия как основы потенциала его экономической безопасности, в частности, процессный перенос основных признаков, адаптивность номенклатуры и

стимула, вид названия стимулирующего измерения, которые определяют влияние номенклатуры на идентификацию устойчивости предприятия. Проведен анализ экономической и финансовой устойчивости как в теоретической, так и в практической плоскостях с позиции возможности его использования при принятии управленческих решений в рамках функционального и системного подходов. Для идентификации экономической устойчивости, как предпосылки формирования потенциала экономической безопасности, определены внешние и внутренние процессы предприятия, к которым отнесены производственные, финансовые и трудовые процессы, организационное поведение, конкурентоспособность и эффективность деятельности. Для разработки идентификации финансовой устойчивости представлено пять процессов, которые охватывают: определение основных элементов; построение долгосрочных инвестиционной и финансовой стратегий, а также политики оборотного капитала и стратегии распределения денежных потоков; формирование необходимых финансовых прогнозов; построение бюджетной стратегии, интегрируя стратегические цели компании с ее функциональными областями (информационно-бухгалтерским учетом, производством, маркетингом, управлением персоналом, но прежде всего – с финансами, которые выполняют интеграционную роль для других областей), введение системы финансового контроля, которая объединяет прогнозируемый бюджет с показателями сбалансированных показателей, что позволит проверить, обеспечивают ли стратегии и решения, принимаемые в различных подразделениях компании, достижение установленных финансовых целей. Определена концепция системной конкурентоспособности предприятия, которая основывается на полной интеграции с внешней средой, требуя не только внутренних экономических преобразований, но и проекта трансформации экономической устойчивости. На многих предприятиях, которые формируют потенциал экономической безопасности, первостепенными задачами должны стать преодоление внутренней фрагментации и улучшение системы связей с поставщиками и потребителями, но прежде всего – увеличение способности оперативно и эффективно реагировать на требования по повышению уровня потенциала экономической безопасности. На основе вышеприведенного предложен и обоснован концептуальный подход к идентификации экономической устойчивости предприятия как основы потенциала его экономической безопасности.

Ключевые слова: идентификация; экономическая устойчивость предприятия; потенциал экономической безопасности; рыночная стоимость; конкурентоспособность; производственные процессы; трудовые процессы; эффективность деятельности предприятия.

Yurii Yu. Kopcha

National Aviation University, Kyiv, Ukraine

REVIEWING COMPANY ECONOMIC SUSTAINABILITY INDICATORS IN THE FRAMEWORK OF ITS ECONOMIC SECURITY

The paper seeks to review and substantiate specific indicators for company economic sustainability, in particular, process migration by essential indicators, adaptability of sustainability indicators mix and their drivers that affect the estimation of the degree of company economic sustainability. In the framework of functional and systemic approaches, insights on ensuring economic and financial sustainability are provided from both theoretical and practical perspectives to be used further in managerial decision making. To measure economic sustainability as the key assumptions for building the company's economic security capacity, relevant internal and external processes have been identified which cover manufacturing, financial and labour processes, organizational behavior, competitiveness and performance efficiency that involve identification of

the key elements; the selection of long-term investment and financial strategies as well as defining working capital policies and strategies for cash flow allocation; creating respective financial forecasts; building a budget strategy integrating the company's strategic goals with its functional areas (information statistics and accounting, manufacturing, marketing, personnel management, but first and foremost, with finance which is an integrative link between other areas), the implementation of a financial control system which incorporates a budget forecast into the framework of balanced scorecard indicators, thus helping to verify whether certain policies and decisions made in different structural units of the company contribute to achieving the targeted financial goals. An overall systemic competitiveness concept has been suggested which relies on consistent integration with the external environment, thus challenging not only the internal economic transformations but also triggers the transformation of economic sustainability. For a great majority of companies that seek to enhance their economic security potential, the primary objectives and priorities are to overcome internal fragmentation and to improve links between suppliers and customers, and above all increase the ability to promptly and effectively respond to demands for boosting the level of economic security potential. Based on the above, the paper offers a well-reasoned conceptual approach to identification of company economic sustainability in the framework of its economic security potential.

Keywords: *identification; company economic sustainability; economic security potential; market value; competitiveness; production process; labor process; company performance efficiency.*

Постановка проблеми. Поточна економічна ситуація та особливості поточного економічного спаду, знаходиться під впливом негативних чинників та значним впливом інфляції. При цьому інфляція стосується не тільки цін на товари та послуги, але й ціни на активи та інші ресурси підприємства. Практично кожен господарюючий суб'єкт вживає заходів стабілізації своєї діяльності, особливо, у фазі поточного економічного спаду, який можна розділити на дві взаємообумовлені частини. Першою частиною є аналіз, оцінка та загальна ідентифікація економічної стійкості підприємства та її рівня, а друга це аналіз та оцінка наявного потенціалу задля задіяння можливих резервів задля запобігання дестабілізації ритмічного функціонування. На тлі економічного спаду чи не найголовнішим постає питання формування достатньої міцності економічної безпеки. Коригування балансу внутрішнього середовища підприємства ускладнюється змінними чинниками зовнішнього середовища, такими як поведінка споживачів, зростання національної економічної невизначеності та інших тенденцій до зниження української економіки. Оскільки спостерігається зниження світових цін на акції підприємств корпоративного сектор, то така тенденція світової економіки вимагає від підприємств впровадження комплексу заходів щодо підвищення потенціалу економічної безпеки через ідентифікацію його економічної стійкості.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти формування, оцінювання економічної стійкості та економічної безпеки підприємства під різники кутами зору і з визначеною метою опрацьовано в наукових роботах таких учених, як Т.В. Безуглова, М.В. Верескун, О.М. Гончарова, Б.О. Антонюк, О.С. Дуброва, Д.В. Євдєєв, О.А. Клепкова, О.М. Кудіна, Н. Мак-Вільямс, О.В. Сардак, О.М. Старенька, Ю. Шайгородський.

Невирішені частини дослідження Визначення перспектив розвитку підприємства, реалізація переваг стратегічного управління має ґрунтуватись на його економічній стійкості як основи сталості діяльності. Разом з тим, впливи складових середовища як зовнішнього, так і необхідність підтримки визначеного рівня внутрішнього, обумовлює формування потенціалу економічної безпеки підприємства як ресурси та можливості щодо запобігання

небезпек та іншого виду негативних впливів. Саме це обумовлює необхідність дослідження сутнісних характеристик та змістовного наповнення таких понять як «економічна стійкість» і «потенціал економічної безпеки», а також становлення між ними спільних рис, взаємної обумовленості і місця в системі прийняття управлінських рішень і реалізації їх у діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В навчальному посібнику «Основи культурології» Л.О.Сандюк дає визначення: «поняття "ідентифікація" (від пізньо латинського *identifico* – ототожнення) має два основних значення: усвідомлення чи розпізнання чогось або когось; уподібнення, ототожнення з кимось або чимось. У першому значенні термін "ідентифікація" використовується в психології пізнавальних процесів, моделюванні штучного інтелекту, юридичній психології тощо. В соціологічній літературі термін "ідентичність" використовується переважно у другому значенні і виражає *ототожнення* людиною самої себе з іншими людьми на основі установавання спільних цінностей, емоційних переживань, структури і спрямованості внутрішнього світу, здатність зберігати протягом усього життя єдність свого "Я", свою "самість", а також трактується як основний механізм соціалізації, суттю якого є прийняття індивідом соціальних ролей та засвоєння соціокультурних зразків і моделей поведінки. Згодом змістовне наповнення даної категорії розширили в межах філософської теорії» [13].

Ю. Шайгородський визначає, що «у соціальній психології – процес ототожнення індивіда з тим або іншим об'єктом, людиною або групою, що відбувається на основі засвоєння властивих ним властивостей, стандартів, цінностей, соціальних установок і ролей [12]. А Н. Мак-Вільямс прийшла до висновків, що: «адаптивна (приспосувальна) сила ідентифікації може значно варіюватися, залежно від того, хто і коли обраний як об'єкт ідентифікації. Ідентифікація, що підвищує соціалізацію на одному життєвому етапі, може знижувати її на іншому. Якщо в шкільному віці ідентифікація з сусідським забіякою може сприяти підвищенню соціального статусу, то в дорослому віці найімовірніший зворотний ефект» [8].

Під ідентифікацією економічної стійкості слід розуміти вивчення концепції економічної стійкості у середовищі функціонування, де вона не лише абстрагує загальні атрибути, які можна знайти в множині речей або подій, а й дає властиві їм особливості, стандарти, цінності, установки тощо. З іншого боку, в економічних концепціях дослідження, класифікація або ідентифікація, що ґрунтуються на існуючих концепціях, просто необхідні, але не дають нові концептуальні назви та вимагають доопрацювання теоретичного підґрунтя.

У дослідженні особливостей ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи його потенціалу економічної безпеки слід розглянути три умови, а саме: процесний переніс основних ознак, адаптивність номенклатури та стимулу, вид назви стимулюючого виміру, які визначають вплив номенклатури на ідентифікацію стійкості підприємства. Для того, щоб контролювати зв'язок між внутрішніми та зовнішніми чинниками, в результаті дискримінаційного переносу виявляються відмінності в ефектах формування потенціалу економічної безпеки через особливості ідентифікації економічної стійкості. Розглядаючи концепцію ідентифікації з іншого боку, інтроспекцію можна визначити після того, як завдання з дискримінації буде закінчено, таким чином можна знайти різницю між існуючим та бажаним за ознакою. Це пояснюється тим, що обидві номенклатурні групи дослідження, а саме економічна стійкість та потенціал економічної безпеки, використовуються як ключ до категоризації відразу після ідентифікації їх особливостей.

Вчені-економісти досить багато часу приділили питанню теоретичного та практичного дослідження поняття потенціал. Для більш чіткого визначення потенціалу підприємства його слід ідентифікувати за допомогою ознак. Це дасть змогу сформулювати

визначення, що є однозначно адміністративним, хоча термін має свої власні визначення наукової галузі або природничих наук. Д.В. Євдєєв [5] класифікує потенціал за такими ознаками табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація потенціалу за ознаками

1	за рівнем абстрагованості	потенціал людства, природний, економічний, соціокультурний, психофізіологічний потенціал
2	за рівнем агрегованості	потенціал світового господарства, національної економіки, галузевий, регіональний, територіальний, добровільних об'єднань, підприємств, потенціал структурних підрозділів, операційних (виробничих) ділянок та потенціал окремих робочих місць
3	за галузевою ознакою:	промисловий, транспортно-комунікаційний, науковий, будівельний, сільськогосподарський, потенціал сфери обслуговування
4	за елементним складом:	потенціал основних виробничих фондів, оборотних фондів, земельний, інформаційний, технологічний та кадровий потенціал
5	за спектром	врахованих можливостей: внутрішньосистемний, зовнішній (ринковий)
6	за функціональною сферою виникнення	виробничий, маркетинговий, фінансовий, науково-технічний, інфраструктурний потенціал
7	за мірою реалізації	фактичний потенціал, тобто досягнутий та реалізований, перспективний – залежно від вектору розвитку
8	залежно від спрямованості діяльності підприємства	імпортний та експортний

Джерело: складено автором на основі [5, 7].

Така система класифікації може використовуватися лише при оцінці самого потенціалу підприємства без обтяження його внутрішніми та зовнішніми процесами, зв'язками та необхідністю їхньої координації, якщо це включено у склад функцій та не відображено в організаційній системі, а також їх впливом на економічну стійкість підприємства та при формуванні потенціалу економічної безпеки, орієнтуючись на її динамічний характер.

Поняття «економічної» та «фінансової» стійкості ототожнює значна кількість науковців як в теоретичні, так і практичні площинах. Проте, таке трактування є не до кінця раціональним з позиції можливості використання при прийнятті управлінських рішень в межах функціонального, системного підходах, адже відповідно до ресурсної концепції, забезпечення економічної стійкості передбачає управління всім обсягом ресурсів, в той час як фінансова стійкість орієнтується лише на грошові кошти та похідні від неї еквіваленти. О.М. Гончарова у своїй праці [3] визначила найбільші відмінності між наведеними категоріями та висвітлила порівняльну характеристика економічної та фінансової стійкості за сутнісними ознаками (табл. 2).

Однак, під час дослідження особливостей ідентифікації економічної стійкості було виявлено та додано пошук залученого капіталу і впровадження інноваційної діяльності, спираючись на визначення можливих джерел фінансування як підтримки на наявному рівні, так і при прогнозуванні розвитку підприємства.

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика економічної та фінансової стійкості
 за сутнісними ознаками**

Основні аспекти економічної стійкості	Основні аспекти фінансової стійкості
Економічний розвиток підприємства	Розвиток фінансових відносин, фінансових ринків
Приріст інвестиційного капіталу	Приріст фінансових ресурсів
Вірогідність зростання заробітної плати	Рух фінансових ресурсів
Залежить більшою мірою від зовнішніх та внутрішніх чинників	Залежить більшою мірою від внутрішніх чинників
Пошук нових варіантів господарської діяльності	Пошук нових джерел фінансування
Пошук ділових партнерів і укладання угод	Налагодження ділових взаємовигідних зв'язків з фінансовими інститутами ринку
Пошук залученого капіталу	Накопичення власного капіталу
Впровадження інноваційної діяльності	Фінансування науково-технічних розробок

Джерело: удосконалено автором на основі [1].

Таким чином, економічну стійкість підприємства визначають як стан господарюючого суб'єкта, який характеризується оптимальним розподілом вхідних та вихідних потоків, мінімізацією ризиків та здатністю системи протистояти потенційним негативним явищам, що можуть спричинити негативний вплив в майбутньому. Стійке функціонування підприємства необхідно розглядати через призму взаємовпливу і взаємодії складових економічної стійкості, вирішальне значення серед яких має фінансова та виробнича стійкість, з точки зору ресурсного підходу, оскільки важливою передумовою для забезпечення стійкого функціонування сучасних підприємств є підвищення ефективності управління матеріальними, трудовими, фінансовими, інформаційними ресурсами, управління його окремими бізнес-процесами, що дозволить не тільки підвищити фінансові результати його діяльності, а й реалізувати ресурсні можливості підприємства та забезпечити стабільність ресурсного забезпечення [7, с. 15].

Ідентифікацію економічної стійкості як передумови формування потенціалу економічної безпеки слід починати із зовнішніх та внутрішніх процесів підприємства, до яких доцільно віднести виробничі процеси, фінансові процеси, трудові процеси та організаційна поведінка, конкурентоспроможність та ефективність діяльності (рис. 1).

Виробничі процеси підприємства складають основу для функціонування підприємства, в їхніх межах створюється додана вартість, також саме через вироблену продукцію воно позиціонує себе на ринку. Виробничий процес поєднує персонал, предмети і засоби праці, технологію у єдине ціле і характеризується простором і часом. Організація виробничого процесу і контроль його стадій стає основою економічної стійкості разом із системою прийняття управлінських рішень у періоди стабільного функціонування та її здатність змінювати управлінську технологію при настанні небезпек, а також при тому, що вони можуть тривати довше, ніж операційно-фінансовий цикл.

Так, досить потужно впливає на стійке функціонування підприємства виробнича стійкість, сутність якої, переважно, зводиться до двох напрямів її визначення, таких, як: здатність підприємства підтримувати виробничий потенціал на рівні, що дозволяє забезпечити безбитковий обсяг виробництва та безперебійний процес виготовлення продукції з низьким відсотком браку та виробничих втрат, враховуючи потреби ринку; виробництво нових видів продукції, підвищення ефективності використання ресурсів,

здіяних у процесі виробництва продукції, та підвищення рівня механізації виробництва, яка тісно пов'язана та значною мірою обумовлена технологічною стійкістю, що визначається здатністю підприємства підтримувати технологічну адекватність, створювати та зберігати технологічну конкурентну перевагу над галузевими конкурентами [4].

Джерело: авторська розробка.

Рис. 1. Концептуальний підхід ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи його потенціалу економічної безпеки

Трудові процеси та організаційна поведінка на підприємстві є найбільш динамічна складова як економічної стійкості, так і потенціалу економічної безпеки, основаної на трансформації виробничих процесів і необхідних змін для забезпечення якості продукції в межах стратегічного забезпечення.

Існує не так багато підприємств, які сьогодні дуже зацікавлені у пошуку, виявленні та розвитку потенціалу своїх працівників. Керівництво не завжди схильне до організаційних інноваційних практик і вдосконаленого управління людськими ресурсами, що ускладнюється під час ведення господарської діяльності. Незважаючи на нинішню ситуацію, існують компанії, які залишаються прихильними до управління талантами, як критичному процесу для підвищення своєї конкурентоспроможності, спрямовуючи акцент на тих людей, які найкраще відповідають їхнім цілям і людському потенціалу, мають необхідні навички успішно виконувати функції ключових посад в організації.

Розглядаючи потенціал, на підприємстві досліджуються майбутні здібності і ставлення, які вимірюються серйозним чином, на відміну від поточних здібностей людини, їх професійних уподобань і поведінкових тенденцій. На цьому етапі аналізуються поведінка працівника та його соціалізація. Разом з тим, організаційну поведінку можна визначити як складну і багатоаспектну категорію, що зумовило існування таких підходів до її розгляду, як: біологічний, соціологічний, психоаналітичний, гуманістичний, когнітивний, біхевіористський, соціального навчання тощо. Поряд з існуючими, в сучасних умовах доцільно виокремити ціннісно-цільовий, настановний, маркетинговий підходи [9, с. 214].

З точки зору підприємства мотивація працівників та створення соціально-психологічного клімату в колективі це є превентивне управління людськими ресурсами, стратегіями, що допомагає ефективно розподілити людей на майбутніх робочих місцях, виявити потенціал підприємства.

Для забезпечення стійкості і стабільності підприємства, його фінансово-економічної результативності керівництву варто враховувати всі мотиваційні фактори: матеріальні і нематеріальні; соціальні і моральні; творчі і соціально-психологічні, інші, за рахунок яких можна отримати позитивний результат в забезпеченні стійкості функціонування підприємства. При цьому, із загальних вмотивованих напрямів організаційної культури, які впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства і його функціонування принципове значення мають: досконала система стимулювання. Справедливий розподіл матеріальних благ і фондів оплати праці; баланс в розподілі ресурсів і фінансів між підрозділами підприємства; баланс в розподілі ресурсів і фінансів між направленими на розвиток і на оплату заробітної плати; створення на підприємстві такої системи оплати праці, яка б забезпечувала задоволення життєво важливих потреб найманих працівників і членів їх сімей; постійна робота керівного складу зі зниження норми виробітку і підвищення тарифів в оплаті праці; покращення режиму праці і технології виробництва; постійна професійна підготовка і перепідготовка промислово виробничого персоналу, в тому числі економічна перепідготовка управлінського персоналу; своєчасне виявлення причин, які призводять до виникнення конфліктних ситуацій в адміністративно-управлінському апараті, між адміністрацією і профспілкою, адміністрацією і основною масою найманих працівників [10, с. 76].

Системна конкурентоспроможність ґрунтується на повній інтеграції із зовнішнім середовищем, вимагаючи не тільки внутрішніх економічних перетворень, а й проекту трансформації економічної стійкості. На багатьох підприємствах, що формують потенціал економічної безпеки, завдання, яке очікує на розгляд, полягає у подоланні внутрішньої фрагментації та покращенні системи зв'язків із постачальниками і споживачами, насамперед здатності оперативно і ефективно реагувати на вимоги щодо підвищення рівня потенціалу

економічної безпеки. Внутрішня структура формування конкурентоспроможності концептуального підходу ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи його потенціалу економічної безпеки існує в межах відповідних для розвитку основних факторів з чотирьох складових.

Необхідна управлінська спроможність передбачає наявність наступних елементів, таких як консенсус щодо складової «контрольована частка ринку», якість продукції, імідж підприємства та рівень обслуговування клієнтів з узгодженням необхідності нав'язування інтересів майбутнього добре організованим інтересам сьогодення. Орієнтація на спільне вирішення проблем передбачає чітке інституційне розмежування між внутрішніми процесами, зовнішніми процесами та проміжними при функціонуванні підприємства. Тільки це розділення робить можливим автономну організацію та планування які є підґрунтям підтримання конкурентоспроможності на визначеному рівні, а незалежні процеси формування економічної стійкості та забезпечити розвиток потенціалу економічної безпеки підприємства.

Фінансові процеси підприємства мають поєднуючу функцію у вартісному вираженні зовнішнього і внутрішнього середовища через купівлю-продаж ресурсів, робочої сили, технологій, обладнання та товари (послуги), з однієї сторони, і оцінювання доцільності комерційно-виробничого процесу, а також підтримання платоспроможності і економічної стійкості. Вони мають основне призначення щодо забезпечення безперервності виробничого процесу, тобто формування потенціалу економічної безпеки, оскільки недовироблення продукції пов'язано із недоотриманням виручки від реалізації, простоїв обладнання і робітників, порушення платіжної дисципліни та виплату штрафів, пеней.

Фінансові процеси на підприємстві, безумовно, відіграють важливу роль в цілому та при формуванні економічної стійкості зокрема. У цю складову концептуального підходу ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи його потенціалу економічної безпеки було покладено основні фінансові процедури. Ідентифікація фінансових процедур лежить в площині того, що вони певною мірою допомагають підприємству зберегти високий або достатній рівень прибутку та забезпечують розвиткові процеси і розширене відтворення. Після проведення ідентифікації зробити доходи, що входять до нього, спрямувати таким чином, щоб він досягав ідеальної збалансованості та таким чином, щоб він міг бути розподілений справедливо.

Під час ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи його потенціалу економічної безпеки фінансові процеси потрібно аналізувати через стратегічні рішення, розробку та формування прогнозованої фінансової звітності, а також створення процесу фінансового контролю бюджету. Його слід створити на основі співвідношень, між трьома основними елементами, на яких базувалися рішення фінансового планування або рішення щодо інвестицій та фінансування у короткостроковій та довгостроковій перспективі розвитку потенціалу підприємства. До цього завдання додано інтеграцію з збалансованою системою показників та розробкою індикаторів ідентифікації економічної стійкості.

Для розробки ідентифікації фінансових процесів як у фінансовій системі підприємства, так і в управлінській, необхідно впровадження наступних п'яти процесів:

- визначити основні елементи, такі як інформаційні потоки, поточний діагноз, початкові фінансові звіти та стратегічні цілі;
- розробити довгострокову інвестиційну та фінансову стратегію, політику оборотного капіталу та стратегію розподілу грошових потоків;
- сформувані фінансові прогнози, які необхідні у фінансовому плані;
- розробити бюджетний процес, інтегруючи стратегічні цілі компанії з її функціональними областями (інформаційно-бухгалтерський облік, виробництво, маркетинг, персонал, а особливо з фінансами, як інтеграційну область попередніх);

- запровадити систему фінансового контролю, яка об'єднує прогнозований бюджет з показниками збалансованих показників, що дозволить перевірити, чи стратегія та рішення, що приймаються в різних підрозділах компанії, забезпечують досягнення встановлених фінансових цілей.

Таким чином, ідентифікуючи фінансові процеси як частини управлінської діяльності, зарезервованою для накопичення економічного потенціалу, внаслідок її систематичних ризиків та більшої чи меншої міри керованості технологічний контекст і більша фінансова культура, безумовно, сприятимуть розробці власних моделей фінансового планування, які, без сумніву, допоможуть прийнятті рішень та фінансовій стійкості в довгостроковій перспективі.

Ринкова вартість підприємства не є тотожним поняттям, але залежить від ефективності діяльності підприємства та може його характеризувати. Хоча остання концепція відноситься до здатності досягти бажаного або очікуваного ефекту, перша передбачає здатність мати щось при досягненні мети з мінімально можливими ресурсами для когось у майбутніх періодах. Обидва є високо цінуваними концепціями на підприємстві, проте ефективність це та концепція, яку повинні шукати всі підприємства, незалежно від їх розміру або сфери діяльності.

Можна сказати, підсумовуючи, що ринкова вартість підприємства зводиться до результуючого кінця, тоді як з терміном ефективність діяльності підприємства ми говоримо про засоби, але завжди з орієнтацією на мету коригування, що передбачає оптимізацію використання. Вона може бути ефективною, не будучи ефектною, і так само може бути ефектною, не будучи ефективною, хоча ідеал є комбінацією обох якостей.

Ідентифікація ефективності діяльності підприємства є простим і задовольняє суспільні потреби, оскільки всі ефективні компанії мають такі основні атрибути: створення цінності та формування багатства; чітке визначення цілей та адаптація планів для забезпечення їх досягнення; систематичний спосіб роботи застосовується до процесів і систем, орієнтованих на позитивні результати.; знання та турбота щодо задоволення потреб, очікувань і побажань своїх клієнтів; розробка планів розвитку і постійне вдосконалення; просування програм мотивації праці; сприяння професійному розвитку робочих груп.

Коли підприємство досягає високого рівня потенціалу економічної безпеки, його головна мета, його пріоритет має бути підтримка і продовження росту економічної стійкості. Це вимагає відданості всіх сторін і розробки стратегії, за якою слід продовжувати розвиватися оптимізуючи процес формування і використання всіх видів ресурсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розгляд особливостей ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи його потенціалу економічної безпеки дало змогу виявити дві номенклатурні групи дослідження, а саме економічна стійкість та потенціал економічної безпеки, які використовуються як ключ до категоризації основної задачі. Аналізуючи внутрішні та зовнішні процеси підприємства через їхні зв'язки та необхідністю їхньої координації з внутрішніми складовими підприємства було створено концептуальний підхід ідентифікації економічної стійкості підприємства як основи його потенціалу економічної безпеки. Визначені складові можливо розвивати та задіювати у формуванні економічної стійкості, що проходить за рахунок здатності мобілізації ресурсів, а отже й створює основу для підвищення рівня потенціалу економічної безпеки. Особливістю такого концептуального підходу виступає система ідентифікації його складових за допомогою узагальнених і обґрунтованих ознак, що сприяє адекватному до зовнішнього і внутрішнього середовища прийняттю рішення і впровадження його в діяльність підприємства. Таким чином було виділено ідентифікацію ефективності діяльності підприємства через основні атрибути, а для ідентифікації фінансових процесів необхідно впровадження п'яти процесів. Саме такий концептуальний підхід дасть змогу ефективного

практичного застосування для мінімізації ризиків та втрат під час визначення особливостей ідентифікації економічної стійкості.

References

Література

1. Bezuhlova, T.V. (2014). "Ekonomichna stiikist" ta "finansova stiikist" ["Economic Stability" and "Financial Stability"]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist], No. 3 (06), P. 32–34. Retrieved from: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_3\(06\)_8.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_3(06)_8.pdf) [in Ukrainian].
1. Безуглова Т. В. "Економічна стійкість" та "фінансова стійкість" [Електронний ресурс] / Т. В. Безуглова // Молодий вчений. – 2014. – № 3(06). – С. 32–34. – Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_3\(06\)_8.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_3(06)_8.pdf).
2. Vereskun, M.V., Husieva, O.Yu., Liashko, D.V. (2015). Rozvytok informatsiinykh tekhnolohii yak faktor transformatsii metodolohii upravlinnia pidpriemstvamy [Development of information technologies as a factor of transformation of enterprise management methodology]. *Efektivna ekonomika* [Effective economy], No. 12. Retrieved from: <http://www.economy.nauka.com.ua> [in Ukrainian].
2. Верескун М. В. Розвиток інформаційних технологій як фактор трансформації методології управління підприємствами [Електронний ресурс] / М. В. Верескун, О. Ю. Гусєва, Д. В. Ляшко // Ефективна економіка. – 2015. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
3. Honcharova, O.M., Antoniuk, B.O. (2016). Sutnisnyi analiz ta otsinka vnutrishnoi ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva [Essential analysis and evaluation of the internal economic stability of the enterprise]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky* [Theoretical and applied questions of the economy], Vol. 2 (33), P. 88–98. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2016_2_11 [in Ukrainian].
3. Гончарова О. М. Сутнісний аналіз та оцінка внутрішньої економічної стійкості підприємства [Електронний ресурс] / О. М. Гончарова, Б. О. Антонюк // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2016. – Вип. 2 (33). – С. 88–98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2016_2_11.
4. Dubrova, O.S. (2010). Stratehichna stiikist pidpriemstva:skladovi ta napriamy yii zabezpechennia [Strategic firmness stability: components and directions of its provision]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu* [Bulletin of the Khmelnytsky National University], No. 1, Vol. 1, P. 15–19 [in Ukrainian].
4. Дуброва О. С. Стратегічна стійкість підприємства:складові та напрями її забезпечення / О. С. Дуброва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1, Т. 1. – С. 15–19.
5. Yevdieiev, D.V. (2005). Sutnist upravlinnia potentsialom, yoho znachennia v rynkovykh umovakh [The essence of management potential, its value in market conditions]. *Poshuk* [Search], No. 5, P. 140–143 [in Ukrainian].
5. Євдєєв Д. В. Сутність управління потенціалом, його значення в ринкових умовах / Д. В. Євдєєв // Пошук. – 2005. – № 5. – С. 140–143.
6. Klepkova, O.A. (2013). Suchasnyi stan i rol informatsiinykh tekhnolohii v upravlinni pidpriemstvom [The current state and role of information technologies in the management of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu: zb. nauk. prats. Serii: Ekonomika i menezhment* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University: a collection of scientific works. Series: Economics and Management], Odesa, Vol. 5, P. 74–78 [in Ukrainian].
6. Клепкова О. А. Сучасний стан і роль інформаційних технологій в управлінні підприємством / О. А. Клепкова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. праць. Серія: Економіка і менеджмент. – Вип. 5. – Одеса, 2013. – С. 74–78.

7. Kudina, O.M. (2007). Formuvannia resursnoi stratehii pidpriemstva [Formation of the resource strategy of the enterprise: the dissertation author's abstract for the degree of candidate of economic sciences: 08.00.04]. Kharkiv National University of Economics. 20 p. [in Ukrainian].
8. McWilliams, N. (1998). Psikhoanaliticheskaia diagnostika: Ponimanie struktury lichnosti v klinicheskoy protsesse [Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process]. Moscow: Klass. Retrieved from: <https://www.e-reading.club/book.php?book=36274> [in Russian].
9. Sardak, O.V. (2013). Teoretychni aspekty orhanizatsiinoi povedinky personalu v umovakh marketynhovoї oriientatsii pidpriemstv [Theoretical Aspects of Organizational Behavior of Employees in the Conditions of Marketing Orientation of Enterprises]. Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli [Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade], No. 3 (59), P. 212–218 [in Ukrainian].
10. Semenenko, O.V. (2018). Osnovni napriamy i metody menedzhmentu z udoskonalennia orhanizatsiinoi kultury pidpriemstva [The main directions and methods of management for the improvement of organizational culture of the enterprise]. Visnyk Cherkaskoho universytetu [Bulletin of the Cherkasy University], No. 2, P. 70–79 [in Ukrainian].
11. Starenka, O.M. (2015). Orhanizatsiia kontroliu v operatyvnomu upravlinni promyslovym pidpriemstvom [Organization of control in the operational management of an industrial enterprise]. Oblik i finansy [Accounting and Finance], No. 3, P. 130–135 [in Ukrainian].
12. Shaihorodskiy, Yu. (2010). Sotsialna identyfikatsiia pidlitkiv: hrupova spilnist i osobystisne samovyznachennia [Social identification of adolescents: group community and personal self-determination]. Sotsialna psykholohiia [Social psychology: Scientific journal], No. 2 (40), P. 94–105 [in Ukrainian].
13. Sandiuk, L.O. Osnovy kulturolohii [Fundamentals of Cultural Studies]. Retrieved from: <https://westudents.com.ua/glavy/33003-ponyattya-quotdentifikatsyaquot.html> [in Ukrainian].
7. Кудіна О. М. Формування ресурсної стратегії підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / О. М. Кудіна; Харківський національний економічний ун-т. – Х., 2007. – 20 с.
8. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе = Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process [Электронный ресурс] / Нэнси Мак-Вильямс. – М.: Класс, 1998. – Режим доступа: <https://www.e-reading.club/book.php?book=36274>.
9. Сардак О. В. Теоретичні аспекти організаційної поведінки персоналу в умовах маркетингової орієнтації підприємств / О. В. Сардак // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2013. – № 3 (59). – С. 212–218.
10. Семененко О. В. Основні напрями і методи менеджменту з удосконалення організаційної культури підприємства / О. В. Семененко // Вісник Черкаського університету. – 2018. – № 2. – С. 70–79.
11. Старенька О. М. Організація контролю в оперативному управлінні промисловим підприємством / О. М. Старенька // Облік і фінанси. – 2015. – № 3. – С. 130–135.
12. Шайгородський Ю. Соціальна ідентифікація підлітків: групова спільність і особистісне самовизначення / Ю. Шайгородський // Соціальна психологія: наук. журнал. – 2010. – № 2 (40). – С. 94–105.
13. Сандюк Л. О. Основи культурології [Електронний ресурс] / Л. О. Сандюк. – Режим доступу: <https://westudents.com.ua/glavy/33003-ponyattya-quotdentifikatsyaquot.html>.

УДК 339.137

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.4

Любов В. Мурована

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ
ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ У 2018 РОЦІ

У статті розглянуто загальну структуру функціонування сфери публічних закупівель в Україні. Досліджено основні тенденції здійснення публічних закупівель товарів, робіт / послуг замовниками у 2018 році. Виявлено особливості кожної з процедур публічних закупівель, з урахуванням кількісних і вартісних показників по регіонах України. Проведено детальний аналіз структури українського ринку публічних закупівель, за результатами якого згруповано види публічних закупівель відповідно до ринкових тенденцій та вимог чинного законодавства. Таким чином, усі публічні закупівлі товарів, робіт / послуг, які здійснюються в Україні, в залежності від методу обрання постачальника, умовно можна розділити на дві великі групи: конкурентні та неконкурентні. Для конкурентних процедур закупівель при виборі постачальника є обов'язковим застосування електронного аукціону, тоді як при здійсненні неконкурентних процедур закупівель замовники здійснюють вибір постачальника на власний розсуд з урахуванням економічних, соціальних та правових умов ринку публічних закупівель. До першої п'ятірки областей-замовників, які застосовують конкурентні процедури закупівель, входять Київська (близько 39,81% від всієї вартості відкритих торгів), Дніпропетровська (7,91%), Львівська (6,0%), Харківська (5,69%) та Донецька області (5,25%). Серед лідерів областей-замовників, що застосовують неконкурентні процедури, до першої п'ятірки увійшли Київська, Харківська, Одеська, Дніпропетровська та Донецькі області. Загалом сфера публічних закупівель складається з операцій купівлі-продажу матеріальних та нематеріальних благ за рахунок бюджетних коштів, фондів соціального страхування, коштів центрального банку України, підприємств державної комунальної форм власності та підприємств з державною часткою понад 50% розміру статутного капіталу. Для досягнення мети та виконання поставлених завдань у цьому дослідженні використано такі загальнонаукові методи, як метод аналогій, методи системного аналізу та узагальнення.

Ключові слова: публічні закупівлі; джерела фінансування; відкриті торги; конкурентний діалог; переговорна процедура закупівель; тендери; бюджетні кошти; електронна система закупівель.

Любовь В. Мурованая

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина
ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ УКРАИНСКОГО РЫНКА
ПУБЛИЧНЫХ ЗАКУПОК В 2018 ГОДУ

В статье рассмотрена общая структура функционирования сферы публичных закупок в Украине. Проведено исследование основных тенденций совершения публичных закупок товаров, работ / услуг заказчиками в 2018 году. Определены особенности каждой из процедур закупок с учетом количественных и качественных показателей по регионам Украины. Выполнен детальный анализ структуры украинского рынка публичных закупок, в результате которого сгруппированы виды публичных закупок с учетом рыночных тенденций и в соответствии с действующим законодательством. Таким образом, все публичные закупки товаров, работ / услуг, совершаемые в Украине, в зависимости от метода отбора поставщика, условно можно разделить на две большие группы: конкурентные и неконкурентные. Для конкурентных процедур закупок при отборе

поставщика есть обязательным проведение электронного аукциона, тогда как для совершения неконкурентных процедур закупок заказчики отбор поставщика производят самостоятельно с учетом экономических, социальных и правовых условий рынка публичных закупок. В первую пятерку областей-заказчиков, которые используют конкурентные процедуры закупок, входят Киевская (около 39,81% от стоимости всех открытых торгов), Днепропетровская (7,91%), Львовская (6,0%), Харьковская (5,69%) и Донецкая области (5,25%). Среди лидеров областей-заказчиков, использующих неконкурентные процедуры закупок, в первую пятерку вошли Киевская, Харьковская, Одесская, Днепропетровская и Донецкая области. В целом сфера публичных закупок состоит из операций купли-продажи материальных и нематериальных благ за счет бюджетных средств, фондов социального страхования, денег центрального банка Украины, предприятий государственной и коммунальной форм собственности и предприятий с государственной долей более чем 50% от размера уставного капитала. Для достижения цели и решения поставленных задач в этом исследовании были использованы такие общенаучные методы, как метод аналогий, методы системного анализа и обобщения.

Ключевые слов: публичные закупки; источники финансирования; открытые торги; конкурентный диалог; переговорная процедура закупки; тендеры, бюджетные средства; электронная система закупок.

Lyubov V. Murovana

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

THE KEY TRENDS OF UKRAINIAN MARKET OF PUBLIC PROCUREMENT IN 2018

The paper presents an overview of the general framework for public procurement system functioning in Ukraine. Insights are provided on the key trends in the sector of public purchase of goods, works and services by customers in 2018. Specific features of each of the procurement procedures based on quantitative and qualitative indicators across Ukraine's regions have been identified. A thorough analysis of the structure of the Ukrainian public procurement market laid the basis for public procurement classification subject to market trends and in compliance with applicable laws and regulations. Thus, all public purchase of goods, works and services conducted in Ukraine depending on the supplier selection method can be divided into two large groups: competitive and non-competitive procedures. Within competitive procurement procedures at the stage of a supplier selection, holding an electronic auction is mandatory, whereas under the non-competitive procurement process, customers select the supplier at their own discretion with regard to the current realia of economic, social and legal public procurement market environment. The top five regions-customers who use competitive procurement procedures are represented by Kyiv region (about 39,81% of the cost of total open bidding), Dnipropetrovsk (of 7.91%), Lviv (6,0%), Kharkiv (5,69%) and Donetsk regions (5,25%). Among the leaders of the regions-customers following non-competitive procurement procedures, the top five include Kyiv, Kharkiv, Odesa, Dnipropetrovsk and Donetsk regions. At large, public procurement refers to transactions on purchase and sale of tangible and intangible goods at the expense of budget expenditure, social security funds, funds from the Central Bank of Ukraine, financing by the state-owned and communal ownership enterprises with government share of more than 50% of the equity capital. To attain the goal and objectives set in this study, general research methods such as the read-across approach, methods of system analysis and synthesis were employed.

Keywords: public procurement; sources of finance; open tendering; competitive dialogue; procurement negotiation process; tenders; public funds; electronic procurement system.

Постановка проблеми. В сучасних умовах Євроінтеграція України залишається досить важливим питанням аналізу функціонування публічних закупівель з метою оцінки результатів виконання довгострокових цілей, що були покладені під час реформи системи публічних закупівель в Україні. Процес реформації системи публічних закупівель було розпочато в 2016 році, однак на сьогодні залишається ряд відкритих питань, які потребують змін у зв'язку з особливостями економічних умов. Враховуючи особливості структури та тенденцій ринку публічних закупівель можна виокремити напрямки, які необхідно змінити з метою забезпечення ефективності функціонування системи публічних закупівель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невирішені частини дослідження. Дослідженню реформування, функціонування та застосування системи публічних закупівель присвячено праці вітчизняних та закордонних учених, таких як Я. Горбатюк, Дж. Гелбрейта, Л. Картоші, В. Колотія, К. Кузнецової, В. Міняйло, В. Прядка, Н. Ткаченко, І. Смотрицької, Дж. Стігліца, Ю. Фіалка та інших [5, 6]. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень публічних закупівель в Україні, залишається потреба в різносторонньому аналізі функціонування системи публічних закупівель з урахуванням специфіки та динаміки сучасної економіки.

Метою статті є дослідження тенденцій та особливостей функціонування ринку публічних закупівель з метою виявлення напрямків, які необхідно змінити для забезпечення ефективності функціонування системи публічних закупівель.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Для ринку публічних закупівель в Україні є характерний стрімкий ріст за досить короткий період часу. Головною передумовою переходу на електронну систему сфери державних закупівель було гармонізація українського законодавства до стандартів та вимог Європейського Союзу. Так з першого квітня 2016 року вступив в силу Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII (далі – Закон) [1], який став першим кроком до переходу системи державних закупівель в площину прозорості та публічності використання бюджетних коштів. З метою реалізації Закону у Україні було створено центральну базу даних, а саме інформаційно-телекомунікаційну систему «Prozorro», яка є веб-порталом Уповноваженого органу з питань закупівель. Для здійснення замовником публічних закупівель та публікації всієї інформації, яка стосується публічних закупівель, необхідно зареєструватись та створити особистий кабінет в авторизованому електронному майданчику.

Авторизований електронний майданчик (далі – АЕМ) – це авторизована Уповноваженим органом інформаційно-телекомунікаційна система, яка є частиною електронної системи закупівель та забезпечує реєстрацію осіб, автоматичне розміщення, отримання і передання інформації та документів під час проведення процедур закупівель, користування сервісами з автоматичним обміном інформацією, доступ до якого здійснюється за допомогою мережі Інтернет [1].

На сьогоднішній день система Prozorro використовує більше десяти комерційних АЕМ серед найвідоміших є ПриватМаркет, SmartTender.biz, Zakupki.prom.ua, Zakupki.com.ua, Держзакупівлі онлайн, Українська універсальна біржа, E-Tender, Brizol.net, Newtend, Public Bid і ще 1 майданчик APS Market, акредитований лише для допорогових закупівель [11].

В цілому сфера публічних закупівель складається з операцій купівлі-продажу матеріальних та нематеріальних благ за рахунок бюджетних коштів, фондів соціального страхування, коштів центрального банку України, підприємств державної та комунальної форм власності та підприємств з державною часткою понад 50% розміру статутного капіталу.

Загальну структуру функціонування сфери публічних закупівель представлено на рис. 1.

Джерело: розробка автора.

Рис. 1. Структура функціонування сфери публічних закупівель в Україні

Тобто, замовник товарів, робіт чи послуг формує своє потребу та бажання здійснити закупівлю, передає інформацію, щодо закупівлі до центральної бази даних «Prozorro» за допомогою будь-якого авторизованого електронного майданчика. Постачальник ознайомлюється з вимогами замовника також через власний АЕМ та приймає рішення, щодо прийняття участі у закупівлі. В разі перемоги у електронних торгах здійснює поставку товару, надання послуги чи виконання робіт замовнику.

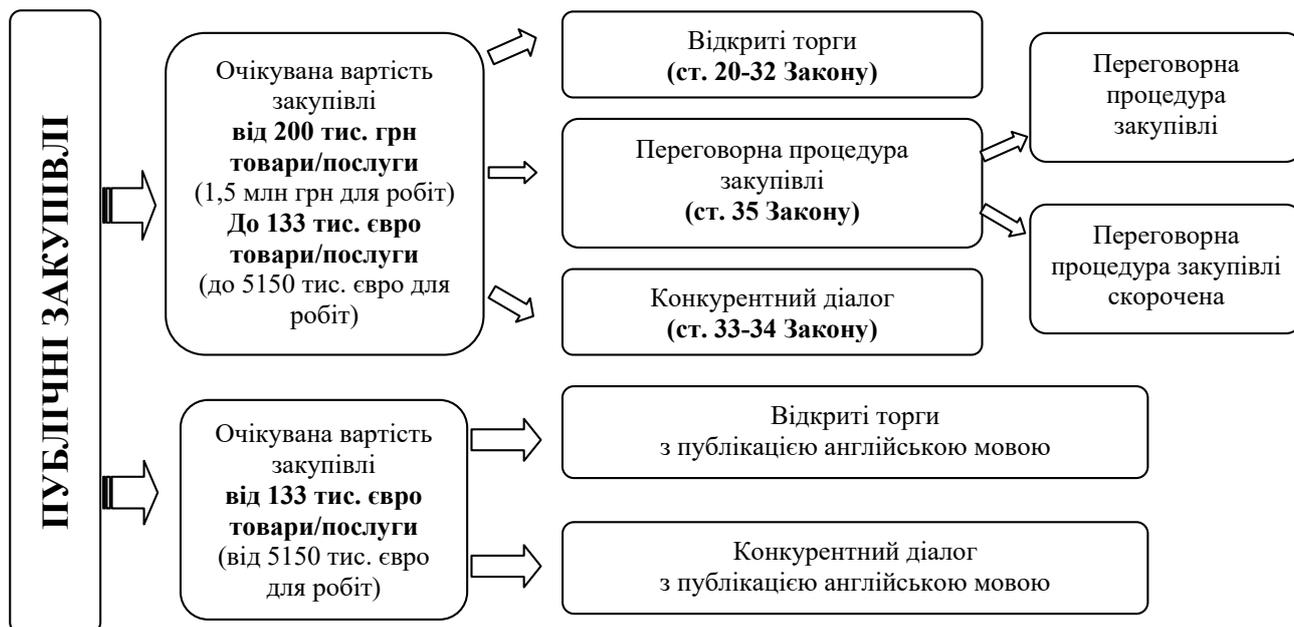
Однак застосування електронної системи закупівель має свої особливості, зокрема в частині поширення не на всі види закупівель, лише ті, які чітко визначенні Законом. Згідно ст. 2 Закону, електронна система закупівель обов'язково застосовується Замовниками за умови, що вартість предмета закупівлі мірою поширюється на закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 200 тис. грн, а робіт – 1,5 млн грн; – до замовників, що здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання за умови, що вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 1 млн грн, а робіт – 5 млн грн (ч. 1 ст. 2 Закону) [1].

Для аналізу особливостей функціонування системи публічних закупівель доцільно розглянути специфіку процедур закупівель. Публічні закупівлі в Україні замовники можуть здійснювати шляхом проведення таких видів процедур: відкриті торги; конкурентний діалог; переговорна процедура закупівлі (рис. 2).

До конкурентних процедур закупівель належать відкриті торги, конкурентний діалог та допорогові процедури закупівель.

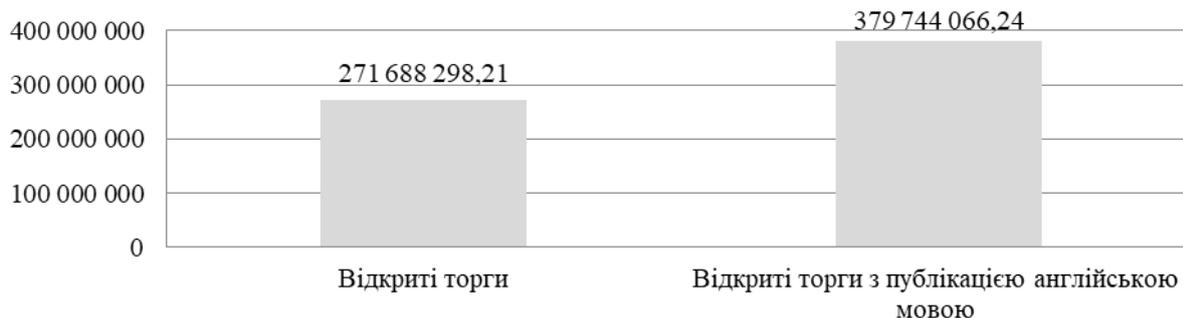
Відкриті торги – це основна процедура закупівлі товарів, робіт/послуг, яка здійснюється з обов'язковим проведенням аукціону за низькою ціною і з урахуванням нецінових критеріїв. У разі закупівлі бюджетними установами товарів/послуг, вартість, яких перевищує 133 тис. євро та робіт – 5150 тис. євро, обов'язково додатково оприлюднюється оголошення про проведення закупівлі на веб-порталі Уповноваженого органу англійською мовою [1]. Отже, відповідно від вартості предмета закупівлі відкриті торги поділяють на два види: відкриті торги та відкриті торги публікацією англійською мовою.

За результатами аналітичних модулів аналітики [8] у 2018 році в Україні було проведено 411 631 кількість відкритих торгів на загальну вартість 651432364,45 тис. грн (рис. 3. та 4), серед частка відкритих торгів становить в вартісному вираженні становить 41,71% (271688298,21 тис. грн), при тому, як за кількістю проведених тендерів 94,80% (165086 процедур).

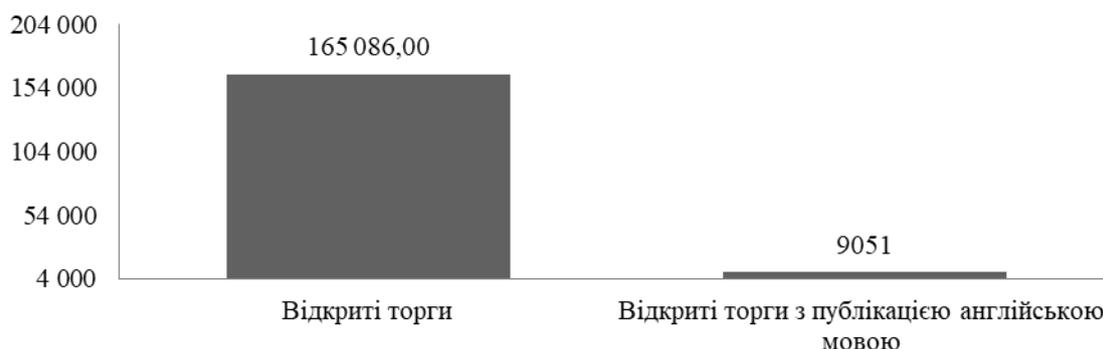
Джерело: розробка автора.

Рис. 2. Види процедур публічних закупівель в Україні

Джерело: розробка автора.

Рис. 3. Відкриті торги в Україні у 2018 р., тис. грн

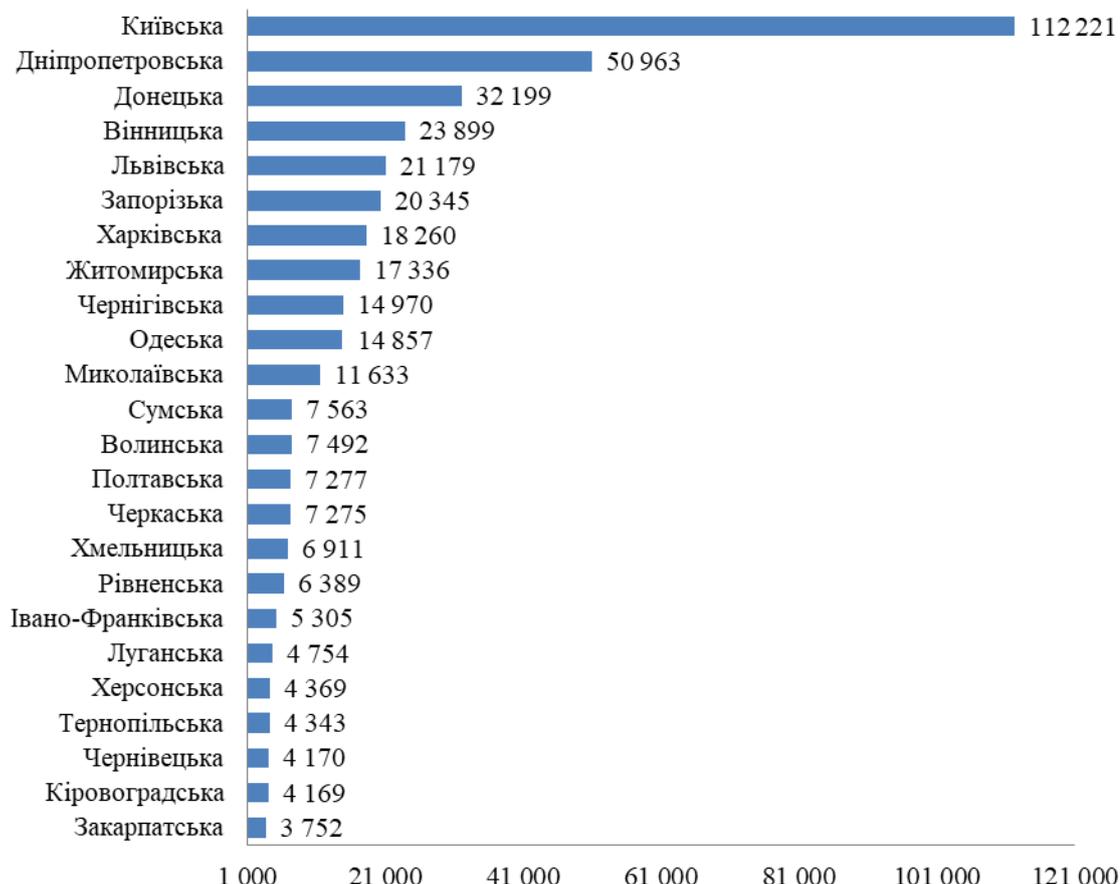

Джерело: розробка автора.

Рис. 4. Кількісна структура відкриті торги в Україні у 2018 р.

Не менш важливою при проведенні аналізу кількості проведених процедур є географія їх проведення (рис. 5). П'ятірку перших замовників-областей, які проводять конкурентні

процедури закупівлі займають Київська, Дніпропетровська, Донецька, Вінницька та Львівська області тощо.

Джерело: розробка автора.

Рис. 5. Кількість конкурентних процедур по областях України у 2018 році

Тоді як у вартісному вираженні, п'ятірку перших замовників-областей, очолюють Київська (близько 39,81% від всієї вартості відкритих торгів), Дніпропетровська (7,91%), Львівська (6,0%), Харківська (5,69%), Донецька області (5,25%) тощо.

У разі, якщо закупівля товарів, робіт/послуг мають специфічний характер і Замовник не може визначити необхідні технічні, якісні характеристики товарів і робіт або визначити вид послуг, Закон передбачає застосування процедури конкурентного діалогу. У разі застосування замовником процедури конкурентного діалогу для здійснення закупівлі товарів/послуг, вартість, яких перевищує 133 тис. євро та робіт – 5150 тис. євро, також, обов'язково додатково оприлюднюється оголошення про проведення закупівлі на веб-порталі Уповноваженого органу англійською мовою [1]. Отже, відповідно від вартості предмета закупівлі конкурентний діалог також поділяють на два види: конкурентний діалог та конкурентний діалог з публікацією англійською мовою. Однак через складність та тривалість проведення процедури замовники досить рідко застосовують конкурентний діалог для закупівлі товарів, робіт/послуг.

Варто відмітити, що однаковою умовою для проведення відкритих торгів та конкурентного діалогу, є розробка замовником тендерної документації з обов'язковим її розміщенням в електронній системі закупівель у строки встановлення Законом. Варто зазначити, що подання тендерної пропозиції при проведенні електронних публічних закупівель здійснюється в електронному форматі. При виборі постачальника Замовники

лише приймає рішення, прийняти його пропозицію чи ні, ретельно вивчивши надані учасником документи, а оцінку тендерних пропозицій проводить електронна система автоматично за результатами за результатами електронного аукціону. Замовник має право відхилити пропозицію учасника, яку система вибрала, як найбільш економічну вигідно, лише за умови, якщо пропозиція не відповідає вимогам замовника та порядок її відхилення чітко прописаний в ст. 30 Закону.

Під час проведення аналізу конкурентних процедур закупівель, необхідно також брати до уваги процедури закупівель, які проводяться через електронну систему закупівель товарів і послуг вартість, яких є меншою за 200 тис. грн., а робіт – 1,5 млн грн, з метою відбору постачальника для укладання договору на закупівлю. На ринку публічних закупівель їх прийнято називати «допорогами» або «допороговими закупівлями». За результатами 2018 року в електронній системі закупівель «Prozorro» в Україні було проведено 237494 процедури на загальну вартість 108 076 245,13 тис. грн.

Далі перейдемо до розгляду неконкурентних процедур, які в себе включають переговорну процедуру та звіт про укладений договір.

Переговорна процедура закупівлі є неконкурентною процедурою, оскільки передбачає вибір одного або декількох постачальників товарів, робіт/послуг за результатами попередніх переговорів без проведення аукціону. Переговорна процедура закупівель здійснюється без попередньої публікації, публікується тільки повідомлення про намір укласти договір після проведення переговорів з учасником процедури, але лише у випадках визначених в ст. 35 Закону.

Залежно від потреб замовника, переговорну процедуру закупівлі в Україні можна поділити на: переговорну процедуру за нагальною потребою, переговорну процедуру (для потреб оборони) та інші переговорні процедури.

Звіт про укладенні договори Замовники повинні обов'язково публікувати в системі електронних закупівель у разі здійснення закупівель від 50 тис. грн. на товари, роботи/послуги, які за своєю суттю є також неконкурентною процедурою закупівель.

Так за результатами аналітичних модулів аналітики [9] 2018 року в Україні було проведено 839 618 неконкурентних процедур на загальну вартість 254 921 483,90 тис. грн. В табл. 1 більш детально представлена інформація по видам неконкурентних процедур.

Таблиця 1

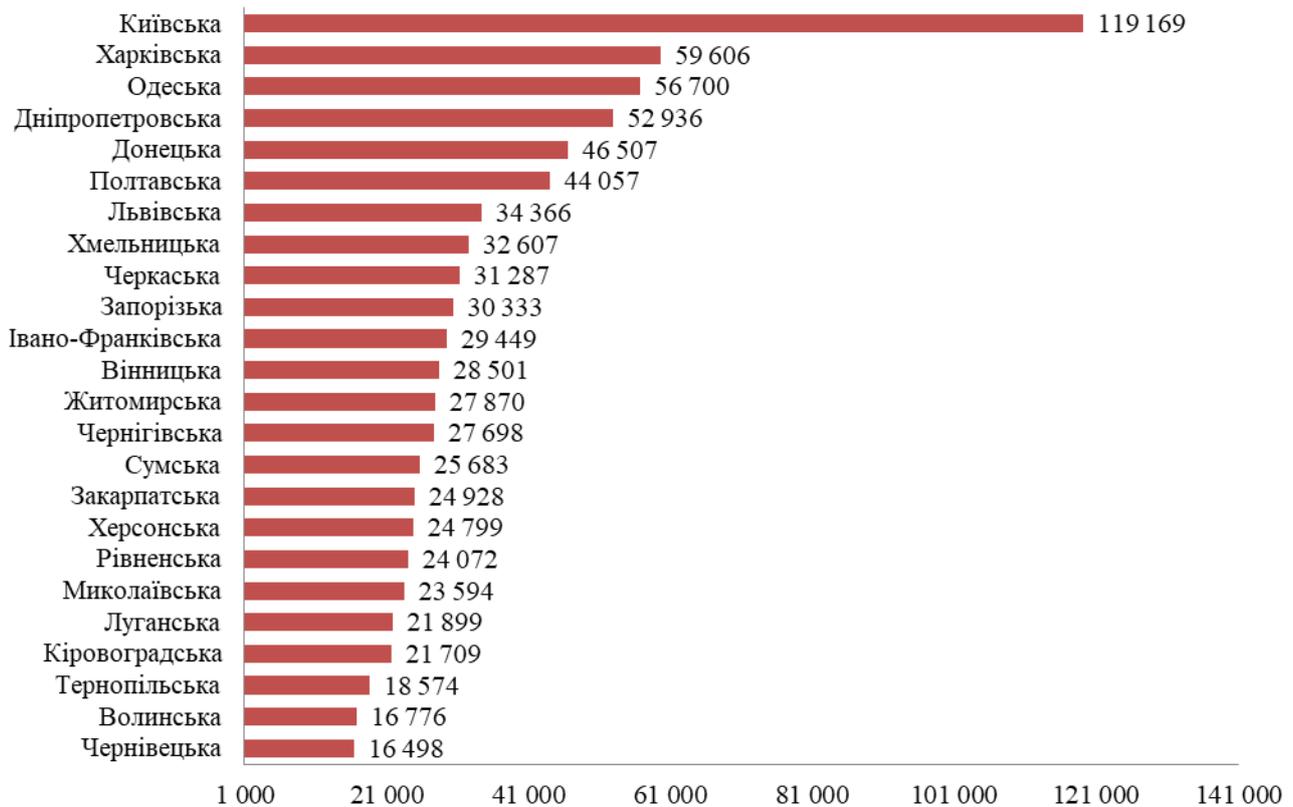
Неконкурентні процедури в Україні у 2018р.

Вид процедури	Значення	
	тис. грн	кількість, одиниць
Переговорна процедура (для портреб оборони)	29 077 294,16	1 904
Переговорна процедура за нагальною потребою	39 087 506,02	25 455
Переговорна процедура	78 575 687,18	29 073
Процедура звіт про укладенні договори	108 180 996,53	783 186
Всього	254 921 483,90	839 618

Джерело: розробка автора.

Найбільшу частку серед неконкурентних процедур займають звітування про укладенні договори близько 42%, що у вартісному вираженні становить 108180996,53 тис. грн. Кількість неконкурентних процедур по областях України у 2018 році представлена на рис. 6.

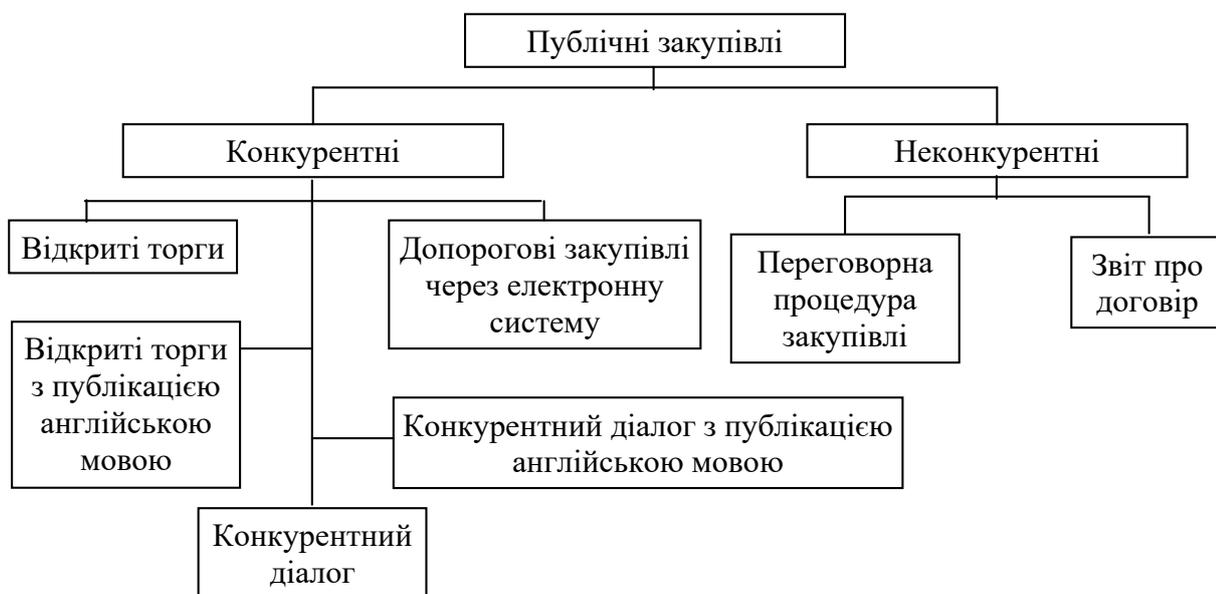
Серед лідерів замовників-областей, що застосовують неконкурентні процедури першу п'ятірку очолили є Київська, Харківська, Одеська, Дніпропетровська та Донецькі області тощо.

Джерело: розробка автора.

Рис. 6. Кількість неконкурентних процедур по областях України у 2018 році

Таким чином, всі закупівлі товарів, робіт/послуг, які здійснюються в Україні, в залежності від методу обрання постачальника, умовно можна розділити на дві великі групи: конкурентні та неконкурентні (рис. 7).

Джерело: розробка автора.

Рис. 7. Види публічних закупівель в Україні, залежно від методу обрання постачальника

До конкурентних належать відкриті торги, відкриті торги з публікацією англійською мовами, конкурентний діалог, конкурентний діалог з публікацією англійською мовами та допорогові закупівлі через електронну систему закупівель. Неконкурентні процедури в рамках Закону включають в себе переговорну процедуру закупівлі та звіт про укладений договір.

Конкурентні процедури дозволяють максимально дотримуватися принципів добросовісної конкуренції серед учасників, відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель, максимальної економії та ефективності використання бюджетних коштів, запобігають корупційним діям і зловживанням. Тоді як, неконкурентні знижують вище перераховані принципи близько на 30% їхньої реалізації, а в деяких випадках і на 60%. Тому для забезпечення ефективності функціонування електронної системи закупівель, замовникам необхідно збільшити кількість застосування конкурентних процедур, які дають реальний економічний ефект.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, для ринку публічних закупівель в Україні у 2018 році є характерним неоднорідність структури проведення публічних закупівель за регіональним принципом та принципом вибору процедури закупівлі. Всі закупівлі товарів, робіт /послуг, які здійснюються в Україні, в залежності від методу обрання постачальника, умовно можна розділити на дві великі групи: конкурентні та неконкурентні. Для конкурентних публічних закупівель є характерним те, що оцінку тендерних пропозицій електронна система закупівель здійснюватиме автоматично, тобто проводитиме електронний аукціон. За результатами дослідження українського ринку публічних закупівель у 2018 році показник застосування неконкурентних процедур закупівель, які за своєю кількістю в двічі перевищують конкурентні процедури, які проводяться замовниками. Для забезпечення ефективності функціонування електронної системи закупівель, замовникам необхідно збільшити кількість застосування конкурентних процедур, які дають реальний економічний ефект за рахунок прямої економії коштів від зниження цін на об'єкти постачання. В цілому впровадження електронної системи закупівель в Україні проходить остаточні етапи формування, завершення яких вимагає подальшого удосконалення системи державного регулювання і контролю законодавчими органами України.

References

Література

1. Pro publichni zakupivli [On Public Procurement: Law of Ukraine dated December 25, 2014 No. 922-VII]. Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19 [in Ukrainian]. 2. Pro pryiednannia Ukrainy do Uhody pro derzhavni zakupivli [On Accession of Ukraine to the Agreement on Government Procurement: Law of Ukraine dated March 16, 2014, No. 1029-VII]. Retrieved from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1029-19 [in Ukrainian]. 3. Pro zatverdzhennia poriadku rozmishchennia informatsii pro publichni zakupivli [On approval of the procedure for posting information on public procurement: The Order of the Ministry of Economic Development of Ukraine dated March 18, 2016 No. 477]. Retrieved from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0447-16 [in Ukrainian].	1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2014 № 922-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19. 2. Про приєднання України до Угоди про державні закупівлі: Закон України від 16.03.2014 № 1029-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1029-19. 3. Про затвердження порядку розміщення інформації про публічні закупівлі: Наказ Мінекономрозвитку від 18.03.2016 № 477 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0447-16.

4. Pro zatverdzhennia poriadku zdiisnennia doporohovykh zakupivel [On Approval of the Procedure for the Implementation of Priority Procurement: The Order of the State Enterprise "Zvizntorgyvid Ukraine" dated April 13, 2016, No. 35]. Retrieved from: <https://tender.me.gov.ua/EDZFrontOffice/menu/uk/cms> [in Ukrainian].
4. Про затвердження порядку здійснення допорогових закупівель: Наказ ДП «Зовнішторгвидав України» від 13.04.2016 № 35 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tender.me.gov.ua/EDZFrontOffice/menu/uk/cms>.
5. Kartosha, L. (2012). Systema derzhavnykh zakupivel v Ukraini: teoretychni aspekty [The system of state purchases in Ukraine: theoretical aspects]. Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava [Socio-economic problems and the state], Vol. 2 (7), P. 98–107 [in Ukrainian].
5. Картоша Л. Система державних закупівель в Україні: теоретичні аспекти / Л. Картоша // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 98–107.
6. Fialko, Yu. (2014). Orhanizatsiia derzhavnykh zakupivel: zarubizhnyi dosvid ta praktyka Ukrainy [Organization of Public Procurement: Foreign Experience and Practice of Ukraine]. Universytetski naukovi zapysky [University Scientific Notes], No. 1 (49), P. 261–269 [in Ukrainian].
6. Фіалко Ю. Організація державних закупівель: зарубіжний досвід та практика України / Ю. Фалко // Університетські наукові записки. – 2014. – № 1 (49). – С. 261–269.
7. Dokumenty ta finansova zvitnist DP «PROZORRO» [Documents and financial statements of State Enterprise "PROZORRO"]. Official publication portal of public procurement information in Ukraine. Retrieved from: <https://prozorro.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Документи та фінансова звітність ДП «ПРОЗОРО» [Електронний ресурс] // Офіційний портал оприлюднення інформації про публічні закупівлі в Україні. – Режим доступу: <https://prozorro.gov.ua>.
8. Konkurentni protsedury / Publichnyi modul analityky [Competitive Procedures / Public Analysis Module]. Retrieved from: <https://bi.prozorro.org> [in Ukrainian].
8. Конкурентні процедури / Публічний модуль аналітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bi.prozorro.org>.
9. Nekonkurentni protsedury / Publichnyi modul analityky [Non-Competition Procedures / Public Analysis Module]. Retrieved from: <https://bi.prozorro.org> [in Ukrainian].
9. Неконкурентні процедури / Публічний модуль аналітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bi.prozorro.org>.
10. Publichni zakupivli [Public Procurement]. Official site of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Retrieved from: <http://me.gov.ua/Documents> [in Ukrainian].
10. Публічні закупівлі [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents>.
11. Diahrama [Diagram]. Retrieved from: <https://coggle.it/diagram/WNtgxTPg0gABaNLm/t/prozorro> [in Ukrainian].
11. Діаграма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://coggle.it/diagram/WNtgxTPg0gABaNLm/t/prozorro>.

УДК 519.86

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.5

Наталія С. Ручинська

**Миколаївський національний аграрний університет, Україна
ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ
В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У сучасних умовах трансформаційних процесів економіки України виникає необхідність використання інструментарію, який органічно поєднує математичні методи для вирішення економічних проблем. Економіко-математичні моделі дедалі більше стають невід'ємними інструментами сучасної теоретичної та прикладної економіки. Однак, самостійність цього наукового напрямку неодноразово ставилася під сумнів. Це відбувалося як через організаційно-інституційні зміни в галузі економічної науки і освіти, так і в контексті функціональних змін в економіці загалом. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні значення концепції ролі та місця економіко-математичного моделювання в системі теоретичних і прикладних економічних досліджень, а також ролі економіко-математичного моделювання як самостійного науково-прикладного напрямку, що виконує функції сполучної ланки в триаді «економічна теорія – економічна політика – господарська практика». Економіко-математичну модель має бути легітимізовано як самостійний дослідницький суб'єкт (дещо подібний до суб'єкт в економіці), який може відповідати певним вимогам до економічної теорії та економічної інформації. Для цього в моделі повинна бути присутня відповідна атрибутика, включаючи паспорт моделі, який був би однозначним ідентифікатором моделей, дозволяючи відрізняти одну модель від іншої. Одночасно з потребою в розвитку методології побудови і застосування економіко-математичних моделей назріла й необхідність інвентаризації наявного модельного господарства, підготовки довідника за інструментарієм економіко-математичного моделювання конкретними результатами його застосування, де було б систематизовано та однаково викладено опубліковані в науковій теоретичній і прикладній літературі методи моделювання, а також моделі реальних господарських об'єктів і систем.

Ключові слова: економіко-математичні методи; економіко-математичне моделювання; економічна теорія; паспорт моделі.

Наталья С. Ручинская

**Николаевский национальный аграрный университет, Украина
ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ
В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

В современных условиях трансформационных процессов в экономике Украины возникает необходимость использования инструментария, который органично сочетает математические методы для решения экономических проблем. Экономико-математические модели все чаще становятся неотъемлемыми инструментами современной теоретической и прикладной экономики. Однако самостоятельность этого научного направления неоднократно ставилась под сомнение. Это происходило как в связи с организационно-институциональными изменениями в сфере экономической науки и образования, так и в контексте функциональных изменений в экономике в целом. Цель исследования состоит в обосновании значения концепции роли и места экономико-математического моделирования в системе теоретических и прикладных экономических исследований, а также роли экономико-математического моделирования как самостоятельного научно-прикладного направления, выполняющего функции связующего звена в триаде «экономическая теория – экономическая политика – хозяйственная практика». Экономико-математическая модель

должна быть легитимизирована как самостоятельный исследовательский субъект (в каком-то смысле подобный субъекту в экономике), который может соответствовать определенным требованиям экономической теории и экономической информации. Для этого в модели должна присутствовать определенная атрибутика, включая паспорт модели, который был бы однозначным идентификатором моделей, позволяя отличать одну модель от другой. Одновременно с потребностью в развитии методологии построения и применения экономико-математических моделей назрела и необходимость инвентаризации имеющегося модельного хозяйства, подготовки справочника с инструментарием экономико-математического моделирования и конкретными результатами его применения, где были бы систематизированы и одинаково изложены опубликованные в научной теоретической и прикладной литературе методы моделирования и модели реальных объектов и систем.

Ключевые слова: экономико-математические методы; экономико-математическое моделирование; экономическая теория; паспорт модели.

Natalia S. Ruchynska
Mykolayiv National Agrarian University, Ukraine
MATHEMATICAL ECONOMIC MODELLING
IN THE ECONOMIC RESEARCH FRAMEWORK

Contemporary realia of transformational processes in Ukraine's economy drive the need for implementation of a specific toolkit that seamlessly integrates a range of mathematical methods to solve economic problems. Mathematical economic models are increasingly becoming indispensable tools for modern theoretical and applied economics. However, the self-sufficiency of this research approach has been repeatedly questioned due to a number of organizational and institutional challenges in the economic science and education domains, as well as in the context of functional changes in the economy as a whole. The purpose of this study is to substantiate the concept of the role and significance of mathematical economic modelling within the framework of theoretical and applied economic research, along with providing insights into the role of mathematical economic modelling as a separate area of study and applied economic research viewed as a connecting link in the triad of "economic theory – economic policy – business practice". It is argued that a mathematical economic model has to be legitimized as a separate research subject (to some extent similar to the concept of a legal entity in the economy) that complies with certain requirements of economic theory and economic information. For this purpose the model should entail specific inherent characteristics including the model datasheet which is a unique identifier of a model, contributing to clear differentiation of one model from another. Alongside with the need to enhance the methodology and application of mathematical economic models, an overdue challenge is the demand for inventory of existing model park, the preparation of a comprehensive Handbook on mathematical economic modelling tools providing specific outcomes of their application which is consistent with published scholarly literature and applied studies on modelling methods and models of real objects and systems.

Keywords: economic and mathematical methods; mathematical economic modelling; economic theory; model datasheet.

Постановка проблеми. В сучасних умовах трансформаційних процесів економіки України виникає необхідність використання інструментарію, який органічно поєднує математичні методи для вирішення економічних проблем з метою отримання кількісних оцінок і моделей у процесі прийняття управлінських рішень для забезпечення розвитку підприємства. Економіко-математичні моделі представляються в даний час невід'ємними

інструментами теоретичної та прикладної економіки. Однак, самостійність даного наукового напрямку неодноразово ставилася під сумнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти застосування ряду економічних або математичних моделей розглянуто у роботах І.А. Бланка, Г.О. Роганової, В.П. Савчук, Р.А. Слав'юк, В.М. Шелудько, А. Щелгачева, Н.К. Васильєвої, М.П. Власова, А.М. Гатауліна, А.Н. Єльченко, А.В. Комарчука, Р.Г. Кравченко, Н.І. Новальської, С.В. Цюпка та інших вчених.

В.В. Вітлінський пропонує розділяти економіко-математичні моделі на теоретико-аналітичні, що використовуються при дослідженнях загальних властивостей і закономірностей економічних процесів, та прикладні, що застосовуються при вирішенні конкретних економічних завдань (моделі економічного аналізу, прогнозування та управління) [2, с. 61]. А.Д. Чудаков пропонує розділяти економіко-математичні моделі, що застосовують у логістиці, на алгоритмічні (економіко-статистичні та економетричні) та евристичні, що включають методи економічної кібернетики та оптимальних рішень [10, с. 126]. Р.Г. Кравченко пропонує використовувати для перевірки даних, отриманих у результаті економіко-математичного аналізу, методичні принципи прийнятності та стійкості [13, с. 48].

Мета дослідження – обґрунтувати значення концепції ролі і місця економіко-математичного моделювання в системі теоретичних і прикладних економічних досліджень, обґрунтувати роль економіко-математичного моделювання як самостійного наукоприкладного напрямку, що виконує функції сполучної ланки в триаді «економічна теорія – економічна політика – господарська практика».

Виклад основного матеріалу. Економіко-математичні моделі, поряд з інформаційними та експертно-логічними системами, представляються в даний час невід'ємними інструментами теоретичної та прикладної економіки. При цьому сама по собі сфера економіко-математичних досліджень є вельми насиченою, різноманітною і великою, що вимагає знання і активного використання результатів різних розділів математики, системного аналізу, теорії вимірювань, господарського права, соціології, статистики і, звичайно, економічної теорії. Дана сфера відноситься до фундаментальних основ економічних досліджень, і її розвиток – необхідна передумова розвитку економічної науки в цілому.

Однак, самостійність даного наукового напрямку неодноразово ставилася під сумнів. Це відбувалося як у зв'язку з організаційно-інституційними змінами в сфері економічної науки і освіти, так і у зв'язку з функціональними змінами в економіці в цілому. Зазвичай кінцевого користувача і отримувача результатів економічних досліджень і розробок – керівника або менеджера підприємства, чиновника місцевої або федеральної адміністрації – мало хвилює те, яким чином, за допомогою яких моделей, просунутих і адекватних або давно відомих і примітивних, «індивідуальних», тобто побудованих для конкретного об'єкта або «типових», тобто створених для широкого класу об'єктів, отримані ті чи інші висновки і рекомендації (простота і «типовість» швидше вважаються абсолютною перевагою, ніж можливим недоліком моделі) [1].

Тому розвиток економіко-математичного інструментарію в останні роки все більш і більш стає внутрішнім завданням економічної науки. Що ж стосується наукових потреб у розвитку економіко-математичних методів і моделей, то необхідність повсякденної турботи при поточному та перспективному фінансуванні економічних досліджень відсуває проблематику розвитку методології та методики економіко-математичного моделювання на периферію інтересів вчених-економістів.

Спираючись на дану структурування предметної області, сукупність основних думок з приводу причин і факторів існуючого несприятливого становища в економіці можна розділити на три групи.

Представники однієї групи кажуть, що існуюча господарська практика є результатом вибору невірних тактичних і стратегічних рішень, неправильно побудованої економічної політики. Інші кажуть, що дана економічна ситуація виникла тому, що керівники у своїй діяльності недостатньо (через незнання або небажання) спираються на економічну теорію. Третю групу складають думки, згідно з якими самі творці економічної теорії недостатньо враховують реальну вітчизняну господарську практику, а особи, які ухвалюють рішення, нехтують відмінністю між нормативним і реальним господарським механізмом. Аналізуючи більш детально представлені варіанти пояснень дисфункції економіки, простежуючи аргументацію і динаміку оцінок ситуації в економіці, що висувуються тим чи іншим фахівцем, можна зауважити, що прихильність економістів тому чи іншому з перерахованих пояснень (а іноді і їх сукупності) не завжди обумовлена наявними у ньому об'єктивними аргументами.

Часто цей вибір є наслідком суб'єктивних факторів, що характеризують індивіда за його апріорним ставленням до важливості трьох зазначених складових економічного життя: теорії, політики (прийняття рішень) або практики (господарської реальності). Значимість інформації, що відноситься до цих трьох сфер, для різних індивідів неоднакова, при цьому співвідношення між значимістю цих компонентів для кожного індивіда має стійкий характер і дозволяє розділити індивідів на групи, що відповідають різним психологічним типам особистості [8].

Економічна теорія не задовольняє вимогам адекватності і операційності (перше характеризує вплив на теорію особливостей практики, друге – відображає можливості її впливу на прийняття рішень), рішення не задовольняють вимогам наукової обґрунтованості та цільової ефективності (перша вимога відображає вплив теорії на рішення, друге – вплив рішень на практику), реальна ж економіка не задовольняє іманентним вимогам економічної ефективності та сталого розвитку.

Відомо досить багато рекомендацій щодо поліпшення взаємодії між економічною теорією, політикою і практикою, що апелюють до підвищення рівня освіти менеджерів, зміцнення інституту кваліфікованої експертизи народногосподарських рішень [12].

На нашу думку, одну з основних ролей в процесі консолідації теоретичних, управлінських і господарських основ економіки має зіграти економіко-математичне моделювання.

Процеси розробки та застосування економіко-математичних моделей повинні забезпечувати акумуляцію та інтеграцію в моделях різноманітної і різноякісної емпіричної, теоретичної та суб'єктивної інформації, а також переміщення інформації з однієї сфери в іншу. Для того, щоб економіко-математичне моделювання могло грати таку роль, необхідне виконання двох основних умов.

Економіко-математичне моделювання має бути однозначно ідентифіковано та інституалізовано як самостійний вид науково-прикладної діяльності, що не занурюється повністю ні в економічну теорію (у власному її сенсі), ні в прийняття рішень, ні в господарську практику. По-друге, економіко-математичні моделі повинні відповідати певним вимогам до їх якості.

Сучасну економічну науку важко уявити без використання і дослідження математичних моделей. У західній економічній літературі переважна більшість теоретичних і прикладних наукових статей в галузі економіки містить в якості центральної частини ту чи

іншу математичну модель, розроблену для перевірки або ілюстрації тих чи інших гіпотез, виявлення тих чи інших ефектів.

На думку ряду економістів, ймовірність визнання практично будь-якої нової економічної теорії або концепції чи не у вирішальній мірі залежить від того, яким чином ця концепція допускає математичну формалізацію, наскільки цікавий використовуваний при цьому апарат і наскільки вражаючі отримані при дослідженні моделі математичні результати. Не випадково прихильники інституційного спрямування в економічній теорії, пояснюючи домінування неокласичної теорії в сучасній економічній науці і кількісно більш скромне поки місце інституціоналізму, стверджують: причина криється в тому, що неокласична теорія, що оперує з кількостями ресурсів і продукції, легше піддається математизації за допомогою класичного математичного апарату (теорії функцій від кінцевого числа дійсних змінних і лінійної кінцевомірної алгебри), ніж інституційна теорія, що оперує в основному з якісними категоріями. Свій специфічний апарат моделювання інституційних конструкцій поки не створений, і це є одним з актуальних завдань розвитку економіко-математичного спрямування [5].

Економіко-математична модель повинна бути легітимізована як самостійний дослідницький суб'єкт (в якомусь сенсі подібний суб'єкту в економіці), який може відповідати певним вимогам до економічної теорії, економічної інформації. Для цього у моделі повинна бути цілком певна атрибутика, включаючи паспорт моделі, який був би однозначним ідентифікатором моделей, дозволяючи відрізнити одну модель від іншої.

Необхідно розробити, обговорити в науковій спільноті і зробити загальноприйнятими і загальнозживаними стандарти опису економіко-математичних моделей. Проведене дослідження дозволяє запропонувати наступну структуру верхнього рівня для класифікації інформації, що відображається в паспорті моделі, а саме:

1. Опис (вказівка) номінального об'єкта моделювання (або класу об'єкта).
2. Перелік аспектів розгляду об'єкта, тобто зазначення тих сторін функціонування об'єкта, які покликана відображати модель.
3. Вказівка цілей і завдань, для вирішення яких будується модель, питань, на які необхідно дати відповідь з її допомогою.
4. Системний опис об'єкта моделювання, що включає вибір актуального об'єкта моделювання та представлення його у вигляді реляційної системи; при цьому повинні бути явно сформульовані економіко-математичні передумови, що приймаються при моделюванні для спрощення.
5. Опис математичного апарату, використовуваного при конструюванні моделі, складу змінних, співвідношень та інших елементів моделі.
6. Спосіб (відображення) інструментальної та функціональної ідентифікації, використаний при побудові моделі.
7. Спосіб (відображення) інтерпретації елементів моделі, межі допустимої інтерпретації тих чи інших елементів моделі.

Доцільно, щоб така інформація в стандартизованій формі представлялася кожного разу, коли публікується нова або модифікується відома модель реального соціально-економічного об'єкта. Зазначена структура паспорта моделі могла б лягти в основу класифікації економіко-математичних моделей, що відрізняється від відомих варіантів класифікації систематизацією ознак класифікації.

Відзначимо, що описи номінальних, що входять до складу паспорта об'єктів моделювання, а також формулювання цілей і завдань повинні, в свою чергу, отримати системну класифікацію. Класифікаційні ознаки, що визначають цілі і завдання моделювання,

повинні враховувати їх економічний зміст, формулювання питань, поділ даних на відомі і шукані і т. д.

Якщо модель є самостійним об'єктом, розташованим поза площиною базового трикутника «теорія – рішення – практика», то для кожної конкретної моделі або їх класу гостро постає питання про взаємини моделі з компонентами даної тріади, а саме, що є об'єктом моделювання: та чи інша теорія, система прийняття рішень, або фрагмент реальної економічної практики. В якості прикладу можна розглянути модель попиту. Що тут мається на увазі під об'єктом моделювання, що саме моделює конкретна «модель попиту». Попит на реальний товар в певному регіоні в конкретному періоді або ж загальне абстрактне поняття (категорія) попиту в цілому [5].

Залежно від відповіді ми приходимо до поділу моделей на два великих класи: моделі економічної теорії, де об'єктом моделювання є сама теорія, тобто деяка конструкція з найменувань змінних (показників), аксіом, логічних формул і правил виведення, і моделі економічного (в сенсі – господарського) об'єкта, де об'єкт моделювання – частина навколишнього світу, реально існуюча незалежно від дослідника.

При більш глибокому аналізі з'ясовується, що цей поділ не є закінченою дихотомією, тому що в будь-якому сприйнятті і уявленні об'єкта міститься деяка теорія, а в кожній теорії відображається клас об'єктів, в результаті вивчення або спостереження яких вона і виникла.

Тим не менш, можна говорити про пропорції відображення в моделі теорії або об'єкта або, точніше висловлюючись, про ступінь опрацьованості теорії або ступеня виразності уявлень про об'єкт (клас об'єктів), до яких застосовується поняття моделі. Залежно від того, яке співвідношення між обсягом «об'єктної» та «теоретичної» частини інформації, використаної при побудові конкретної моделі, і будемо говорити про моделі теорії або моделі об'єкта.

Інший клас моделей спирається на реальну (головним чином статистичну або опитувальну) інформацію і представляє моделі економічного об'єкта. Як правило, це економетричні моделі [7].

Однак при їх побудові, крім чисто емпіричної, використовується значна кількість іншої інформації, проміжної між теоретичною та емпіричною.

Відзначимо необхідність розрізняти реальний і номінальний об'єкти моделювання. Бажаним (номінальним) об'єктом моделювання може бути, скажімо, конкретне підприємство, що має найменування, адресу, займані площі, в той час як в моделі по необхідності буде відображатися не тільки саме це підприємство, а й фрагменти зовнішнього для нього середовища (зв'язки з постачальниками, споживачами, адміністративними органами), функціонування яких відіграє роль зовнішніх факторів. Так само реальний об'єкт моделювання може бути вже номінальним, якщо при побудові та застосуванні моделі використовується тільки інформація, що відноситься до частини номінального об'єкта (у випадку підприємства – діяльності тільки складального цеху, наприклад).

Основні етапи здійснення економіко-математичного моделювання на мікроекономічному рівні наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи економіко-математичного моделювання на підприємстві

№	Етап	Коротка характеристика
1	Аналіз теоретичних закономірностей	Формулювання кінцевої мети побудови моделі, визначення критеріїв порівняння варіантів рішення
2	Визначення методів, які будуть застосовані	Вибір раціонального математичного методу
3	Аналіз отриманих результатів	Аналіз відповідності отриманих результатів і висновків реальним умовам діяльності суб'єкта господарювання

Таким чином, економіко-математичне моделювання роботи підприємства повинне бути засноване на аналізі його діяльності та, у свою чергу, збагачувати цей аналіз результатами й висновками, отриманими після рішення відповідних завдань.

Практичне значення економіко-математичного моделювання для мікроекономічного рівня можна проаналізувати на прикладі діяльності ТОВ «Церсаніт Інвест». Підприємство є одним з найбільших виробників керамічної плитки та санітарної кераміки в Україні. Продукція торгової марки «Cersanit» добре відома не лише на вітчизняному ринку, а й за кордоном. Застосування економіко-математичного моделювання прослідковується у всіх господарських процесах підприємства. Наприклад, за допомогою моделей проводиться планування необхідної номенклатури та кількості запасів сировини та матеріалів у відповідності до плану виробництва продукції. Це в свою чергу дозволяє мати оптимальні запаси без надлишку та нестач, своєчасно реагувати на зміни виробничого плану. Моделювання дозволяє покращувати організацію виробничого процесу, узгоджуючи план капітального ремонту обладнання та запланованих обсягів виробництва. Так досягається скорочення часу простою обладнання і в той же час, підтримується його належний технічний стан. Без використання економіко-математичних моделей було б неможливим прогнозування діяльності підприємства на наступний рік. А це в свою чергу означає дезорієнтацію керівництва в прийнятті управлінських рішень у виробничій, інвестиційній, кадровій та збутовій політиці компанії. Недостатнє планування діяльності, не своєчасна реакція на відхилення від плану та виявлення причин, що викликали це відхилення здатні в масштабі великого підприємства стають причиною значних збитків. Саме тому розуміння можливостей, які надає економіко-математичне моделювання для застосування в діяльності підприємства є вагомим аргументом для його застосування.

Висновки. Одночасно з потребою в розвитку методології побудови і застосування економіко-математичних моделей назріла і необхідність інвентаризації наявного модельного господарства, підготовки довідника за інструментарієм економіко-математичного моделювання та конкретними результатами його застосування, де були б систематизовані та однаково викладені опубліковані в науковій теоретичній і прикладній літературі методи моделювання і моделі реальних господарських об'єктів і систем.

References

Література

1. Blank, I.A. (2016). <i>Finansovyi menedzhment: ucheb. kurs</i> [Financial management: training course]. 2nd ed. Kyiv: Elga-Tcentr. 652 p. [in Russian]. 2. Vitlinskii, V.V. (2003). <i>Modelirovanie ekonomiki</i> [Economy modeling]. Kyiv: KNEU. 408 p. [in Russian]. 3. Katkova, T.I. (2008). <i>Vykorystannia ekonomiko-matematychnykh modelei pidtrymky pryiniattia rishen za umov nevyznachenosti</i> [Use of economical and mathematical models of decision-making support in conditions of uncertainty]. <i>Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu</i> [Bulletin of the Berdyansk University of Management and Business], No. 3 (3), P. 94–97 [in Ukrainian]. 4. Kvasnikov, V.P., Tymofieva, M.A. (2017). <i>Osoblyvosti realizatsii systemy upravlinnia na nechitkii lohitsi</i> [Features of implementation of control system on fuzzy logic]. <i>Vestnik</i>	1. Бланк И. А. <i>Финансовый менеджмент: учеб. курс</i> / И. А. Бланк. – Изд. 2-е. – К.: Эльга-Центр, 2016. – 652 с. 2. Витлинский В. В. <i>Моделирование экономики</i> / В. В. Витлинский. – К.: КНЭУ, 2003. – 408 с. 3. Каткова Т. І. <i>Використання економіко-математичних моделей підтримки прийняття рішень за умов невизначеності</i> / Т. І. Каткова // <i>Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу</i>. – 2008. – № 3 (3). – С. 94–97. 4. Квасніков В. П. <i>Особенности реализации системы управления на нечеткой логике</i> / В. П. Квасніков, М. А. Тимофієва // <i>Вестник двигателестроения</i>. – 2017. –

- dvigatelestroeniia [Engine Building Bulletin], No. 3, P. 172–175 [in Ukrainian].
5. Kravets, P., Kyrkalo, R. (2015). Systemy pryiniattia rishen z nechitkoiu lohikoiu [Decision-making systems with fuzzy logic]. Visnyk NU Lvivska politehnika [Bulletin of the National University of Lviv Polytechnic], Vol. 650, P. 115–123 [in Ukrainian].
6. Opria, A.T. (2015). Matematychna statystyka: zahalna teoriia statystyky: navch. posibnyk [Mathematical Statistics: General Statistics Theory: Textbook]. Kyiv: Tsentr navch. lit-ry. 472 p. [in Ukrainian].
7. Rohanova, H.O. (2017). Modeliuvannia oborotnykh koshtiv pidpriemstv za dopomohoiu metodiv statystychnoho analizu [Modeling of working capital of enterprises with the help of methods of statistical analysis]. Torhivlia i rynek Ukrainy [Trade and the market of Ukraine], Vol. 27, P. 476–484 [in Ukrainian].
8. Savchuk, V.P. (2015). Finansovyi menedzhment. Prakticheskaia entsiklopediia [Financial management. Practical Encyclopedia]. 3rd ed. Kyiv: Companion Group. 880 p. [in Russian].
9. Slaviuk, R.A. (2016). Finansy pidpriemstv: navch. posibnyk [Business Finance: Tutorial]. 2nd ed. Lutsk: Vezha. 460 p. [in Ukrainian].
10. Chudakov, A.D. (2001). Logistika [Logistics]. Moscow: RDL. 480 p. [in Russian].
11. Sheludko, V.M. (2016). Finansovyi menedzhment: pidruchnyk [Financial Management: Textbook]. Kyiv: Znannia. 439 p. [in Ukrainian].
12. Shchelgachev, A., Krasovskii, A., Kurshin, A. (2015). Vnedrenie sistemy upravleniia oborotnymi aktivami [Implementing a revolving asset management system]. Finansovyi direktor [Financial Director], No. 6, P. 27–36 [in Russian].
13. Kravchenko, R.G. (eds.) (1980). Ekonomiko-matematicheskie metody v upravlenii selskim khoziaistvom v stranakh-chlenakh SEV [Economic and mathematical methods in agriculture management in the CMEA member countries]. Moscow: Kolos. 319 p. [in Russian].
- № 3. – С. 172–175.
5. Кравець П. Системи прийняття рішень з нечіткою логікою / П. Кравець, Р. Киркало // Вісник НУ Львівська політехніка. – 2015. – Вип. 650. – С. 115–123.
6. Опря А. Т. Математична статистика: загальна теорія статистики: навч. посібник / А. Т. Опря. – К.: Центр навч. літ-ри, 2015. – 472 с.
7. Роганова Г. О. Моделирование оборотных затрат предприятий за помощью методов статистического анализа / Г. О. Роганова // Торговля і ринок України. – 2017. – Вип. 27. – С. 476–484.
8. Савчук В. П. Финансовый менеджмент. Практическая энциклопедия / В. П. Савчук. – 3-е изд. – К.: Companion Group, 2015. – 880 с.
9. Слав'юк Р. А. Финансы підприємств: навч. посібник / Р. А. Слав'юк. – 2-ге вид. – Луцьк: Вежа, 2016. – 460 с.
10. Чудаков А. Д. Логистика / А. Д. Чудаков. – М.: РДЛ, 2001. – 480 с.
11. Шелудько В. М. Финансовый менеджмент: підручник / В. М. Шелудько. – К.: Знання, 2016. – 439 с.
12. Щелгачев А. Внедрение системы управления оборотными активами / А. Щелгачев, А. Красовский, А. Куршин // Финансовый директор. – 2015. – № 6. – С. 27–36.
13. Экономико-математические методы в управлении сельским хозяйством в странах-членах СЭВ / под ред. Р. Г. Кравченко. – М.: Колос, 1980. – 319 с.

УДК 336.132:35.078.3

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.6

Алла В. Хомутенко

Одеський національний економічний університет, Україна

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ УКРАЇНИ**

У статті визначено сутність інформаційного забезпечення управління державними фінансами. Наведено перелік суб'єктів, які уповноважені створювати та обслуговувати державні інформаційні системи. Розглянуто системи, що сприяють формуванню інформаційного забезпечення управління вхідними фінансовими потоками державного бюджету, зокрема: «Податковий блок», «Інспектор», «Електронний чек» (e-Receipt), «ProZorro. Продажі». Охарактеризовано системи, які містять інформацію про транзакції Державної казначейської служби України, стан використання коштів державного бюджету, а також такі операції суб'єктів господарювання державної форми власності, як «Система публічних електронних закупівель ProZorro», «SPENDING» та «Прозорий бюджет». Виявлено, що завдяки «Автоматизованій системі оброблення пенсійної документації на базі комп'ютерних технологій» та інформаційній системі «Наша сім'я» зросла ступінь точності та прозорості виплат грошових коштів із державних позабюджетних фондів, скоротились витрати трудових ресурсів та часу уповноважених суб'єктів управління. Проведений критичний аналіз дав змогу виявити недоліки окремих державних інформаційних систем та їх організаційних засад, що негативно впливають на результативність управлінської діяльності. За рахунок застосування методу логічного узагальнення обґрунтовано необхідність та запропоновано напрямки вдосконалення організації інформаційного забезпечення управління державними фінансами України. Пріоритетним вбачається створення єдиного інформаційного порталу «Електронний уряд», до якого будуть інтегровано існуючі інформаційні системи. Це дозволить, зокрема, усунути дублювання даних, які містяться в різних інформаційних системах; забезпечити стандартизацію процесів управління вхідними та вихідними потоками державного бюджету та державних позабюджетних фондів; підвищити ефективність фінансового контролю, в т. ч. відомчого; підвищити рівень доступності суспільних благ і послуг; посилити відповідальність кожного окремого уповноваженого суб'єкта управління відповідальних посадових осіб.

Ключові слова: інформаційні системи; публічні закупівлі; державний бюджет; державні позабюджетні фонди; суб'єкти господарювання.

Алла В. Хомутенко

Одесский национальный экономический университет, Украина

**ІНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ
ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ УКРАИНЫ**

В статье определена сущность информационного обеспечения управления государственными финансами. Приведен перечень субъектов, уполномоченных создавать и обслуживать государственные информационные системы. Рассмотрены системы, которые способствуют формированию информационного обеспечения управления входящими финансовыми потоками государственного бюджета, в частности: «Налоговый блок», «Инспектор», «Электронный чек» (e-Receipt), «ProZorro. Продажи». Охарактеризованы системы, которые содержат информацию о транзакциях Государственной казначейской службы Украины, состоянии использования средств государственного бюджета, а также таких операциях субъектов хозяйствования

государственной формы собственности, как «Система публичных электронных закупок ProZorro», «SPENDING» и «Прозрачный бюджет». Выявлено, что благодаря «Автоматизированной системе обработки пенсионной документации на базе компьютерных технологий» и информационной системе «Наша семья» увеличилась степень точности и прозрачности выплат денежных средств из государственных внебюджетных фондов, сократились затраты трудовых ресурсов и времени уполномоченных субъектов управления. Проведенный критический анализ позволил выявить недостатки отдельных государственных информационных систем и их организационных основ, которые негативно влияют на результативность управленческой деятельности. За счет применения метода логического обобщения обоснована необходимость и предложены направления совершенствования организации информационного обеспечения управления государственными финансами Украины. Приоритетным усматривается создание единого информационного портала «Электронное правительство», в который будут интегрированы существующие информационные системы. Это позволит, в частности, устранить дублирование данных, содержащихся в различных информационных системах; обеспечить стандартизацию процессов управления входящими и исходящими потоками государственного бюджета и государственных внебюджетных фондов; повысить эффективность финансового контроля, в т. ч. ведомственного; повысить уровень доступности общественных благ и услуг; усилить ответственность каждого отдельного уполномоченного субъекта управления и ответственных должностных лиц.

Ключевые слова: информационные системы; государственные закупки; государственный бюджет; государственные внебюджетные фонды; субъекты хозяйствования.

Alla V. Khomutenko
Odessa National Economic University, Ukraine
MANAGEMENT INFORMATION SUPPORT TO
PUBLIC FINANCE IN UKRAINE

The paper seeks to explore the nature of ensuring information support to public financial management. A range of subjects authorized to create and maintain government information systems has been identified. An overview of the systems that contribute to providing management information support to the state budget financial inflows, in particular: "Tax Block", "Inspector", "Electronic Check" (e-Receipt) and "ProZorro. Sales" is presented. Special focus is paid to the systems that entail information on the transactions of the State Treasury Service of Ukraine, state budget funds utilization data as well as to the transactions of state-owned business entities, such as "ProZorro public e-procurement system", "SPENDING" and "Transparent budget". The findings revealed that application of the "Automated System for computer-based pension documents processing" and the "Our Family" information system had enhanced the accuracy and transparency of cash outflows from extrabudgetary funds and facilitated the reduction of labor and working time costs of authorized managing officers. A critical review on the information systems capabilities has demonstrated the shortcomings of particular government information systems and their organizational frameworks that hamper the management performance effectiveness. The method of logical generalization was employed to provide a rationale and suggest pathways for improving information support for public financial management in Ukraine. Among the key priorities is the creation of an Electronic Government, a single information portal which will integrate the existing information systems and help to eliminate data duplication across different information systems; ensure public financial management, budget and extrabudgetary funds standardization; enhance the efficiency of financial control including the sectoral one; increase the availability of public

goods and services; strengthen the responsibility of each of the authorized managing and executive officers and officials.

***Keywords:** information systems; public procurement; state budget; state extrabudgetary funds; business entities.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток інформаційного суспільства, з одного боку, спростив встановлення комунікаційних зв'язків між його членами, а з іншого – вплинув на зростання обсягів інформації, підвищення інтенсивності та динамічності інформаційних потоків, що ускладнило селекцію своєчасної, необхідної, достатньої і безпечної інформації. Завдання з відбору корисної інформації надзвичайно актуалізується у випадку, коли це позначається на результативності репродукованих управлінських рішень щодо розподілу та перерозподілу ВВП (НБ) з метою задоволення суспільних інтересів.

Реалізація організаційної функції управління державними фінансами потребує формування інформаційного забезпечення, яке б уможливило оперативні стійкі комунікаційні зв'язки як між елементами системи, так і з оточуючим середовищем. Таке інформаційне забезпечення представляє собою масив відомостей, даних про явища і процеси, що накопичуються в результаті збору, обробки, аналізу, зберігання та використання інформації [1; 2; 3]. Вважаємо, що інформаційне забезпечення управління державними фінансами – це сукупність змінної у часі акумульованої інформації, яка аналізується та використовується з метою досягнення поставлених перед уповноваженими суб'єктами завдань. Усі ці процеси повинні бути належним чином організовані, що обумовило необхідність проведення наукових досліджень у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невирішені частини дослідження. Окремі аспекти інформаційного забезпечення державного управління та державної служби розглядали у своїх працях: Є.І. Білокур, В.І. Григор'єв, Дж. Демпси, О.С. Дніпров, І.В. Драган, І.В. Клименко, Р.А. Коваль, К.О. Линьов, О.В. Половцев, Ю.О. Саричев, В.Ю. Степанов, С.А. Чукут та ін. Про особливу роль інформаційного забезпечення управління державними фінансами зазначають Н.В. Винниченко, О.В. Горбунов, Я.Б. Дропа, Н.Ю. Мельничук, Н.В. Рудик та ін. Водночас, можемо засвідчити відсутність комплексних досліджень організації управління державними фінансами та втрату актуальності їх окремих положень у зв'язку з стрімким розвитком інформаційних технологій та систем.

Метою статті є дослідження стану організації інформаційного забезпечення управління державними фінансами України та вироблення практичних рекомендацій з її вдосконалення.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Процес прийняття будь-якого управлінського рішення базується на інформації, якою володіє відповідна уповноважена особа. З метою збору такої інформації створюються інформаційні системи, в т. ч. електронні та спеціальні органи і підрозділи (служби) суб'єктів владних повноважень. Спеціальними органами, які уповноважені створити та забезпечити належне функціонування державних інформаційних ресурсів, зокрема, є:

- Державне агентство з питань електронного урядування України – реалізує державну політику в сфері інформатизації, сприяє розвитку інформаційного суспільства [4, ст. 1];
- Державна служба статистики України – здійснює формування інформаційної бази для прогнозування та аналізу тенденцій і закономірностей соціально-економічного розвитку, складає національні рахунки [5, ст. 4.6].

Крім того, у сфері інформатизації в Україні функціонує декілька державних підприємств: ДП «Національні інформаційні системи» Міністерства юстиції України, яке

здійснює «технічне, технологічне забезпечення створення та супроводження програмного забезпечення ведення автоматизованих систем Єдиних та Державних реєстрів, що створюються відповідно до наказів Мін'юсту, а також інших електронних баз даних, що створюються відповідно до законодавства України» [6]; ДП «ПРОЗОПРО» Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – здійснює діяльність, спрямовану на забезпечення функціонування та наповнення веб-порталу Уповноваженого органу управління з питань державних закупівель [7]; ДП «Головний проектно-виробничий і сервісний центр комп'ютерних технологій» Міністерства фінансів України (статут підприємства у відкритому доступі відсутній), Державна установа «Відкриті публічні фінанси» Міністерства фінансів України – здійснює розробку програмного забезпечення, в т. ч. програмних продуктів, що стосуються відкритих публічних фінансів [8]. Таким чином, ці суб'єкти господарювання спеціально створені державою в особі органів державної влади з метою покращення комунікацій між учасниками економічних відносин зокрема та суспільних відносин взагалі.

До державних електронних систем, що формують інформаційне забезпечення управління державними фінансами України, можна віднести: «Податковий блок», «Інспектор», «Електронний чек» (e-Receipt), «Система публічних електронних закупівель ProZorro» тощо. Функціонування таких інформаційних систем та сервісів покликане сприяти автоматизації окремих управлінських процесів, спрощенню та пришвидшенню процедури отримання громадянами державних послуг, підвищенню відкритості та доступності відомостей про діяльність відповідних органів управління і стан розподілу суспільних ресурсів.

Інформаційне забезпечення управління вхідними фінансовими потоками державного бюджету у вигляді податків (зборів, платежів) формується, зокрема, за рахунок інтегрованої автоматизованої інформаційної системи ДФС «Податковий блок». Ця система спрямована на забезпечення автоматизації процесів реєстрації платників податків, обробки податкової звітності та платежів, обліку податкових платежів, проведення податкового аудиту та адміністрування системи [9]. Водночас, як зазначають аудитори Рахункової палати, у 2017 р. «ДФС не забезпечила належної організації повного і достовірного обліку платників рентної плати. Під час аудиту виявлено 35 надкористувачів, які отримали спеціальні дозволи на користування надрами для видобування природного газу і не стали або несвоєчасно стали на облік у територіальних органах ДФС» [10, с. 55]. Таким чином, або створена інформаційна система не повною мірою сприяє централізованому накопиченню, обробці, систематизації та збереженню даних, необхідних для повноцінного виконання органами Державної фіскальної служби України (далі – ДФС) покладених на них функцій або нормальній роботі заважає так званий «людський фактор», який часто вражений вірусом «негласних тіньових форм взаємодії», що проявляється у вигляді зростання влади з капіталом, корупції та ін.

Аналогічні завдання по інформаційному забезпеченню управління вхідними фінансовими потоками централізованих фондів грошових коштів виконує Автоматизована система митного оформлення «Інспектор», яка розроблена на основі кращого світового досвіду. В частині наповнення державного бюджету за допомогою цієї системи здійснюється «забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення у межах повноважень» [11, с. 36]. Незважаючи на наявність спеціальної системи митного контролю та митного оформлення за даними Рахункової палати у 2017 р. у митних органах «була відсутня позитивна динаміка автоматизації та інформатизації зазначених процесів», що, зокрема, «створювало корупційні ризики та небезпеку ввезення / вивезення контрабандних товарів» [10, с. 47]. Про недосконалість системи «Інспектор» в частині

моніторингу дотримання окремих митних режимів свідчить, зокрема, наявність значної кількості транспортних засобів з іноземною реєстрацією, що знаходяться в Україні з порушення терміну перебування (станом на 1.11.2018 р. 70,6% загальної кількості автівок, ввезених протягом року в режимі «транзит» [12]).

Слід зазначити, що система «Інспектор» інтегрована з Електронною системою адміністрування ПДВ, яка призначена для контролю за сплатою цього непрямого податку до державного бюджету за рахунок обліку і постійного моніторингу нарахування податкового зобов'язання, податкового кредиту та бюджетного відшкодування. Автоматизація процесів справляння ПДВ зменшує вірогідність здійснення фіктивних операцій та зловживань при здійсненні податкових перевірок, дає можливість більш точно прогнозувати надходження та ризики. Разом з тим, за оцінками фахівців, система адміністрування ПДВ має недоліки, які суттєво ускладнюють роботу добропорядних платників податку. Так, відмічається, що суб'єкти господарювання мають складнощі з визначення кодів товарів за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності та кодів послуг згідно з Державним класифікатором продукції та послуг [13]. Крім того, користувачі не мають достатньої інформаційної підтримки з питань користування Електронною системою адміністрування ПДВ, що обумовлює, зокрема, складнощі з визначенням реєстраційного ліміту [14]. Незважаючи на наявні недоліки, функціонуюча інформаційна система відіграє надзвичайно важливе значення, оскільки забезпечує адміністрування одного з основних бюджетоутворюючих податків (з урахуванням бюджетного відшкодування надходження ПДВ складають більше 50 % податкових надходжень державного бюджету України [15]).

Ще однією інноваційною інформаційною системою, що сприяє підвищенню ефективності управління вхідними фінансовими потоками державного бюджету, являється система «Електронний чек» (e-Receipt). Вона спрямована на спрощення порядку реєстрації і застосування реєстраторів розрахункових операцій (РРО) суб'єктами господарювання, які здійснюють розрахункові операції у готівці та з використанням платіжних карток. З одного боку, e-Receipt спрощує та здешевлює роботу суб'єктів господарювання, що застосовують РРО, адже замінює паперові документи, не передбачає плати за користування нею і не потребує залучення еквайрів. А з другого боку, – вона сприяє захисту прав споживачів, оскільки передбачає можливість накопичення в електронному доступі контрольної звітної інформації про здійснені операції. Більш того, за рахунок цієї системи органи ДФС (Державної податкової служби України) можуть здійснювати поточний контроль за грошовими операціями на підприємстві, що позитивно позначиться на зменшенні обсягів контрабанди та нелегальної торгівлі [16]. Таким чином будуть збільшені вхідні фінансові потоки державного бюджету України.

Зауважимо, що система e-Receipt інтегрована в інформаційно-комунікаційну систему «Електронний кабінет», яка «забезпечує електронну форму взаємодії платників податків та державних органів з контролюючими органами, надання/отримання користувачам/користувачами документів, інформації та послуг, передбачених ПКУ» [17, ст. 1]. До переваг Електронного кабінету платника податків ДФС відносить «можливість працювати на безоплатній основі та у будь-який час, отримувати необхідну інформацію з органів ДФС в режимі онлайн, можливість подання звітності в електронному» [18]. Фіскальні органи можуть використовувати цю систему з метою акумулювання інформації про платника податків та здійснення систематичного контролю за його фінансово-господарською діяльністю. Крім того, через систему «Електронний кабінет» здійснюється онлайн надання адміністративних послуг державними податковими інспекціями (наприклад, видача довідки про відсутність заборгованості з платежів до бюджету, що контролюються органами

державної фіскальної служби; реєстрація книги обліку доходів і витрат, яку ведуть фізичні особи – підприємці та інші, визначені у переліку адміністративних послуг [19]).

Підсумовуючи, зазначимо, що розглянуті електронні інформаційні системи призначені для: полегшення комунікацій між органами ДФС і платниками податків; економії часу і коштів платників податків, що характеризують задоволення окремих суспільних інтересів; формування масивів даних, необхідних для управління вхідними потоками у вигляді податків (зборів, платежів); більш точному врахуванню можливих факторів впливу на систему управління вхідними фінансовими потоками державного бюджету [20]. Разом з тим, оскільки ці системи є електронними, на ДФС покладається важливе завдання по забезпеченню безперебійної роботи серверів та по захисту даних, що накопичуються.

З метою вдосконалення інформаційного забезпечення управління вхідними фінансовими потоками державного бюджету у вигляді податків, на нашу думку, необхідно створити єдину інформаційну систему (зокрема на базі Електронного кабінету платника податків), в яку будуть інтегровані сервіси з контролю за господарськими операціями, нарахуванням та сплатою податків за рахунок прив'язки до клієнт-банку і РРО. Така система сприятиме формуванню партнерських стосунків між підприємцями та державою, що позитивно позначиться на результативності управління державними фінансами за рахунок збільшення дохідної частини централізованих фондів грошових коштів.

Важливе значення в інформаційному забезпеченні управління як вхідними, так і вихідними потоками державного бюджету має «Система публічних електронних закупівель ProZorro», яка створена з метою «викорінення та системного запобігання корупції, підвищення прозорості процесу здійснення закупівель, переходу на електронний товарооборот, уникнення дискримінації заявок учасників, широкого залучення громадськості, запровадження електронного аукціону, який передбачає автоматичну оцінку поданих пропозицій» [21]. Відмітимо, що через цю систему, наразі, здійснюється управління вхідними фінансовими потоками державного бюджету, що утворюються у зв'язку з проведенням малої приватизації державного майна, продажу та надання в оренду активів держави [22]. Використання системи ProZorro за цим призначенням повинно зменшити витрати на організацію зазначених процесів, унеможливити корупцію та створити конкурентні умови для потенційних інвесторів. Більш того, держава матиме користь від застосування інформаційної системи у вигляді реальних надходжень до державного бюджету України. Так, за один місяць приватизації через систему «ProZorro.Продажі» вдалося успішно провести 54 аукціони з продажу державного майна на суму 48,8 млн грн [23].

Постановою Кабінету міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами шляхом електронних торгів» від 17.10.2018 р. інформаційну систему «ProZorro» передбачено використовувати з метою продажу ліцензій на користування родовищами. Це повинно сприяти зменшенню корупційних ризиків (наприклад, у 2018 р. розгорівся скандал через спеціальні дозволи на видобуток в Україні літєвої руди, які були видані Державною службою геології та надр України без проведення аукціонів та особам з «депутатського оточення» [24]), створенню конкурентних умов, збільшенню інвестицій. Так, Державна аудиторська служба під час здійснення контрольних заходів Держгеонадра встановила, що підконтрольний суб'єкт протягом 2015–2017 рр. видав 1536 спеціальних дозволів, з яких 98,2% – без проведення аукціонів [25]. При цьому такі рішення були прийняті всупереч законам України та її національним інтересам: аудиторами встановлено, що дозволи видавалися компанії «Іст Юроуп Петролеум» російського бізнесмена П. Фукса [25]. Більш того, в середині 2018 р. без конкурсу Держгеонадр збільшила ліцензійні ділянки для цієї ж компанії [26].

Ще одним позитивом від застосування системи «ProZorro» при виданні дозволів на користування надрами є те, що реальні інвестори будуть зацікавлені у видобутку корисних копалин, а не у «заморожуванні родовищ» для їх подальшого перепродажу. Як приклад можна назвати Шевченківське літєве родовище, дозвіл на розробку якого отримала вітчизняна фірма, яка, на думку фахівців, швидше за все не буде вкладати кошти у добування літєвих руд, а перепродасть таке право реальним інвесторам [27]. На жаль, сьогодні зустрічаються непоодинокі випадки, коли підприємство, отримуючи відповідний дозвіл та не здійснює видобування корисних копалин. Так, Рахункова палата відмічає, що протягом 2015–2017 рр. «практично за кожним четвертим діючим спеціальним дозволом на користування ділянкою надр для видобування природного газу ..., видобуток не здійснювався» [10, с. 55], в результаті чого «державна втратила економічну вигоду від надання цим суб'єктам господарювання права користування ділянками надр» [10, с. 55]. Такі заходи становлять також загрозу енергетичній безпеці України. Тобто, очевидно, що система «ProZorro», через яку відбуватимуться аукціони, сприятиме підвищенню рівня прозорості при переданні прав власності народу України та залученню більш ефективних власників. Усе це позитивно позначиться на результативності управління державними фінансами за рахунок збільшення доходів державного бюджету.

Якщо приватизацію та продаж ліцензій на видобування корисних копалин через інформаційно-телекомунікаційну систему «ProZorro» почали здійснюватися тільки наприкінці 2018 р., то обов'язкове проведення відкритих тендерних торгів за участю суб'єктів господарювання державного сектору економіки здійснюється вже з 2016 р. За цей час використання системи було доведено, що бюджетні кошти витрачаються більш ефективно, адже за відкритими державними закупівлями спостерігають конкуренти та громадськість, які можуть вплинути на як на процес проведення торгів, так і на їх результати. Разом з тим, система «ProZorro» не позбавлена недоліків, які, на наш погляд, пов'язані з корупційними ризиками, закладеними у вітчизняне законодавство про державні закупівлі, що зокрема уможлиблюють застосування неконкурентних процедур. Так, за даними Рахункової палати у 2017 р. неконкурентні процедури становили 35% усіх публічних закупівель [28, с. 14].

Слід зазначити, що інформаційна система «ProZorro.Продажі» використовується також суб'єктом управління однією з складових державних фінансів – державним позабюджетним – Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, який виставляє на аукціон активи банків, що ліквідуються. За рахунок цього підвищується вірогідність реалізації таких активів у найбільш короткі терміни та за оптимальною вартістю. Крім того, система дає можливість використовувати модель «голландського аукціону» для продажу специфічних об'єктів застави (земельні ділянки без визначеної ціни, кредитні зобов'язання) [29]. Таке удосконалення процесу управління активами Фондом, на наш погляд, дозволяє збільшити надходження від продажу активів (майна), що, як наслідок, може призвести до зменшення витрат державного бюджету України у вигляді безповоротної фінансової допомоги Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [30, ст. 12].

Таким чином, система «ProZorro» формує інформаційне забезпечення для ефективного управління як вхідними потоками державного бюджету у вигляді надходжень від приватизації та плати за дозволи за використання надр, так і вихідними потоками, спрямованими на забезпечення життєдіяльності державних підприємств та закладів. З метою забезпечення транспарентності та публічності, зменшення корупційних ризиків та витрат часу, підвищення рівня конкуренції та економічної ефективності до подальших напрямків, за якими може бути використана ця інформаційно-телекомунікаційна система, нами віднесено:

- надання дозволів на промислове використання природних ресурсів України та розміщення у відкритому доступі інформації за усіма раніше виданими спеціальними дозволами на використання надр;
- проведення великої приватизації через відкриті аукціонні торги;
- проведення торгів арештованим майном;
- розміщення відомостей щодо оренди державного майна.

Відмітимо, що оскільки інформаційна система «ProZorro» використовується для забезпечення прозорості закупівель за кошти державного бюджету, обслуговування яких здійснюється органами Державної казначейської служби України (далі – ДКСУ), вважаємо, що дані з цієї системи повинні в автоматичному режимі надходити до «Автоматизованої інформаційної системи Державної казначейської служби України обліку доходів та видатків бюджетів усіх рівнів». Така система сприяє спрощенню процедури обслуговування державного бюджету, покращенню взаємодії між розпорядниками бюджетних коштів та органами ДКСУ, забезпеченню оперативності здійснення розрахунків. Крім того, застосування автоматизованої системи дозволило підвищити ефективність контролю за використанням бюджетних коштів як з боку ДКСУ, так і з боку громадськості, яка в результаті прийняття Постанови КМУ «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» від 21.10.2015 р. отримала до них доступ [31]. Водночас, вже 4.07.2018 р. Уряд прийняв рішення виключити Автоматизовану інформаційну систему Державної казначейської служби України обліку доходів та видатків бюджетів усіх рівнів з переліку таких, що мають бути відкриті [32]. Натомість, громадянське суспільство не втратило можливість моніторингу використання бюджетних коштів завдяки створенню Єдиного веб-порталу використання публічних коштів.

Принцип публічності управління державними фінансами реалізується через Єдиний портал використання публічних коштів, який було доручено створити та забезпечити його функціонування Міністерству фінансів України 14.09.2015 р. [33]. Як не дивно, але за офіційною інформацією, розміщеною на Офіційному порталі публічних фінансів України Є-DATA.GOV.UA, він почав працювати вже 15.09.2015 р. [34]. У портал інтегровані дві інформаційно-аналітичні системи «SPENDING» та «Прозорий бюджет», які в частині державних фінансів містять інформацію про: транзакції ДКСУ; стан використання коштів державного бюджету; операції суб'єктів господарювання державної форми власності.

Слід зауважити, що посилання на зазначені інформаційно-аналітичні системи міститься на сайті Державної установи «Відкриті публічні фінанси», яка була створена Наказом Мінфіну від 30.01.2017 р. «з метою забезпечення ефективного супроводження проектів, що стосуються відкритих публічних фінансів, реалізації концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет», а також підтримки, адміністрування та супроводження всіх інших проектів та програм у сферах відкритих даних, державних реєстрів та порталів, інших проектів та програм, що передбачають впровадження програмних засобів з використанням інструментарію управління державними фінансами та відкритих даних» [35]. Державна установа описує інформаційно-аналітичні системи «SPENDING» (Spending.gov.ua) та «Прозорий бюджет» (Openbudget.gov.ua) як свої власні проекти. Це, на нашу думку, свідчить про невідповідність інформації, що розміщена на сайті Державної установи та на офіційному порталі Є-DATA.GOV.UA. Отже, закономірно виникають сумніви й щодо достовірності іншої інформації, що міститься на порталі. Незважаючи на це функціонуючі інформаційні системи сприятимуть оптимізації державних фінансових ресурсів і підвищенню ефективності управління ними, оскільки контролюючі органи та громадянське суспільство зможуть здійснювати моніторинг значного обсягу операцій з бюджетними коштами.

З метою підвищення ефективності та прозорості управління державними фінансами зокрема та влади взагалі планувалося створення електронної інформаційної системи – «Електронний уряд». Необхідно відмітити, що ця ідея вперше прозвучала у 2003 р. у Постанові КМУ «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» [36]. Однак, із тексту нормативно-правового акту вбачається його декларативність, адже не виписаний ні порядок створення цієї інформаційної системи, ні строки його виконання. При цьому у нормативно-правовому акті встановлено, що «центральною частиною електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» є «Єдиний веб-портал органів виконавчої влади», призначений для «інтеграції веб-сайтів, електронних інформаційних систем та ресурсів органів виконавчої влади і надання інформаційних та інших послуг з використанням мережі Інтернет». Відмітимо, що такий портал в Україні функціонує (<https://www.kmu.gov.ua/ua/servicesfilter>); він дозволяє в режимі он-лайн замовити послуги, що надаються державою у різних сферах господарського життя. Таким чином підвищується рівень задоволення суспільних інтересів, зменшуються корупційні ризики та наповнюється державний бюджет за рахунок плати за офіційно надані послуги.

Слід зазначити, що наприкінці 2010 р. Урядом було схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, якою передбачене створення «Єдиного веб-порталу електронного урядування» та єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи інфраструктури органів державної влади до 2015 р. [37]. Водночас, це не було реалізовано в передбачений термін. Наприклад, «Єдиний державний портал адміністративних послуг» (<http://posluga.gov.ua/?plnauwjjqgklwzpc>) почав працювати у 2016 р. згідно з Постановою КМУ «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг» від 3.01.2013 р. [38]. Метою його запровадження було забезпечення громадян інформацією про адміністративні послуги та спрощення процедури їх отримання. Користь для держави вбачається у мінімізації витрат державного бюджету на утримання необхідного персоналу, приміщень та матеріально-технічних засобів. При цьому, кошти державного бюджету витрачаються лише на обслуговування порталу. Разом з тим, «Єдиний державний портал адміністративних послуг» подекуди містить ту саму інформацію, що й «Єдиний веб-портал органів виконавчої влади» (наприклад, призначення допомоги при народженні дитини), який також утримується за бюджетний кошт. Отже, з метою оптимізації видатків державного бюджету, вважаємо, що «Єдиний веб-портал органів виконавчої влади» повинен бути ліквідований або інтегрований у «Єдиний державний портал адміністративних послуг». Крім того, робота у напрямку вдосконалення «Єдиного державного порталу адміністративних послуг» повинна продовжуватися, в частині збільшення переліку послуг, які надаються он-лайн, та інтеграції відомостей для цього з систем:

- «Електронний кабінет» (зокрема довідки про подану декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію));
- «Інспектор» (зокрема дозволу на імпорт товару);
- «ProZorro» (зокрема спеціального дозволу на користування надрами за результатами продажу на аукціоні).

Варто відмітити, що 20.09.2017 р. Уряд затвердив нову концепцію, яка, на наш погляд, конкретизує напрямки розвитку електронного урядування в Україні, в т. ч. й за сферами суспільного життя [39]. Саме це й вплинуло на розширення можливостей існуючих інформаційних систем, таких як «ProZorro» та впровадження нових – наприклад e-Receipt.

Дослідження показало, що інформаційне забезпечення управління державними фінансами України складають ще декілька інформаційних порталів, які дозволяють отримати інформацію про адміністративні послуги та нерідко й самі послуги. Наприклад, «Кабінет електронних сервісів» (<https://kar.minjust.gov.ua/about>) пропонує пошук інформації у

держаних реєстрах України, можливість подання он-лайн заяви про реєстрацію актів цивільного стану (таку послугу пропонує також Єдиний державний портал адміністративних послуг) та ін. Створений волонтерами «Портал державних послуг» також містить інформацію про значну кількість державних послуг (<https://igov.org.ua/>). Тобто бачимо інформаційну перенасиченість, яка ускладнює концентрацію на важливих питаннях та пошук необхідних відомостей, призводить до перевантаження комунікаційних каналів та суспільного життя, потребує регулярного моніторингу та затрат часу на оновлення інформаційних систем. У цьому контексті вважаємо, що держава повинна об'єднати свої зусилля з громадськістю та створити інформаційну систему «Електронний уряд», у яку будуть інтегровані усі функціонуючі портали. Це сприятиме акумулюванню даних, спрощенню процедури їх обробки з метою прийняття обґрунтованих рішень на усіх рівнях державного управління.

Інформаційне забезпечення управління економічними відносинами, в результаті яких формуються та розподіляються державні позабюджетні фонди, зокрема пенсійний фонд, формує Автоматизована система оброблення пенсійної документації на базі комп'ютерних технологій (АСОПД/КОМТЕХ-W). Завдяки цій системі автоматизувались процедури [40]: призначення, нарахування та перерахування пенсій, допомог, компенсаційних виплат; ведення обліку та складання звітності в органах ПФУ. Отже, зросла ступінь точності та прозорості усіх виплат, скоротились витрати трудових ресурсів та часу уповноваженого суб'єкта управління.

Ще одна автоматизована інформаційна система «Наша сім'я» в сфері соціального захисту використовується з метою обліку інвалідів, одиноких непрацевдатних громадян, малозабезпечених громадян та їх сімей для організації соціальної допомоги за видами послуг [40]. Облік пільговиків здійснюється за допомогою інформаційної системи «Єдиний державний реєстр осіб, які мають право на пільги». Усі ці системи слугують для виконання державою соціальної функції та спрощують управління фінансовими потоками державних позабюджетних фондів грошових коштів.

Відмітимо, що інформаційне забезпечення на рівні окремих суб'єктів управління державними фінансами також може формуватися за рахунок використання певних програм та технологій, які забезпечують облік, обмін інформацією між підрозділами, координацію, регулювання, контроль та ін. До таких програм відносять: SAP, Microsoft Navision, 1С тощо. Хоча 1С і є забороненим в Україні програмним продуктом, все ж ним користуються окремі суб'єкти [41]. Це, на нашу думку, зокрема, пов'язане з відсутністю доступного аналогічного вітчизняного програмного забезпечення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження показало, що інформаційне забезпечення управління державними фінансами формується за рахунок створення електронних інформаційних систем, які акумулюють дані, необхідні для успішної реалізації завдань, поставлених перед державою в особі органів державної влади. Створені інформаційні системи сприяють покращенню комунікації між усіма зацікавленими сторонами, відкритості суб'єктів управління державними фінансами, мінімізації витрат часу на акумулювання та аналіз необхідних відомостей, економії трудових та матеріальних ресурсів, розвитку власної ІТ-індустрії. Водночас, були виявлені й певні недоліки, усунення яких забезпечить покращення інформаційного забезпечення управління державними фінансами. Для цього, на нашу думку, необхідно, зокрема, впровадити єдину інформаційно-аналітичну систему «Електронний уряд», у яку будуть інтегровані усі системи, які формують інформаційне забезпечення управління державними фінансами. Вважаємо, що дозволить:

- усунути дублювання даних, які містяться у різних інформаційних системах; повноцінно дотриматись принципу одноразового введення даних. Це призведе до

акумуляції інформації, необхідної для здійснення управління в одній системі, що зменшить відсоток невідповідності даних, вірогідність їх перекручування та дасть можливість співставлення даних, якими володіють різні суб'єкти управління. Наприклад, можна буде уникнути ситуації, яка склалася в органах ДФС, а саме: «через відсутність ... достовірних даних щодо кількості платників рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у порядку рубок головного користування, а також узагальненої інформації про лісокористувачів, які отримали лісорубні квитки, та розраховану в них суму рентної плати контроль органів ДФС за правильністю обчислення і повнотою справляння рентної плати здійснювався неефективно [10, с. 66]. Крім того, «через відсутність взаємодії між органами ДФС та органами Казначейства ... не було забезпечено відповідного контролю за формуванням, розподілом і використанням сум ПДВ, які надійшли на спеціальні рахунки таких платників у 2015–2016 роках (3,6 і 2,2 млрд грн відповідно) ...» [10, с. 68–69];

- ліквідувати відомчі державні установи і підприємства, що займаються розробкою програмних продуктів та обслуговуванням функціонуючих інформаційних систем кожного окремого міністерства, відомства. Пропонується наділити більш широкими повноваженнями по адмініструванню функціонуючих державних інформаційних систем Державне агентство з питань електронного урядування України. Це дозволить зменшити витрати на обслуговування інформаційних систем;

- забезпечити стандартизацію процесів управління вхідними та вихідними потоками державного бюджету та державних позабюджетних фондів, в т. ч. й за рахунок розроблення єдиних вимог щодо розміщення інформації; уніфікувати звітність суб'єктів державного управління в частині використання ними державних фінансових ресурсів, що уможливить дотримання принципу єдиного підходу та спростить контроль за їх діяльністю;

- підвищити ефективність фінансового контролю, в т. ч. відомчого, зокрема за рахунок розміщення в електронному доступі фінансових планів та звітів усіх державних підприємств. Вважаємо, що це дозволить підвищити результативність управлінської діяльності. Так, за офіційними даними «Міненергуюгільям не було встановлено дієвого контролю за виконанням показників фінансових планів підприємств – платників збору, що належать до сфери його управління, в частині забезпечення повноти визначення об'єкта обчислення збору, своєчасності його сплати ...» [10, с. 71];

- покращенню комунікації та інформаційному співробітництву між суб'єктами управління, необхідному для виконання їх функціональних обов'язків. Це, в свою чергу, сприятиме мінімізації ризиків, які призводять, зокрема до зменшення бюджетних надходжень. За даними Рахункової палати через відсутність належної системи комунікації між Держгеонадр та ДФС, державний бюджет роками недоотримував рентну плату [10, с. 55];

- підвищити рівень доступності суспільних благ і послуг, що позитивно позначиться на ступені задоволення суспільних інтересів;

- посилити відповідальність кожного окремого уповноваженого суб'єкта управління та відповідальних посадових осіб за рахунок відкритості їх діяльності.

При цьому, обов'язковою умовою повинно бути розроблення та впровадження у суб'єктів державного сектору економіки України відповідного програмного забезпечення, яке уможливить автоматичну передачу необхідних відомостей до загальнодержавної інформаційної системи. Разом з тим, така інформація повинна мати певний ступінь захисту та перевірятися на достовірність. В результаті суб'єкти управління державними фінансами матимуть інформаційне забезпечення, яке в оперативному режимі поповнюватиметься актуальною інформацією, що впливатиме на прийняті управлінські рішення.

Результати дослідження свідчать, що у сучасному світі інформаційне забезпечення управління державними фінансами України не може формуватися без організації належного матеріально-технічного та фінансового забезпечення. Це й буде напрямком подальших наукових досліджень.

References

Література

1. Lusher, V.V. (2014). Poniattia informatsiinoho zabezpechennia orhaniv prokuratury Ukrainy [Concept of information support of the prosecutor's offices of Ukraine], Forum prava, No. 1, P. 338–341. Retrieved from: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2014_1_59.pdf [in Ukrainian].
1. Лушер В. В. Поняття інформаційного забезпечення органів прокуратури України [Електронний ресурс] / В. В. Лушер // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 338–341. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2014_1_59.pdf.
2. Dniprov, O.S. (2017). Informatsiine zabezpechennia upravlinskoho protsesu v orhanakh vykonavchoi vlady [Information provision of administrative process in executive authorities]. Retrieved from: <http://aphd.ua/publication-383> [in Ukrainian].
2. Дніпров О. С. Інформаційне забезпечення управлінського процесу в органах виконавчої влади [Електронний ресурс] / О. С. Дніпров. – 17.11.2017. – Режим доступу: <http://aphd.ua/publication-383>.
3. Horbunov, O.V. (2018). Biudzhetni menedzhment v systemi derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky [Budget Management in the System of State Regulation of the Economy], Abstract of Ph.D. dissertation, Economy and management of the national economy, Central Ukrainian National Technical University, Kropivnitsky, Ukraine, 272 p. Retrieved from: http://www.kntu.kr.ua/doc/K_23_073_03/Gorbunov_dis.pdf [in Ukrainian].
3. Горбунов О. В. Бюджетний менеджмент в системі державного регулювання економіки: дис... к.е.н.: 08.00.03 [Електронний ресурс] / О. В. Горбунов; Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький, 2018. – 272 с. – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/K_23_073_03/Gorbunov_dis.pdf.
4. Polozhennia pro Derzhavne ahentstvo z pytan elektronnoho uriaduvannia Ukrainy [Regulation on the State Agency for Electronic Government of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 1, 2014 No. 492]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF> [in Ukrainian].
4. Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України: Постанова Кабінету Міністрів України від 1.10.2014 № 492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF>.
5. Polozhennia pro Derzhavnu sluzhbu statystyky Ukrainy [Regulation on the State Statistics Service of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 23, 2014 No. 481]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-%D0%BF> [in Ukrainian].
5. Положення про Державну службу статистики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2014 № 481 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-%D0%BF>.
6. Official website of the State Enterprise "National Information Systems". Retrieved from: <https://nais.gov.ua/about> [in Ukrainian].
6. Офіційний сайт Державного підприємства «Національні інформаційні системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nais.gov.ua/about>.
7. Statute of the State Enterprise "Prozorzo". Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1Ryd1G8uqzfy>
7. Статут Державного підприємства «Прозорро» [Електронний ресурс]. –

- R7n8jknhd89QKbpg71FGC/view [in Ukrainian].
8. Official website of the State Enterprise "Open Public Finances". Retrieved from: <https://publicfinance.gov.ua/ua/documents> [in Ukrainian].
9. Khomutenko, V.P., Khomutenko, A.V., Lutsenko, I.S. (2015). *Administruvannya podatkov, zboriv, platezhiv* [Administration of taxes, fees, payments]. Odesa: VMV. 312 p. [in Ukrainian].
10. Report of the Accounting Chamber from 2017. Retrieved from: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?sbportal=main [in Ukrainian].
11. The main information systems of the State fiscal service of Ukraine (January 2016). Retrieved from: https://www.mdoffice.com.ua/pdf/_jeais_dfs__1602281713.pdf [in Ukrainian].
12. DFS озвучила суму штрафу «євробляхерам» за перевищення строків транзиту [The State Fiscal Service voiced the amount of a penalty to "Eurobilliers" for exceeding the terms of transit] (9.11.2018). Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2576750-dfs-nazvala-sumu-strafu-evroblaheramza-perevisenna-strokov-tranzitu.html> [in Ukrainian].
13. Dankiv, Y.Ya., Yaksmanytska, I.I. (2018). Problemy elektronnoho administruvannya PDV na suchasnomu etapi reformuvannya podatkovoi systemy Ukrainy [Problems of electronic administration of VAT at the current stage of reformation of the tax system of Ukraine]. In: III Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia «Udoskonalennia obliku, kontroliu, audytu, analizu ta opodatkovannia v suchasnykh umovakh intehratsiinykh protsesiv u svitovii ekonomitsi», P. 351–354. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/19142> [in Ukrainian].
14. Otkalenko, O. (2018). Administruvannya podatku na dodanu vartist v umovakh yevrointehratsii [Administration of value added tax in the context of European integration]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, No. 5, P. 116–129. Retrieved from: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05\(100\)/10.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05(100)/10.pdf) [in Ukrainian].
15. Official website of the State Treasury of Ukraine. Retrieved from: <http://www.treasury.gov.ua> [in
- Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1Ryd1G8uqzfyR7n8jknhd89QKbpg71FGC/view>.
8. Офіційний сайт Державного підприємства «Відкриті публічні фінанси» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://publicfinance.gov.ua/ua/documents>.
9. Хомутенко В. П. Адміністрування податків, зборів, платежів / В. П. Хомутенко, А. В. Хомутенко, І. С. Луценко. – Одеса: ВМВ, 2015 – 312 с.
10. Звіт Рахункової палати від 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755497/Zvit_RP_2017.pdf?sbportal=main.
11. Основні інформаційні системи ДФС (січень 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mdoffice.com.ua/pdf/_jeais_dfs__1602281713.pdf.
12. ДФС озвучила суму штрафу «євробляхерам» за перевищення строків транзиту (9.11.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2576750-dfs-nazvala-sumu-strafu-evroblaheramza-perevisenna-strokov-tranzitu.html>.
13. Даньків Й. Я. Проблеми ефективного адміністрування ПДВ на сучасному етапі реформування податкової системи України [Електронний ресурс] / Й. Я. Даньків, І. І. Яксманицька // III Міжнародна наук.-практ. конф. «Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці» (19.04.2018). – С. 351–354. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/19142>.
14. Откаленко О. Адміністрування податку на додану вартість в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / О. Откаленко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2018. – № 5. – С. 116–129. – Режим доступу: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05\(100\)/10.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05(100)/10.pdf).
15. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України

Ukrainian].

16. V Ukraine vvedut elektronnye cheki: chto eto znachit i kak otrazitsia na biznese [In Ukraine, electronic checks will be introduced: what it means and how it will affect the business] (2018). Retrieved from: <https://inforesist.org/e-receipt-chto-takoe-elektronnyiy-chek> [in Russian].

17. Pro zatverdzhennia Poriadku funktsionuvannia Elektronnoho kabinetu [On Approval of the Procedure for the Operation of the Electronic Cabin: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 07/14/2017 No. 637]. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0942-17> [in Ukrainian].

18. State Tax Inspectorate in the Dniprovskiy district of the State Tax Service in Kyiv (2016). Elektronnyi kabinet platnyka podatkov dopomozhe zberehty Vash chas [An electronic taxpayer cabinet will help save your time]. Retrieved from: <http://kyiv.sfs.gov.ua/okremi-storinki/arhiv1/275639.html> [in Ukrainian].

19. Official website of the State Fiscal Service of Ukraine. Administratyvni posluhy, shcho nadaiutsia derzhavnymy podatkovymy inspektsiiamy [Administrative services provided by the State Tax Inspectorate]. Retrieved from: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-admin-poslugi> [in Ukrainian].

20. Khomutenko, A. (2018), Specific methodological approaches to managing state finance. Montenegrin Journal of Economics, Vol. 14, No. 3, P. 55–63. Retrieved from: <http://mnje.com/en/current-issue>.

21. Elektronna torhova ploshchadka E-tender.UA [Electronic trading platform E-tender.UA]. Retrieved from: <https://e-tender.ua/training-tenders/teoriya-zakupivel-3/zagalni-polozhennya-pro-prozorro-5> [in Ukrainian].

22. PROZORRO.Prodazhi – elektronni auktsiony shchodo maloi pryvatyzatsii, orendy ta prodazhu derzhavnoho i komunalnoho maina [PROZORRO.Sales – electronic auctions for small privatization, lease and sale of state and communal property]. Retrieved from: <https://e-tender.ua/prozorro-prodagy> [in Ukrainian].

23. Movchan, O. (2018), Mala pryvatyzatsiia: pidsumky pershoho misiatsia [Small privatization: the results of the first month]. Delo, 14.09.2018. Retrieved from: <https://delo.ua/economyandpolitics>

[Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

16. В Украине введут электронные чеки: что это значит и как отразится на бизнесе [Elektronnyi resurs] / InfoResist. – 14.06.2018. – Режим доступу: <https://inforesist.org/e-receipt-chto-takoe-elektronnyiy-chek>.

17. Про затвердження Порядку функціонування Електронного кабінету: Наказ Міністерства фінансів України від 14.07.2017 № 637 [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0942-17>.

18. Електронний кабінет платника податків допоможе зберегти Ваш час [Elektronnyi resurs] / ДПІ у Дніпровському районі ГУ ДФС у м. Києві. – 25.11.2016. – Режим доступу: <http://kyiv.sfs.gov.ua/okremi-storinki/arhiv1/275639.html>.

19. Адміністративні послуги, що надаються державними податковими інспекціями [Elektronnyi resurs] / Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-admin-poslugi>.

20. Khomutenko A. Specific methodological approaches to managing state finance [Elektronnyi resurs] / A. Khomutenko // Montenegrin Journal of Economics. – 2018. Vol. 14, № 3. – P. 55–63. – Режим доступу: <http://mnje.com/en/current-issue>.

21. Електронна торгова площадка E-tender.UA [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <https://e-tender.ua/training-tenders/teoriya-zakupivel-3/zagalni-polozhennya-pro-prozorro-5>.

22. PROZORRO.Продажі – електронні аукціони щодо малої приватизації, оренди та продажу державного і комунального майна [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: <https://e-tender.ua/prozorro-prodagy>.

23. Мовчан О. Мала приватизація: підсумки першого місяця [Elektronnyi resurs] / О. Мовчан // Дело. – 14.09.2018. – Режим доступу: <https://delo.ua/economy>

- inukraine/mala-privatizacija-pidsumki-pershogo-misjacija-346250 [in Ukrainian].
24. Riabchyn, O. (2018), Deryban litiievych rodovyshch. Novi podrobytsi [Deriban lithium deposits. New details]. Ukrainska pravda, 11.05.2018. Retrieved from: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/ryabchin/5af5ab5609f52> [in Ukrainian].
25. Vydacha dozvoliv na vydobutok hazu kompanii rosiiskoho oliharkha Fuksa nezakonna – audyt [The issuance of permits for gas extraction by the Russian oligarch Fuksa is illegal – an audit]. Ekonomichna pravda, 5.09.2018. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/09/5/640214> [in Ukrainian].
26. Rosiiskiy oliharkh Fuks otrymav novi litsenzii na nadra v Ukraini [Russian Fulz oligarch received new licenses for mineral resources in Ukraine]. Ekonomichna pravda, 4.09.2018. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/09/4/640174> [in Ukrainian].
27. Neotsinenne rodovyshche, Abo shcho zabuly zrobyty litiievi druzi Kononenka [Invaluable deposit, Or that forgot to make lithium friends Kononenka]. 5.05.2018. Retrieved from: <http://www.theinsider.ua/rus/business/5aed6924119ff> [in Ukrainian].
28. Zvit pro rezultaty analizu stanu publichnykh (derzhavnykh) zakupivel u 2017 rotsi [Report on the results of the analysis of the state of public (state) procurement in 2017: adopted by the Decision of the Accounting Chamber dated May 31, 2018, No. 13-1]. Retrieved from: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16757178/Zvit_13-1_2018.pdf?subportal=main [in Ukrainian].
29. Fund for the Guarantee of Individuals' Deposits (2017). Fond harantuvannia ta PROZORRO. PRODAZHІ prezentuvaly etapy «Hollandskyi auktsion»: pershi torhy vidbudutsia uzhe 15–20 zhovtnia [Guarantee Fund and PROZORRO. PROZHYI presented the stages of the "Dutch auction": the first bidding will take place on October 15–20]. Retrieved from: <http://www.fg.gov.ua/news/21817-fond-harantuvannia-ta-prozorroprodazhi-prezentuvaly-etapy-hollandskoho-auktsionu-pershi-torhy-vidbudutsia-uzhe-15-20-zhovtnia> [in Ukrainian].
30. Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib [On the system of guaranteeing deposits of individuals: Law of Ukraine dated February 23, 2012 No. 4452-VI]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov>
- andpoliticsinukraine/mala-privatizacija-pidsumki-pershogo-misjacija-346250.
24. Рябчин О. Дерібан літійєвих родовищ. Нові подробиці [Електронний ресурс] / О. Рябчин // Українська правда. – 11.05.2018. – Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/ryabchini/5af5ab5609f52>.
25. Видача дозволів на видобуток газу компанії російського олігарха Фукса незаконна – аудит [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 5.09.2018. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/09/5/640214>.
26. Російський олігарх Фукс отримав нові ліцензії на надра в Україні [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 4.09.2018. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/09/4/640174>.
27. Неоціненне родовище, Або що забули зробити літійєві друзі Кононенка (5.05.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/rus/business/5aed6924119ff>.
28. Звіт про результати аналізу стану публічних (державних) закупівель у 2017 році: прийнятий Рішенням Рахункової палати від 31.05.2018 № 13-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16757178/Zvit_13-1_2018.pdf?subportal=main.
29. Фонд гарантування та PROZORRO. ПРОДАЖІ презентували етапи «Голландський аукціон»: перші торги відбудуться уже 15–20 жовтня [Електронний ресурс] / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. – 27.09.2017. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/news/21817-fond-harantuvannia-ta-prozorroprodazhi-prezentuvaly-etapy-hollandskoho-auktsionu-pershi-torhy-vidbudutsia-uzhe-15-20-zhovtnia>.
30. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon>.

ua/laws/show/4452-17 [in Ukrainian].

31. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro nabory danykh, yaki pidlihaiut opryliudnenniu u formi vidkrytykh danykh [On Approval of the Regulation on data sets to be made public in the form of open data: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 21, 2015 No. 835]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/835-2015-%D0%BF#n83> [in Ukrainian].

32. Pro vnesennia zminy u dodatok do Polozhennia pro nabory danykh, yaki pidlihaiut opryliudnenniu u formi vidkrytykh danykh [On Amendments to the Supplement to the Provisions on Data Sets to be Disclosed in the Form of Open Data: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 4, 2018 No. 524]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/524-2018-%D0%BF#n5> [in Ukrainian].

33. Deiaki pytannia stvorennia i funktsionuvannia yedynoho veb-portalu vykorystannia publichnykh koshtiv [Some issues of creation and functioning of a single web-portal on the use of public funds: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 14, 2015 No. 911-p]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248478683> [in Ukrainian].

34. Official state information portal E-Data. Retrieved from: <https://spending.gov.ua/about1> [in Ukrainian].

35. The official website of the Public Institution "Open Public Finances". Retrieved from: <https://publicfinance.gov.ua/ua/about> [in Ukrainian].

36. Pro zakhody shchodo stvorennia elektronnoi informatsiinoi systemy «Elektronnyi Uriad» [On Measures to Create an Electronic Information System "Electronic Government": Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 24, 2003 No. 208]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/150472> [in Ukrainian].

37. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini [On Approval of the Concept of Electronic Government Development in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 13, 2010 No. 2250-p]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80> [in Ukrainian].

38. Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia Yedynoho derzhavnoho portalu administratyvnykh posluh [On

[rada.gov.ua/laws/show/4452-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17).

31. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/835-2015-%D0%BF#n83>.

32. Про внесення зміни у додаток до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: Постанова Кабінету Міністрів України від 4.07.2018 № 524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/524-2018-%D0%BF#n5>.

33. Деякі питання створення і функціонування єдиного веб-порталу використання публічних коштів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2015 № 911-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248478683>.

34. Офіційний державний інформаційний портал E-Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://spending.gov.ua/about1>.

35. Офіційний сайт Державної установи "Відкриті публічні фінанси" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://publicfinance.gov.ua/ua/about>.

36. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 № 208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/150472>.

37. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 № 2250-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>.

38. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу

- Approval of the Procedure for the Administration of the Single State Portal for Administrative Services: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 3, 2013, No. 13]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-2013-%D0%BF> [in Ukrainian].
39. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini [On Approval of the Concept of e-Governance Development in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 20, 2017 No. 649-p]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80> [in Ukrainian].
40. Official site of the Ministry of Social Policy of Ukraine. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/content/dp-informaciynoobchislyvalniy-centr.html?PrintVersion> [in Ukrainian].
41. Biznes yak pratsiuvav na "1S", tak i pratsiuvatyme, ne oshtrafuiut – Makieieva [Business as it worked on "1C", and will work, will not be fined – Makieieva]. *Sohodni*, 17.05.2017. Retrieved from: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/biznes-kak-rabotal-na-1s-tak-i-budet-rabotat-ne-oshtrafuyut-makeeva-1021693.html> [in Ukrainian].
- адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.01.2013 № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13-2013-%D0%BF>.
39. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>.
40. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/content/dp-informaciynoobchislyvalniy-centr.html?PrintVersion>.
41. Бізнес як працював на "1С", так і працюватиме, не оштрафують – Макєєва [Електронний ресурс] // *Сьогодні*. – 17.05.2017. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/biznes-kak-rabotal-na-1s-tak-i-budet-rabotat-ne-oshtrafuyut-makeeva-1021693.html>.

УДК 314.15-054.73:331.5456.2(477)

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.7

Валерія Г. Щербак

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

НОВІ ВИКЛИКИ ВИМУШЕНОЇ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті з'ясовано масштаби, інтенсивність, основні напрямки і форми внутрішньої та трудової міграції населення, що перетворилася на невід'ємний і важливий атрибут соціальної реальності сучасного українського суспільства. Досліджено ключові чинники, які визначили умови та характер вимушеної внутрішньої та трудової міграції в Україні у 2014–2017 рр. Охарактеризовано основні напрями вимушеної внутрішньої та трудової міграції в умовах посилення конкуренції на ринку праці, військових дій на Донбасі та економічної кризи. Показано вплив внутрішніх вимушених та трудових міграцій на державну політику у сфері працевлаштування населення. Висвітлено зміни попиту на кваліфікованих фахівців. Визначено, що вимушена внутрішня та трудова міграція в Україні у 2014–2017 рр. є наймасовішою внутрішньою міграцією з часів аварії на Чорнобильській атомній станції 1986 року. За даними Міністерства соціальної політики України в березні 2018 року в країні було зареєстровано близько 1,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Попри продовження війни, окупації та загрози для життя, кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб скорочувалась протягом останніх двох років. Водночас, уряд і громадські організації зазначають постійну й дедалі інтенсивнішу двосторонню міграцію. Визначено основні чинники, які впливають на процес вимушеної міграції: ускладненість гендерного і вікового співвідношення: спостерігається суттєва перевага жінок – 62% ВПО, близько 24% ВПО – працездатні дорослі (з них понад 70% – жінки), 59% ВПО – пенсіонери, 13% – діти і 4% людей з інвалідністю. Наступним визначеним чинником є безробіття – на початку 2018 року 60% мігрантів були безробітними проти 30% 2015 року. За свідченнями Міжнародної організації з міграції, станом на березень 2018 року частка безробітних поміж ВПО становила 48%, де близько 70% працездатних ВПО мають вищу освіту. Доведено, що до категорії внутрішньо переміщених осіб належать близько 3% українців – це найбільша група ВПО в Європі. Але в останні два роки кількість зареєстрованих ВПО і людей, які звертаються по соціальну допомогу, зменшилась. Визначено наявність великого спектру невирішених завдань у галузі соціально-правового захисту вимушеної міграції та необхідність теоретичного осмислення соціально-правових процесів, що відбуваються в сучасній системі соціального захисту біженців і вимушених переселенців; різке збільшення кількості законодавчих та інших нормативних правових актів; тривала відсутність таких життєво важливих законів, які регулювали б соціально-правовий захист біженців і вимушених переселенців.

Ключові слова: вимушена внутрішня міграція населення; вимушено переміщені особи; біженці; зайнятість населення; трудові маятникові міграції.

Валерия Г. Щербак

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина

НОВЫЕ ВЫЗОВЫ ВЫНУЖДЕННОЙ И ВНУТРЕННЕЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В УКРАИНЕ

В статье выяснены масштабы, интенсивность, основные направления и формы внутренней и трудовой миграции населения, которая превратилась в неотъемлемый и важный атрибут социальной реальности современного украинского общества. Исследованы ключевые факторы, которые определяли условия и характер вынужденной внутренней и

трудоваї міграції в Україні в 2014–2017 гг. Охарактеризовані основні напрямки вимушеної внутрішньої і трудової міграції в умовах посилення конкуренції на ринку праці, воєнних дій на Донбасі і економічного кризи. Показано вплив внутрішніх вимушених і трудових міграцій на державну політику в сфері трудоустроїття населення. Освітлено зміни попиту на кваліфікованих спеціалістів. Визначено, що вимушена внутрішня і трудова міграція в Україні в 2014–2017 гг. є наймасовішою внутрішньою міграцією з часів аварії на Чорнобильській атомній станції 1986 року. За даними Міністерства соціальної політики України в березні 2018 року в країні було зареєстровано близько 1,5 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВППО). Незважаючи на продовження війни, окупації і загрози для життя, кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб зменшувалася в останні два роки. В той же час, уряд і громадські організації відзначають постійну і все більш інтенсивну двосторонню міграцію. Визначено основні фактори, що впливають на процес вимушеної міграції: складність гендерного і вікового співвідношення: спостерігається суттєве переобладнання жінок – 62% ВПО, близько 24% ВПО – трудоспроможні дорослі (з них більше 70% – жінки), 59% ВПО – пенсіонери, 13 % – діти і 4% осіб з інвалідністю. Наступним визначеним фактором є безробіття – в початку 2018 року 60% мігрантів були безробітними проти 30% 2015 року. За показаннями Міжнародної організації по міграції, на березень 2018 року частка безробітних серед ВПО становила 48%, де близько 70% трудоспроможних ВПО мають вище освіту. Доведено, що до категорії внутрішньо переміщених осіб належать близько 3% українців – це найбільша група ВПО в Європі. Але в останні два роки кількість зареєстрованих ВПО і осіб, які звертаються за соціальною допомогою, зменшилося. Визначено наявність великого спектра нерешених завдань в області соціально-правової захисту вимушеної міграції і необхідність теоретичного осмислення соціально-правових процесів, що відбуваються в сучасній системі соціальної захисту біженців і вимушених переселенців; різке збільшення кількості законодавчих і інших нормативних правових актів; тривале відсутність життєво важливих законів, що регулюють соціально-правову захисту біженців і вимушених переселенців.

Ключові слова: вимушена внутрішня міграція населення; вимушено переміщені особи; біженці; зайнятість населення; трудові маятникові міграції.

Valeriia G. Shcherbak

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

NEW CHALLENGES OF FORCED INTERNAL AND LABOR MIGRATION IN UKRAINE

The paper provides insights into the scale, intensity, the major trends and forms of internal and labour migration which has become an integral and critical attribute of social reality of modern Ukrainian society. The key factors affecting the settings and nature of forced internal and labor migration in Ukraine in 2014–2017 have been identified along with its essential vectors in the context of increased competition in the labor market, military actions in the Donbas region and the economic crisis. The study reveals the effects from forced internal labor migration on the national employment policy and explores the changes in the demand for qualified professionals. It is specified that forced internal and labor migration in Ukraine over 2014–2017 is the most large-scale internal migration since the Chernobyl nuclear power station accident in 1986. According to the Ministry of social policy of Ukraine, there were about 1.5 million of internally displaced persons (IDPs) registered in March 2018. Despite the ongoing war, occupation and life hazard, the number of registered internally displaced persons has decreased in the past two years. However,

the government and public organizations mark permanent and increasingly intensified bilateral migration. The key factors affecting the forced migration process are the following: the complexity of gender and age ratio: there is a significant prevalence of women – 62% of IDPs, about 24% of IDPs are able-bodied adults (among them 70% are women), 59% of IDPs are pensioners, 13% children and 4% of people with disabilities. Another specific factor is unemployment – by the beginning of 2018 up to 60% of migrants were unemployed against 30% in 2015. According to the International organization for migration data, as of March 2018, the unemployment rate of IDPs amounted to 48%, with 70% of able-bodied IDPs have higher education. It is demonstrated that about 3% of Ukrainians refer to internally displaced persons which makes the largest group of IDPs in Europe. However, in the last two years the number of registered IDPs and people who apply for social assistance is reduced. A range of unresolved issues in the area of legal social protection of forced migration and the need for a theoretical understanding of the legal social processes in the modern realia of social protection of refugees and internally displaced persons have been discussed, emphasis is put on a dramatic increase in the number of legislative and other normative legal acts, the prolonged absence of the vital laws regulating social and legal protection of refugees and internally displaced persons.

Keywords: *internal forced migration of population; internally displaced persons; refugees; population employment; push-pull labor migration.*

Постановка проблеми. Питання формування та розвитку трудових ресурсів, трудового потенціалу регіонів та країни в цілому завжди були актуальними. Ще більш значущою ця проблема стала в період соціально-економічних змін в країні і світі. При регулюванні відносин на ринку праці в сфері забезпечення трудовими ресурсами мимоволі доводиться стикатися з таким явищем як трудова міграція, яка виникла в індустріальну епоху і, зазнаючи значних змін у міру промислового розвитку країн і регіонів, стала невіддільною частиною сучасної системи відносин в суспільстві та економіці.

В даний час міграція робочої сили, охоплюючи все більше число країн і регіонів, набула глобального характеру, сприяючи поширенню нових знань, технологій і прогресивних виробництв з одного боку і, створюючи потужний клубок соціально-політичних і економічних протиріч і проблем, – з іншого. Посилення міжнародного і внутрішнього національного поділу праці, військові та політичні конфлікти в країні, сприяють збільшенню обсягів і різноманітності міграційних потоків, які переміщуються з одного регіону в інший, що тягне за собою як вигоди, так і втрати для країни і територій, які беруть участь в міграційному процесі.

На відміну від розвинених країн, які вже накопичили досвід з управління вимушеними міграційними потоками, Україна вперше зіткнулася з масштабним переміщенням населення у 2014–2017 рр., яке було пов'язано з агресивними діями Російської Федерації, анексією Криму, втратою контролю над частиною промисловості Донбасу. Сукупність цих негативних чинників призвели до зростання воєнних витрат, втрати частини зовнішніх ринків збуту, падінню життєвого рівня населення та економіки України. Маючи сильно виражений соціальний і політичний характер, вимушена трудова міграція вносить поправки в життя місцевих соціумів, змінює ситуацію на ринках праці, впливає на діяльність держави, коригує соціально-економічні характеристики мігрантів, вимушених переміщатися на інші території в пошуках спокійного життя і забезпеченого майбутнього.

Слід підкреслити, що стихійні міграційні процеси створюють одну з найскладніших державних проблем в Україні. Сотні тисяч вимушених мігрантів потребують правової, матеріальної та фінансової допомоги, обсяги, якої, найчастіше перевищують соціально-економічні можливості держави та окремих регіонів, а умови, в яких економічно активна

частина переселенців могла б зайнятися самозабезпеченням, практично відсутні. Протиріччя виникають і при виборі нового місця проживання – інтереси вимушених мігрантів, які в основній масі прагнуть оселитися в великих містах та інтереси держави в цілому, регіонів і місцевих органів влади часто не збігаються.

Аналіз останніх досліджень і невирішена частина проблеми. Різні аспекти розвитку соціально-трудових відносин, ролі трудової міграції як процесу зайнятості населення в ринкових умовах господарювання, а також її вплив на ринок праці і соціально-трудові відносини розроблені і досліджені вітчизняними і закордонними вченими і фахівцями. У працях класиків ці проблеми описані в роботах Д. Кейнса, К. Маркса, Д. Массея, А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Дж. Гелбрейта, М. Фрідмана.

Окремі аспекти внутрішньої трудової міграції населення висвітлено у працях А. Арсеєнка [1], Н. Толстих [1], Т. Дронюк [2], А. Солодько [2], Е. Лібанової [3], В. Смаль [4], О. Позняка [4], І. Прибиткової [5], Р. Чорного [6] та ін. В цих роботах визначено кількісні характеристики вимушеної внутрішньої трудової міграції, особливості її регіональної реінтеграції до трудового життя. Всі вони сходяться на думці, що основною причиною глобальних змін на ринках праці є масові переміщення населення, у т. ч. працездатного, у зв'язку з розгортанням збройного протистояння на Сході України. Так, у публікаціях Е. Лібанової [3], І. Прибиткової [5], Р. Чорного [5] масштабність внутрішньої вимушеної трудової міграції розглядається як одна із чинників загрози економічній безпеці держави. В. Смаль та О. Позняк [4] аналізують специфіку соціальну та економічну інтеграцію в приймаючих громадах внутрішньо переміщеними особами (ВПО).

Всі ці дослідження дозволяють визначити основні аспекти і питання, що виникають в області соціально-трудових відносин, в тому числі в умовах вимушеної внутрішньої трудової міграції, але які деякі соціальні та психологічні аспекти трудової реінтеграції ВПО залишаються поза увагою науковців і законодавців та потребують розгляду й вирішення.

Метою є дослідження основних чинників, які визначали умови, характер та напрями вимушеної внутрішньої трудової міграції в Україні, специфіки зосередження трудових мігрантів у регіонах та основні заходи щодо відновлення балансу на ринку праці.

Результати дослідження. У сучасних умовах розвитку України, пов'язаних з необхідністю модернізації економіки, зростання промислового виробництва в усіх секторах економіки, необхідності розширеного відтворення трудових ресурсів, дуже важливого значення набуває грамотно реалізована трудова міграційна політика держави, спрямована на ефективне використання трудового потенціалу з метою підвищення ефективності зайнятості населення країни. Як зовнішню, так і внутрішню міграцію слід оцінювати виходячи з довгострокової стратегії відтворення трудових ресурсів, незважаючи на протиріччя, які виникають у соціально-трудої сфері та порушення балансу макросоціальної стабільності, ініційованого озброєним конфліктом на сході України.

Зростання промислового виробництва в сучасній Україні як фактор стабілізації економіки повинен бути забезпечений постійним відтворенням трудових ресурсів. Для цього необхідно проводити активну політику зайнятості, використовувати гнучкі методи і інструменти при здійсненні професійної підготовки та перепідготовки кадрів, підвищення конкурентоспроможності працівників, сприяти покращенню професійної орієнтації населення та територіальної мобільності незайнятих громадян.

При цьому необхідно чітко розуміти, що поряд із зовнішньою трудовою міграцією, яка, незважаючи на її необхідність, часто призводить до міжетнічних конфліктів, внутрішня або міжрегіональна вимушена трудова міграція, особливо по відношенню до висококваліфікованих кадрів, повинна отримувати підтримку з боку держави, так як це сприяє підвищенню ефективності політики зайнятості населення країни.

Праця внутрішніх трудових мігрантів, особливо в великих містах, стала структуроутворюючим фактором економіки, яка не в змозі ефективно функціонувати без їх залучення. У зв'язку з необхідністю термінової реструктуризації економіки попит на трудових мігрантів, як на досить недорогого і в той же час якісну робочу силу, буде зростати як в середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі, тому державна і регіональна трудова міграційна політика повинна бути стратегічно орієнтованою в цьому напрямку. Одночасно з цим зростання чисельності трудових мігрантів з ближнього і далекого зарубіжжя, вимушених внутрішніх трудових мігрантів веде до виникнення проблем і протиріч у соціально-трудовах відносинах, підриваючи макроекономічну і макросоціальну стабільність країни. Соціально-економічні реалії сучасного ринку праці України, вирішальне завдання забезпечення оптимальної мобільності працівників і найбільш швидкого задоволення попиту і пропозиції на робочу силу, вказують на необхідність оптимізації політики зайнятості з урахуванням трудової міграційної складової.

Прийнято вважати, що трудова міграція – це територіальні переміщення населення з різною періодичністю (тимчасові або постійні, якщо основним мотивом є пошук роботи), в межах і за межами кордонів певної країни, пов'язані з реалізацією на ринку праці приймаючої країни умінь, навичок і здібностей іноземних працівників з метою працевлаштування і отримання доходу. Незалежно від причин переїзду і часу перебування, працівник-мігрант потрапляє в систему ринку праці, отже, вважається трудовим мігрантом.

З позиції реального практичного регулювання процесу міграції доцільно дати наступне визначення трудової міграції. Трудова міграція – це тимчасові переміщення громадян певної країни або іноземних громадян з метою пошуку роботи в іншому регіоні або країні з різною періодичністю або з можливістю постійного місця проживання. Таке визначення з точки зору вузького підходу до визначення трудової міграції включає в себе не тільки міжнародну, а й міжрегіональну (тобто внутрішню) міграцію, а також різні її форми, в тому числі і нелегальну. Таким чином, даний підхід дає можливість представити трудову міграційну політику, що проводиться урядом, як складову частину ефективної державної політики зайнятості населення.

Трудова міграція, як невід'ємна частина системи відносин в суспільстві і значуще соціально-економічне явище, виступає у ролі об'єкту вивчення і предмета додатки різних теоретико-методичних розробок у багатьох сучасних економіко-теоретичних напрямках – «реалістична» (статистська) теорія міграції, анти імміграційна риторика, теорія міжнародної міграції, теорії робочої сили і ринку праці, теорія міграції Є. Равенштейна, неокласична теорія міграції: макро- і мікрорівня, теорія подвійного ринку праці М. Піоре, теорія світ-системи І. Валлерстайна, синтетична теорія міграції, концепція транснаціональної міграції, кожна з яких вносить свій внесок в вирішення питань регулювання міграційних потоків. Однак відсутність єдиного категоріального апарату економічної теорії трудової міграції призводить до деяких розбіжностей в розумінні суті і змісту ряду аспектів даного процесу.

Відповідно до вибраного напрямком дослідження уточнена трактування поняття «трудова міграція», під якою розуміється територіальне переміщення людей, здатних виробляти економічні блага, в пошуках найбільш перспективних робочих місць для поліпшення життєвих умов, що супроводжується рухом людського капіталу і сприяє зміні: 1) структури ринку праці; 2) рівня соціальної напруженості; 3) демографічного портрету регіонів вибуття і прибуття мігрантів.

В ході дослідження були визначені традиційні і специфічні функції трудової міграції (табл. 1).

Таблиця 1

Функції трудової міграції

Традиційні функції	Специфічні функції
<i>Розподільна</i>	<i>Обмінна</i>
Міграція, сприяє перерозподілу робочої сили, виробничих можливостей (потенціалу) та інвестицій між окремими територіями.	Міграція тягне за собою обмін інформацією, знаннями, культурою та етичними нормами між населенням різних територій.
<i>Селективна</i>	<i>Регулююча</i>
Міграція сприяє якісній зміні складу населення на різних територіях в силу різного ступеня участі соціально-демографічних груп (у трудовій міграції беруть участь частіше чоловіки і особи працездатного віку, ніж жінки і особи непрацездатного віку). За рахунок міграції відбувається омолодження населення регіонів, що характеризуються великою питомою вагою осіб похилого віку в структурі робочої сили. Однак в місцях відтоку мігрантів тенденції можуть бути прямо протилежними.	В результаті руху робочої сили відбувається зміна структури ринку праці, як в місцях припливу мігрантів, так і в місцях відтоку. Це дозволяє визначити, як використовувати інструменти залучення необхідних кадрів на конкретній території. Крім того необхідність задоволення потреб мігрантів в життєзабезпеченні (охорона здоров'я, освіта) тягне за собою відповідні зміни в соціальній сфері приймаючої сторони, які, в тому числі, можуть бути вирішені за рахунок фахівців зі складу мігрантів.
<i>Стимулююча</i>	<i>Оновлення</i>
При територіальному переміщенні відбувається соціальне і економічне зміна людей. У разі позитивних змін відбувається накопичення нових знань у населення, розширення кругозору, що сприяє зростанню активності життєдіяльності, тобто призводить прискоренню розвитку населення даної території. Негативні зміни можуть негативно відбитися на стані місцевої громади.	Рух якісної робочої сили сприяє швидшому інноваційного розвитку місць прибуття, тому що з її залученням у регіону виникає більше передумов розвитку – приплив інвестицій, посилення кадрового потенціалу, збагачення технологіями, на самостійну розробку і розвиток яких потрібно багато часу і витрат.

Трудова міграція вельми суперечлива і з позиції держави (необхідність здійснення дій з управління самими міграційними потоками, вирішення проблем на місцях прибуття і вибуття мігрантів), і з позиції регіонів вибуття і прибуття (з припливом мігрантів з'являються як нові можливості для трудового розвитку, так і нові погрози), і з позиції самих мігрантів (зміна звичного способу життя, житлові проблеми, адаптація на новому місці проживання та працевлаштування). Соціально-економічні наслідки трудової міграції населення можуть бути як позитивними, так і негативними (табл. 2).

Систематизація функцій трудової міграції та її наслідків дозволяє зробити висновок про необхідність оптимізації, підвищення ефективності дій з регулювання міграційних потоків: 1) при максимальному використанні функцій, які формують затребуваний суспільством і економікою результат; 2) націлених на збільшення позитивних і скорочення негативних наслідків трудової міграції, що в цілому сприятиме планомірної реалізації міграційної політики держави, збереженню балансу на ринку праці і всім соціально економічному просторі країни.

В даний час більшою частиною суспільства міграція сприймається як негативне явище, що характеризує важку економічну ситуацію в регіонах вибуття і велику привабливість для працевлаштування та проживання регіонів прибуття мігрантів, що

супроводжується зміною економічних і соціально-демографічних характеристик територій і структури регіонального ринку праці.

Таблиця 2

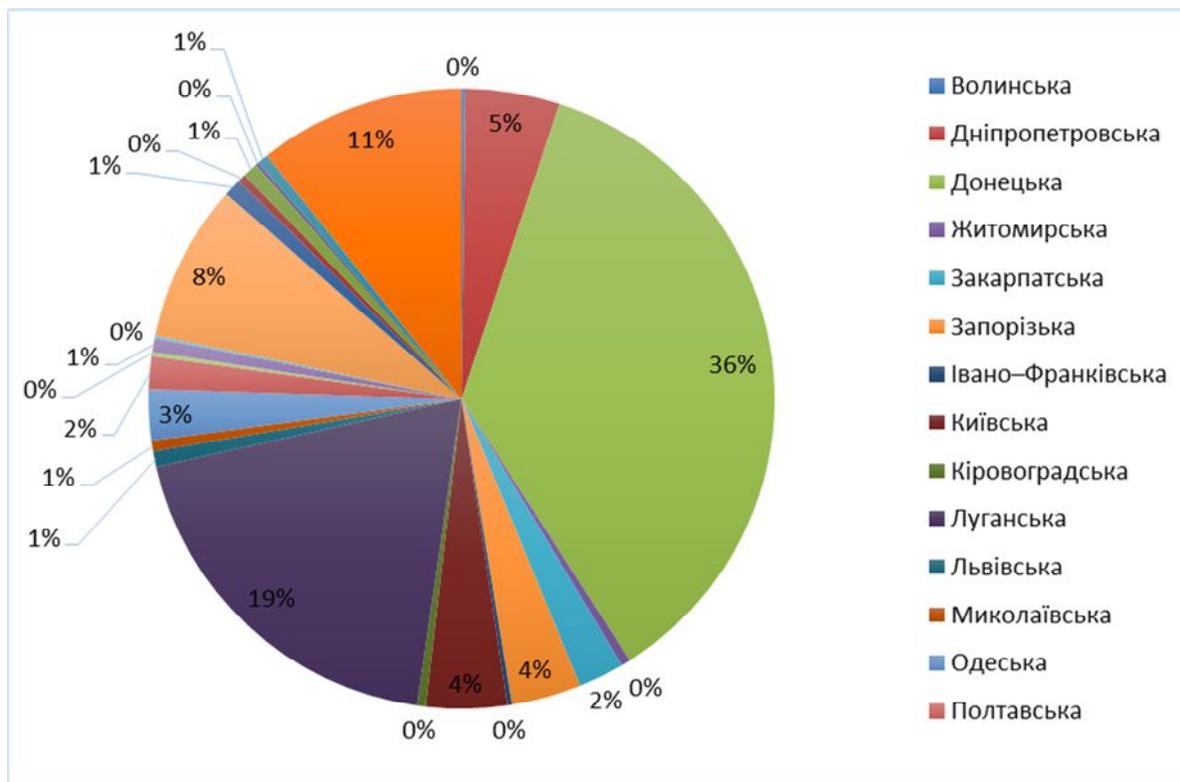
Соціально-економічні наслідки трудової міграції

Позитивні	Негативні
Заселення нових, раніше неосвоєних територій, розробка нових родовищ корисних копалин, будівництво нових підприємств, створення нових робочих місць.	Відтік висококваліфікованих фахівців з територій, де вони були сформовані (представники науки і освіти, інженерних і технічних спеціальностей), заміна працівників менш кваліфікованими кадрами зважаючи на брак трудових ресурсів потрібної кваліфікації.
Обмін культурним досвідом і традиціями.	Інтенсивне переміщення сільського населення в міську місцевість, що призводить до руйнування і зникнення сіл і сіл, трудовому виснаженню сільського господарства (понад 52% мігрантів – сільське населення і, за статистикою, вони переселяються в урбанізовані міста).
Розвиток кооперації і спеціалізації, великих міжнародних корпорацій (машинобудування, сільське господарство, нафтохімія).	Загострення соціально-економічних проблем, засвоєння руйнівних для суспільства, особливо для молоді, норм і звичок (алкогольна, наркотична залежність, вплив криміногенних факторів) та інші. Соціальне розшарування населення на «сорті». Зростання навантаження на соціальні служби.
Заповнення чисельності трудових ресурсів, що скорочується в останні наскільки років, за рахунок залучення зовнішніх мігрантів.	Зубожіння віддалених, малозаселених територій, погіршення ситуації в малих містах, монопоселеннях.
Передача знань і досвіду в різних сферах діяльності (виробництво, НДДКР, освіту і наука).	Втрата традицій, основ етносоціальних груп. Втрата (ослаблення) родинних зв'язків.

При цьому рівень трудової міграції в регіонах прибуття є показником порівняльної сприятливості умов для працевлаштування (більш висока оплата праці, наявність більшої кількості робочих місць) та / або проживання (кращі умови життя для мігранта та членів його сім'ї) – чим більше перспективна і комфортна конкретна територія для працевлаштування та / або проживання, тим більше кількість прибуваючих.

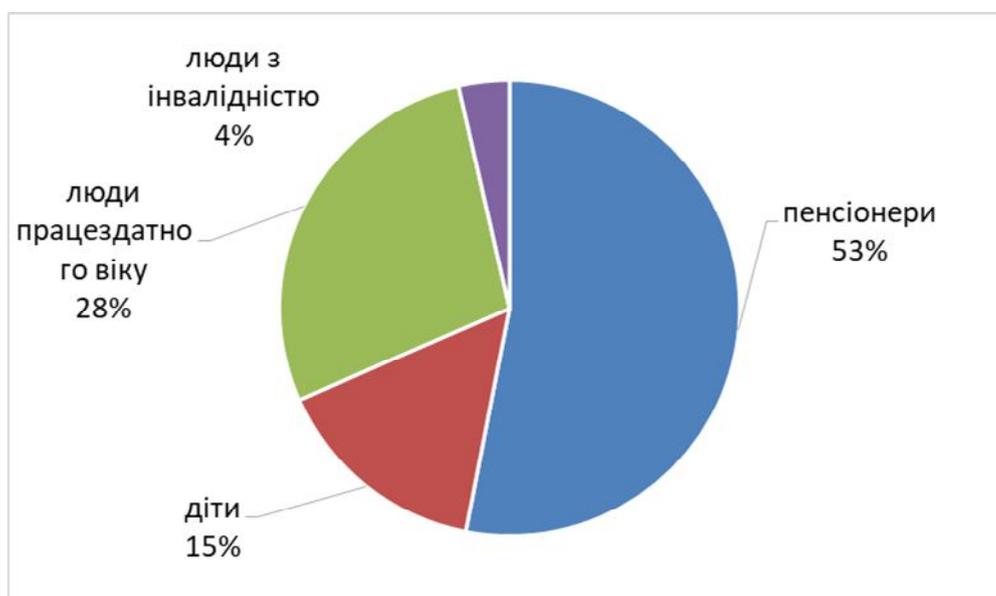
Проведене узагальнення даних служби державної статистики та державної служби зайнятості України [11; 13] і матеріалів соціологічних досліджень [4] дозволило сформулювати ряд висновків про стан міграційних процесів в Україні. Так, за останніми даними програми «Радник з питань ВПО (внутрішньо переміщених осіб)» [7] в Україні станом на 5 квітня 2018 року – 1 494 636 переселенців. Найбільше їх у Донецькій (36%), Луганській (19%) та Харківській (8%) областях, а також у Києві (11%). Найменше – на Херсонщині, Тернопільщині, Івано-Франківщині, Волині та Закарпатті (рис. 1).

Аналіз якісного складу вимушено переміщених осіб за категоріями біженців наведено на рис. 2.

Джерело: [4; 7–9].

Рис. 1. Регіональний розподіл вимушено переміщених осіб

Джерело: [4; 7–9].

Рис. 2. Якісний склад вимушено переміщених осіб

Як свідчать дані рис. 2, більше половини біженців – це пенсіонери (53%), більше чверті – особи працездатного віку (28%), 15% біженців – діти, 3,5% біженців – це люди з обмеженими можливостями.

Динаміка переміщень біженців за всі роки конфлікту на Сході України мала хвильно подібний характер. Так, з початку конфлікту до червня 2014-го р. кількість ВПО постійно

збільшувалась і досягла піку у 1 800 970 осіб. Після цього спостерігалось зменшення щонайменше на 20 тис. осіб на місяць, іноді ці цифри сягали до 50 тис. Але на цей основний процес, спровокований продовженням критичної ситуації, відбувається також постійне переміщення у вигляді сезонної міграції. Тут наявні 2 зустрічні тенденції: перша – повернення навесні до своїх приватних будинків та після збору врожаю восени від'їзд на підконтрольну територію. Так, наприклад, протягом 2017 року таким чином було переміщено близько 160 тис. осіб. Друга тенденція – повернення взимку на окуповані території у зв'язку з більш дешевшими комунальними послугами.

Окрім вимушеного внутрішнього переміщення непрацевдатних осіб (дітей, пенсіонерів, інвалідів) за останні 2 роки зросла також кількість не тільки внутрішніх трудових мігрантів, а й зовнішніх – з України в Європу. Цьому сприяло скорочення робочих місць внаслідок втрати виробничо-господарського потенціалу в Донецькій, Луганській областях та АР Крим, збільшення безробіття, ускладнення ситуації на регіональних та локальних ринках праці.

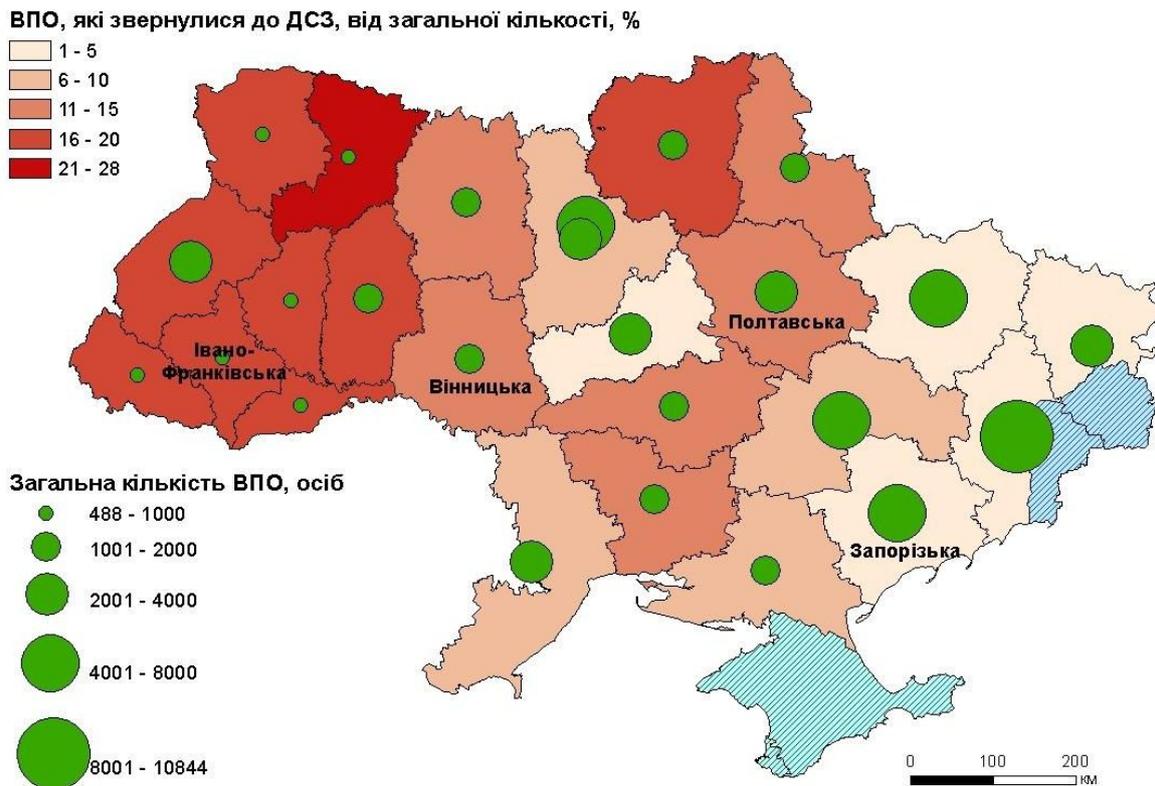
Одним із першочергових урядових заходів щодо вирішення проблем зайнятості біженців був прийнятий у 2015 р. Закон № 245–VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб». Відповідно до цього закону було розроблено та впроваджено низку заходів: 1) надання компенсації витрат на оплату роботи біженців роботодавцям за працевлаштування ВПО тривалістю до 6 місяців, а у разі напруженості ситуації на регіональному ринку праці – до 12 місяців; 2) у разі реєстрації безробітному надається компенсація витрат на переїзд до місця працевлаштування, медичний та/або наркологічний огляд; 3) отримання ваучера на перепідготовку, навчання, підвищення кваліфікації за пріоритетними професіями та спеціальностями для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці [8].

Наступним підзаконним актом, спрямованим на урегулювання рівня зайнятості ВПО була постанова КМ України «Основні напрями розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015–2016 роки». В цій постанові було визначено шляхи й напрями забезпечення зайнятості та підвищення конкурентоспроможності біженців на ринку праці [9].

Державною службою зайнятості (ДСЗ) постійно розробляє та впроваджує систему заходів щодо підвищення рівня конкурентоспроможності ВПО на регіональних ринках праці. Але всі ці заходи поки що не дають очікуваного результату. Так, в період 2014–2016 рр. до ДСЗ звернулись лише 64,3 тис. (3,75%) від загального числа ВПО (рис. 3).

За даними рис. 3 найбільший рівень частоти звернень до ДСЗ у 2014–2016 рр. за регіонами України був наступним: у Рівненській – 27,7%, Івано-Франківській – 19,7%, Львівській – 18,6%, Волинській – 18,5%. Найменший рівень частоти звернень до ДСЗ був у Вінницькій та Полтавській областях 10–11%.

Проведений аналіз довів, що основними причинами такої низької активності у пошуку можливостей працевлаштування були: недостатня інформованість про законодавче забезпечення соціальною підтримкою ВПО; соціально-сімейні чинники (бажання повернення додому, догляд за членами родини, складність розірвання попередніх трудових відносин); професійно-економічні чинники (невідповідність рівня оплати плати очікуванням, відсутність наміру змінювати вид діяльності або небажання шукати роботу за фахом, сумніви щодо ефективності діяльності ДСЗ, відсутність документів, зайнятість у тіншовій економіці).

Джерело: [4; 7–9].

Рис. 3. Загальна кількість вимушених переселенців, які звернулися до ДСЗ за регіонами України

Висновки і пропозиції. Виділено особливості процесу внутрішньої вимушеної трудової міграції населення та їх вплив на соціально-трудова відносини в Україні. Дана характеристика тих змін в сучасних соціально-трудова відносинах, які викликані розвитком внутрішньої вимушеної трудової міграції. Протягом 2014–2017 рр. напрями трудової міграції визначалися як фінансовими можливостями для облаштування на новому місці, де основним мотивом переміщення стало прагнення уникнути участі у бойових діях, що несли загрозу життю та здоров'ю родини або бажання отримати роботу за її відсутності у певній місцевості (як правило у сільських поселеннях), поліпшити рівень оплати праці або умови працевлаштування.

Проведений аналіз статистичних даних щодо кількості осіб, які переміщувалися між областями України, свідчить, що найбільш привабливими для трудових мігрантів є області, де зосереджені потужні промислові підприємства, а також столиця держави, що забезпечувало більшу ймовірність отримати високооплачувану роботу. Маятникові трудові міграції населення України, прагнення вижити у складних умовах збройного протистояння потребувало застосувати для вирішення проблем ВПО програмний підхід, розробити відповідну Державну програму, зміст якої визначити відповідно до потреб та прав ВПО, забезпечити її виконання необхідними ресурсами.

Однак необхідно відзначити, що наявність великого спектру невирішених завдань в області соціально-правового захисту вимушеної міграції, і необхідність теоретичного осмислення соціально-правових процесів, що відбуваються в сучасній системі соціального захисту біженців та вимушених переселенців, динамічність розвитку права соціального забезпечення, призводить, з одного боку, до безпрецедентної «декодіфікації» законодавства, тобто різкого збільшення кількості законодавчих та інших нормативних правових актів, а з

іншого – до тривалої відсутності таких життєво важливих законів, які регулювали б соціально правовий захист біженців і вимушених переселенців.

Робота виконана за підтримки Міністерства освіти і науки України в рамках проекту 16.04.55 ДБ «Інноваційна платформа бізнес-освіти на основі кластерного підприємництва для демобілізованих воїнів та переселенців із зони АТО».

References

Література

1. Arseienko, A., Tolstykh, N. (2014). Sotsialni naslidky radykalnykh ekonomichnykh transformatsii v Ukraini [Social consequences of radical economic transformations in Ukraine]. In: Ukrainske suspilstvo: monitorynh sotsialnykh zmin: u 2–kh t. [Ukrainian society: monitoring of social change: in 2 volumes]. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, Vol. 1, Pp. 259–270 [in Ukrainian].
1. Арсеєнко А. Соціальні наслідки радикальних економічних трансформацій в Україні / А. Арсеєнко, Н. Толстих // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін: у 2–х т. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2014. – Т. 1. – С. 259–270.
2. Droniuk, T., Solodko, A. (2015). Zahalnyi ohliad sytuatsii z vnutrishno peremishchenymy osobamy v Ukraini [Overview of the situation with internally displaced persons in Ukraine]. Center for Society Studies. Retrieved from: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/zahalnyi-ogliad-sytuatsii-z-vnutrishno-peremishchenymy-osobamy-v-ukraini-liutyi-2015> [in Ukrainian].
2. Дронюк Т. Загальний огляд ситуації з внутрішньо переміщеними особами в Україні [Електронний ресурс] / Т. Дронюк, А. Солодько; Центр дослідження суспільства. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/zahalnyi-ogliad-sytuatsii-z-vnutrishno-peremishchenymy-osobamy-v-ukraini-liutyi-2015>.
3. Libanova, E. (2015). Vymushene pereselennia z Donbasu: masshtaby ta vyklyky dlia Ukrainy [Forced relocation from Donbass: the scale and challenges for Ukraine]. Retrieved from: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf> [in Ukrainian].
3. Лібанова Е. Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України [Електронний ресурс] / Е. Лібанова. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf>.
4. Smal, V., Pozniak, O. (2016). Vnutrishno peremishcheni osoby: sotsialna ta ekonomichna intehratsiia v pryimaiuchykh hromadakh. Za materialamy Vinnytskoi, Zaporizkoi, Ivano-Frankivskoi ta Poltavskoi oblastei [Internally displaced persons: social and economic integration in host communities. Based on materials from Vinnytsia, Zaporozhye, Ivano-Frankivsk and Poltava regions]. Retrieved from: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/IDP_REPORT_PLEDDG_edited_09.06.2016.pdf [in Ukrainian].
4. Смаль В. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах. За матеріалами Вінницької, Запорізької, Івано-Франківської та Полтавської областей [Електронний ресурс] / В. Смаль, О. Позняк. – Режим доступу: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/IDP_REPORT_PLEDDG_edited_09.06.2016.pdf.
5. Prybytkova, I. (2015). Peresuvni rynky pratsi za doby nezalezhnosti Ukrainy ta mihratsiini plany ukraintziv [Mobile markets of labor during the period of Ukrainian independence and Ukrainian migration plans]. In: Ukrainske suspilstvo: monitorynh sotsialnykh zmin [Ukrainian society: monitoring of social change]. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Pp. 316–327 [in Ukrainian].
5. Прибиткова І. Пересувні ринки праці за доби незалежності України та міграційні плани українців / І. Прибиткова // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2015. – С. 316–327.

6. Chornyi, R.S. (2015). Novi vyklyky ta zahrozy vnutrishnoi mihratsiinoi aktyvnosti naselennia v Ukraini [New Challenges and Threats to the Internal Migration Activity of the Population in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the State], No. 6, P. 6–10 [in Ukrainian].
7. Radnyk z pytan VPO [Advisor on IDP issues]. Retrieved from: <http://radnyk.org> [in Ukrainian].
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo posylennia sotsialnoho zakhystu vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy [On Amendments to Some Laws of Ukraine on Strengthening Social Protection of Internally Displaced Persons: The Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
9. Osnovni napriamy rozv'язannia problem zainiatosti vnutrishno peremishchenykh osib na 2015–2016 roky [Main directions of solving the problems of employment of internally displaced persons for 2015–2016]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/505-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].
10. Zalyshyty pohane v staromu rotsi: ekonomichni pidsumky 2016 [Leave bad in the old year: economic outcomes 2016]. Rezhym dostupu: http://24tv.ua/zalishiti_pogane_v_staromu_rotsi_ekonomichni_pidsumky_2016_n760354 [in Ukrainian].
11. Prohrama diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy [Program of activity of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14> [in Ukrainian].
12. Rafalskyi, I.O. (2016). Natsionalno-derzhavne samovyznachennia Ukrainy: vnutrishni chynnyky ta zovnishni vplyvy [National self-determination of Ukraine: internal factors and external influences]. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy; Nizhyn: Vyd. PP Lysenko M.M. 480 p. [in Ukrainian].
13. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Ukrainy za sichen-veresen 2015 roku: Povidomlennia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Socioeconomic situation of Ukraine for January-September 2015: State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2015/publ_09_2015_u.html [in Ukrainian].
6. Чорний Р. С. Нові виклики та загрози внутрішньої міграційної активності населення в Україні / Р. С. Чорний // *Економіка та держава*. – 2015. – № 6. – С. 6–10.
7. Радник з питань ВПО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnyk.org>.
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
9. Основні напрями розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015–2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/505-2015-%D0%BF>.
10. Залишити погане в старому році: економічні підсумки 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/zalishiti_pogane_v_staromu_rotsi_ekonomichni_pidsumky_2016_n760354.
11. Програма діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14>.
12. Рафальський І. О. Національно-державне самовизначення України: внутрішні чинники та зовнішні впливи / І. О. Рафальський. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України; Ніжин: Вид. ПП Лисенко М. М., 2016. – 480 с.
13. Соціально-економічне становище України за січень-вересень 2015 року: Повідомлення Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/soc_ek/2015/publ_09_2015_u.html.

УДК 658:005.3

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.8

Сергій О. Ареф'єв

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті досліджено та обґрунтовано концептуальний підхід до формування адаптивного управління на підприємстві через аналіз існуючих підходів до розуміння адаптивного управління, а через також побудову структурно-логічної схеми. Питання адаптації як таке є дуже важливим для підприємств, які функціонують у мінливому зовнішньому середовищі, оскільки постійність виникнення проблем пристосування до змін спонукає до пошуку шляхів вирішення цієї задачі. Саме адаптивне управління дає змогу підприємству збалансувати пропозиції відповідно до змін попиту, тому важливим є здійснення змін на підставі прогнозування параметрів зовнішнього середовища на обраних сегментах галузей з метою розробки сценаріїв та можливої потреби в ресурсах, які носять обмежений характер на ринках. Саме з цих причин при побудові структурно-логічної схеми формування адаптивного управління на підприємствах було досліджено чинники, які впливають на стан зовнішнього середовища. Особливістю концептуального підходу формування адаптивного управління на підприємстві виступає система його замкнутого циклу, яка побудована за основним законом управління. Також наголошується, що оскільки вхідні дані, що додаються до контрольованого об'єкта (підприємства), не можуть бути вільно обрані, то важко отримати точну модель. Використання основного закону управління для розрахунку моделі адаптивного управління з ідентифікованої моделі потребує значного обсягу розрахунків, що викликає проблеми в реальному часі. З іншого боку, перевагами прямого методу є можливість безпосередньо регулювати параметри, зменшення кількості розрахунків, а також відсутність необхідності точно визначати модель контрольованого об'єкта (підприємства). З огляду на те, що конфігурація адаптивного управління з використанням розширеної помилки ускладнюється, у статті запропоновано структурно-логічну схему формування адаптивного управління на підприємстві.

Ключові слова: адаптивне управління; зовнішнє середовище; інновації; чинники; складові; компоненти; інтеграція; проектування; система управління; контроль ефективності.

Сергей О. Арефьев

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ АДАПТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В статье исследован и обоснован концептуальный подход к формированию адаптивного управления на предприятии на основе анализа существующих подходов к пониманию адаптивного управления, а также построения структурно-логической схемы. Вопросы адаптации как таковые являются очень важными для предприятий, функционирующих в постоянно меняющейся внешней среде, поскольку постоянство возникновения проблем приспособления к изменениям побуждает к поиску путей решения данной задачи. Именно адаптивное управление позволяет предприятию сбалансировать предложения в соответствии с изменениями спроса, поэтому чрезвычайно важным является осуществление изменений на основе прогнозирования параметров внешней среды на избранных сегментах отраслей с целью разработки сценариев и возможной потребности

в ресурсах, которые носят ограниченный характер на рынках. Именно по этим причинам при построении структурно-логической схемы формирования адаптивного управления на предприятиях были исследованы факторы, влияющие на состояние внешней среды. Особенностью концептуального подхода формирования адаптивного управления на предприятии выступает система его замкнутого цикла, построенная с учетом основных законов управления. Подчеркивается, что поскольку входные данные, которые прилагаются к контролируемому объекту (предприятию), не могут быть свободно выбраны, то трудно получить точную модель. Использование основного закона управления для расчета модели адаптивного управления по идентифицированной модели предполагает большой объем расчетов, что вызывает проблемы в реальном времени. С другой стороны, преимуществами прямого метода является возможность непосредственно регулировать параметры, уменьшение количества расчетов и отсутствие необходимости точно определять модель контролируемого объекта (предприятия). В связи с тем, что конфигурация адаптивного управления с использованием расширенной ошибки усложняется, то статье предложена структурно-логическая схема формирования адаптивного управления на предприятии.

Ключевые слова: адаптивное управление; внешняя среда; инновации; факторы; составляющие; компоненты; интеграция проектирования; система управления; контроль эффективности.

Serhii O. Arefiev

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

CONCEPTUAL APPROACH TO BUILDING AN ADAPTIVE MANAGEMENT FRAMEWORK AT THE ENTERPRISE

The paper explores and provides an argument to a conceptual perspective to building an adaptive management framework at the enterprise through insights into a range of different approaches to understanding of an adaptive management category and constructing a structural and logical pattern. The adaptation issues as such are critical for enterprises operating in a rapidly changing external environment, since the regularity of adjustment problems encourages the search for new effective solutions in terms of relevant responding to changes. The company adaptive management contributes to balancing supply opportunities against the changes in demand. Thus, it is crucial to implement changes through forecasting the external environment settings within the selected industry segments to design scenarios and possible demand for limited resources in the markets. For these reasons, while constructing the structural and logical framework for developing adaptive enterprise management, the factors affecting the external environment have been thoroughly investigated. The key specific feature of the conceptual approach in building effective adaptive management is its closed loop system underpinned by the major management principles. It is argued that since the free choice of input data related to the object under study (the enterprise) cannot be carried out, it seems hardly possible to construct an accurate model. The use of basic management principles to perform calculations for an adaptive management model against the reference model involves large-scale calculations triggering certain problems in real time. On the other hand, the benefits of the direct method are the possibility to adjust the parameters directly and reduce the number of calculations, thus eliminating the need to build an accurate model for the object under study (the enterprise). Since the configuration of adaptive management with augmented error tends to be more complicated, the paper suggests a relevant structural and logical framework to build effective adaptive management system in the enterprise.

Keywords: adaptive management; external environment; innovations; factors; components; elements; integration; design; management system; efficiency control.

Постановка проблеми. Проблематика функціонування та розвитку підприємств полягає у безперервному перетворенні всіх елементів зовнішнього оточення для всіх суб'єктів господарювання, на всіх рівнях. В таких умовах розуміння постійності впливу негативних чинників ставить завдання до розробки та формування комплексу методів, а також дій, що з ними пов'язані. При чому важливістю набуває саме структурування та етапність впровадження зазначеного комплексу дій. В економічній літературі сучасності не існує однієї моделі адаптації підприємства до постійного впливу негативних чинників та змін, тому вирішення даної проблеми є важливою частиною якісного управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти дослідження адаптивного управління підприємством розглянуто в працях таких учених, як Н.Л. Зайцев [1], А.А. Цибизов [2], І.Ю. Тюкін [3], П. Друкер [5], А.Б. Борисов [6], А.Н. Азрієлян [7], Ю.А. Маслодудов [8], О.О. Шеремет [9] та інших.

Невирішені частини дослідження є обґрунтування концептуального підходу формування адаптивного управління на підприємстві на основі системи замкнутого циклу, яка побудована за основним законом управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування підприємств за ринкових умов, які диктують свої особливості постійного підлаштування до нових викликів, здебільшого розглядається управлінцями як комплекс заходів для забезпечення сталого функціонування або у кращому випадку розвитку. Такий спосіб ведення бізнесу за сучасних умов, обов'язково з часом призведе до його закриття оскільки ступінь проникнення перетворень внутрішнього середовища буде нижчою за швидкість перетворень назовні. Це призводить до розбалансування пропозиції та попиту, тому важливим є здійсненні змін на підставі прогнозування параметрів зовнішнього середовища на обраних сегментах галузей з метою розробки сценаріїв та можливою потреби ресурсів, які носять обмежений характер на ринках, що розвиваються.

Розгляд саме адаптивного управління зумовлений його особливостями взаємодії із зовнішнім середовищем, адже підприємство є відкритою системою, яка залежить від багатьох перемінних, чинників, факторів, складових, елементів тощо, що дозволяє встановити їхнє взаємне проникнення та взаємозв'язки. Виходячи з етимології слова адаптація (лат. *adapto* – пристосовую) – пристосування, процес пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища; пристосування будови і функцій організмів до умов навколишнього середовища. Можна виокремити головний вектор подальших досліджень через саме пристосування, а також його ступеню за рахунок впливів на складово-елементний процес управління. Багато вчених, як вітчизняних, так і іноземних намагалися дослідити питання адаптивного управління та впровадження його у процес управління підприємством. Базис теоретичних досліджень представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Базис теоретичних досліджень поняття адаптивного управління підприємством

1	Н.Л. Зайцев	Адаптивне управління – система управління, що дає змогу підлаштувати характеристики підприємства відповідно до визначених параметрів ефективності [1]
2	А.А. Цибизов	Адаптивне управління – нестационарна і мінлива стратегія, яка забезпечує досягнення мети управління, правила вибору якого не призначаються заздалегідь, а підбираються в ході управління [2]
3	І.Ю. Тюкін	Адаптивне управління – система, яка без зовнішнього регулювання забезпечує постійний вплив, спрямований на адаптацію певної економічної системи до змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі [3]

Закінчення табл. 1

4	Н.В. Зябліцька	Адаптивне управління – управління соціально-економічною системою, спрямоване на швидке досягнення системою нормативного рівня адаптивності при мінімальних адаптаційних витратах [4]
5	П. Друкер	Адаптивне управління – створення багатоцільової системи, яка охоплює продукцію, ринки, технології, координацію і узгодженість в ухваленні рішень, оптимальне оцінювання проблем, що виникають, розробку конкретних дій [5]
6	А.Б. Борисов	Адаптивне управління – форма управління, яка допомагає підприємству гнучко змінюватися і швидко пристосовуватися до змін у зовнішньому економічному середовищі, до нових цілей, завдань і функцій [6]
7	А.Н. Азрієлян, О.М. Калашнікова, Е.В. Квардакова	Адаптивне управління – дослідження і вивчення середовища з метою пристосування діяльності підприємства до нових запитів середовища, потреб і запитів споживачів, внутрішніх резервів і самої діяльності [7]
8	Ю.А. Маслодудов	Адаптивне управління – система, яка порівняно із складеним уявленням здатна більш ефективно й адекватно реагувати на зміну інституційного середовища підприємства, його внутрішнього виробничого і зовнішнього ринкового середовищ і котра передбачає ухвалення ефективних управлінських рішень [8]

Розглядаючи табл. 1 можна дійти висновку, що більшість вчених розглядають адаптивне управління з позиції системного підходу. Інші вчені розглядають з позиції декількох умов, а отже умовно можна віднести їх до прихильників комплексного підходу.

Оскільки адаптивне управління тісно пов'язане з зовнішнім середовищем, то потрібно визначити чинники, що впливають на саме на стан зовнішнього середовища. З.Є. Шершньова визначає загальний стан зовнішнього середовища за допомогою таких груп чинників:

1. Стан економіки та ринків (економічні фактори): характер економіки та економічних процесів (у тому числі інфляція або дефляція); система оподаткування та якість «економічного законодавства» (в тому числі можливості вивезення прибутків); загальна кон'юнктура національного ринку; розміри та темпи зростання чи зменшення ринку (взагалі); інвестиційні процеси; система ціноутворення; вартість землі тощо.

2. Діяльність уряду (політико-інституційні фактори): стабільність уряду; державна політика приватизації/націоналізації; державний контроль і регулювання діяльності підприємств (узагалі); міждержавні угоди з іншими урядами; вимоги забезпечення рівня зайнятості; державна політика щодо забезпечення ресурсами окремих галузей і підприємств; рівень корупції державних структур тощо.

3. Структурні тенденції: структура галузей національної економіки; виникнення нових галузей; згорання діяльності «застарілих» галузей; вплив міжнародного розподілу праці на діяльність окремих галузей і підприємств (у тому числі вплив антимонопольного законодавства); зміни оптимальних розмірів підприємств.

4. Науково-технічні тенденції: «технологічні прориви»; скорочення або продовження «життєвого циклу» технологій; питома вага наукоємних виробництв і продукції; вимоги до науково-технічного рівня виробництва, що забезпечує конкурентоспроможність; вимоги до кваліфікації кадрів високотехнологічних виробництв тощо.

5. Природно-екологічна складова: природно-кліматичні умови; територіальне розміщення корисних копалин і природних ресурсів; розміщення великих промислових і сільськогосподарських центрів; законодавство з економічних питань (можливість змін і обмеження, що ними зумовлені); стан екологічного середовища та його вплив на виробництво.

6. Тенденції ресурсного забезпечення: структура і наявність національних ресурсів; імпорт/експорт; рівень дефіцитності ресурсів, що споживаються наявними підприємствами; доступність ресурсів (ціни та витрати на перевезення).

7. Демографічні тенденції: кількість потенційних споживачів (структура населення, зміни в окремих групах та в їх доходах); наявна та потенційна кількість робочої сили; кваліфікаційні характеристики робочої сили (якість робочої сили).

8. Соціально-культурна складова: сприяння/недовіра до приватного бізнесу; відносини «підприємство – громадські організації»; «економічний націоналізм», ставлення до іноземців; профспілкова активність і вплив профспілок на формування громадської думки.

9. Несподіванки стратегічного характеру і можливі горизонти стратегічного планування (основний перелік та часові оцінки).

10. Міжнародне середовище (по окремих країнах): структура господарства країни; характер розподілу доходів; середній рівень заробітної платні; вартість транспортних послуг; інфляція та ставки банківського процента; обмінний курс валюти відносно країни-партнера; рівень ВВП; рівень податків [10]. Можна погодитися з такою системою ознак чинників зовнішнього середовища та використати її при оцінці характеру зміни зовнішнього середовища підприємства.

Протягом останніх декількох десятиліть різні дисципліни, які розглядають складні системи, розробили збіжні підходи до застосування прикладної науки для встановлення курсів дій, коли існує ступінь невизначеності. Адаптивне управління підприємством здійснюється в складних системах, які відмінні за розмірами, специфікою та сферою діяльності, тому доцільним є визначення типу адаптації. Адаптивне управління є відносно новою концепцією, яка лише нещодавно почала завойовувати популярність в межах економічної спільноти. Деякі вчені-економісти вважають, що адаптивне управління є просто гарним керівництвом. Такий підхід базується на тому, що це не просто намагатися щось зробити, а потім, якщо воно не працює, використати здоровий глузд, щоб адаптувати його і спробувати щось інше. Вважаю, що адаптивне управління є гарним управлінням, але не будь-яке гарне управління є адаптивним. Адаптивне управління вимагає здорового глузду, але це не є панацеєю просто спробувати все, що відбувається з підприємством. Навпаки, адаптивне управління вимагає явно експериментально-наукового підходу до управління підприємством, а отже спрямоване на аналіз характеру змін зовнішнього середовища та їхньої якості.

Зокрема, інтеграція проектування управління та моніторингу дозволяє систематично перевіряти певні припущення, здатні адаптуватися та навчатися. Це визначення може бути розширене: тестування припущень про систематичні спроби різних дій для досягнення бажаного результату. Однак це не випадковий процес помилок і помилок. Навпаки, процес передбачає спочатку замислитися над ситуацією на підприємстві, розробити ряд припущень про те, що відбувається і які дії можна використовувати для впливу на ці події. Потім йде виконання цих дій і відстежування за фактичними результатами, щоб побачити, як вони порівнюються з тими, які були передбачені у припущеннях. Ключовим моментом тут є розвиток розуміння не тільки того, які дії діють, а які ні, а й чому. Адаптація - це діяти для поліпшення функціонування підприємства на основі результатів моніторингу. Якщо дії не

досягають очікуваних результатів, це тому, що припущення були неправильними, дії були погано виконані, моніторинг мав певні недоліки - або поєднання цих проблем.

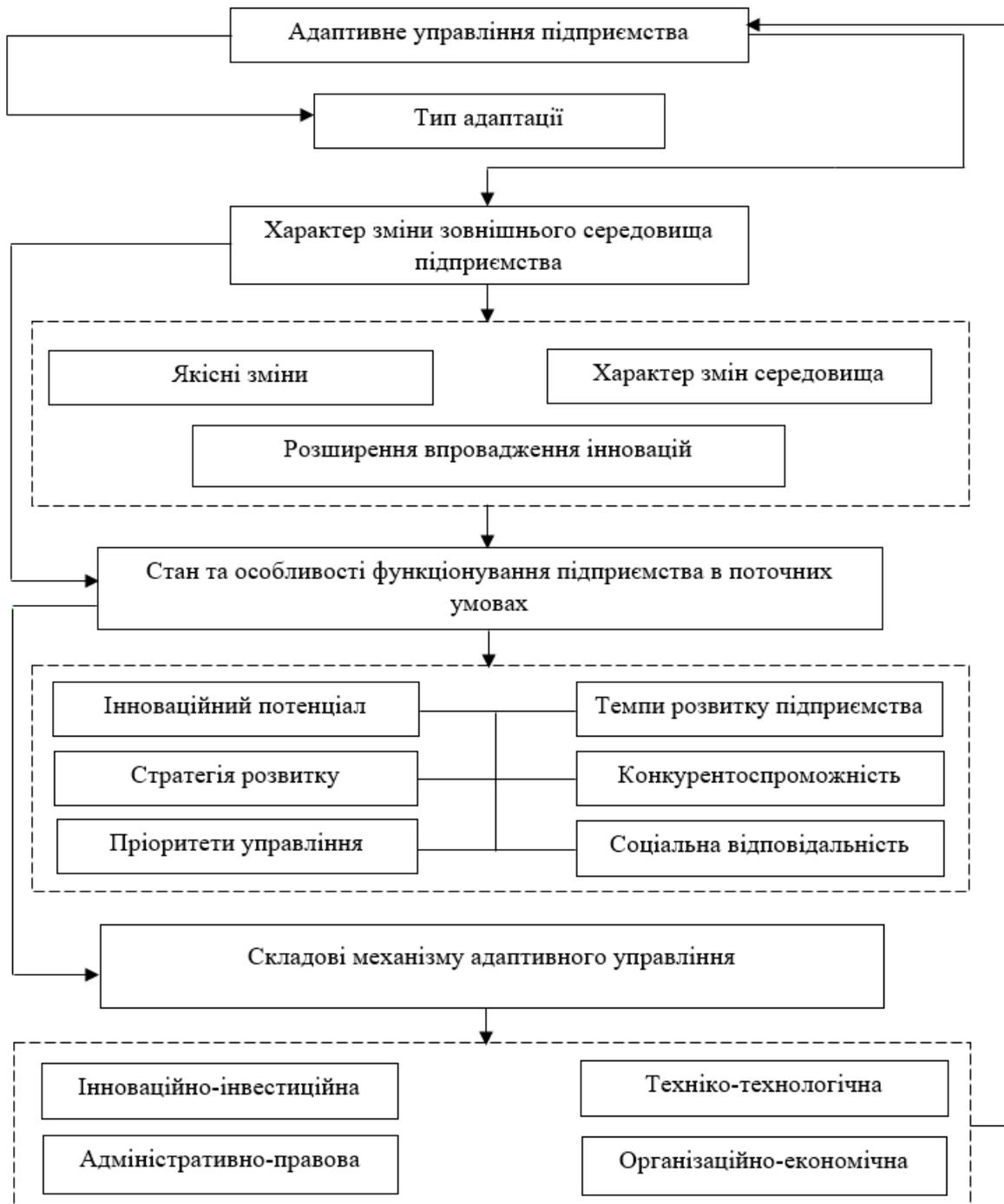
Ще однією важливою частиною дослідження є стан та особливості функціонування підприємства в поточних умовах. Тому, доцільним є ідентифікувати модель функціонування підприємства на основі більш пізньої інформації. Якщо система замкнутого циклу побудована за основним законом управління, важко отримати точну модель, оскільки вхідні дані, що додаються до контрольованого об'єкта, не можуть бути вільно обрані. Залежно від основного закону управління, для розрахунку моделі адаптивного управління з ідентифікованої моделі необхідний великий обсяг розрахунків, що викликає проблеми в реальному часі тощо. З іншого боку, в прямому методі оскільки параметри безпосередньо регулюються, існує перевага, що можна очікувати зменшення кількості розрахунків і немає необхідності точно визначати модель контрольованого об'єкта. Однак, у випадку прямого методу, основний закон управління, оцінка роботи, адаптація. Оскільки стабільність повинна бути встановлена як вся система, включаючи оновлення, не існує великих відмінностей у способі реалізації кожного компонента, і вона налаштована на основі декількох конкретних способів реалізації. До цих компонент відносяться: інноваційний потенціал, стратегія розвитку, пріоритети управління, темпи розвитку підприємства, конкурентоспроможність та соціальна відповідальність. Зміни у зовнішньому середовищі можна визначити як нестабільні явища, що легко відбуваються, якщо існують навіть кілька прогнозних помилок. Запропоновано різні механізми для з'ясування таких нестабільних явищ і надійних методів стабілізації. Якісні налаштування параметрів функціонування підприємства, дають змогу виокремити основні складові та їх компонентний склад у випадку, якщо існує апріорна інформація про область існування невідомого параметра, ми пропонуємо метод, який є адаптивним алгоритмом, в якому параметри оцінки обмежуються цим невідомим параметром. З іншого боку, оскільки конфігурація адаптивного управління з використанням розширеної помилки ускладнюється, запропоновано структурно-логічна схема формування адаптивного управління на підприємстві рис. 1.

Впровадження вищезазначеної структурно-логічної схеми можна використовувати двома способами: для компенсації недоліків сучасної структури адаптивного управління та якщо модель є приблизною, розробити її, щоб показати її приблизну продуктивність.

Вершиною схеми формування адаптивного управління на підприємстві є саме адаптивне управління, а знизу – складові механізми адаптивного управління. Побудова такої схеми та її подальше використання базується на побудові шляху від гори до низу та у оберненому напрямку за допомогою ковзного режиму. Він передбачає часткові зміни та перетворення складових у процесі здійснення проектування майбутньої моделі. В загальному розумінні регулятор ковзного режиму та надійне керування, представлене контролем $H \infty$, є керівними принципами проектування, що очікувану продуктивність можна довести до певної міри, навіть якщо модель невірна.

Перший спосіб використання схеми для компенсації недоліків сучасної структури адаптивного управління полягає у тому, що у звичайній системі управління адаптивне управління і значення параметрів в ньому фіксуються. У такій системі управління неможливо правильно впоратися зі зміною умов навколишнього середовища, таких як велика зміна цільового значення, зміна властивостей навантаження або порушення, зміна контрольованого об'єкта або зміна вимоги до контролю ефективності. Отже, може бути розглянута система, що має функцію, здатну вирішувати певні зміни навколишнього середовища, що називається адаптивним контролем. У системі адаптивного управління для виявлення зміни стану навколишнього середовища, як описано вище, критерій (стандарт розрахунку) для оцінки якості системи управління відповідно до її стану, а також структура і

параметри керування. Наступним кроком потрібно виконати алгоритм зміни, для цього доцільно використовувати методи збурень параметрів, метод еталонної моделі, метод функції чутливості тощо.

Джерело: авторська розробка.

Рис. 1. Структурно-логічна схема формування адаптивного управління на підприємстві

Адаптивне управління – це управління, яке може позитивно змінити структуру, функцію або робочу точку самої системи управління відповідно до зміни об'єкта, що підлягає контролю. Адаптивне управління має дві основні функції. По-перше, першим

називається ідентифікація (ідентифікація) шляхом захоплення зміни об'єкта. Залежно від інформації, отриманої від цільової системи, статистичним методом створюється детермінований метод, заснований на фізичному законі або математичній моделі об'єкта. Друга функція полягає в виконанні управління оптимізацією для переміщення системи управління таким чином, щоб максимізувати оціночну функцію, яка є заздалегідь визначеною метою, припускаючи, що об'єкт виражений в цій моделі. В якості методів оптимізації використовуються варіаційні методи, що використовуються в математичному програмуванні, лінійному програмуванні, динамічному програмуванні, градієнтному (розсудливому) методі тощо.

В основі другого способу використання схеми, якщо модель є приблизною, розробити її, щоб показати її приблизну продуктивність лежить основний закон управління та функція оцінювання продуктивності. В нашому випадку функція оцінювання продуктивності відноситься до всіх трьох складових: характер змін зовнішнього середовища підприємства, стан та особливості функціонування підприємства у поточних умовах, складові механізму адаптивного управління.

У прямому методі, оскільки параметри контролю адаптивно-оновлюються на основі значення оцінки продуктивності, контроль заснований на величині помилки, що легко оцінюється системою управління. Оцінка продуктивності базується на специфікації квадратної похибки, похибки абсолютного значення або відповіді кроку на етапі формування кожної складової структурно-логічної схеми формування адаптивного управління на підприємстві.

Доцільним, також, є використання методів оцінки з різних ракурсів, такі як час підйому, час встановлення, відсоток перевищення тощо, використовуються умовно, але в такому методі оцінки, щоб визначити оцінку, приймається результат контролю в межах певної складової. Таким чином, в адаптивному управлінні, заснованому на прямому методі, використовується основний закон управління, такий як модель збігу моделі, яка може оцінювати продуктивність з помилкою відстеження. Отже, в функції адаптивного управління параметри основного закону управління перераховуються відповідно до складових та їх компонент. Наприклад, якщо основний закон управління є лінійним законом керування зворотним зв'язком, якщо застосовується адаптивне управління, навіть якщо закон управління є лінійним, з'являється квадратний термін щодо величини стану системи управління в законі контролю. Навіть якщо основний закон управління є лінійною системою, адаптація змушує всю систему нелінійну, тому підтвердження стійкості не є таким простим, як лінійна система управління, і стає необхідним використовувати теорію стійкості нелінійної системи.

Для того, щоб адаптивне управління працювало максимально ефективно, існує можливість того, що посилення системи управління може збільшитися. У випадку необхідної стабільності з високим коефіцієнтом посилення, щоб гарантувати стабільність слід використати основний принцип проектування адаптивної системи управління – надійність адаптивного керування. Сам же принцип надійності адаптивного керування виконується при оцінці кожної складової структурно-логічної схеми формування адаптивного управління на підприємстві окремо та схеми вцілому, не сумуючи результати по оцінках складових. Сумування у даному випадку призведе до додавання можливих сценаріїв, що призведе порушення, оскільки виникнуть несподівані речі, по суті помилка відстеження та помилка оцінки не збігаються до нуля відносно невизначеності параметра, але воно відрізняється від того, що припускається структурою контрольованого об'єкта (підприємства).

Висновки та перспективи подальших досліджень. концептуальний підхід формування адаптивного управління на підприємстві є цікавим та функціональним як з

точки зору теоретичних досліджень, так і практичних рекомендацій. Це доведено під час дослідження через аналіз базису теоретичних досліджень, а також побудови структурно-логічної схеми формування адаптивного управління на підприємстві. Особливістю даної схеми виступає її використання двома способами: для компенсації недоліків сучасної структури адаптивного управління та якщо модель є приблизною, розробити її, щоб показати її приблизну продуктивність. Такі способи використання можуть позитивно змінити структуру, функцію або робочу точку самої системи управління відповідно до змін на підприємстві, що підлягає змінам. Дві основні функції адаптивного управління, ідентифікація (ідентифікація) шляхом захоплення зміни об'єкта та виконання управління оптимізацією для переміщення системи управління таким чином, щоб максимізувати оціночну функцію, яка є заздалегідь визначеною метою, припускаючи, що об'єкт виражений в цій моделі, забезпечують ефективність адаптивного управління через принцип надійності адаптивного керування.

References

Література

1. Zaitcev, N.L. (2008). *Ekonomika, organizatsiia i upravlenie predpriatiem* [Economics, organization and management of an enterprise]. Moscow: Infra-M, 2008. 456 p. [in Russian].
2. Tcibizov, A.A. (2009). *Informatcionnaia komponenta protsessa adaptivnogo upravleniia sovremennogo predpriatiia* [Information component of the adaptive management process of a modern enterprise]. *Izvestiia KBNTs RAN [Izvestiya KBNTS RAS]*, No. 3 (29), P. 34–39 [in Russian].
3. Tiukin, I.Iu., Terekhov, V.A. (2008). *Adaptatsiia v nelineinykh dinamicheskikh sistemakh* [Adaptation in nonlinear dynamic systems]. St. Petersburg: LKI. 384 p. [in Russian].
4. Ziablitskaia, N.V. (2004). *Ob osobennostiakh funktsii adaptivnogo upravleniia predpriatiiami v sovremennykh usloviakh Rossii* [On the features of the functions of adaptive enterprise management in the modern conditions of Russia]. *Vestnik altaiskoi nauki [Bulletin of Altai science]*, No. 6, P. 153–159 [in Russian].
5. Druker, P. (2001). *Effektivnoe upravlenie. Ekonomicheskie zadachi i optimalnye resheniia* [Effective management. Economic tasks and optimal solutions]. Moscow: FAIR-PRESS. 288 p. [in Russian].
6. Borisov, A.B. (2002). *Bolshoi ekonomicheskii slovar* [Big Economic Dictionary]. Moscow: Kn. mir. 895 p. [in Russian].
7. Azrielian, A.N., Kalashnikova, O.M., Kvardakova, E.V. (2010). *Bolshoi ekonomicheskii slovar* [Big Economic Dictionary]. Moscow: Izd-vo In-ta novoi ekon. 1472 p. [in Russian].
8. Maslodudov, Iu.A. (2009). *Osobennosti adaptivnogo upravleniia na mashinostroitelnykh predpriatiakh* [Features of adaptive management at
1. Зайцев Н. Л. *Экономика, организация и управление предприятием* / Н. Л. Зайцев. – М.: Инфра-М, 2008. – 456 с.
2. Цибизов А. А. *Информационная компонента процесса адаптивного управления современного предприятия* / А. А. Цибизов // *Известия КБНЦ РАН*. – 2009. – № 3 (29). – С. 34–39.
3. Тюкин И. Ю. *Адаптация в нелинейных динамических системах* / И. Ю. Тюкин, В. А. Терехов. – СПб.: ЛКИ, 2008. – 384 с.
4. Зяблицкая Н. В. *Об особенностях функций адаптивного управления предприятиями в современных условиях России* / Н. В. Зяблицкая // *Вестник алтайской науки*. – 2004. – № 6. – С. 153–159.
5. Друкер П. *Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения* / П. Друкер. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 288 с.
6. Борисов А. Б. *Большой экономический словарь* / А. Б. Борисов. – М.: Кн. мир, 2002. – 895 с.
7. *Большой экономический словарь* / А. Н. Азриелян, О. М. Калашникова, Е. В. Квардакова. – М.: Изд-во Ин-та новой экон., 2010. – 1472 с.
8. Маслодудов Ю. А. *Особенности адаптивного управления на машиностроительных предприятиях* /

- machine-building enterprises]. Voprosy ekonomicheskikh nauk [Questions of economic sciences], No. 6 (39), P. 76–78 [in Russian].
9. Sheremet, O.O. (2005). Finansovyi analiz: navchalnyi posibnyk [Financial Analysis: Tutorial]. Kyiv: Kondor. 196 p. [in Ukrainian].
10. Shershnova, Z.Ye. (2004). Stratehichne upravlinnia: pidruchnyk [Strategic Management: Tutorial]. 2nd ed., rev. and suppl. Kyiv: KNEU. 699 p. [in Ukrainian].
- Ю. А. Маслодудов // Вопросы экономических наук. – 2009. – № 6 (39). – С. 76–78.
9. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / О. О. Шеремет. – К.: Кондор, 2005. – 196 с.
10. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

УДК 658

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.9

Наталія В. Кулак

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
ФАКТОРИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ

У статті досліджено стан та основні тенденції розвитку підприємств сфери послуг. Проаналізовано сутність понять «послуга» та «сфера послуг». Удосконалено поняття «інноваційний розвиток підприємств сфери послуг», яке визначено як системний процес впровадження новацій шляхом застосування нових способів і оновлених ореолів реалізації потенціалу підприємства за допомогою новітніх технологічних засобів та методів підвищення конкурентоспроможності підприємства за умов мінливого зовнішнього середовища. З'ясовано, що в Україні сформувався ринок, на якому з позитивними тенденціями працюють підприємства сфери послуг. Доведено, що характерними рисами вітчизняної сфери послуг є розвиток високотехнологічних галузей сервісу, наявність невикористаного потенціалу, інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств для іноземного капіталу, спрямованість на використання в роботі підприємств сфери послуг інноваційних форм організації праці. Виявлено, що факторами, які сприяють процесам еволюції сфери послуг, є комплексне використання наукових знань і методів з метою реалізації інновацій відповідно до потреб споживачів; впровадження інноваційних стратегій розвитку з урахуванням факторів й умов, що відповідають потребам кожного конкретного підприємства; використання інвестиційних ресурсів; застосування державної підтримки; створення конкурентного середовища; залучення висококваліфікованих фахівців. Обґрунтовано, що такі чинники, як обмеженість фінансування і стимулювання з боку держави, недосконалість законодавчого регулювання та низький рівень наявного персоналу, значною мірою стримують розвиток сфери послуг. Представлені в роботі результати дослідження покращують розуміння ролі сфери послуг в економіці країни.

Ключові слова: *інноваційна діяльність; сфера послуг; інноваційний розвиток підприємств; фактори інноваційного розвитку.*

Наталья В. Кулак

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина
ФАКТОРЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ

В статье осуществлен анализ современного состояния и основных тенденций предприятий сферы услуг. Проанализированы понятия «услуга» и «сфера услуг». Усовершенствовано понятие «инновационное развитие предприятий сферы услуг», которое определено как системный процесс внедрения новшеств путем применения новых способов и обновленных ореолов реализации потенциала предприятия с помощью новейших технологических средств и методов повышения конкурентоспособности предприятия в условиях постоянно изменяющейся внешней среды. Установлено, что в Украине сформировался рынок, в рамках которого с положительными тенденциями функционируют предприятия сферы услуг. Доказано, что характерными чертами отечественной сферы услуг являются развитие высокотехнологических отраслей сервиса, наличие неиспользованного потенциала, инвестиционная привлекательность отечественных предприятий для иностранного капитала, направленность на использование в работе предприятий сферы услуг инновационных форм организации труда. Выведено, что факторами, которые способствуют процессам эволюции сферы услуг, являются комплексное использование научных знаний и методов с целью реализации инноваций в соответствии с интересами потребителей услуг; внедрение инновационных стратегий

развития с учетом факторов и условий, необходимых каждому конкретному предприятию; использование инвестиционных ресурсов; наличие государственной поддержки; создание конкурентной среды; привлечение высококвалифицированных специалистов.

Ключевые слова: инновационная деятельность; сфера услуг; инновационное развитие предприятий; факторы инновационного развития.

Nataliia V. Kulak

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

FACTORS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE SERVICE SECTOR

The paper provides insights into the current state and major business trends in the service industries sector, along with interpreting the concepts of "a service" and "service industry". The definition of "innovative development of enterprises in the service sector" has been amended, viewed as a systemic process of innovation implementation by applying new methods and updated realms of the enterprise potential realization through the novel technological advancements and tools to enhance the enterprise competitiveness in a rapidly changing external environment. An emphasis is made that modern Ukrainian service industries market demonstrates positive development trends. It is argued that the characteristic features of the domestic service sector are further growth of high-tech services, the availability of unused capacity, investment attractiveness of domestic businesses to foreign capital, the focus towards innovative forms of work arrangements within service industries. The findings revealed the factors that contribute to the processes of evolution of the services sector which are the integrated use of knowledge and methods to implement the innovations to meet the customers' needs; the introduction of innovative development strategies consistent with terms and conditions for each particular enterprise; the use of investment resources; the availability of government support; the creation of a competitive environment; attracting highly qualified professionals.

Keywords: innovation activity; service sector; enterprise innovative development; factors of innovative development.

Постановка проблеми. Підприємства сфери послуг відіграють важливу роль у економіці розвинутих країн світу.

Зазвичай, сфера послуг має спрямованість на поліпшення якості життя населення. В свою чергу, тенденції інформатизації та глобалізації, які панують у соціумі, спричиняють зростання вимог до рівня якості життя, що призводить до стимулювання розвитку підприємств сфери послуг. Статистика свідчить про те, що економічний ефект від їх діяльності перевищує аналогічні показники підприємств промислової сфери. Так, згідно із інформацією Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), 70% загальної доданої вартості світової економіки виробляє сфера послуг.

Активізація зростання динаміки розвитку прибутковості сфери послуг спостерігається із початку ХХІ ст. Зазначений факт фіксують показники, що надає Міжнародний валютний фонд (МВФ), який констатує зростання обсягу усіх видів послуг. Так, за даними МВФ станом на початок ХХІ ст. обсяг усіх видів послуг склав приблизно 1500 млрд дол. США, що дорівнює 70% від загального результату світового виробництва [4].

За даними вітчизняних аналітиків економічна криза, яка почалася в Україні в 2014 році майже не торкнулася сфери послуг. На відміну від інших сфер економіки підприємства сфери послуг продовжили позитивну тенденцію зростання. За даними Державної служби статистики України у IV кварталі 2016 року об'єм наданих споживачам послуг склав 158,4 млрд грн, що на 18,9% вище рівня, який було зафіксовано у 2015 році.

Тенденція зростання зберігалася і впродовж періоду 2016–2017 років. Рівень прибутковості підприємств сфери послуг на кінець 2018 року перевищив рівень 2016 року в 13 разів [9].

Головні тенденції розвитку сфери ринку послуг України у 2018 році складають наступне [9]:

1. Стабільне зростання послуг у сфері ІТ технологій.
2. Перехід малого бізнесу на аутсорсинг у різних сферах послуг (у період 2016–2018 років на 5,53% збільшився попит на послуги фахівців будівельної галузі – будівельників, монтажників, виконавців оздоблювальних робіт).
3. Зростання кількості осіб, які працюють у сфері послуг тимчасово, в якості позаштатних співробітників (фрілансери) або віддалено.
4. Формування у споживачів достатньо високого рівня вимог до побутових послуг.
5. Формування з боку підприємств сфери послуг комплексу унікальних та якісних пропозицій.
6. Формування перспективних категорій сфер послуг: клінінгові послуги, логістичні, сантехнічні, електротехнічні, ремонтні, будівельні (внутрішньо-оздоблювальні, комплексно-спеціалізовані).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню факторів інноваційного розвитку підприємств сфери послуг присвячені роботи багатьох авторів, серед яких можна відзначити праці Г. Башнянина, Г. Березнюка, Б. Вітки, Даниленко, Б. Данилишина, В. Гросула, О. Грицай, В. Гейца, В. Козика, Л. Ганущак-Єфіменко, М. Мальської, О. Пашука, Я. Остафійчука, В. Щербак, Л. Янковської.

Невирішені частини дослідження. Аналіз тенденцій розвитку вітчизняного ринку послуг свідчить про те, що в Україні активно розвивається сервісна складова економіки, та зберігаються тенденції розвитку аналогічні світовим, але наявність сталої ситуації збільшення кількості осіб, які працюють у сфері послуг як фрілансери, та повільне зростання середніх та великих підприємств сфери послуг говорить про наявні проблеми.

Мета й завдання статті. Проаналізувати фактори інноваційного розвитку підприємств сфери послуг.

Виклад основного матеріалу. Розвиток людства, та науково-технічний прогрес сприяє появі нових галузей народного господарства. Інтеграційні процеси, що відбуваються у науковій сфері і виробництві, торгівлі та промисловості впливають на зміни умов функціонування світової економіки. Формування сфери послуг у галузь економіки спричинено зростанням попиту на послуги, їх високий рівень прибутку по відношенню до невеликого терміну окупності, інвестиційна привабливість, інноваційна спроможність сфери послуг.

Сфера послуг є системою галузей народного господарства, продуктами, споживча вартість яких виражається в наданні зручностей. У сфері послуг праця не матеріалізується в речах. Процес виробництва послуг, як правило, збігається з їх споживанням [4].

Окремо, поняття послуга визначається як трудова корисна діяльність людини (групи людей), результати якої дістають вияв у корисному ефекті, що задовольняє будь-яку потребу суспільства [6].

Від товарів послугу відрізняють за наступними рисами: нематеріальний характер; невіддільність від споживача послуги; відсутність можливості зберігання, перевезення, накопичування; об'єднаність процесу виробництва і споживання послуги, необмеженість споживання.

Різноманітність послуг напряму відповідають характеру сучасного розвитку людства.

Згідно класифікації Всесвітньої Організації Торгівлі (ВТО) послуги поділяються на 12 секторів: Класифікація послуг, прийнята в СОР, має таку структуру:

1. Ділові послуги.
2. Послуги зв'язку.
3. Будівництво та суміжні інженерні послуги.
4. Послуги дистриб'юторів.
5. Послуги у сфері освіти.
6. Послуги з охорони навколишнього середовища.
7. Фінансові послуги.
8. Соціальні послуги, пов'язані з охороною здоров'я.
9. Послуги, пов'язані з туризмом.
10. Послуги, пов'язані з організацією відпочинку, культурних і спортивних заходів.
11. Транспортні послуги.
12. Інші послуги, не зазначені ніде інде [8].

Практика господарювання розвинутих країн світу доводить, що важливе значення для підвищення ефективності діяльності підприємств сфери послуг відіграють інновації. Їх системне впровадження та застосування дозволяє підприємствам сфери послуг в якості суб'єктів господарювання легально забезпечувати стійкі темпи розвитку та укріпляти конкурентні позиції серед споживачів різних країн світу.

Використання інновацій вважається самим перспективним шляхом розвитку підприємств сфери надання послуг. В свою чергу, інноваційний розвиток підприємств сфери послуг визначається як системний процес впровадження новацій, шляхом застосування нових способів і оновлених ореолів реалізації застосування потенціалу підприємства за допомогою новітніх технологічних засобів та методів підвищення конкурентоспроможності підприємства за умов мінливого зовнішнього середовища.

Науковцями виокремлено наступні сфери застосування інноваційних технологій [11]:

1. Інновації щодо самої послуги – технологія послуги, процес надання послуги за рахунок технічних та/або технологічних інновацій.
2. Організаційні (управлінські) інновації. Полягає у підвищенні якості персоналу та/або удосконалення системи та/або процесів управління.
3. Інноваційні технології щодо охопту цільової аудиторії та/або ринку.

Вибір інноваційних інструментів залежить від факторів інноваційного розвитку, якими виступають фактори формування потреби застосовувати нововведень. Фактори інноваційного розвитку поділяють на [11]:

1. Зовнішні, або ендогенні (викликані змінами в зовнішньому середовищі) фактори складаються із рівня попиту, наявності конкуренції, або виробничо-технічних потреб.
2. Внутрішні, або екзогенні (викликані внутрішніми потребами підприємства сфери послуг) складаються із особистості керівництва, економічної зацікавленості персоналу та якісного складу персоналу.

Крім факторів, що сприяють інноваційному розвитку підприємств сфери послуг існують фактори, що гальмують застосування інноваційних технологій на підприємствах сфери послуг.

В ході аналізу наукової літератури виокремлено наступні негативні фактори впливу:

1. Обмеженість фінансування і стимулювання з боку держави.
2. Невигідні кредитні ставки та економічний ризик інноваційної діяльності.
3. Недосконалість законодавчого регулювання.
4. Низький рівень якості наявного персоналу.

Висновки.

По-перше, проведений аналіз свідчить про те, що в Україні сформувався ринок, на якому з позитивними тенденціями працюють підприємства сфери послуг. Характерними рисами вітчизняної сфери послуг є: розвиток високотехнологічних галузей сервісу; наявність невикористаного потенціалу; інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств, використання в роботі інноваційних форм організації праці, що сприяє інноваційному розвитку підприємств сфери послуг.

По-друге, інноваційний розвиток підприємств сфери послуг визначається як системний процес впровадження новацій, шляхом застосування нових способів і оновлених ореолів реалізації застосування потенціалу підприємства за допомогою новітніх технологічних засобів та методів підвищення конкурентоспроможності підприємства за умов мінливого зовнішнього середовища. Головними факторами, що мають застосовуватися для успішного інноваційного розвитку підприємств сфери послуг є використання наукових знань і методів з метою реалізації інновацій, відповідних до потреб споживачів, розробка інноваційної стратегії розвитку кожного конкретного підприємства з урахуванням факторів й умов, необхідних до потреб споживачів; використання інвестиційних ресурсів; застосування державної підтримки; створення конкурентного середовища; залучення висококваліфікованих фахівців.

References

Література

1. Andposhchuk, H.O., Zhyliayev, V.H., Chyzhevskiy, V.H., Shevchenko, M.M. (2009). *Stratehiia innovatsiinoho pozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv* [The structure of the industrialization of Ukraine in 2010–2020 in the context of global challenges]. Kyiv: Parlamentske vyd-vo. 632 p. [in Ukrainian].
1. Андрощук Г. О. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Г. О. Андрощук, Б. Г. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
2. Bereziuk, H.O. (2014). *Problemy sotsialnoho investuvannia pidpriemstv v Ukraini* [Problems of Social Investing in Ukraine]. *Ekonomichnyi prostir* [Economic Space], No. 87, P. 33–40 [in Ukrainian].
2. Березюк Г. О. Проблеми соціального інвестування підприємств в Україні / Г. О. Березюк // *Економічний простір*. – 2014. – № 87. – С. 33–40.
3. Vitka, N.Ye. (2014). *Innovatsiina model rozvytku u kryzovykh umovakh diialnosti promyslovykh pidpriemstv Ukrainy* [Innovative model of development in the crisis conditions of the industrial enterprises of Ukraine]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti* [Theoretical and practical aspects of economy and intellectual property], Vol. 1 (10), Part 1, P. 312–318 [in Ukrainian].
3. Вітка Н. Є. Інноваційна модель розвитку у кризових умовах діяльності промислових підприємств України / Н. Є. Вітка // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. – 2014. – Вип. 1 (10). – Т. 1. – С. 312–318.
4. Bashnianyn, H.I., Iftemichuk, V.S. (eds.) (2004). *Geneza rynkovoї ekonomiky (politekonomiia, mikroekonomika, makroekonomika, ekonomichnyi analiz, ekonomika pidpriemstva, menedzhment, marketynh, finansy, banky, investytsii, birzhova diialnist): Terminy, poniattia personalii* [Genesis of a market economy (political economy, microeconomics, macroeconomics, economic analysis, enterprise economics, management, marketing, finance, banks, investments, stock exchange activities): Terms, notions of persons]. Contributors: V.S. Iftemichuk,
4. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття персоналії / укладачі: В. С. Іфтемичук, В. А. Григор'єв, М. І. Маниліч, Г. Д. Шута; за наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемичука. – К.: Магнолія плюс, 2004. – 688 с.

- V.A. Hryhoriev, M.I. Manylich, H.D. Shuta. Kyiv: Mahnoliia plius. 688 p. [in Ukrainian].
5. Zarubezhnyi opyt gosudarstvennogo regulirovaniia innovatsionnoi deiatelnosti. Ekonomika i organizatsiia innovatsionnoi deiatelnosti [Foreign experience of state regulation of innovation. Economics and organization of innovation]. Retrieved from: http://economyinnovation.ru/zarubejnyy_opyt_gosudarstvennogo_regulirovaniya_innovatsionnoy_deyatelnosti.html [in Russian].
6. Mikhailov, A. (1999). Uslugi kak forma biznesa [Services as a form of business]. *Predprinimatelstvo, khoziaistvo i pravo* [Entrepreneurship, business and law], No. 1, P. 51 [in Russian].
7. Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv (proektiv) [Ukraine's Innovation Development Strategy for 2010-2020 in the context of Globalization Challenges (Projects)]. Retrieved from: <http://www.zakon.gov.ua> [in Ukrainian].
8. The World Trade Organization. Servises Sectoral Classification list – GNS/W/120. Retrieved from: <http://www.wto.org>.
9. Top-5 samykh vobrebovannykh uslug v Ukraine [Top 5 most popular services in Ukraine]. Retrieved from: <https://delo.ua/business/rynok-uslug-ukrainy-5-sfer-s-naibolshej-koncentraciej-biznesa-329108> [in Russian].
10. Filipenko, A., Heiets V., Kriuchkova, I., Lianova, E., Oparin, V., Fedorova, V. (2003). Osnovni problemy ekonomiky rozvytku [The main problems of the development economy]. Kyiv: Lybid. 684 p. [in Ukrainian].
11. Maksimchuk, O.S. (2012). Vzaiemodiia finansovo-promyslovoho kapitalu v systemi intehrovanykh hospodarskykh struktur [Interaction of financial and industrial capital in the system of integrated economic structures]. Konkurentospromozhnist ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky: tezy dopovidei Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Competitiveness and innovations: problems of science and practice: theses of reports of the International scientific and practical conference (November 15–16, 2012)]. Kharkiv: FOP Aleksandrova K.M.; VD INZhEK. P. 237–240. [in Ukrainian].
5. Зарубежный опыт государственного регулирования инновационной деятельности. Экономика и организация инновационной деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://economyinnovation.ru/zarubejnyy_opyt_gosudarstvennogo_regulirovaniya_innovatsionnoy_deyatelnosti.html.
6. Михайлов А. Услуги как форма бизнеса / А. Михайлов // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 1. – С. 51.
7. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (проектів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.gov.ua>.
8. Servises Sectoral Classification list – GNS/W/120 [Електронний ресурс] / Офіційна веб-сторінка СОТ. – Режим доступу: <http://www.wto.org>.
9. Топ-5 самых востребованных услуг в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://delo.ua/business/rynok-uslug-ukrainy-5-sfer-s-naibolshej-koncentraciej-biznesa-329108>.
10. Філіпенко А. Основні проблеми економіки розвитку / А. Філіпенко, В. Геєць, І. Крючкова, Е. Ліанова, В. Опарін, В. Федорова. – К.: Либідь, 2003. – 684 с.
11. Максимчук О. С. Взаємодія фінансово-промислового капіталу в системі інтегрованих господарських структур / О. С. Максимчук // Конкуренентспроможність та інновації: проблеми науки та практики: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 листоп. 2012 р.). – Х.: ФОП Александрова К.М.; ВД ІНЖЕК, 2012. – С. 237–240.

УДК 657.61.33.14

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.10

Олена В. Птащенко, Ірина О. Шевченко, Валерія В. Кошарна, Яна М. Куш
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна
**БЮДЖЕТНА ПРОГРАМА ЯК ОСНОВА ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО ПЛАНУВАННЯ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

У статті розглянуто окремі аспекти оцінки ефективності та результативності формування і виконання бюджетних програм, зроблено висновок, що на сьогодні в Україні відсутні обґрунтовані методи оцінки ефективності та результативності формування та реалізації бюджетних програм, а також підходи до такої оцінки. Тому виникає загроза в ефективному становленні та розвитку програмно-цільового методу. Бюджетні програми покликані вирішувати першочергові поточні і стратегічні завдання на рівні територіальних утворень, сприяти досягненню якісних параметрів і критеріїв надання бюджетних послуг, передбачених в бюджетних програмах. У дослідженні виокремлено позитивні результати від використання показників оцінки соціальної та економічної ефективності. Встановлення системи оцінки показників економічної та соціальної ефективності реалізації бюджетних програм сприяє оптимізації використання фінансових ресурсів, підвищує рівень та якість роботи виконавців цих програм, знижує неефективний розподіл бюджетних коштів як на державному, так і на місцевому рівнях. Також представлено міжнародний досвід методів оцінки ефективності бюджетних програм. Розглянуто методи оцінки ефективності бюджетних програм, які використовуються в США, Канаді та країнах ЄС. У процесі дослідження встановлено, що індикативним показникам оцінки ефективності бюджетних програм не приділяється достатньої уваги. З огляду на це, в роботі виділено індикативні показники ефективності бюджетних програм, які мають бути покладено в основу концепції зі створення обґрунтованої системи оцінки ефективності формування та реалізації бюджетних програм на рівні адміністративно-територіальних утворень. Ці показники дозволяють комплексно зіставляти обсяг витрат і тим самим забезпечують досягнення соціального та економічного ефектів від реалізації конкретної бюджетної програми на місцевому рівні.

Ключові слова: бюджетна програма; місцеві фінанси; бюджети; фінансові ресурси; бюджетна політика; органи місцевого самоврядування.

Елена В. Птащенко, Ирина А. Шевченко, Валерия В. Кошарная, Яна Н. Куш
Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця,
Украина

**БЮДЖЕТНАЯ ПРОГРАММА КАК ОСНОВА ПРОГРАММНО-ЦЕЛЕВОГО
ПЛАНИРОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

В статье рассмотрены отдельные аспекты оценки эффективности и результативности формирования и выполнения бюджетных программ, сделан вывод о том, что на сегодня в Украине отсутствуют обоснованные методы оценки эффективности и результативности формирования и реализации бюджетных программ, а также подходы к такой оценке. Поэтому возникает угроза в эффективном становлении и развитии программно-целевого метода. Бюджетные программы призваны решать первоочередные текущие и стратегические задачи на уровне территориальных образований, способствовать достижению качественных параметров и критериев предоставления бюджетных услуг, предусмотренных в бюджетных программах. В исследовании выделены положительные результаты от использования показателей оценки социальной и экономической эффективности. Создание системы оценки показателей экономической и

социальной эффективности реализации бюджетных программ способствует оптимизации использования финансовых ресурсов, повышает уровень и качество работы исполнителей этих программ, снижает неэффективное распределение бюджетных средств как на государственном, так и на местном уровнях. Также представлен международный опыт методов оценки эффективности бюджетных программ. Рассмотрены методы оценки эффективности бюджетных программ, используемых в США, Канаде и странах ЕС. В процессе исследования установлено, что индикативным показателям оценки эффективности бюджетных программ не уделяется достаточного внимания. Исходя из этого, в работе выделены индикативные показатели эффективности бюджетных программ, которые должны лечь в основу концепции по созданию обоснованной системы оценки эффективности формирования и реализации бюджетных программ на уровне административно-территориальных образований. Эти показатели позволяют комплексно сопоставлять объем расходов, в результате чего достигается социальный и экономический эффекты от реализации конкретной бюджетной программы на местном уровне.

Ключевые слова: бюджетная программа; местные финансы; бюджеты; финансовые ресурсы; бюджетная политика; органы местного самоуправления.

Olena V. Ptashchenko, Iryna O. Shevchenko, Valeriya V. Kosharna, Yana M. Kushch
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine
**BUDGETARY PROGRAM AS A FRAMEWORK
FOR PROGRAM AND TARGET PLANNING**

The paper seeks to explore the selected aspects in evaluating the effectiveness and the efficiency of budgetary programs design and implementation. It has been concluded that as of today, Ukraine lacks sound methodology for assessing the effectiveness and the efficiency of budgetary programs design and implementation as well as the approaches to such an assessment, which eventually entails a threat to the program and target method evolution and development. Budgetary programs are designed to solve top-priority current and strategic objectives at the level of territorial entities, contribute to attaining the quality settings and criteria for ensuring budgetary services envisaged within particular budgetary programs. The study findings revealed positive outcomes from the use of indicators for assessing social and economic efficiency. Creating a framework for evaluating economic and social budgetary programs performance facilitates better optimization of financial resources utilization, enhances the programs quality and professional expertise of their participants and reduces the inefficient distribution of budgetary funds, both at the national and local levels. The international best practices in the area of budgetary programs effectiveness assessment techniques are also presented, in particular an overview on the methods for evaluating the budgetary programs effectiveness in the USA, Canada and the EU countries is provided. The study found that insufficient attention is given to indicative indices for evaluating the effectiveness of budgetary programs. From this perspective, the paper has identified the relevant indicative indices to assess the budgetary programs effectiveness which should be incorporated into the framework for building a well-reasoned system for evaluating the effectiveness of budgetary programs development and implementation within administrative territorial domains. It is argued that these indicators will enhance the capacity to balance the total expenditure and thus gain positive social and economic effects from the implementation of a particular budgetary program at the local level.

Keywords: budget strategy; local finance; budgets; financial resources; budget policy; local governments.

Постановка проблеми. В умовах трансформації економіки України необхідним є створення дієвої системи оцінки ефективності і результативності, формування і виконання бюджетних програм. Слід відзначити, що підвищення ролі фінансів в механізмі державного регулювання відтворення, полягає в активній ролі у відновленні основних фондів для виробництва суспільних благ в різній формі, наприклад стабілізація фінансів або створення матеріальної бази для розвитку наукового та інноваційного потенціалу країни.

Держава саме за допомогою бюджетних коштів як сполучної ланки між розподілом і продуктивним споживанням може забезпечувати першочерговий розвиток найбільш прогресивних напрямків в економіці, регулювати рівні виробництва і безробіття. Оскільки сучасний етап розвитку економіки України характеризується постановкою масштабних загальнонаціональних соціально-економічних завдань, їх вирішення має здійснюватися на основі якісних перетворень та підвищення ефективності діяльності держави в різних сферах економіки.

В той же час наявність низки невирішених питань, які ускладнюються макроекономічним вектором розвитку економіки, створюють передумови для подальших досліджень в напрямку бюджетування та контролю за ним. Необхідність удосконалення системи управління державними фінансами, підвищення якості надання державних послуг та ефективності використання бюджетних коштів зумовила запровадження у бюджетний процес програмно-цільового методу планування державних видатків, який на загальнодержавному рівні почали застосовувати починаючи з 1998 р., коли головні розпорядники бюджетних коштів почали складати бюджетні запити з обов'язковим визначення основної мети діяльності та завдань на плановий рік. У 2001 році був прийнятий Бюджетний кодекс, який передбачив необхідність планування видатків за найбільш пріоритетними цілями економічно-соціального розвитку країни, а у 2002 р. було розроблено «Концепцію застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі», яка визначала завдання та основні принципи впровадження даного методу та встановлювала три етапи переходу до його застосування.

Аналіз останніх публікацій. Проблемним питанням застосування програмно-цільового методу в системі державного фінансового аудиту останнім часом присвячено багато праць вчених та практиків. Так, передумови розвитку, теоретичні засади, методологія, типологія державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм в цілому та програмно-цільового методу та бюджетної програми зокрема, висвітлено в працях таких зарубіжних і вітчизняних вчених як Р. Адамс, А. Аренс, О.І. Барановський, І.В. Басанцов, В.В. Бурцев, А. Виссер, В.Ф. Піхоцький, Ю.Б. Слободяник, Л.В. Сухарева, В.Ю. Трайтлі, В.В. Филиппова, А.В. Хмельков, І.Ю. Чумакова, Н.В. Шевченко, О.А. Шевчук та багатьох інших. Однак недостатньо опрацьованими залишаються питання системи та критеріїв, параметрів та показників які б забезпечували програмно-цільовий метод та якість бюджетної програми.

Метою статті є розробка раціональної методики оцінки ефективності та результативності формування і виконання внутрішньовідомчих бюджетних програм в Україні, на підставі вивчення теоретичних підходів зарубіжних і українських вчених.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В даний час в Україні відсутні обґрунтовані методи оцінки ефективності та результативності формування та реалізації бюджетних програм, а також підходи до такої оцінки. Сформована ситуація не сприяє становленню і розвитку програмно-цільового методу планування на місцевому рівні. В умовах трансформації економіки України, проведення бюджетної децентралізації впровадження програмно-цільових перебіркового планування стає необхідною умовою для ефективного фінансування соціально-економічних заходів. Бюджетні програми є основним

інструментом ефективного регулювання темпів і пропорцій соціально-економічного розвитку територіальних утворень, проведення обґрунтованої бюджетної політики на рівні адміністративно-територіальних утворень.

Саме через бюджетні програми покликані вирішувати першочергові поточні і стратегічні завдання на рівні територіальних утворень, сприяти досягненню якісних параметрів і критеріїв надання бюджетних послуг, встановлених в бюджетних програмах. Окремим аспектам оцінки ефективності та результативності формування і виконання бюджетних програм присвячені роботи українських і російських вчених: М.Д. Білик [1, с. 97], В.Ф. Бесєдіна [2], Б.А. Райзберг [3], А.М. Карпова [4].

Доцільність використання бюджетних програм на місцевому рівні визначається наявністю якісних і кількісних показників оцінки ефективності та результативності цих програм. Поняття «ефективність» в науковій літературі визначається як співвідношення витрат і досягнутих результатів [5, с. 31].

Так, Р. Зоді визначає ефективність як співвідношення між спожитим фактором (ресурсом) і виходом (продуктом) [6]. Дж. Діамонд визначає ефективність як відношення результатів до введених (спожитим) ресурсів [7, с. 24]. Проведений вище аналіз поглядів дозволив припустити, що ефективність при оцінюванні бюджетних програм доцільно поділяти на соціальну та економічну. Соціальна ефективність бюджетної програми – співвідношення витрат на реалізацію цієї програми і якості надання бюджетних послуг. Економічна (бюджетна) ефективність бюджетної програми – це співвідношення витрат на реалізацію цієї програми і досягнутих економічних результатів. Для більш наочного сприйняття авторами пропонується розкрити систему оцінки бюджетних програм (рис. 1).

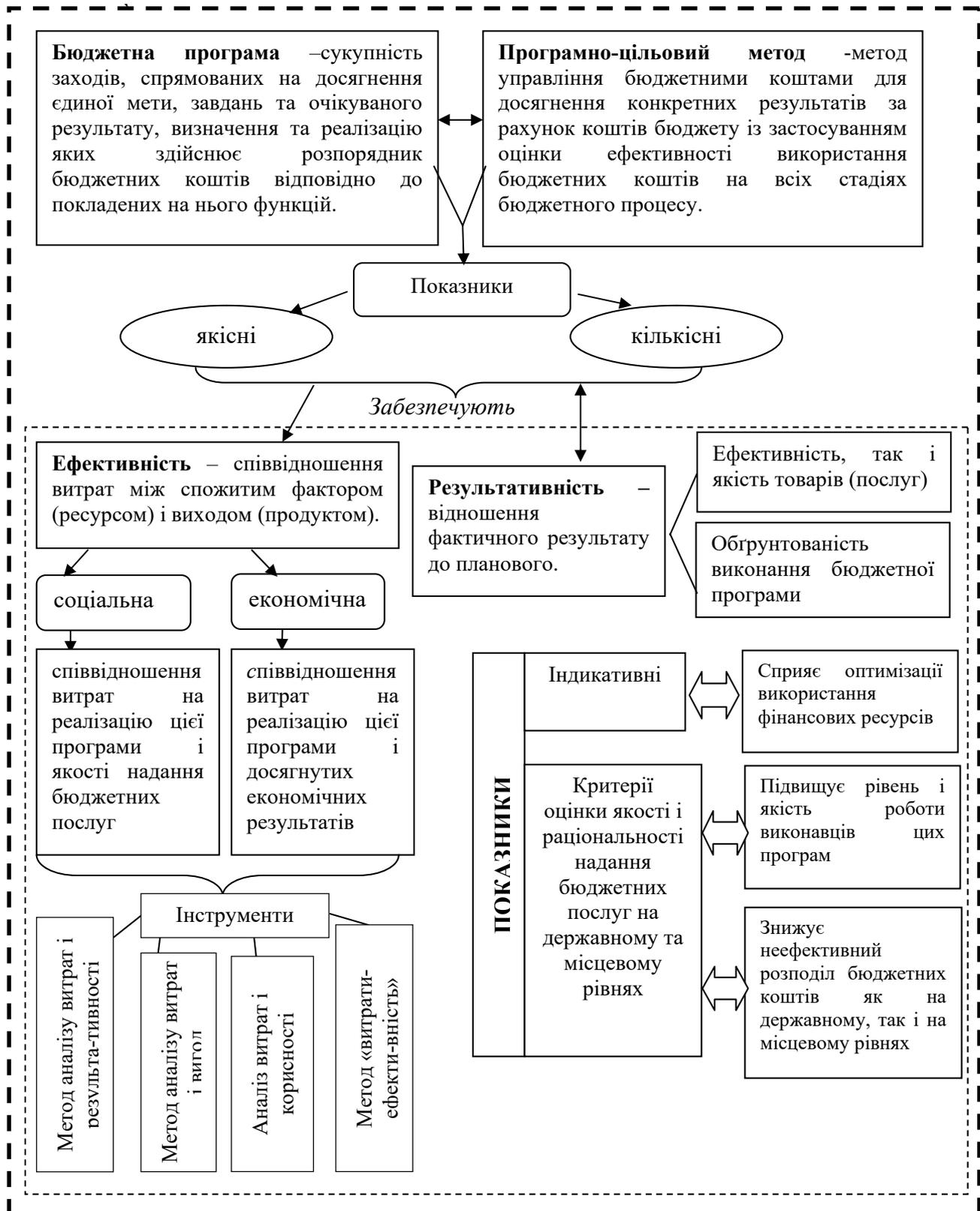
Оцінка ефективності бюджетної програми спрямована на виявлення гідності, цінності цієї програми в процесі задоволення соціальних потреб населення. В основі визначення ефективності бюджетних програм лежить система індикативних показників і критеріїв оцінки якості і раціональності надання бюджетних послуг на державному та місцевому рівнях.

Встановлення системи оцінки показників економічної та соціальної ефективності реалізації бюджетних програм сприяє оптимізації використання фінансових ресурсів, підвищує рівень і якість роботи виконавців цих програм, знижує неефективний розподіл бюджетних коштів як на державному, так і на місцевому рівнях. Позитивні результати від використання показників оцінки соціальної та економічної ефективності представлені на рис. 2.

Оцінка ефективності формування та виконання бюджетних програм сприяє своєчасному виявленню негативних чинників і умов, що впливають на якісні і кількісні параметри цих програм. При цьому ефективність оцінки бюджетної програми безпосередньо залежить від раціональності та обґрунтованості використовуваних методів та інструментів.

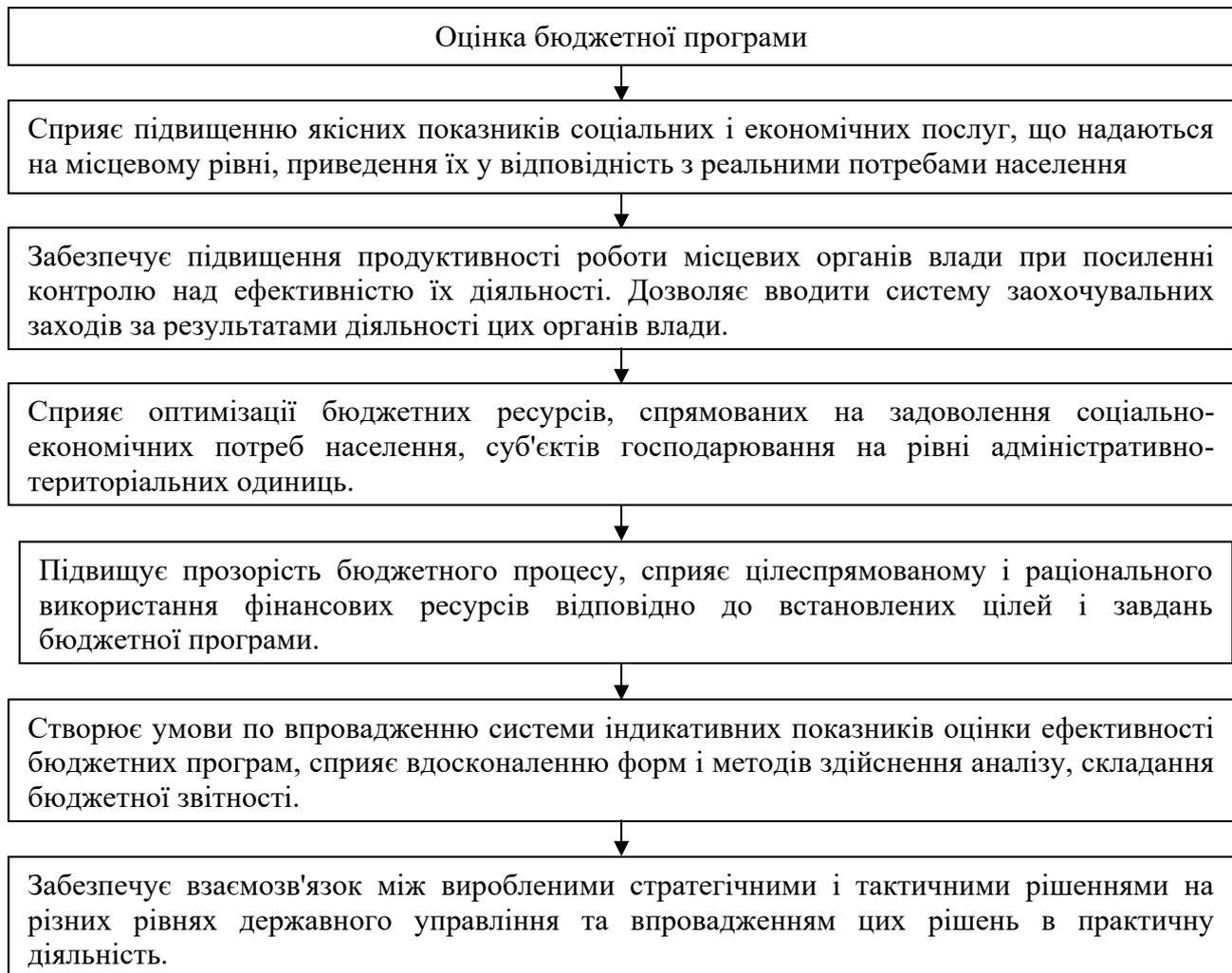
У міжнародній практиці існують певні методи для оцінки ефективності бюджетних програм. В якості одного з основних інструментів розглядається метод аналізу витрат і вигод (CBA – costbenefit analysis) [8, с. 15]. Сутність цього методу полягає в зіставленні досягнутого соціального ефекту і здійснених витрат. Основним недоліком цих методів є наявність встановлених обмежень, пов'язаних з використанням тільки грошової оцінки при визначенні соціального ефекту.

Для оцінки бюджетної ефективності в світовій практиці використовується метод аналізу витрат і результативності (cost effectiveness analysis, CEA). Сутність цього методу полягає в оцінці бюджетної ефективності в натуральних (умовних) одиницях. Основним недоліком цього методу є відсутність обґрунтованих показників для оцінки перспективності та доцільності вкладення коштів в соціальну та економічну сфери.

Джерело: узагальнено авторами за [3, 10, 11, 13, 14].

Рис. 1. Система оцінки бюджетних програм

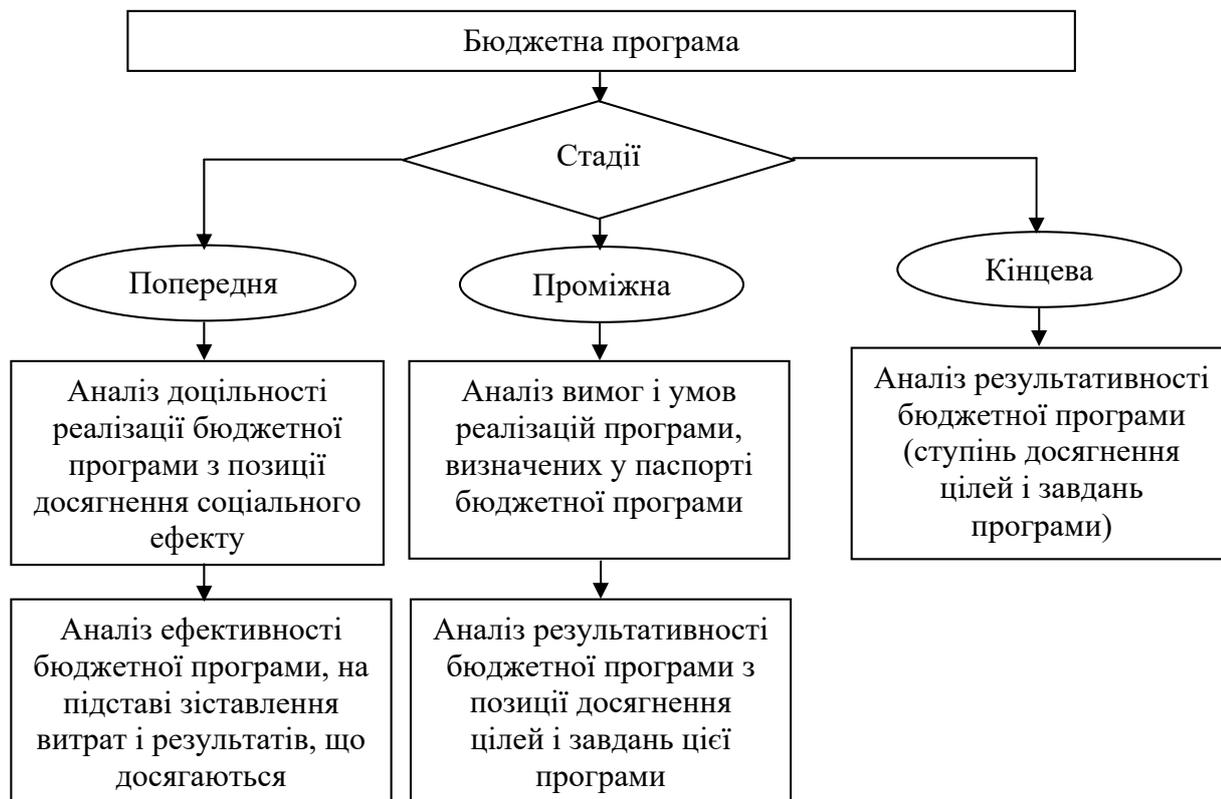

Джерело: узагальнено авторами за [3, 10, 11, 13, 14].

Рис. 2. Загальна схема оцінки ефективності бюджетних програм

У деяких дослідженнях зустрічаються варіанти використання методу «витрати – ефективність», засновані на застосуванні індикаторів якості життя населення. Основними недоліками модифікаційних методів є суб'єктивний характер оцінки соціальних ефектів на державному і місцевому рівнях, відсутність обґрунтованих індикативних показників для оцінки ефективності реалізації бюджетних програм. Аналіз витрат і корисності – це метод, який фокусує особливу увагу на якості результатів проведення програм бюджетних витрат. Основним недоліком методу «витрати-корисність» є складність при визначенні системи показників для оцінки корисності надання конкретної соціальної послуги. Розглянуті методи оцінки ефективності бюджетних програм використовуються в США, Канаді та країнах ЄС. В умовах трансформації економіки України потрібні нові підходи до оцінки ефективності бюджетних програм на державному та місцевому рівнях. Розглянемо наступний алгоритм оцінки структури бюджетної програми (рис. 3).

Запропоновані індикатори дозволяють проводити комплексну оцінку ефективності використання бюджетних коштів, зіставляти якість і рівень надання бюджетних послуг і витрат на їх надання. Вони мають практичне значення, можуть застосовуватися розпорядниками бюджетних коштів для оцінки доцільності та раціональності формування і реалізації конкретних бюджетних програм.

Джерело: [14].

Рис. 3. Алгоритм оцінки бюджетної програми

У процесі дослідження встановлено, що індикативні показники оцінки ефективності бюджетних програм не приділяється достатньої уваги. Однак без виділення індикативних показників ефективності бюджетних програм неможливо провести її оцінку (рис. 4).

Джерело: [13].

Рис. 4. Основні індикатори оцінки бюджетних програм

Таким чином, система індикативних показників в умовах становлення програмно-цільового планування на місцевому рівні в Україні повинна передбачати:

- оцінку соціальної та економічної ефективності конкретної бюджетної програми;
- оцінку якості надання бюджетної послуги (товару);
- результативну оцінку досягнутих цілей і завдань, визначених у бюджетною програмою.

Соціальну ефективність бюджетної програми на місцевому рівні можна розрахувати наступним чином:

$$\text{СЭБП} = \sum \text{ПЦПк} \times \sum \text{СЗМк} \times \sum \text{ПЭП}, \quad (1)$$

де СЭБП – соціальна ефективність бюджетної програми;

ПЦП – показник (коефіцієнт), що враховує пріоритетність конкретної бюджетної програми по групі k-их програм;

СЗМ – показник (коефіцієнт), що визначає ступінь соціальної значущості бюджетної програми в сукупності k-их програм;

ПЭП – показник (коефіцієнт), що враховує адекватність методів та інструментів досягнення цілей і завдань, визначених у бюджетною програмою.

Визначення соціального ефекту бюджетної програми вимагає розрахунку економічної ефективності бюджетної програми. Економічну ефективність програми можна визначити як:

$$\text{ЭЭБП} = \text{КПБУ} / \text{РПБ}, \quad (2)$$

де ЭЭБП – економічна ефективність бюджетної програми;

КПБУ – показник, що визначає якість надання бюджетної послуги;

РПБ – витрати на надання конкретної бюджетної послуги.

Показник ефективності витрат може бути розрахований за формулою:

$$\text{ЕРНБП} = \text{ДРПБУ} / \text{ОРПБУ}, \quad (3)$$

де ЕРНБП – ефективність витрат на надання бюджетної програми;

ДРПБУ – досягається результат від надання бюджетної послуги;

ОРПБУ – обсяг витрат на надання бюджетних послуг.

Відповідно, показник результативності бюджетних витрат може визначатися як:

$$\text{ПРБР} = \text{ПДР} / \text{СРПБУ}, \quad (4)$$

де ПРБР – показник результативності бюджетних витрат;

ПДР – показник досягнутого результату;

СРПБУ – показники якості надання бюджетної послуги.

Запропоновані показники повинні лягти в основу концепції зі створення обґрунтованої системи оцінки ефективності формування та реалізації бюджетних програм на рівні адміністративно-територіальних утворень. Ці показники дозволяють комплексно зіставляти обсяг витрат і досягається рівень соціального і економічного ефекту від реалізації конкретної бюджетної програми на місцевому рівні.

Особливе місце в системі оцінки бюджетних програм займають показники результативності.

Результативність показує ступінь досягнення цілей і завдань, визначених у бюджетною програмою, раціональність використання фінансових ресурсів в процесі надання бюджетних послуг на державному та місцевому рівнях. В економічній літературі існують різні погляди щодо цього поняття.

Так, М. Грімвуд і С. Томкінс пов'язують результативність, яка відрізняється від ефективності і економності, з рівнем управління організацією. Організація може працювати ефективно і економно, однак одночасно може бути нерезультативною. Результативність може визначатися як ступінь досягнення цілей (завдань, результатів) організації [9, с. 15].

На думку М.А. Клішиної, результативність відображає ступінь досягнення якісних показників результатів. «Результативність є комплексним поняттям, що охоплює також економію фінансових ресурсів, ефективність роботи органів влади та організацій – одержувачів бюджетних коштів, ефективність їх діяльності по досягненню результатів» [10]. К.В. Павлюк розглядає результативність як здатність програми досягати поставлених цілей, а також виконувати завдання і заходи. При цьому під оцінкою результативності розуміється порівняння фактичних результатів з цільовими установками [11, с. 42].

Аналіз наукових робіт дозволив встановити, що результативність включає в себе як ефективність, так і якість товарів (послуг). Результативність зумовлюють якісні та кількісні показники, що характеризують обґрунтованість виконання окремої бюджетної програми.

Висновки. Аналіз праць українських і зарубіжних вчених показав, що серед них відсутній єдиний підхід до визначення показників оцінки результативності бюджетних програм.

В умовах становлення програмно-цільового планування в Україні система показників результативності бюджетних програм повинна бути простою для використання в практичній діяльності і одночасно сприяти комплексної та системної оцінки цих програм. Показники результативності повинні відображати ефективність надання бюджетних послуг на місцевому рівні, сприяти своєчасному виявленню недоліків при реалізації бюджетних програм та впровадження системи моніторингу.

В умовах трансформації економіки України необхідна обґрунтована система показників оцінки результативності бюджетних програм. Створення дієздатної системи місцевих фінансів в Україні має передбачати розробку концептуальних основ щодо впровадження бюджетних програм, орієнтованих на результат. Необхідні обґрунтовані нормативно-правові акти, що регулюють процес формування і реалізації бюджетних програм на місцевому рівні.

Поетапне впровадження системи бюджетного програмування на місцевому рівні в Україні має передбачати розробку комплексних критеріїв і показників оцінки ефективності, якості формування та результативності виконання бюджетних програм на рівні адміністративно-територіальних одиниць. Система розроблених показників комплексної оцінки програм повинна лягти в основу нової концепції розвитку бюджетного програмування на місцевому рівні.

References

Література

1. Bilyk, M.D. (2003). Biudzhetuvannia v systemi finansovoho planuvannia [Budgeting in the system of financial planning]. *Finansy Ukrainy [Finance of Ukraine]*, No. 3, P. 97–109 [in Ukrainian].
1. Білик М. Д. Бюджетування в системі фінансового планування / М. Д. Білик // *Фінанси України*. – 2003. – № 3. – С. 97–109.
2. Besiedin, V.F. (2000). Prohnozuvannia i rozrobka prohram [Prediction and development of programs]. Kyiv: Naukovyi svit. 468 p. [in Ukrainian].
2. Бесєдін В. Ф. Прогнозування і розробка програм / В. Ф. Бесєдін. – К.: Науковий світ, 2000. – 468 с.
3. Raizberg, B.A., Lobko, A.G. (2002). Programmno-tcelevoe planirovanie i upravlenie: uchebnik [Program-oriented planning and management: Tutorial]. Moscow: INFRA-M. 428 p. [in Russian].
3. Райзберг Б. А. Программно-целевое планирование и управление: учебник / Б. А. Райзберг, А. Г. Лобко. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 428 с.
4. Karpov, A.N. (2005). Biudzhetirovanie kak instrument upravleniia: uchebnik [Budgeting as a instrument of management: textbook /
4. Карпов А. Н. Бюджетирование как инструмент управления: учебник /

- management tool: Tutorial]. Moscow: Finansy i statistika. 397 p. [in Russian].
5. Drummond, P. (2005). Macroeconomic management and the devolution of fiscal powers. *Interneta, Internainternational Monetary Fund*. 45 p.
6. Zodi, R.Yu. (1987). *Biudzhetuвання rezultatyvnosti: pidruchnyk [Efficiency Budgeting: Textbook]*. Verdzhiniia. 147 p. [in Ukrainian].
7. Grimwood, M., Tomkins, C. (1986). Value for Money Auditing – toward Incorporating and Naturalistic Approach, *Financial Accountability and Management*. 24 p.
8. Hervé, E. (1998). Pour une modernisation de la fiscalité locale Rapp. d'inform. déposé en application de l'art. 145 du Règlement par la Commiss. Paris. 48 p.
9. Pisauo, G. (2001). Intergovernmental Relations and Fiscal Discipline: Between Commons and Soft Budget Constraints. *International Monetary Fund*. 30 p.
10. Klishina, M.A. (2005). *Praktika vnedreniia biudzhetrovaniia, oriietirovannogo na rezultat, v subektakh Rossiiskoi Federatcii: monografiia [The practice of implementing performance-based budgeting in the constituent entities of the Russian Federation: Monograph]*. Moscow: LENAND. 128 p. [in Russian].
11. Pavliuk, K.V. (2005). Problemy rozvytku prohramno-tsilovoho metodu planuvannia v biudzhetnomu protsesi [Problems of Development of the Program-Target Planning Method in the Budget Process]. *Naukovi pratsi NDFI [Scientific Papers NDFI]*, Vol. 4 (33), P. 42–54 [in Ukrainian].
12. Kyrylenko, O.P. (2006). *Mistsevi finansy: pidruchnyk [Local finances: Textbook]*. Kyiv: Znannia. 677 p. [in Ukrainian].
13. Shevchenko, I.O. (2015). Teoretychni zasady derzhavnoho finansovoho audytu vykonannia biudzhetnykh prohram [Theoretical principles of the state financial audit of execution of budget programs]. *Biznes Inform*, No. 10, P. 388–395 [in Ukrainian].
14. Shevchenko, I.O. (2017). The budget program: economic content and practice of implementation. *Baltic journal of economic studies*, Vol. 3, No. 4, P. 294–301.
- A. H. Карпов. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 397 с.
5. Drummond P. Macroeconomic management and the devolution of fiscal powers / Paulo Drummond. – Interneta, Internainternational Monetary Fund, 2005. – 45 p.
6. Зоді Р. Ю. Бюджетування результативності: підручник / Р. Ю. Зоді. – Верджинія, 1987. – 147 с.
7. Grimwood M. Value for Money Auditing – toward Incorporating and Naturalistic Approach, *Financial Accountability and Management* / M. Grimwood, C. Tomkins. – 1986. – 24 p.
8. Hervé E. Pour une modernisation de la fiscalité locale Rapp. d'inform. déposé en application de l'art. 145 du Règlement par la Commiss / E. Hervé. – Paris, 1998. – 48 p.
9. Pisauo G. Intergovernmental Relations and Fiscal Discipline: Between Commons and Soft Budget Constraints / G. Pisauo. – International Monetary Fund, 2001. – 30 p.
10. Клишина М. А. Практика внедрения бюджетирования, ориентированного на результат, в субъектах Российской Федерации: монография / М. А. Клишина. – М.: ЛЕНАНД, 2005. – 128 с.
11. Павлюк К. В. Проблеми розвитку програмно-цільового методу планування в бюджетному процесі / К. В. Павлюк // Наукові праці НДФІ. – 2005. – Вип. 4 (33). – С. 42–54.
12. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: підручник / О. П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
13. Шевченко І. О. Теоретичні засади державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм / І. О. Шевченко // Бізнес Інформ. – 2015. – № 10. – С. 388–395.
14. Shevchenko I. O. The budget program: economic content and practice of implementation / I. O. Shevchenko // *Baltic journal of economic studies*. – 2017. – Vol. 3. – No. 4. – P. 294–301.

УДК 658(075.8)

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.11

Зорина Я. Шацька

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
**СУТНІСТЬ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ «ПІДПРИЄМНИЦЬКА СТРУКТУРА»
ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ТРАКТУВАННЯ**

У статті визначено сутність дефініції поняття «підприємницька структура», яке широко використовується у вітчизняних наукових дослідженнях. Узагальнено різні погляди науковців щодо трактування цього поняття. Сформовано сім підходів, що характеризують сутність поняття «підприємницька структура». Відповідно до першого підходу, відбувається ототожнення понять підприємницької структури та підприємства з погляду традиційного розуміння поняття «підприємство». За другим підходом, підприємницька структура розглядається як економічна одиниця. Цей підхід, як і перший, ототожнює поняття «підприємство» та «підприємницька структура», лише акцентуючи увагу на аспекті їх економічної самостійності. За третім підходом, підприємницька структура досліджується як форма комерційного утворення, і так само, як і попередні підходи, прирівнює поняття «підприємство» та «підприємницька структура», фокусуючись на аспекті їх комерційної діяльності та реєстрації як юридичної особи. Четвертий підхід визначає підприємницьку структуру як склад суб'єктів ринкових відносин, що значно розширює погляди на відміну від традиційного розуміння. П'ятий підхід (системний) дає змогу здійснити комплексне вивчення підприємницької структури як складного об'єкта, розглядаючи її як єдину цілісну систему. Прихильники шостого підходу ототожнюють поняття «підприємницька структура» з організаційною структурою підприємства. За сьомим підходом, відбувається ототожнення понять «підприємницька структура» та «бізнес-структура». На основі узагальнення існуючих підходів визначено їх переваги та недоліки до трактування поняття «підприємницька структура». Сформульовано спільні ознаки підприємницької структури, які співпадають з ознаками, притаманними підприємству. Узагальнено певні істотні відмінності між підприємством та підприємницькою структурою, які проявляються в меті діяльності, орієнтації діяльності, організаційній структурі, наявності в структурі представництв та філій, виробничо-технологічній, економічній та організаційній єдності, а також у самостійності балансу. Доведено, що усталений погляд на підприємство як самостійний суб'єкт господарювання та провідну ланку економіки, яка функціонує в зовнішньому середовищі, варто розширити з урахуванням сучасних світових тенденцій еволюційного розвитку підприємств та трансформації їх у підприємницькі структури.

Ключові слова: підприємництво; підприємство; підприємницька структура; структура підприємства; організаційна структура підприємства; підприємницька фірма; бізнес-структура.

Зорина Я. Шацкая

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина
**СУЩНОСТЬ ДЕФИНИЦИИ ПОНЯТИЯ «ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ
СТРУКТУРА» И ПОДХОДЫ К ЕЕ ТРАКТОВКЕ**

В статье определена сущность дефиниции понятия «предпринимательская структура», которое широко используется в отечественных научных исследованиях. Обобщены различные взгляды ученых относительно трактовки этого понятия. Сформированы семь подходов, характеризующих сущность понятия «предпринимательская структура». Согласно первому подходу, происходит отождествление понятий предпринимательской структуры и предприятия с точки зрения традиционного понимания

понятия «предприятие». Второй подход рассматривает предпринимательскую структуру как экономическую единицу. Этот подход, как и первый, отождествляет понятия «предприятие» и «предпринимательская структура», акцентируя внимание только на аспекте их экономической самостоятельности. В соответствии с третьим подходом, предпринимательская структура исследуется как форма коммерческого образования. Данный подход, как и предыдущие, уподобляет понятия «предприятие» и «предпринимательская структура», фокусируясь на аспекте их коммерческой деятельности и регистрации как юридического лица. Четвертый подход определяет предпринимательскую структуру как состав субъектов рыночных отношений, что значительно расширяет взгляды в отличие от традиционного понимания. Пятый подход (системный) позволяет осуществить комплексное изучение предпринимательской структуры как сложного объекта с точки зрения ее восприятия как единой целостной системы. Сторонники шестого подхода отождествляют понятие «предпринимательская структура» с организационной структурой предприятия. В рамках седьмого подхода происходит отождествление понятий «предпринимательская структура» и «бизнес-структура». На основе обобщения существующих подходов определены их преимущества и недостатки в отношении трактовки понятия «предпринимательская структура». Сформулированы общие признаки предпринимательской структуры, которые совпадают с признаками, характерными для предприятия. Обобщены существенные различия между предприятием и предпринимательской структурой, которые проявляются в цели деятельности, ориентации деятельности, организационной структуре, наличии в структуре представительств и филиалов, производственно-технологического, экономического и организационного единства, а также в самостоятельности баланса. Доказано, что устоявшийся взгляд на предприятие как самостоятельный субъект хозяйствования и ведущее звено экономики, функционирующей во внешней среде, следует расширить с учетом современных мировых тенденций эволюционного развития предприятий и трансформации их в предпринимательские структуры.

Ключевые слова: предпринимательство; предприятие; предпринимательская структура; структура предприятия; организационная структура предприятия; предпринимательская фирма; бизнес-структура.

Zoryna Ya. Shatska

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

IMPLICATIONS OF AN ENTREPRENEURIAL STRUCTURE CONCEPT AND BASIC APPROACHES TO ITS INTERPRETATION

The paper discusses the implications of an entrepreneurial structure concept definitions widely employed within the scope of domestic scientific research along with summarizing a range of different perspectives on this concept interpretations. This study presents seven approaches to capture the essence of the entrepreneurial structure concept. According to the first approach, identification occurs of the concepts of an entrepreneurial structure and an enterprise in the frameworks of the traditional understanding of the latter. The second approach views entrepreneurial structure as a business entity. Both approaches view the notions of entrepreneurial structure and enterprise identically focusing on their economic autonomy. Under the third approach, an entrepreneurial structure is considered as a type of a commercial entity. This approach, like the previous ones, also identifies the concept of an enterprise and entrepreneurial structure, in this case with an emphasis on their commercial activity and registration as a legal entity. The fourth approach suggests the interpretation of an entrepreneurial structure as participants (the subjects) of market relationships, which considerably broadens our understanding against the traditional viewpoint. The fifth (systematic) approach allows for a more comprehensive

study of an entrepreneurial structure as a complex object in terms of its perception as a single integral system. The proponents of the sixth approach identify the entrepreneurial structure concept with the notion of a company organizational structure. In the context of the seventh approach, the identification of the concepts of entrepreneurial structure and a business structure occurs. Based on the above approaches generalization, the findings discuss their benefits and shortcomings as to the interpretation of the concept under study and suggests the common characteristics of an entrepreneurial structure that are inherent to an enterprise, too. The study also revealed the essential differences between the notions of an enterprise and entrepreneurial structure which are manifested in the objectives of their activities, their business focus, organizational structure, the presence of representative offices and affiliated branches in their structure, demonstration of manufacturing, technological, economic and organisational unity as well as their financial autonomy. It is argued that. Conventional understanding of an enterprise as an independent entity and crucial element of the economy operating in the changing external environment should be expanded subject to modern global development trends towards evolutionary transformation of individual enterprises into business structures.

Keywords: *entrepreneurship; enterprise; entrepreneurial structure; business structure; company organizational structure; entrepreneurial firm; business structure.*

Постановка проблеми. Ускладнення динамічного та нестабільного зовнішнього середовища, спричинене глобалізаційними та інтеграційними процесами у світовій економіці, зумовлюють ускладнення зовнішніх і внутрішніх умов господарювання підприємств, спричиняють необхідність пошуку нових шляхів підвищення їх ефективності та конкурентоспроможності. Це визначає необхідність постійної адаптації підприємств до нових умов та їх еволюційного розвитку.

Аналіз останніх публікацій по темі. Серед закордонних та вітчизняних науковців, які у своїх працях досліджують питання підприємництва, слід визначити: А.В. Александрова [1], З.С. Варналія [2], Г.А. Гершанка [3], С.М. Гончарова [6], О.В. Зарічну [8], О.І. Заяць [9], Т.А. Корсун [11], Р.В. Кочубея [12], Н.Б. Кушніра [6], Д.Г. Шишкіна [3] та багато інших. Їх праці присвячено розгляду економічних, правових та соціальних аспектів розвитку підприємництва. Незважаючи на велику кількість публікацій з питань підприємництва, питання створення та функціонування підприємницьких структур не досліджувалося. Більшістю дослідників цей термін використовується тільки, як узагальнююче поняття та ототожнюється з поняттям «підприємство». Таким чином, теоретичне обґрунтування проблем створення та функціонування підприємницьких структур в сучасному глобалізованому просторі, значно відстає від потреб практики.

Метою дослідження є узагальнення підходів до трактування сутності дефініції поняття «підприємницька структура» та визначення авторської дефініції.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Термін «підприємницька структура» широко використовується вітчизняними науковцями як узагальнююче поняття. За визначенням однієї частини науковців термін «підприємницька структура» ототожнюється з терміном «підприємство», а інша частина вкладає в це поняття значно ширший зміст. В Україні на законодавчому рівні це поняття не використовується. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі не сформовано підходів до трактування даного поняття. Тому спершу слід дослідити дефініцію поняття «підприємницька структура» та визначити підходи до його тлумачення.

Узагальнюючі сутність дефініції поняття «підприємницька структура», можна виокремити наступні підходи до трактування даного поняття (рис. 1).

Джерело: авторська розробка.

Рис. 1. Підходи до трактування поняття «підприємницька структура»

Підхід 1. Ототоження понять підприємницька структура та підприємство.

Більшість вітчизняних науковців вважає, що підприємство, функціонуючи в ринковій економіці як суб'єкт підприємницької діяльності, і є підприємницькою структурою [14].

Р.В. Кочубей визначає підприємницьку структуру, як «самостійний суб'єкт господарювання, що утворюється для задоволення потреб суспільства і є організованою сукупністю об'єктів та процесів (управлінських, виробничих, організаційних, інформаційних), що взаємопов'язані й взаємодіють між собою з метою отримання прибутку підприємцем і/або позитивного соціального ефекту» [12, с. 66]. Що частково співпадає з класичним визначенням підприємства. Саме підприємство є самостійним суб'єктом господарювання, який забезпечує виробництво конкурентоспроможної продукції, виконання робіт, надання послуг, які задовольняють потреби споживачів і суспільства. Особливості створення, функціонування та ліквідації підприємств в Україні закріплено в Господарському Кодексі України, в якому визначено, що «підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних або особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності» [4].

Тобто термін «підприємство» використовується як синонім до терміна «підприємницька структура». Так, за визначенням Р.Р. Русин-Гриника підприємницька структура «як цілісне утворення може формуватися як одне або кілька підприємств, пов'язаних цілями, методами їх досягнення, технологіями, організаційною структурою управління, апаратом управління тощо, то конкурентоспроможність підприємницької структури залежить від конкурентоспроможності її компонентів (підприємств-учасників)» [17].

На думку А.В. Александрова підприємницька структура – це «певна фізична чи юридична особа, що здійснює на постійній основі самостійну господарську діяльність від свого імені і на власний ризик» [1, с. 54–57]. Що відповідно ї є основною функцією підприємства.

Підхід 2. Підприємницька структура, як економічна одиниця.

Згідно даного підходу науковці розглядають підприємницьку структуру, як самостійно функціонуючу економічну одиницю, ключову ланку економіки. Так, за

визначенням, І.Е. Ткачевої та С.В. Ропотан підприємницька структура – це «самостійно функціонуюча економічна одиниця, діяльність якої підпорядковується законам підприємництва і полягає в постійному пошуку оптимальної форми відповідності ринковим вимогам в конкретний момент розвитку ринку» [16, с. 114–117; 21, с. 98]. Даний підхід, як і перший підхід, ототожнює поняття «підприємство» та «підприємницька структура», лише акцентуючи увагу на аспекті їх економічної самостійності.

Підхід 3. Підприємницька структура, як форма комерційного утворення.

Підприємницька структура, як форма комерційного утворення, здійснює підприємницьку діяльність, з метою отримання прибутку. Така діяльність є юридично оформленою. Так, за визначенням В.М. Кошелева підприємницька структура – це «юридична форма комерційного утворення, що займається від свого імені підприємництвом, тобто отримує прибуток від результатів своєї діяльності» [23].

А.В. Александров додає, що підприємницька структура, як «обособлена, самостійна юридична форма комерційного утворення, здійснює ризикову діяльність, спрямовану на отримання прибутку в результаті використання майна, продажу товарів, виконання робіт та надання послуг» [1, с. 56].

Даний підхід, як і попередні підходи, ототожнює поняття «підприємство» та «підприємницька структура», лише акцентуючи увагу на аспекті їх комерційної діяльності та реєстрації, як юридичної особи.

Підхід 4. Підприємницька структура, як склад суб'єктів ринкових відносин.

Згідно з даним підходом під підприємницькою структурою розуміють певний склад суб'єктів ринкових відносин, метою діяльності яких є одержання підприємницького доходу. За визначенням І.Н. Герчикової підприємницька структура – це «склад суб'єктів ринкових відносин, до складу яких входять лише ті організаційно-господарські одиниці, метою яких є отримання прибутку, як кінцевого результату діяльності» [22]. Г.А. Гершанок, Д.Г. Шишкин уточнюють поняття підприємницька структура, включаючи до таких структур «тільки ті організаційно-господарські одиниці, метою яких є отримання прибутку (підприємницького доходу)», як кінцевого результату діяльності [3, с. 63–69].

Т.В. Корсун зазначає, що підприємницькі структури – це «сукупність відносин між економічними суб'єктами, взаємопов'язаними і взаємодіючими між собою в процесі створення і реалізації інноваційних підприємницьких ідей, які визначають конкурентоспроможність підприємця на ринку» [11]. Такі структури створюються в інноваційній економіці.

Даний підхід базується на необхідності отримання прибутку або підприємницького доходу, як головної меті підприємницьких структур.

Підхід 5. Системний підхід.

Застосування системного підходу дає змогу здійснити комплексне вивчення складного об'єкта – підприємницької структури, як єдиної цілісної системи у нерозривному зв'язку з усіма її складовими елементами. Така структура є самоокупною та самофінансованою системою, яка повинна забезпечити рентабельну діяльність [18].

Л. Кривенко, С. Кривенко підтримують цю думку, вважаючи, що підприємницькі структури слід характеризувати як «системний об'єкт, що володіє такими властивостями, як цілісність, ієрархічність, інтегративність» [13, с. 51–62].

За визначенням Д.А. Глушич та А.В. Орлова підприємницька структура – це така «структура, діяльністю якої є раціональне використання факторів виробництва для створення якісно нового продукту, а також отримання прибутку, використання засобів технічного прогресу, що пов'язано з появою різних ризиків, при цьому відповідальність повністю покладена на економічно самостійних приватних осіб або організацій – творців такої структури» [5].

Закордонні дослідники виділяють два основних підходи до визначення поняття «підприємницька структура»:

Підхід 6. В контексті структури управління підприємством [11].

Згідно даного підходу поняття «підприємницька структура» ототожнюється дослідниками з організаційною структурою підприємства. Це відбувається внаслідок можливості подвійної інтерпретації та розуміння даного терміну, що притаманно українській мові: підприємницька структура – структура підприємства.

На наш погляд ототожнення цих двох понять є недоречним. Слід розрізняти терміни «підприємницька структура» та «структура підприємства» (або «організаційна структура підприємства»). Так, стаття 64 Господарського Кодексу України дає чітке визначення поняття організаційна структура підприємства, як «склад і співвідношення його внутрішніх ланок (цехів, ділянок, відділів, лабораторій та інших підрозділів), що становлять єдиний господарський об'єкт» [4]. Тобто організаційна структура підприємства – це його внутрішня будова. А підприємницька структура – це склад суб'єктів ринкових відносин, метою яких є отримання прибутку, а кожний суб'єкт, що входить до підприємницької структури має свою власну внутрішню будову або організаційну структуру.

Підхід 7. Ототожнення понять «підприємницька структура» та «бізнес-структура» [11].

Слід зазначити, що в Україні поняття «підприємництво» дуже часто ототожнюється з поняттям «бізнес» і вважається словами-синонімами. На думку З.С. Варналія підприємництво – це «особливий тип господарювання, де головним суб'єктом є підприємець, який раціонально поєднує (комбінує) фактори виробництва на інноваційній основі і власній відповідальності, організує і керує виробництвом з метою одержання підприємницького доходу» [2]. Сутністю підприємництва є формування і реалізація нової ідеї, яка може бути впровадженою у вигляді нових технологій, товарі (робіт, послуг) з метою задоволення потреб суспільства. У західних країнах підприємництво розглядається як особливий тип господарювання, в основі якого лежить пошук нових можливостей виробництва товарів і послуг на основі інновацій та уміння залучення ресурсів із найрізноманітніших джерел [15]. Законодавство країни не обмежує види підприємницької діяльності, організаційно-правові форми її функціонування як юридичними, так і фізичними особами, але за умови їх державної реєстрації [10].

Поряд з терміном «підприємництво» використовується загальноекономічний термін «бізнес», що характеризує сферу діяльності господарюючого суб'єкта і його економічних інтересів, справу в тій чи іншій галузі підприємництва, коли за наявності певного ризику досягається намічений комерційний успіх. За визначенням економічного словника бізнес (англ. business) – це «діяльність, спрямована на одержання прибутку шляхом створення, виготовлення та реалізації певної продукції чи надання послуг або справа, заняття, підприємництво, економічна діяльність, спрямовані на отримання прибутку» [7, с. 24].

За визначенням тлумачного словника економіста бізнес – це «ініціативна економічна (виробнича, підприємницька, посередницька) діяльність в умовах ринкової економіки, спрямована на створення власної справи для одержання прибутку шляхом використання своєї праці, власних або запозичених коштів» [6, с. 80].

Згідно з вищезазначеними визначеннями можна зробити висновок, що бізнес є поняттям ширшим, ніж підприємництво, а підприємницька діяльність є частиною бізнесу.

Разом з цим, бізнес може бути підприємницьким. За визначенням Тлумачного словника економіста бізнес підприємницький – це «бізнес, об'єктом діяльності якого може бути виробництво продукції, надання послуг, торгівля, комерційно-посередницька діяльність. Все те, що може задовольнити потреби споживачів і пропонується на рику для придбання, використання, споживання, з метою одержання підприємницького прибутку» [6, с. 81].

Основою будь-якого бізнесу є так звані бізнес-структури. Бізнес-структури – це структури, які допомагають створити ефективний підприємницький клімат, забезпечити відповідний рівень конкурентоспроможності, задовольнити потреби населення та підняти як економіку регіону, так і держави на відповідний рівень [8, с. 299–301].

Відповідно основу підприємництва становлять підприємницькі структури. За визначенням І.В. Тирпак, В.І. Тирпак, С.А. Жукова підприємницька структура – це «група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальних цілей» [20].

Узагальнимо переваги та недоліки вищерозглянутих підходів до визначення поняття «підприємницька структура», що представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки підходів до трактування поняття «підприємницька структура»

	Назва підходу	Переваги	Недоліки
1	Ототожнення понять підприємницька структура та підприємство	чітке розуміння місця, ролі та функцій таких структур в економіці; можливість застосування існуючих для підприємств методів дослідження	не враховуються всі функції підприємницьких структур
2	Підприємницька структура, як економічна одиниця		не враховуються всі функції підприємницьких структур, акцентується увага лише на аспекті їх економічної самостійності
3	Підприємницька структура, як форма комерційного утворення		не враховуються всі функції підприємницьких структур, акцентується увага лише на аспекті їх комерційної діяльності та реєстрації, як юридичної особи
4	Підприємницька структура, як склад суб'єктів ринкових відносин	чітке розуміння місця, ролі та функцій таких структур в економіці з точки зору об'єднань підприємств; можливість застосування існуючих для об'єднань підприємств методів дослідження	не враховуються всі функції підприємницьких структур, спрощення мети їх діяльності лише до необхідності отримання прибутку (або підприємницького доходу)
5	Системний підхід	комплексне вивчення складного об'єкта – підприємницької структури, як єдиної цілісної системи у нерозривному зв'язку з усіма її складовими елементами; можливість застосування методів системного аналізу для дослідження підприємницьких структур	недостатність розроблених методів дослідження підприємницьких структур
6	В контексті структури управління підприємством	дослідження будови підприємницької структури	акцент лише на побудові підприємницької структури; не враховується їх функціонування, як складного утворення, у зовнішньому середовищі
7	Ототожнення понять «підприємницька структура» та «бізнес-структура»	спрощення розуміння складних понять	бізнес є поняттям ширшим, ніж підприємництво, а підприємницька діяльність є частиною бізнесу; різна мета діяльності таких структур

Джерело: авторська розробка.

Різномірність підходів до трактування поняття «підприємницька структура» пов'язана з тим, що кожен науковець має власний погляд на це поняття і, відповідно, використовує в певних дослідницьких цілях.

Разом з терміном «підприємницька структура» в науковій літературі вживається термін «підприємницька фірма». Обидва ці терміни розглядаються науковцями, як тотожні поняття. За визначенням технічної енциклопедії підприємницька фірма – це організація, яка заснована і функціонує з метою отримання прибутку для її власників за допомогою пропозиції на ринок товарів і послуг [19].

Основною відмінністю підприємницької фірми від інших структур за визначенням Т.А. Корсун є її «стратегічна орієнтація на вибір місця або об'єкта конкуренції». Метою даної фірми виступає не максимізація прибутку через мінімізацію витрат, а пошук стратегічної переваги на основі продуктових, технологічних їх або організаційних інновацій [11].

На наш погляд, підприємницька фірма – це підприємство, яке перейшло на інноваційний шлях розвитку. В результаті розвитку та укрупнення підприємницька фірма може перетворитися в підприємницьку структуру. Таким чином, підприємницька структура – це добровільна інтеграція самостійно функціонуючих суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм у єдину цілісну складну відкриту систему, що функціонує у глобалізованому середовищі з метою розробки та комерціалізації інноваційної продукції, що підвищує ефективність діяльності та прискорює сталий розвиток суб'єктів господарювання, що утворюють підприємницьку структуру.

Але, як зазначає Т.А. Корсун, далеко не кожне підприємство або фірма можуть називатися підприємницькою структурою, бо «сутність підприємницької структури полягає в тому, що на новоствореному або діючому підприємстві, здатному випускати певну продукцію (роботу або послуги), створюються умови для висування новаторських підприємницьких ідей» [11].

Підприємницька структура, як і звичайне підприємство є самостійно господарюючим суб'єктом, який створений у відповідності до вимог чинного законодавства. Вона визнається юридичною особою лише після проведення державної реєстрації в установленому законом порядку. Деякі ознаки підприємницької структури співпадають з ознаками, притаманними підприємству, а саме:

1. Здійснює діяльність, спрямовану на задоволення потреб суспільства.
2. Має відокремлене майно у своїй власності, що забезпечує матеріально-технічну можливість роботи та економічну самостійність.
3. Відповідає своїм майном за зобов'язаннями перед кредиторами, а в разі невиконання зобов'язань – перед бюджетом.
3. Є юридичною особою, яка виступає у передбачених законом випадках від власного імені, укладає будь-які види цивільно-правових договорів з партнерами, постачальниками та іншими юридичними особами, споживачами продукції.
4. Виступає в ролі позивача та відповідача в арбітражному суді в разі невиконання зобов'язань за договорами та згідно з діючим законодавством.
5. Має власне найменування, торгову марку (бренд), що вказує на його організаційно-правову форму, характер діяльності та відокремлює від інших підприємницьких структур, швидко ідентифікується споживачами.
6. Є самоорганізованою структурою, тобто самостійно забезпечує свій розвиток.
7. Взаємодіє із динамічним зовнішнім середовищем, з якого надходять необхідні для діяльності ресурси та в якому реалізується готова продукція (товари, роботи, послуги).

Незважаючи на багато спільних ознак і тотожність діяльності з діяльністю підприємства, на наш погляд, між підприємством та підприємницькою структурою є певні

істотні відмінності. Узагальнимо відмінності між підприємством та підприємницькою структурою, що представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Відмінності між підприємством та підприємницькою структурою

Ознака	Підприємство	Підприємницька структура
мета діяльності	виробництво продукції (виконання робіт, надання послуг) для задоволення потреб споживачів, а також отримання прибутку	постійне оновлення та виробництво інноваційної продукції та технологій для задоволення потреб споживачів, а також отримання прибутку
орієнтація діяльності	максимізація прибутку	інноваційний розвиток
організаційна структура	проста	відокремлення в організаційній структурі проектних підрозділів та науково-дослідних лабораторій; перехід до структури ТНК
наявність в структурі представництв та філій	представництва та філії підприємства не вважаються юридичними особами	об'єднання підприємств та (або) представництв, які є самостійними юридичними особами
виробничо-технічна єдність	спільність призначення продукції (послуг) та спільність процесів її виробництва	різномірність призначення продукції (послуг) та унікальність процесів її виробництва
економічна єдність	єдність планів, обліку, спільності матеріальних, технічних і фінансових ресурсів, економічних результатів роботи та єдиної системи стимулювання	можлива єдність планів, обліку, спільності ресурсів, економічних результатів роботи та єдиної системи стимулювання, а в разі потреби – відокремлення для досягнення кращих економічних результатів
організаційна єдність	єдиний колектив та апарат управління, спільна мета та відповідальність за результати діяльності	об'єднання підприємств, які підпорядковуються спільній меті та мають спільну відповідальність за результати діяльності
самостійність балансу	має самостійний баланс	кожна господарська одиниця, що входить до підприємницької структури має самостійний баланс. Сукупність балансів господарських одиниць консолідується в загальний баланс підприємницької структури

Джерело: авторська розробка.

Головними істотними відмінностями між підприємством та підприємницькою структурою слід вважати мету діяльності, яка полягає у постійному оновленні та виробництві інноваційної продукції та технологій для задоволення потреб споживачів, а також отримання прибутку та орієнтацію діяльності на інноваційний розвиток.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сформовано сім різних підходів до тлумачення поняття «підприємницька структура». Перші чотири підходи ототожнюють поняття «підприємницька структура» з поняттям «підприємство», акцентуючи увагу лише на

певних особливостях функціонування підприємства. Дослідження підприємницької структури, як складу суб'єктів ринкових відносин та за системного підходу дають змогу їх комплексного аналізу. Виокремлено спільні ознаки між підприємством та підприємницькою структурою, а саме: здійснення діяльності, спрямованої на задоволення потреб суспільства; реєстрація, як юридичної особи; створення власного найменування, бренду; наявність у своїй власності відокремленого майна; відповідність власним майном за зобов'язаннями згідно діючому законодавству; самоорганізована структура, що функціонує та взаємодіє із зовнішнім середовищем. Також виявлено та узагальнено відмінності між підприємством та підприємницькою структурою, які полягають у різній меті та орієнтації діяльності цих суб'єктів; формуванні підприємницькими структурами більш складної організаційної структури з можливим виокремленням в ній представництв та філій; виробничо-технічна, економічна, організаційна єдність та наявність самостійного балансу, що притаманна підприємству, в підприємницькій структурі може бути порушена, що спричинене ускладнення її внутрішньої будови та зв'язків.

Таким чином, сучасний сталий погляд на підприємство, як самостійний суб'єкт господарювання та провідну ланку економіки, що функціонує у динамічному зовнішньому середовищі, слід розширити з урахуванням сучасних світових тенденцій еволюційного розвитку підприємств у глобалізованому просторі та трансформації їх у підприємницькі структури.

References

Література

1. Aleksandrov, A.V. (2011). Predprinimatelskaia struktura: sushchnost i rol v sovremennoi ekonomike [Entrepreneurial structure: the nature and role in the modern economy]. Problemy ekonomiki i menedzhmenta [Problems of Economics and Management], No. 1, P. 54–57 [in Russian].
1. Александров А. В. Предпринимательская структура: сущность и роль в современной экономике / А. В. Александров // Проблемы экономики и менеджмента. – 2011. – № 1. – С. 54–57.
2. Varnalii, Z.S. (2008). Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky [Small Business: Fundamentals of Theory and Practice]. 4th ed. Kyiv: Znannia, KOO. 302 p. [in Ukrainian].
2. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К.: Знання, КОО, 2008. – 302 с.
3. Gershanok, G.A., Shishkin, D.G. (2012). Znachenie i klassifikatsiia predprinimatelskikh struktur [Value and classification of business structures]. Rossiiskoe predprinimatelstvo [Russian Entrepreneurship], Vol. 13, No. 22, P. 63–69 [in Russian].
3. Гершанок Г. А. Значение и классификация предпринимательских структур / Г. А. Гершанок, Д. Г. Шишкин // Российское предпринимательство. – 2012. – Т. 13. – № 22. – С. 63–69.
4. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].
4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Glushich, D.A., Orlova, A.V. (2017). Ponimanie predprinimatelstva i predprinimatelskikh struktur [Understanding of entrepreneurship and entrepreneurial structures]. X Mezhdunarodnaia studencheskaia nauchnaia konferentsiia Studencheskii nauchnyi forum-2017 [X International Student Scientific Conference Student Scientific Forum-2017]. Retrieved from: <https://files.scienceforum.ru/pdf/2017/39728.pdf> [in Russian].
5. Глушич Д. А. Понимание предпринимательства и предпринимательских структур / Д. А. Глушич, А. В. Орлова // X Международная студенческая научная конференция Студенческий научный форум-2017. – Режим доступа: <https://files.scienceforum.ru/pdf/2017/39728.pdf>.
6. Honcharov, S.M., Kushnir, N.B. (2009). Tlumachnyi slovnyk ekonomista [Dictionary of
6. Гончаров С. М. Тлумачний словник економіста / С. М. Гончаров, Н.

- economics]. Eds. S. M. Honcharov. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 264 p. [in Ukrainian].
7. Zavadskyi, Y.S., Osovskaya, T.V., Yushkevych, O.O. (2006). *Ekonomichnyi slovnyk* [Economic Dictionary]. Kyiv: Kondor. 351 p. [in Ukrainian].
8. Zarichna, O.V. (2018). *Pidpriemnytskyi biznes, yak chynnyk zabezpechennia konkurentospromozhnosti rehionu* [Entrepreneurship business as a factor in ensuring the competitiveness of the region]. *Marketynh i menedzhment u fokusi vyklykiv novoi ekonomiky* [Marketing and management in the focus of the challenges of the new economy: Materials between the bulletin. sci. pract. conf. (April 26–28, 2018)]. Uzhhorod. P. 299–301 [in Ukrainian].
9. Zaiats, O.I. (2016). *Instytutalizatsiia konverhentnykh protsesiv u rehionalnykh torhovelno-ekonomichnykh obiednanniakh* [Institutionalization of convergent processes in regional trade and economic associations: Abstract of thesis for obtaining a scientific degree of the candidate of economic sciences: specialty 08.00.02 – world economy and international economic relations]. Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University. 21 p. [in Ukrainian].
10. *Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini* [On Development and State Support to Small and Medium-Sized Entrepreneurship in Ukraine: Law of Ukraine dated March 22, 2012 No. 4618-VI]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> [in Ukrainian].
11. Korsun, T.A. (2010). *Razvitie predprinimatelskikh struktur v usloviakh izmeniaiushcheisia konkurentnoi sredy* [Development of business structures in the conditions of changing competitive environment: the author's abstract of the dissertation of the candidate of economic sciences: specialty 08.00.01 – Economic theory]. Ulan-Ude. Retrieved from: <http://economy-lib.com/razvitie-predprinimatelskikh-struktur-v-usloviyah-izmenyayuscheysya-konkurentnoy-sredy> [in Russian].
12. Kochubei, R.V. (2012). *Soderzhanie poniatia «predprinimatelskaia struktura»* [Content of the notion “entrepreneurial structure”]. *Menedzhment i marketing innovatsii* [Management and marketing of innovations], No. 1, P. 64–68 [in Russian].
- Б. Кушнір; за ред. проф. С. М. Гончарова. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.
7. Завадський Й. С. Економічний словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. – 351 с.
8. Зарічна О. В. Підприємницький бізнес, як чинник забезпечення конкурентоспроможності регіону / О. В. Зарічна // Маркетинг і менеджмент у фокусі викликів нової економіки: Матеріали між нар. наук.-практ. конф. (26–28 квітня 2018 р.). – Ужгород, 2018. – С. 299–301.
9. Заяць О. І. Інституалізація конвергентних процесів у регіональних торговельно-економічних об'єднаннях: автореф. дис... канд. екон. наук: спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини / О. І. Заяць; Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Шевченка. – К., 2016. – 21 с.
10. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
11. Корсун Т. А. Развитие предпринимательских структур в условиях изменяющейся конкурентной среды: автореф. дис... канд. екон. наук: специальность 08.00.01 – Экономическая теория / Т. А. Корсун. – Улан-Удэ, 2010. – Режим доступа: <http://economy-lib.com/razvitie-predprinimatelskikh-struktur-v-usloviyah-izmenyayuscheysya-konkurentnoy-sredy>.
12. Кочубей Р. В. Содержание понятия «предпринимательская структура» / Р. В. Кочубей // Менеджмент и маркетинг инноваций. – 2012. – № 1. – С. 64–68.

13. Kryvenko, L., Kryvenko, S. (2014). Orhanizatsiia diialnosti pidpriemnytskykh struktur u konteksti staloho rozvytku [Organization of entrepreneurial structures in the context of sustainable development]. *Visnyk TNEU [TNEU Bulletin]*, No. 4, P. 51–62 [in Ukrainian].
14. Nitsenko, V.S. (2014). Mekhanizmy zabezpechennia staloho rozvytku pidpriemnytskykh struktur ahroprodovolchoi sfery na osnovi intehratsii [Mechanisms for the sustainable development of agribusiness enterprises' structures on the basis of integration]. Retrieved from: https://knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2014/6/23.pdf [in Ukrainian].
15. Pidpriemnytstvo v Ukraini [Entrepreneurship in Ukraine]. Retrieved from: <https://mukachevo-rada.gov.ua/index.php/tsnap/item/7614-pidpriemnytstvo-vukraini> [in Ukrainian].
16. Ropotan, S.V. (2012). Predprinimatelskie struktury v sisteme ekonomicheskikh otnoshenii [Entrepreneurial structures in the system of economic relations]. *Zhurnal nauchnykh publikatsii aspirantov i doktorov [Journal of scientific publications of graduate students and doctors]*, P. 114–117. Retrieved from: <http://jurnal.org/articles/2012/ekon58.html> [in Russian].
17. Rusyn-Hrynyk, R.R. (2017). Vyznachennia ta obgruntuvannia pokaznykiv, yaki kharakteryzuiut konkurentospromozhnist pidpriemnytskykh struktur [Definition and substantiation of indicators that characterize the competitiveness of entrepreneurial structures]. *Ekonomika i suspilstvo [Economy and Society]*, No. 12. Retrieved from: http://economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/55.pdf [in Ukrainian].
18. Tekhnicheskii slovar [Technical dictionary]. Vol. 4. Retrieved from: <http://www.ai08.org/index.php/term> [in Russian].
19. Tekhnolohichna entsyklopediia TechTrend [Technological Encyclopedia of TechTrend]. Retrieved from: <http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=26004783> [in Ukrainian].
20. Tyrpak, I.V., Tyrpak, V.I., Zhukov, S.A. (2011). Osnovy ekonomiky ta orhanizatsii pidpriemnytstva: navch. posibnyk [Fundamentals of Economics and Entrepreneurship: a tutorial]. Kyiv: Kondor, 2011 [in Ukrainian].
21. Tkacheva, L.E. (2010). Osnovy protsessov upravleniia predprinimatelskimi strukturami [Basics of business management processes]. Moscow: INFRA. 230 p. [in Russian].
13. Кривенко Л. Організація діяльності підприємницьких структур у контексті сталого розвитку / Л. Кривенко, С. Кривенко // Вісник ТНЕУ. – 2014. – № 4. – С. 51–62.
14. Ніценко В. С. Механізми забезпечення сталого розвитку підприємницьких структур агропродовольчої сфери на основі інтеграції [Електронний ресурс] / В. С. Ніценко. – Режим доступу: https://knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2014/6/23.pdf.
15. Підприємництво в Україні. – Режим доступу: <https://mukachevo-rada.gov.ua/index.php/tsnap/item/7614-pidpriemnytstvo-vukraini>.
16. Ропотан С. В. Предпринимательские структуры в системе экономических отношений [Электронный ресурс] / С. В. Ропотан // Журнал научных публикаций аспирантов и докторов. – 2012. – С. 114–117. – Режим доступу: <http://jurnal.org/articles/2012/ekon58.html>.
17. Русин-Гриник Р. Р. Визначення та обґрунтування показників, які характеризують конкурентоспроможність підприємницьких структур [Електронний ресурс] / Р. Р. Русин-Гриник // Економіка і суспільство. – 2017. – № 12. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/55.pdf.
18. Технический словарь. Том IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ai08.org/index.php/term>.
19. Технологічна енциклопедія TechTrend [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://techtrend.com.ua/index.php?newsid=26004783>.
20. Тирпак І. В. Основи економіки та організації підприємництва: навч. посібник / І. В. Тирпак, В. І. Тирпак, С. А. Жуков. – К.: Кондор, 2011.
21. Ткачева Л. Е. Основы процессов управления предпринимательскими структурами / Л. Е. Ткачева. – М.: ИНФРА, 2010. – 230 с.

22. Gerchikova, I.N. (2007). Menedzhment: uchebnik dlia vuzov [Management: a textbook for high schools]. 4th ed. Moscow: IuNITI. 499 p. [in Russian].
22. Герчикова И. Н. Менеджмент: учебник для вузов / И. Н. Герчикова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ, 2007. – 499 с.
23. Koshelev, V.M., Kostina, R.V. (2000). Organizatsiia i funkcionirovanie informatcionno-konsultatsionnoi sluzhby dlia agrarnykh proizvoditelei [Organization and operation of information and consulting services for agricultural producers]. Moscow: Publisher МТАА, Retrieved from: <http://www.ftsnt.ru/Distlmg/content.html> [in Russian].
23. Кошелев В. М. Организация и функционирование информационно-консультационной службы для аграрных производителей [Электронный ресурс] / В. М. Кошелев, Р. В. Костина. – М.: Изд-во МТАА, 2000. – Режим доступа: www.ftsnt.ru/Distlmg/content.html.

УДК 338.45

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.12

Інна Ю. Шевченко

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Україна

SWOT-АНАЛІЗ АВТОМОБІЛЕБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Стратегічно важливою частиною машинобудівного комплексу України є автомобілебудування. Сьогодні автомобілебудування України потребує особливої уваги, адже внаслідок сильного систематичного негативного впливу численних факторів соціально-економічного та міжнародно-політичного середовища відбулося зменшення кількості автомобілебудівних підприємств. Автовиробники, яким вдалося залишитися на національному ринку автомобілів, потерпають від комплексу складних проблем виробничого, кадрового, управлінського, інноваційно-інвестиційного, фінансового, стратегічного та ринкового характеру. Передбачається, що функціонування автомобілебудівних підприємств України в непростих динамічних умовах потребує формування новітніх стратегій їх розвитку. При цьому умовами якісного розроблення стратегічних планів є розуміння сильних і слабких сторін вітчизняних автовиробників, можливостей і загроз для їх успішного функціонування. У таких умовах актуалізується необхідність здійснення комплексного оцінювання всіх чинників впливу зовнішнього та внутрішнього середовища для визначення можливостей та перспектив розвитку автомобілебудівної галузі України. Метою статті є здійснення SWOT-аналізу автомобілебудівної галузі України. Для досягнення мети дослідження використано такі наукові методи: метод аналізу та синтезу – для виявлення сильних і слабких сторін підприємств автомобілебудування України, а також можливостей і загроз для їх успішного функціонування; системний підхід – для формування варіацій «сильні сторони – можливості», «слабкі сторони – можливості», «сильні сторони – загрози», «слабкі сторони – загрози» SWOT-матриці автомобілебудівної галузі України. На підставі результатів інтегрального оцінювання конкурентоспроможності автомобілебудівних підприємств України виявлено їх сильні та слабкі сторони. Ідентифіковано можливості та загрози для успішного функціонування підприємств вітчизняного автомобілебудування. Розроблено напрями реалізації стратегій «максі – максі», «максі – міні», «міні – максі» та «міні – міні» на підприємствах автомобілебудівної галузі України. Результати SWOT-аналізу можуть бути покладено в основу підґрунтя для розроблення стратегій розвитку вітчизняних автовиробників, а також державної стратегії розвитку автомобілебудування України в цілому у відповідності до засад гармонізаційного підходу.

Ключові слова: *автомобілебудівна галузь; SWOT-аналіз; стратегічне управління.*

Інна Ю. Шевченко

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, Украина

SWOT-АНАЛИЗ АВТОМОБИЛЕСТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Стратегически важной частью машиностроительного комплекса Украины является автомобилестроение. Сегодня автомобилестроение Украины требует особого внимания, поскольку в результате сильного систематического негативного влияния многочисленных факторов социально-экономической и международно-политической среды произошло уменьшение количества автомобилестроительных предприятий. Автопроизводители, которым удалось остаться на национальном рынке автомобилей, страдают от комплекса сложных проблем производственного, кадрового, управленческого, инновационно-инвестиционного, финансового, стратегического и рыночного характера. Предполагается, что функционирование автомобилестроительных предприятий Украины в непростых динамических условиях требует формирования новых стратегий их развития. При этом условиями качественной разработки стратегических планов является понимание сильных и

слабых сторон отечественных автопроизводителей, возможностей и угроз для их успешного функционирования. В таких условиях актуализируется необходимость осуществления комплексного оценивания всех факторов влияния внешней и внутренней среды для определения возможностей и перспектив развития автомобилестроительной отрасли Украины. Целью статьи является осуществление SWOT-анализа автомобилестроительной отрасли Украины. Для достижения цели исследования использованы такие научные методы: метод анализа и синтеза – для выявления сильных и слабых сторон предприятий автомобилестроения Украины, а также возможностей и угроз для их успешного функционирования; системный подход – для формирования вариаций «сильные стороны – возможности», «слабые стороны – возможности», «сильные стороны – угрозы», «слабые стороны – угрозы» SWOT-матрицы автомобилестроительной отрасли Украины. На основе результатов интегральной оценки конкурентоспособности автомобилестроительных предприятий Украины выявлены их сильные и слабые стороны. Идентифицированы возможности и угрозы для успешного функционирования предприятий отечественного автомобилестроения. Разработаны направления реализации стратегий «макси – макси», «макси – мини», «мини – макси» и «мини – мини» на предприятиях автомобилестроительной отрасли Украины. Результаты SWOT-анализа могут быть положены в основу для разработки стратегий развития отечественных автопроизводителей, а также государственной стратегии развития автомобилестроения Украины в целом в соответствии с принципами гармонизационного подхода.

Ключевые слова: автомобилестроительная отрасль; SWOT-анализ; стратегическое управление.

Inna Yu. Shevchenko

Kharkiv National Automobile and Highway University, Ukraine

SWOT-ANALYSIS OF THE AUTOMOTIVE INDUSTRY IN UKRAINE

The paper seeks to explore the issues of the automotive industry development given its strategic importance to Ukrainian machinery manufacturing sector. Currently, Ukraine's automotive industry challenges special attention, since in response to strong negative effects from multiple socioeconomic and global political environment factors, there has been a significant decrease in the number of automobile companies. Car manufacturers who managed to survive in the national automotive industry market suffer from a wide range of various problems of industrial, staff, managerial, innovation, investment, financial, strategic or market nature. It is assumed that functioning of Ukrainian car manufacturing companies in the current dynamic realia claims for building their new development strategies. However, effective strategic planning is associated with proper understanding of the strengths and weaknesses of the domestic automakers and the opportunities and threats for their successful performance. From this perspective, there is a growing need for an integrated assessment of all external and internal environment impact factors to identify the opportunities and prospects of automotive industry in Ukraine. The purpose of this paper is to carry out a SWOT analysis of Ukraine's automotive industry. To attain the above objectives, the following research methods have been employed: the method of analysis and synthesis – to identify the strengths and weaknesses of the Ukrainian automotive industry as well as the opportunities and threats for their successful functioning; the system approach – to construct the variations of "strengths – opportunities", "weaknesses – opportunities", "strengths – threats", "weaknesses – threats" of the SWOT matrix of the Ukrainian automotive industry. The results of the integrated assessment of the competitiveness of Ukrainian automotive companies revealed their strengths and weaknesses along with identifying opportunities and threats to ensure successful performance of the domestic automotive companies. The specific pathways to implement the "maxi – maxi", "maxi – mini", "mini – maxi" and "mini – mini" strategies at the enterprises of the

automotive industry in Ukraine have been developed. The outcomes of the SWOT analysis might lay the basis for building effective strategies to boost the national car manufacturing and ultimately contribute to the overall government strategy for enhancing Ukraine's automotive industry in the frameworks of the harmonization approach.

Keywords: *automotive industry; SWOT-analysis; strategic management.*

Постановка проблеми. Стратегічно важливою частиною машинобудівного комплексу України є автомобілебудування.

Сьогодні автомобілебудування України потребує особливої уваги, адже внаслідок сильного систематичного негативного впливу численних факторів соціально-економічного та міжнародно-політичного середовища відбулося зменшення кількості автомобілебудівних підприємств. Лише за останні роки автомобільна промисловість України фактично втратила такі підприємства як ПАТ «Кременчуцький автоскладальний завод» (припинив виробничу діяльність у 2014 році; ліквідовано у 2018 році за рішенням суду) і ПрАТ «Львівський автобусний завод» (припинив виробничу діяльність у 2014 році; поступово відновлює діяльність з початку 2018 року) [1–2].

На даний момент вітчизняне автомобілебудування представлене невеликою кількістю підприємств: як свідчать дані Асоціації автовиробників України «УкрАвтопром» [3], нині суб'єктами легкового автомобілебудування є ПАТ «Запорізький автомобільний завод» (з 2016 року носить назву ПрАТ «Промавтоінвест»), корпорація «Богдан» і ПрАТ «Єврокар», вантажного автомобілебудування – ПАТ «ЗАЗ», ПрАТ «АвтоКрАЗ» і корпорація «Богдан», автобусобудування – ПАТ «ЗАЗ», корпорація «Богдан», ПрАТ «Бориспільський автозавод» (ПрАТ «БАЗ»), ПрАТ «Завод «Часівоярські автобуси»», ПрАТ «Чернігівський автозавод» і ПАТ «Черкаський автобус».

Разом з тим, сьогодні навіть ті виробники, яким вдалося залишитися на національному ринку автомобілів, потерпають від комплексу складних проблем виробничого, кадрового, управлінського, інноваційно-інвестиційного, фінансового, стратегічного та ринкового характеру.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Комплексність і складність проблем функціонування автомобілебудівних підприємств України потребує формування новітніх стратегій їх розвитку.

Слід зазначити, що проблемам стратегічного управління розвитком підприємств автомобілебудування України не приділено достатньої уваги в вітчизняній науковій економічній літературі: так, у переважній більшості випадків науковці розглядають тільки маркетингові аспекти стратегічного планування діяльності автовиробників. Зокрема, дослідники О.В. Юринець і О.Я. Том'юк розробили критерії аналізу продукції автомобілебудівних підприємств у процесі стратегічного маркетингового забезпечення та механізм формування складових багаторівневої маркетингової стратегії автомобілебудівних підприємств [4–5], Н.В. Герасимяк – алгоритм обґрунтування вибору маркетингової товарної стратегії автомобілебудівних підприємств [6], С.Я. Касян та Г.В. Катранжи – механізм формування маркетингових стратегій автомобілебудівних підприємств при виведенні на цільові ринки нової продукції [7].

Разом з тим, такий підхід є дещо звуженим, адже маркетингове управління є лише одним зі складових елементів стратегічного управління розвитком автомобілебудівних підприємств.

У сучасних умовах ефективність стратегічного управління значною мірою визначається вже на етапі розробки стратегії. Якість розробки стратегії підприємства безпосередньо залежить від інформаційного забезпечення, від розуміння сильних і слабких сторін виробників, можливостей і загроз для їх успішного функціонування.

У таких умовах актуалізується необхідність здійснення SWOT-аналізу автомобілебудівної галузі України.

Метою дослідження є здійснення SWOT-аналізу автомобілебудівної галузі України.

Результати дослідження. У попередній публікації автора [8] було презентовано власне бачення методики оцінювання конкурентоспроможності автомобілебудівних підприємств, якою передбачено формування інтегрального індексу конкурентоспроможності автовиробника як функції інтегральних показників конкурентоспроможності автомобілебудівної продукції та конкурентного потенціалу підприємства автомобілебудування. При цьому інтегральний індекс конкурентоспроможності автомобілебудівної продукції формується за значеннями комплексних показників «ціна», «якість», «асортимент (модифікації)» та «сервісне обслуговування», інтегральний індекс конкурентного потенціалу автовиробника – за значеннями комплексних показників виробничого, кадрового, управлінського, інноваційно-інвестиційного, фінансового, стратегічного та ринкового потенціалів. У разі, якщо значення інтегрального індексу було: меншим за 0,33, то рівень конкурентоспроможності ідентифікувався як «низький»; більшим за 0,33, але меншим за 0,67 – як «середній»; більшим за 0,67 – як «високий».

Прийнявши у якості інформаційної бази статистичні дані Асоціації автовиробників України «УкрАвтопром» [9] і Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [10], представимо в табл. 1 інтерпретацію результатів інтегрального оцінювання конкурентоспроможності підприємств легкового автомобілебудування, вантажного автомобілебудування та автобусобудування України в період 2013–2017 рр.

Таблиця 1

Ідентифікація рівнів конкурентоспроможності стратегічних елементів підприємств автомобілебудування України в 2013–2017 рр.

Роки	Рівні конкурентоспроможності стратегічних елементів										
	К _{КАПц}	К _{КАПя}	К _{КАПа}	К _{КАПс}	К _{ВППа}	К _{КППа}	К _{КупПа}	К _{КППа}	К _{ФППа}	К _{СППа}	К _{РППа}
<i>Підприємства легкового автомобілебудування</i>											
ПАТ «ЗАЗ» (ПрАТ «Промавтоінвест»)											
2013	В	С	С	С	В	С	В	В	С	С	Н
2014	В	С	С	С	С	В	Н	В	Н	Н	Н
2015	В	С	С	С	С	С	Н	В	Н	Н	Н
2016	В	С	С	С	С	В	Н	В	Н	Н	Н
2017	В	С	С	С	С	В	Н	В	Н	Н	Н
<i>корпорація «Богдан»</i>											
2013	С	С	С	С	С	С	Н	В	С	Н	С
2014	С	С	С	С	С	С	Н	С	С	Н	Н
2015	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2016	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2017	С	С	С	С	С	В	Н	Н	Н	Н	Н
<i>ПрАТ «Єврокар»</i>											
2013	С	В	С	В	С	С	Н	В	С	Н	С
2014	С	В	С	В	С	Н	Н	В	С	Н	С
2015	С	В	С	В	С	Н	Н	В	Н	Н	Н
2016	С	В	С	В	С	С	Н	В	С	Н	С
2017	С	В	С	В	В	В	В	В	С	Н	В

Закінчення табл. 1

Роки	Рівні конкурентоспроможності стратегічних елементів										
	ККАПц	ККАПя	ККАПа	ККАПе	КВПА	ККПА	КУПА	КППА	КФПА	КСПА	КРПА
<i>Підприємства вантажного автомобілебудування</i>											
ПАТ «ЗАЗ» (ПрАТ «Промавтоінвест»)											
2013	В	С	С	С	В	С	В	В	Н	В	Н
2014	В	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2015	В	С	С	С	С	С	Н	С	Н	С	Н
2016	В	С	С	С	С	В	Н	С	Н	С	Н
2017	В	С	С	С	С	В	Н	С	Н	С	Н
корпорація «Богдан»											
2013	С	С	С	С	В	С	Н	В	С	Н	С
2014	С	С	С	С	С	С	Н	Н	С	Н	Н
2015	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2016	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2017	С	С	С	С	С	В	Н	Н	Н	Н	Н
ПрАТ «АвтоКрАЗ»											
2013	В	С	С	С	В	С	В	В	С	С	В
2014	В	С	С	С	В	В	Н	Н	С	Н	Н
2015	В	С	С	С	В	В	Н	Н	Н	Н	С
2016	В	С	С	С	С	С	Н	С	Н	Н	Н
2017	В	С	С	С	С	В	Н	Н	Н	Н	Н
<i>Підприємства автобусобудування</i>											
ПАТ «ЗАЗ» (ПрАТ «Промавтоінвест»)											
2013	С	С	С	С	В	С	В	В	С	С	С
2014	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2015	С	С	С	С	С	С	Н	С	Н	Н	Н
2016	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2017	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
корпорація «Богдан»											
2013	С	С	С	С	С	С	Н	В	С	Н	С
2014	С	С	С	С	С	С	Н	Н	С	Н	Н
2015	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2016	С	С	С	С	С	В	Н	С	Н	Н	Н
2017	С	С	С	С	С	В	Н	Н	Н	Н	Н
ПрАТ «БАЗ»											
2013	С	В	С	С	В	В	Н	В	С	Н	Н
2014	С	В	С	С	Н	Н	Н	С	С	Н	С
2015	С	В	С	С	С	Н	В	С	С	С	В
2016	С	В	С	С	С	Н	Н	Н	Н	Н	Н
2017	С	В	С	С	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н

Закінчення табл. 1

Роки	Рівні конкурентоспроможності стратегічних елементів										
	К _{КАПц}	К _{КАПя}	К _{КАПа}	К _{КАПс}	К _{ВППА}	К _{КППА}	К _{УППА}	К _{ШПА}	К _{ФППА}	К _{СППА}	К _{РППА}
ПрАТ «Часівоярські автобуси»											
2013	В	С	С	С	В	В	С	Н	С	С	В
2014	В	С	С	С	В	С	В	Н	С	С	В
2015	В	С	С	С	В	В	В	Н	С	С	В
2016	В	С	С	С	В	В	С	Н	С	Н	С
2017	В	С	С	С	В	В	С	Н	С	Н	С
ПрАТ «Чернігівський автозавод»											
2013	С	С	С	С	С	С	Н	С	Н	Н	Н
2014	С	С	С	С	С	С	В	В	Н	Н	В
2015	С	С	С	С	С	С	Н	В	Н	Н	Н
2016	С	С	С	С	С	С	Н	С	Н	Н	Н
2017	С	С	С	С	В	В	С	С	В	С	С
ПАТ «Черкаський автобус»											
2013	С	В	В	В	С	Н	Н	С	Н	Н	Н
2014	С	В	В	В	С	С	Н	В	С	Н	Н
2015	С	В	В	В	В	Н	В	В	С	Н	В
2016	С	В	В	В	В	С	В	С	С	Н	В
2017	С	В	В	В	В	В	В	С	С	С	В

Джерело: складено автором за результатами власних розрахунків.

Примітка: К_{КАПц} – комплексний показник конкурентоспроможності автомобілебудівної продукції за параметром «ціна», К_{КАПя} – комплексний показник конкурентоспроможності автомобілебудівної продукції за параметром «якість», К_{КАПа} – комплексний показник конкурентоспроможності автомобілебудівної продукції за параметром «асортимент (модифікації)», К_{КАПс} – комплексний показник конкурентоспроможності автомобілебудівної продукції за параметром «сервісне обслуговування», К_{ВППА} – комплексний показник виробничого потенціалу підприємства автомобілебудування, К_{КППА} – комплексний показник кадрового потенціалу підприємства автомобілебудування, К_{УППА} – комплексний показник управлінського потенціалу підприємства автомобілебудування, К_{ШПА} – комплексний показник інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства автомобілебудування, К_{ФППА} – комплексний показник фінансового потенціалу підприємства автомобілебудування, К_{СППА} – комплексний показник стратегічного потенціалу підприємства автомобілебудування, К_{РППА} – комплексний показник ринкового потенціалу підприємства автомобілебудування, В – високий рівень конкурентоспроможності, С – середній рівень конкурентоспроможності, Н – низький рівень конкурентоспроможності.

З даних табл. 1 бачимо, що високий рівень конкурентоспроможності характерний у більшості випадків для кадрового потенціалу підприємств автомобілебудування, низький рівень конкурентоспроможності – для стратегічного, управлінського, ринкового та фінансового потенціалів. Інші стратегічні елементи автомобілебудівних підприємств України мали середній рівень конкурентоспроможності в досліджуваний період.

Тим самим, сильними сторонами (Strengths) вітчизняних автовиробників можемо вважати:

- високо кваліфіковані кадри (S₁);
- нижчу собівартість вітчизняної автомобілебудівної продукції, ніж собівартість аналогічної продукції зарубіжних автовиробників (S₂);

– нижчу ціну вітчизняної автомобілебудівної продукції, ніж ціна аналогічної продукції зарубіжних автовиробників (S_3);

– доступніше та дешевше сервісне обслуговування автомобілів вітчизняного виробництва, ніж імпортованих автомобілів (S_4);

– значний досвід автоскладальницької діяльності (S_5).

У свою чергу до слабких сторін (Weaknesses) провідних підприємств автомобілебудування України доцільно віднести:

– нижчу якість вітчизняної автомобілебудівної продукції, ніж якість аналогічної продукції зарубіжних автовиробників (W_1);

– невідповідність якості вітчизняної автомобілебудівної продукції вимогам міжнародних стандартів (зокрема, окремим положенням IATF 16949:2016), в тому числі екологічних стандартів (W_2);

– відсутність потужностей для виробництва електромобілів (W_3);

– низький рівень міжгалузевого та внутрішнього галузевого кооперування (W_4);

– значний рівень зносу основних фондів (W_5);

– використання застарілих технологій (W_6);

– значна енергоємність виробничого процесу (W_7);

– повсякчасне використання імпортованих комплектуючих (W_8);

– високий рівень плинності кадрів (W_9);

– середній вік працівників зазвичай перевищує 45 років (W_{10});

– рівень оплати праці не перевищує середній загальнодержавний показник (W_{11});

– низький рівень продуктивності та мотивації праці персоналу (W_{12});

– низька якість управлінських кадрів (W_{13});

– неефективні організаційні структури управління (W_{14});

– неадекватність впроваджуваних стратегій (W_{15});

– нестабільність отриманого фінансового результату (W_{16});

– значна залежність від позикових коштів (W_{17});

– низька інноваційна активність (W_{18});

– низька інвестиційна привабливість (W_{19});

– неефективна організація маркетингової діяльності (W_{20}).

Можливостями (Opportunities) для успішного функціонування підприємств вітчизняного автомобілебудування є:

1) розвиток у якості автоскладальницького майданчика (O_1);

2) відновлення та нарощування обсягів власного виробництва легкових автомобілів, вантажних автомобілів і автобусів (O_2).

Загрозами (Threats) для автовиробників України в сучасних умовах провадження господарської діяльності вважаємо:

1) витіснення вітчизняної автомобілебудівної продукції з національного ринку автомобілями зарубіжного виробництва, в тому числі вживаними автівками, ввезеними до України без сплати мита та реєстрації у встановленому законом порядку (так звані «євробляхи») (T_1);

2) втрата конкурентних позицій на національному ринку автомобілів у зв'язку з його падінням внаслідок зниження купівельної спроможності населення (T_2);

3) припинення виробничої діяльності у зв'язку з військовими діями (T_3).

Співставлення сильних і слабких сторін вітчизняних автомобілебудівників з можливостями та загрозами їх успішному функціонуванню дозволило розробити такі напрями реалізації стратегій «максі – максі», «максі – міні», «міні – максі» та «міні – міні» на підприємствах автомобілебудівної галузі України (рис. 1).

		<i>Внутрішнє середовище</i>	
		Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<i>Зовнішнє середовище</i>	Можливості (Opportunities)	<p><i>Напрями реалізації стратегії «максі – максі»</i></p> <p>I. Укладення договорів про здійснення автоскладальницької діяльності з провідними зарубіжними автовиробниками з подальшою реалізацією та сервісним обслуговування автомобілів на території України ($S_{1-5} \rightarrow O_1$).</p> <p>III. Підвищення економічного потенціалу вітчизняних автовиробників буде сприяти поступовому відновленню та нарощуванню обсягів власного виробництва автомобілів (O_2).</p>	<p><i>Напрями реалізації стратегії «міні – максі»</i></p> <p>II. Проведення діяльності з виробництва та продажу автомобілів на засадах франчайзингу дозволить залучити іноземні інвестиції, за рахунок чого відбудеться інноваційне оновлення техніко-технологічної бази, зростання заробітної плати, підвищення фінансової стійкості та зниження фінансової залежності автовиробників, приведення організації та управління виробництвом і якості продукції автомобілебудування у відповідність до міжнародних стандартів ($O_1 \rightarrow W_{1-3}, W_{5-7}, W_9, W_{11-20}$).</p> <p>IV. Зростання обсягів виробництва автомобілів призведе до зростання потреби в матеріально-технічних і трудових ресурсах, що буде сприяти розвитку суміжних галузей і оновленню кадрового складу ($O_2 \rightarrow W_4, W_8, W_{10}$).</p>
	Загрози (Threats)	<p><i>Напрями реалізації стратегії «максі – міні»</i></p> <p>I. Розроблення, виробництво та технічне обслуговування вітчизняних автомобілів класу «супер економ» як альтернативи дешевим «євробляхам» і значно дорожчим зарубіжним аналогам автомобілів класу «економ» ($S_{1-5} \rightarrow T_{1-2}$).</p> <p>II. Розроблення, виробництво та технічне обслуговування вітчизняних автомобілів «подвійного призначення» ($S_{1-5} \rightarrow T_3$).</p>	<p><i>Напрями реалізації стратегії «міні – міні»</i></p> <p>III. Оновлення асортименту вітчизняного автопрому дозволить посилити конкурентні позиції на національному ринку продажу автомобілів і, тим самим, покращити фінансові показники автовиробників для забезпечення інноваційного характеру виробничого процесу, оновлення матеріально-технічної та техніко-технологічної бази, залучення високо кваліфікованих (у тому числі управлінських) кадрів (T_{1-3}, W_{1-20}).</p>

Джерело: авторська розробка.

Рис. 1. SWOT-матриця автомобілебудівної галузі України

Висновки та пропозиції для подальших досліджень. Результати SWOT-аналізу становлять підґрунтя для розроблення стратегій розвитку вітчизняних автовиробників і, на їх основі, державної стратегії розвитку автомобілебудування України у відповідності до засад гармонізаційного підходу.

References

Література

1. Sud likviduvav Kremenchutskiy avtoskladalniy zavod. Novyny Informatsiinoho ahentstva UNIAN vid 9 sichnia 2018 roku [The court liquidated the Kremenchug automobile assembly plant. News of the Information agency UNIAN from January 9, 2018]. Retrieved from: <https://economics.unian.ua/industry/2337113-sud-likviduvav-kremenchutskiy-avtoskladalniy-zavod.html> [in Ukrainian].
1. Суд ліквідував Кременчуцький автоскладальний завод. Новини Інформаційного агентства УНІАН від 9 січня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua/industry/2337113-sud-likviduvav-kremenchutskiyavtoskladalniy-za-vod.html>.
2. Lvivskiy zavod cherez chotyry roky zapustyv avtobusy na konveier. Novyny TSN vid 13 chervnia 2018 roku [Lviv plant four years later launched the buses on the conveyor belt. News of the TSN from June 13, 2018]. Retrieved from: <https://tsn.ua/auto/news/lvivskiy-zavod-cherez-chotiri-roki-zapustiv-avtobusi-na-konveyer-1170741.html> [in Ukrainian].
2. Львівський завод через чотири роки запустив автобуси на конвеєр. Новини ТСН від 13 червня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/auto/news/lvivskiy-zavod-cherez-chotiri-roki-zapustiv-avtobusi-na-konveyer-1170741.html>.
3. Chleny Asotsiatsii avtovyrobnykiv Ukrainy «UkrAvtoprom» [Members of the Association of automobile manufacturers of Ukraine «UkrAvtoprom»]. Retrieved from: <http://ukrautoprom.com.ua/uk/association/members> [in Ukrainian].
3. Члени Асоціації автовиробників України «УкрАвтопром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrautoprom.com.ua/uk/association/members>.
4. Yurynets, O.V., Tomiuk, O.Ya. (2013). Kryterii analizu produktsii avtomobilebudivnykh pidpryemstv u protsesi stratehichnoho marketynhovooho zabezpechennia yii konkurentospromozhnosti [Criteria for analyzing the products of the automotive companies in the process of the strategic marketing ensuring its competitiveness]. *Biznes Inform* [Business Inform], No. 12, P. 155–160 [in Ukrainian].
4. Юринець О. В. Критерії аналізу продукції автомобілебудівних підприємств у процесі стратегічного маркетингового забезпечення її конкурентоспроможності / О. В. Юринець, О. Я. Том'юк // *Бізнес Інформ*. – 2013. – № 12. – С. 155–160.
5. Yurynets, O.V., Tomiuk, O.Ya. (2014). Formuvannia skladovykh bahatorivnevoi marketynhovoï stratehii avtomobilebudivnykh pidpryemstv [Formation of the components of the multilevel marketing strategy for the automotive companies]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI* [Economic Annals-XXI], No. 1–2(2), P. 48–51 [in Ukrainian].
5. Юринець О. В. Формування складових багаторівневої маркетингової стратегії автомобілебудівних підприємств / О. В. Юринець, О. Я. Том'юк // *Економічний часопис-XXI*. – 2014. – № 1–2(2). – С. 48–51.
6. Herasymyak, N.V. (2010). Obgruntuvannia vyboru marketynhovoï tovarnoï stratehii avtomobilebudivnykh pidpryemstv Ukrainy [Justification of the choice of the marketing commodity strategy for Ukrainian automobile construction companies]. *Efektivna ekonomika* [Effective economy], No. 4. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_4_23 [in Ukrainian].
6. Герасимьяк Н. В. Обгрунтування вибору маркетингової товарної стратегії автомобілебудівних підприємств України [Електронний ресурс] / Н. В. Герасимьяк // *Ефективна економіка*. – 2010. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_4_23.

7. Kasian, S.Ya., Katranzhy, H.V. (2018). Formuvannia marketynhovykh stratehii avtomobilebudivnykh pidpriemstv pry vyvedenni na tsilovi rynky novoi produktsii [Formation of the marketing strategies of the automobile construction enterprises at the launch of the new products on the target markets]. *Ekonomichnyi prostir* [Economic space], No. 136, P. 154–164. [in Ukrainian].
7. Касян С. Я. Формування маркетингових стратегій автомобілебудівних підприємств при виведенні на цільові ринки нової продукції / С. Я. Касян, Г. В. Катранжи // *Економічний простір*. – 2018. – № 136. – С. 154–164.
8. Shevchenko, I.Yu. (2018). Metodychni zasady otsiniuvannia konkurentospromozhnosti avtomobilebudivnykh pidpriemstv v konteksti formuvannia derzhavnoi stratehii rozvytku avtomobilebuduvannia [Methodological framework for assessing the competitiveness of automotive companies in the context of building the government strategy for automotive industry development]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dizainu. Serii: Ekonomichni nauky* [Bulletin of the Kyiv National University of Technology and Design. Series: Economic Sciences], No. 4 (125), P. 49–61. DOI: <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2018.4.5> [in Ukrainian].
8. Шевченко І. Ю. Методичні засади оцінювання конкурентоспроможності автомобілебудівних підприємств в контексті формування державної стратегії розвитку автомобілебудування / І. Ю. Шевченко // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. – 2018. – № 4 (125). – С. 49–61. DOI: <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2018.4.5>.
9. Bazy danykh Asotsiatsii avtovyrobnykiv Ukrainy «UkrAvtoprom» [Data bases of the Association of automobile manufacturers of Ukraine «UkrAvtoprom»]. Retrieved from: <http://ukrautoprom.com.ua/uk/statistika> [in Ukrainian].
9. Бази даних Асоціації автовиробників України «УкрАвтопром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrautoprom.com.ua/uk/statistika>.
10. Bazy danykh Ahentstva z rozvytku infrastruktury fondovoho rynku Ukrainy [Data bases of the Agency for the development of the stock market infrastructure of Ukraine]. Retrieved from: <https://smida.gov.ua/db> [in Ukrainian].
10. Бази даних Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://smida.gov.ua/db>.

УДК 342.951:351.82=111

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.13

Valeriia G. Shcherbak, Tetiana Yu. Dudorova
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
**IMPROVING THE PROCESSES FOR PROVIDING CUSTOMS AND LOGISTICS
SERVICES IN UKRAINE**

The paper offers insights into the specifics of customs regulation in the area of logistic supply networks in Ukraine. The Ukrainian customs regulation framework should provide favourable environment for the adaptation of the national economy to a more intense international competition driven by joining the system of global regulation and free movement of resources and gradual integration of its economy into global and European economic processes. The purpose of this study is to suggest pathways to enhance customs regulations in logistics supply networks in Ukraine. It is argued that the implementation of the logistic approach to the customs regulation of foreign economic activity envisaged by the Customs Code of Ukraine is possible only within relevant legislative and regulatory framework. Customs authorities must cooperate (in a number of ways) with their business partners to identify the common benefits that can be gained through joint participation in a safe supply chain of goods. Customs authorities must also record the entire set of benefits they intend to provide (within their mandate) to their business partners in a safe supply chain of goods. The application of logistics guidelines in company foreign economic activities contributes to providing material, financial and information support for the supply of goods along with cost optimization and efficiency increase for foreign trade operations. The above objectives are directly related to forecasting, risk assessment in the area of foreign economic activity, supplies and stocks optimization, information and financial support issues, customs clearance and control procedures, etc. Apparently, the implementation of customs regulations in the global logistics supply networks is affected by the degree of countries integration. There are three options for customs regulation within the global supply networks: in the absence of economic integration; in a free trade zone settings; within a common customs space. It is emphasized that the creation of a free trade zone and a common customs union simplify customs procedures dramatically. The growing trade volume, the increasing international terrorism and international organized crime hazards challenge effective national and international interaction between public authorities and businesses. This can be achieved through establishing free trade zones and customs unions which will ultimately contribute to reducing logistics risks by joint efforts of nations.

Keywords: *customs regulation; global logistic supply networks; regional economic integration; free trade zone; customs union.*

Валерія Г. Щербак, Тетяна Ю. Дудорова
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
**УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ МИТНО-ЛОГІСТИЧНОГО ПОСТАЧАННЯ
В УКРАЇНІ**

У статті проведено аналіз особливостей митного регулювання в логістичних мережах поставок в Україні. Система митного регулювання України має забезпечити сприятливі умови для адаптації національної економіки до більш гострої міжнародної конкуренції внаслідок приєднання до системи глобального регулювання і вільного переміщення ресурсів та поступове включення її економіки до глобальних та європейських економічних процесів. Метою статті є аналіз шляхів вдосконалення митного регулювання в логістичних мережах поставок в Україні. Реалізація логістичного підходу до митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, закріпленого в Митному кодексі України, можлива лише за наявності належної нормативно-правової бази. Митні органи повинні

співпрацювати (в різних формах) з бізнес-партнерами з метою визначення спільних вигід, які можуть бути отримано за рахунок спільної участі в безпечному ланцюзі поставок товарів. Також митні органи повинні в документальній формі викласти ті відчутні пільги, які вони мають намір надати (в рамках своїх повноважень) зацікавленим бізнес партнерам по безпечному ланцюгу поставок товарів. Застосування засад логістики в зовнішньоекономічній діяльності підприємств гарантує вирішення проблем забезпечення матеріальними, фінансовими та інформаційними ресурсами, поставок товарів з одночасною оптимізацією витрат та підвищення ефективності зовнішньоекономічних операцій. Це безпосередньо пов'язано із завданнями прогнозування, оцінки ризиків зовнішньоекономічної діяльності, оптимізації поставок і запасів, з проблемами інформаційного та фінансового забезпечення, опрацювання питань митного оформлення та митного контролю тощо. Зазначено, що особливості здійснення митного регулювання в глобальних логістичних мережах поставок залежать, насамперед, від ступеня інтеграції країн. Можливі три варіанти митного регулювання в контексті глобальних мереж поставок: за умов відсутності економічної інтеграції; в умовах дії зони вільної торгівлі; за умов створення єдиного митного простору. Так, при створенні зони вільної торгівлі та митного союзу митні процедури значно спрощуються. Зростаючий обсяг торгівлі, посилення загрози міжнародного тероризму та міжнародної організованої злочинності потребують ефективної національної та міжнародної взаємодії між державними службами та представниками бізнесу. Це може бути досягнуто саме через формування зон вільної торгівлі та митних союзів, що сприяє вирішенню проблеми подолання логістичних ризиків спільними зусиллями країн.

Ключові слова: митне регулювання; глобальні логістичні мережі поставок; регіональна економічна інтеграція; зона вільної торгівлі; митний союз.

Валерия Г. Щербак, Татьяна Ю. Дудорова

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОЦЕССА ТАМОЖЕННО-ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПОСТАВОК В УКРАИНУ

В статье проведен анализ особенностей таможенного регулирования в логистических сетях поставок в Украине. Система таможенного регулирования Украины должна обеспечить условия для адаптации национальной экономики к острой международной конкуренции в результате присоединения к системе глобального регулирования и свободного перемещения ресурсов с последовательным включением экономики в глобальные и европейские экономические процессы. Цель статьи состоит в анализе путей совершенствования таможенного регулирования в логистических сетях поставок на Украине. Реализация логистического подхода в таможенном регулировании внешнеэкономической деятельности предусмотрена в Таможенном кодексе Украины. Таможенные органы должны работать (в разных формах) с бизнес-партнерами с целью обозначения совместных выгод, которые могут быть получены за счет совместного участия в безопасной цепочке поставке товаров. Таможенные органы должны в письменной форме изложить все льготы, предоставляемые (в рамках своих полномочий) бизнес-партнерам по безопасной цепочке поставки товаров. Применение основ логистики во внешнеэкономической деятельности предприятия гарантирует решение проблем обеспечения материальными, финансовыми и информационными ресурсами поставки товаров с одновременной оптимизацией затрат и повышением эффективности внешнеэкономических операций. Это непосредственно связано с задачами прогнозирования, оценки рисков внешнеэкономической деятельности, оптимизации поставки и запасов, с

проблемами інформаційного і фінансового забезпечення, питаннями таможенного оформлення і таможенного контролю. Зазначено, що особливості здійснення таможенного регулювання в глобальних логістических мережах поставок залежать, в першу чергу, від ступеня інтеграції країн. Можливі три варіанти таможенного регулювання в межах глобальних мереж поставок: при умові відсутності економічної інтеграції; в умові дії зони вільної торгівлі; при умові створення єдиного таможенного простору. При створенні зони вільної торгівлі і таможенного союзу таможенні процедури значно спрощуються. Зростаючий обсяг торгівлі, посилення загрози міжнародного тероризму і міжнародної організованої злочинності вимагають ефективного національного і міжнародного взаємодія між державними службами і представниками бізнесу. Це може бути досягнуто через формування зон вільної торгівлі і таможених союзів, що сприяє вирішенню проблеми подолання логістических ризиків спільними зусиллями країн.

Ключевые слова: *таможенное регулирование; глобальные логистические сети поставок; региональная экономическая интеграция; зона свободной торговли; таможенный союз.*

Problem statement and its connection with important scientific and practical tasks.

Formation and improvement of the customs system of the state is a long-term social process that is organically linked with changes in all other spheres of life of the state. It is impossible to artificially accelerate this process, but it is necessary to create the most favored regime, since adaptation of the customs policy of Ukraine and, in the long run, the whole customs system to the norms and principles dictated by the conditions for the liberalization of world trade, is a prerequisite for the successful realization of the integration aspirations of Ukraine.

The system of customs regulation of Ukraine should provide favorable conditions for the adaptation of the national economy to a more intense international competition as a result of joining the system of global regulation and free movement of resources and the gradual inclusion of its economy into global and European economic processes.

Analysis of recent publications on a given problem. Problems of customs regulation and development perspectives are given much attention in the writings of such well-known scholars and practitioners as S. Baramzin, V. Vashchenko, A. Voitschek, O. Grebelsnik, A. Granger, V. Demchenko, D. Priimachenko, K. Sandrovsky, P. Seth, J. Sokol, I. Tymoshenko, S. Tereschenko, A. Shaiko and others. International aspects of economic regulation are studied in the works of such domestic scientists as O. Bilorus, I. Burakovsky, V. Vergun, Y. Zhalilo, A. Zadoy, A. Moky, V. Kopyyka, A. Kredisov, Yu. Makogon, Yu. Pakhomov, S. Peripolkin, A.V. Polischuk, A. Rummyantsev, A. Filippenko, V. Chentsov, A. Shnirkov, A. Yatsenko and others. The publications of these authors cover the issues of the development of the customs regulation system in terms of implementing the European integration strategy of Ukraine, including national, institutional, security and international peculiarities. However, there is a need to study customs regulation in the light of world experience.

Unresolved parts of the study. Customs regulation as a function of the state in the conditions of globalization undergoes internal transformations, the factors of which are both national and supranational processes. They have been taking place for several decades. Firstly, with the help of customs regulation, there is a certain overcoming of uncertainty and reduction of risks. Second, customs regulation goes beyond national boundaries and becomes an instrument of globalization. Thirdly, elements of the customs regulation of the supranational level sometimes

come into conflict with national interests. Undoubtedly, these questions require both a theoretical and a practical solution.

The purpose of the study is to highlight ways to improve customs regulation in logistics supply networks in Ukraine.

Presentation of the main results and their justification. Customs regulation in the conditions of economic globalization becomes an instrument of protection of states of their national interests. However, at the same time, customs regulation may face a number of contradictions and threats [3].

The controversy first. Carrying out the responsibilities assumed by the states within the framework of integration unions and the World Trade Organization (WTO). At present, the states of the world, which are engaged in intensive trade exchanges, are parties to a large number of agreements and conventions. But when joining the WTO, not only the terms of bilateral and multilateral agreements, but also universal commitments that are accepted within the framework of the WTO are beginning to operate.

The controversy is the second. At the institutional level, customs regulation is a list of rules that are legally enshrined in government documents. These rules cause the corresponding reaction of business structures.

So, whatever the rules would be, their execution depends on the human factor. National customs control systems, as a rule, do not completely take into account the mentality of counterparties from other countries.

The third contradiction. It is about the purpose and nature of customs regulation, which varies from country to country. Even the conditional division of countries into two types - market and redistributive [4] – generates completely different goals of customs regulation. In the first case, this is the liberalization of world trade, in the second case it is the administration of customs payments and filling the revenue part of the state budget.

The fourth controversy. It consists in the lack of transparency of customs rules, despite the apparent understanding of the need for transparency as a principle of regulation of international trade. Contradiction fifth. Arises when certain elements of the customs regulation are transitioned from the national to the supranational level and the interests of the national business. Such a move not only increases the length of the "feedback" (provided it exists), but it also makes it impossible in many cases to defend its own interests by business.

Consequently, these contradictions lead to certain contradictions between the interests of the customs authorities representing the state and the national business structures.

Customs regulation is related to the application of customs control rules. Customs control is applied to goods and vehicles that are transported across the customs border; persons transferring these goods and vehicles through the customs border; documents provided for in the conduct of customs operations. Chains of logistics represent a set of consistently interacting suppliers and consumers: each consumer then becomes a supplier for the next, and so happens until the finished product reaches the end user. The supply chain includes a parent company, suppliers, consumers, as well as various intermediaries. By geographical and geographical features, that is, depending on the limited supply chain within the territory of one state or several states, it is possible to allocate national (internal) and global (international) supply networks. National supply networks are limited to the territory of one state. All links of this network are within the same country, including suppliers and consumers. This means that the goods and services produced by contractors of the national supply chain are made of raw materials and materials obtained or received in the territory of the country. All consumers are also found in this country.

Global supply logistics networks are not limited to one state, different links in such a chain may be located in one or more countries. At the same time, the goods may be produced in places

close to raw material sources and cheap labor. In the future, the goods are transported to distribution centers, and from here it is supplied to different countries, where through distribution networks goes to the end user. Thus, commodity flow can cross borders across borders, the links of the global supply chain can be located in many countries and even continents [5].

The formation and development of such supply chains has a significant impact on the process of globalization, which is the creation of a single world economic space. The main features of globalization are: increased interaction and mutual influence of the world, the formation of systems of supranational regulation of the world economy, the use of world currencies in the implementation of international payments, implementation of the mechanism of formation of world prices, the creation of regional integration associations of countries, activation of transnational corporations, etc.

When designing and managing global supply chains, it is necessary to take into account the necessity of crossing the commodity flows not only of the state but also of the customs borders with the proper observance of the norms of customs regulation.

Customs regulation – is a legal regulation of relations related to the movement of goods across the customs border; their transportation on a single customs territory under customs control; temporary storage; customs declaration; use in accordance with customs procedures; carrying out of customs control; payment of customs payments, as well as power relations between customs authorities and persons who exercise the right to own, use and dispose of the specified goods [6].

The activities of customs authorities are regulated both by internal and external customs legislation. In Ukraine, the Customs Code of Ukraine [7] is a priority in the legal regulation of the customs sphere.

Specifics of customs regulation in global supply chains are related to the use of customs control standards for commodity and associated flows.

An important aspect of the study of the essence of customs control and customs clearance of goods is to consider the issue of its organization. In our opinion, effective organization and distribution of functions in the implementation of customs control is a guarantee of the protection of the customs border of Ukraine. It should be noted that the directions of the organization of customs control should ensure the continuous development of regulatory control mechanisms of control and improvement of the procedure for customs control in Ukraine. The stated goal is achieved through a detailed analysis of not only the current customs legislation, but also by means of the generalization of the practice of customs control, customs clearance and world experience in customs regulation.

All goods transported through the customs border of Ukraine are subject to customs control. It provides for the customs authorities to minimize the customs procedures necessary to ensure compliance with the legal norms in the field of customs and tariff relations. Thus, customs control is a set of measures carried out by the customs authorities within its competence in order to ensure compliance with the norms of the national regulatory legal acts on customs matters, international treaties of Ukraine, concluded in the manner prescribed by law. At the same time, the form and scope of control are determined by the customs authorities themselves [7].

It is known that today the means and technologies of customs control in Ukraine are lagging behind modern requirements of capacity and world standards of commodity control.

It should be noted that each year the state allocates considerable funds for the development of the customs service and the development of the customs infrastructure, but these measures do not have time to increase the volume of foreign economic activity and the ingenuity of some foreign trade actors in developing schemes and means of avoiding proper settlements with the state. . Studies have shown that the growth of foreign trade turnover highlights the following main problems of customs control: significant time expenditures on customs procedures, obsolete mechanisms of technological passage of goods, impossibility to comply with the current legislation on the physical control of all goods moving across the border of Ukraine, etc. The imperfection of

the customs control system is also evidenced by a significant share in the total volume of goods trafficked by smuggling goods, the preservation of a threatening situation with the smuggling of narcotic drugs and weapons, and the commission of offenses in the field of intellectual property. At the same time, the growth of the volumes and rates of growth of settlements for export-import operations through offshore zones creates wide opportunities for manipulations with the prices of contracts aimed at the elimination of income and tax evasion, which poses a significant threat to stable economic growth and satisfies the national interests of the state [7]. Delay in solving these problems, even if the dozens of established structural divisions in the system of customs authorities function, complicates the provision of full and high-quality execution of the indicators of revenues to the state budget, increasing the controllability of international trade and does not contribute to the protection of Ukrainian economic interests.

As we see, the global development of foreign economic relations, and as a consequence, a significant increase in foreign trade flows, have become the reason that customs offices located along state borders have become unable to carry out customs clearance of cargoes crossing the border. Therefore, a significant number of these are engaged in domestic customs, located within the customs territory of the country. Such a move of the place of customs clearance has set the task of customs authorities to comply with customs legislation at the stage of movement of goods from the border to the internal customs, where the final customs clearance of goods is carried out. Thus, officials of the customs are obliged to take measures to ensure the implementation of the current legislation during the period of goods in the so-called customs control. These measures should ensure the preservation of goods and vehicles, promote the continued observance of all essential qualitative and quantitative characteristics of goods, and prevent any unlawful acts against objects moved under customs control [7].

Consequently, one of the main principles of the functioning of the global logistics network is the principle of security, which is based on risk assessment. The application of risk management in customs operations was originally set out in the Kyoto Convention [8].

Quite often there are situations where one part of the links of the global supply chain operates within a single customs territory, and the other part – in different customs territories. Many international companies place a production and sales network within a single customs territory. At the same time, in order to provide the necessary level of quality of raw materials and materials, as well as high level of logistics service at their deliveries, purchases are made from suppliers from different countries of the world. In this case, the procurement of global logistics supply networks is carried out in different customs territories, and sales activities - within a single customs territory. The possibility of carrying out customs control is ensured by the creation of a customs control zone – the zone where goods, vehicles and documents containing information about them are found, including in electronic form. Areas of customs control are the places of movement of goods through the customs border, warehouses of temporary storage, customs warehouses and specially equipped for this place [7].

When importing goods into the customs territory, they consider them to be under customs control, until they are issued in accordance with the declared customs procedure, that is, after the completion of the customs declaration process and payment of full customs duties accrued. Until this moment, the storage and movement of such goods may only be carried out under customs control. The rules of customs regulation differ in various forms of integration associations. Economic integration is a process of strengthening the interaction and interpenetration of the economies of countries. Within the framework of the integration association, interstate integration takes place in order to strengthen and develop trade and other relations on the basis of intergovernmental agreements. The following forms of integration are distinguished: free trade zone; customs union; common market; economic union; "Full economic integration" [13]. This typology was developed on the basis of criteria for the elimination of discrimination between companies of different nationality and the degree of liberalization of the movement of factors of

production. Each next stage differs from the previous higher degree of the liberalization of the movement of factors of production.

Trade and economic integration takes place precisely at the stages of establishing a free trade zone and a customs union, when free movement of goods and services between countries takes place. Thus, the free trade area provides for the granting of preferences in the mutual trade of the participating States. Under the conditions of the creation of a customs union, trade and economic integration is manifested not only in the provision of free movement of goods and services and the provision of customs preferences in mutual trade, but also in the implementation of a single trade policy towards third countries. This policy is based on the introduction of a single customs tariff for goods imported from third countries. In the absence of trade and economic integration, the rules of customs regulation are used to the full: customs control of goods, their declaration with the payment of the corresponding customs payments, temporary storage of goods and their transportation by customs control, and also the rules of non-tariff regulation may be applied. Under the conditions of creation of a free trade zone, a simplified regime of customs regulation is implemented: goods are not subject to customs duties, hence the free movement of goods through state borders occurs. From January 1, 2016, the Deep and Comprehensive Free Trade Area Agreement (IEEE) [14] exists between Ukraine and the European Union. The annexes to the Agreement fully describe the tariff regulation of trade between Ukraine and the EU. The system of regulation concerns customs duties, tariff quotas and input prices. This is the first step in Ukraine's integration into the European Union, which is now a leading trading partner of our country.

It should be emphasized that the European Union attaches great importance to the management of risks in international supply networks. In January 2013, the European Commission published a Communication on risk management and security of the supply chain [16]. In October 2013, a new EU Customs Code was approved, which consolidated the principles of functioning of a unified electronic risk management system and pan-European requirements for the customs clearance process of an authorized economic operator. In this code, the role of customs services is defined as leading in the supply chain within the framework of reducing barriers to world trade, ensuring the security of the external borders of the European Union. This allows us to consider customs limits as catalysts of the competitiveness of countries and companies.

Conclusions and suggestions. Consequently, customs regulation is a function of the state, which undergoes significant changes in the conditions of globalization. Features of the implementation of customs regulation in global supply networks depend, first of all, on the degree of integration of countries. There are three options for customs regulation within the framework of global supply networks: in the absence of economic integration, under the conditions of the free trade zone, in the conditions of creation of a single customs space. So, when creating a free trade zone and a customs union, customs procedures are much simplified. It should be emphasized that the growing volume of trade, the growing threat of international terrorism and international organized crime require effective national and international interaction between public services and business representatives. This can be achieved precisely through the formation of free trade zones and customs unions, which contributes to solving the problem of overcoming logistic risks by joint efforts of countries.

References

Література

1. Tsigankova, T.M., Olefir, A.O., Fursova, O.V. et al. (2003). Hlobalna torhova systema: rozvytok instytutiv, pravyl, instrumentiv SOT: monohrafiia [Global Trade System: Development of Institutions, Rules, Instruments of the WTO: Monograph]. Kyiv National Economic University. 660 p. [in Ukrainian].	1. Циганкова Т. М. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: монографія / Т. М. Циганкова, А. О. Олефір, О. В. Фурсова та ін.; за ред. Т. М. Циганкова. – К.: Київський національний економічний університет, 2003. – 660 с.

2. Yatsenko, O. (2017). Trade policy as an instrument of economic development. The international scientific and analytical, reviewed, printing and electronic journal of Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University "Ekonomisti", Vol. 2, P. 55–71.
2. Yatsenko O. Trade policy as an instrument of economic development / Olha Yatsenko // The international scientific and analytical, reviewed, printing and electronic journal of Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University "Ekonomisti". – Tbilisi, 2017. – № 2. – P. 55–71.
3. Sorokin, M.A. (2013). Tamozhennoe regulirovanie v XXI veke: protivorechiya i ugrozyi natsionalnykh sistem [Custom regulation in the XXI century: contradictions and threats of national systems]. Bulletin of the Adygei State University. Series 5: Economics, Vol. 4 (131), P. 10–14 [in Russian].
3. Сорокин М. А. Таможенное регулирование в XXI веке: противоречия и угрозы национальных систем / М. А. Сорокин // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 5: Экономика. – 2013. – № 4 (131). – С. 10–14.
4. Polanyi, K.P. (2014). Velikaya transformatsiya: Politicheskie i ekonomicheskie istoki nashogo vremeni [The Great Transformation: Political and Economic Origins of Our Time]. St. Petersburg: Ateleyya. 312 p. [in Russian].
4. Поланьи К. П. Великая трансформация: Политические и экономические истоки нашего времени / К. П. Поланьи. – СПб.: Алетейя, 2014. – 312 с.
5. Smirnova, E.A. (2011). Povedencheskie modeli globalnykh tsepey postavok [Behavioral models of global supply chains]. Logistics and Supply Chain Management, Vol. 6, P. 42–50 [in Russian].
5. Смирнова Е. А. Поведенческие модели глобальных цепей поставок / Е. А. Смирнова // Логистика и управление цепями поставок. – 2011. – № 6. – С. 42–50.
6. Shcherbakov, V.V. (2008). Logistika v svete sovremennykh tendentsiy razvitiya biznesa [Logistics in the light of current trends in business development]. In: Kommertsiya i logistika: sb. nauch. tr. [Commerce and logistics: a collection of scientific papers]. St. Petersburg: SPbGUEF. 232 p. [in Russian].
6. Щербаков В. В. Логистика в свете современных тенденций развития бизнеса / В. В. Щербаков // Коммерция и логистика: сб. науч. тр. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2008. – 232 с.
7. Official site of the State fiscal service of Ukraine (2013). Customs Code of Ukraine (with amendments and supplements introduced by the Laws of Ukraine). Retrieved from: <http://sfs.gov.ua/mk> [in Ukrainian].
7. Митний кодекс України (із змінами і доповн. внесеними Законами України) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/mk>.
8. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine (2006). International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (Kyoto Convention). Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643 [in Ukrainian].
8. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київська конвенція) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643.
9. Resolution of the Customs Co-Operation Council on Security and Facilitation of the international Trade Supply Chain (June 2002). Retrieved from: http://www.wcoomd.org/~media/WCO/Public/Global/PDF/About%20us/Legal%20Instruments/Resolutions/Security-Facilitation_Int_Trade_Supply_Chain.ashx?b=web.
9. Resolution of the Customs Co-Operation Council on Security and Facilitation of the international Trade Supply Chain (June 2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wcoomd.org/~media/WCO/Public/Global/PDF/About%20us/Legal%20Instruments/Resolutions/Security-acilitation_Int_

10. WCO Unique Consignment Reference (UCR) (June 2004). Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/resources/~media/633F01FC1783462EA9DBDE125AF48834.ashx>.

11. Customs Guidelines on Integrated Supply Chain Management (June 2004). Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-andtools/tools/~media/D81B2807C64A4B669942F88D51D5FCF6.ashx>.

12. Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade (June 2004, June 2012). Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-andtools/tools/~media/55F00628A9F94827B58ECA90C0F84F7F.ashx>.

13. Balassa, B. (2004). *Ekonomicheskaya integratsiya* [Economic integration]. Moscow: INFRA-M. 944 p. [in Russian].

14. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union and its member states, on the other hand (2015). Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].

15. State Statistics Service (2016). Statistical information. Foreign economic activity. Export-import of certain types of goods by countries of the world. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/e_iovt/arh_iovt [in Ukrainian].

16. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on Customs Risk Management and Security of the Supply Chain. Brussels, 8.1.2013 COM(2012) 793 final (2012), Retrieved from: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/customs_controls/risk_management/customs_eu/com_2012_793_en.pdf.

[Trade_Supply_Chain.ashx?db=web](http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/resources/~media/633F01FC1783462EA9DBDE125AF48834.ashx?db=web).

10. WCO Unique Consignment Reference (UCR) (June 2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/resources/~media/633F01FC1783462EA9DBDE125AF48834.ashx>.

11. Customs Guidelines on Integrated Supply Chain Management (June 2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-andtools/tools/~media/D81B2807C64A4B669942F88D51D5FCF6.ashx>.

12. Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade (June 2004, June 2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-andtools/tools/~media/55F00628A9F94827B58ECA90C0F84F7F.ashx>.

13. Баласса Б. *Экономическая интеграция* / Б. Баласса; под ред. Дж. Итуэлла, М. Милчейта, П. Ньюмена; пер. с англ. – М.: ИНФРА М, 2004. – 944 с.

14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

15. Статистична інформація. Зовнішньоекономічна діяльність. Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу [Електронний ресурс] / Державна служба статистики. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/zd/e_iovt/arh_iovt.

16. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on Customs Risk Management and Security of the Supply Chain. Brussels, 8.1.2013 COM(2012) 793 final [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/customs_controls/risk_management/customs_eu/com_2012_793_en.pdf.

УДК [658.15:330.322]=111

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.6.14

Olena V. Arefieva
Rzeszowska Polytechnic University by Lukashevich, Poland
Iryna M. Miagkyh
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
Nadiia V. Solovei
National Aviation University, Kyiv, Ukraine

THE IMPACT OF INVESTMENT CLIMATE AND FINANCIAL ANALYSIS IMPLICATIONS IN MAKING INVESTMENT DECISIONS

The paper attempts to expose the most favourable conditions for domestic enterprises to be to competitive in manufacturing and selling of competitive goods and products and thus have prospects for further effective development. The study provides insights into the economic nature of enterprise financial management basics as well as explores the processes of financial and economic activities to reveal the key indicators dynamics for production and sales, product supply patterns, to measure the effects from external and internal factors of change over a certain period, to identify the reasons for change and justify the enterprise development trends, together with building pathways to boost the enterprise performance. A thorough study on the roots of investment, investment activity, investment attractiveness and the factors that affect the stability of enterprise business development and investment activity enhancement have been conducted. The findings also present the results of an in-depth study on the investment climate specifics and impact factors that shape the investment climate in Ukraine. The analysis of investment attractiveness of the national businesses and the factors affecting alternative investment projects have been performed. Based on the research results, the paper offers a generalized investment solutions framework as well as suggests the criteria that facilitate effective investment decision making. In this study, financial analysis is viewed as a critical element within the overall crisis management system to ensure investment efficiency and identify enterprise development trends as well as the reasons for change and to be able to justify the enterprise further development prospects. The conclusions provide recommendations for making effective investment decisions.

Keywords: *investments; investment activity; investment attractiveness; investment projects; investment climate; financial analysis; investment attractiveness assessment; investment decision; factors; production; enterprise; criteria for making investment decisions.*

Олена В. Ареф'єва
Жешівський політехнічний університет імені І. Лукашевича, Польща
Ірина М. Мягких
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
Надія В. Соловей

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ТА ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ В ПРИЙНЯТТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ

У статті відображено необхідні відповідні умови для виробництва та реалізації конкурентоспроможної товарної продукції, за яких вітчизняні підприємства здатні ефективно розвиватися. У статті розкрито економічну сутність управління фінансами підприємства та процесів фінансово-господарської діяльності, які дозволяють виявити динаміку основних параметрів виробництва та реалізації продукції, її постачання, кількісно оцінити вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на зміну протягом певного періоду, визначити причини зміни і обґрунтувати тенденції розвитку підприємства, а також

визначити напрями та шляхи розвитку підприємства. Розкрито сутність інвестицій, інвестиційної діяльності, інвестиційної привабливості та визначено чинники, які впливають на стабільність економічного розвитку підприємств та активізацію їх інвестиційної діяльності. Розкрито сутність інвестиційного клімату і чинників, які формують інвестиційний клімат країни. Здійснено аналіз інвестиційної привабливості підприємств, виявлені чинники які впливають на альтернативні інвестиційні проекти. У статті на основі дослідження здійснено узагальнену класифікацію рішень щодо інвестиційних проектів, виявлено критерії, які сприяють прийняттю інвестиційних рішень. Розглянуто сутність фінансового аналізу як елементу системи антикризового управління інвестиційними ресурсами, що дозволяє визначити тенденції розвитку підприємства, виявити причини зміни і обґрунтувати розвиток підприємства на перспективу. У статті надано рекомендації щодо прийняття інвестиційних рішень.

Ключові слова: інвестиції; інвестиційна діяльність; інвестиційна привабливість; інвестиційні проекти; інвестиційний клімат; фінансовий аналіз; аналіз інвестиційної привабливості; інвестиційне рішення; чинники; виробництво; підприємство; критерії прийняття інвестиційних рішень.

Елена В. Арэфьева

Жешовский политехнический университет им. И. Лукашевича, Польша

Ирина Н. Мягких

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина

Надежда В. Соловей

Национальный авиационный университет, г. Киев, Украина

ВЛИЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА И ФИНАНСОВОГО АНАЛИЗА В ПРИНЯТИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕШЕНИЙ

В статье отражены необходимые соответствующие условия для производства и реализации конкурентоспособной товарной продукции, при которых отечественные предприятия способны эффективно развиваться. В статье раскрыта экономическая сущность управления финансами предприятия и процессов финансово-хозяйственной деятельности, которые позволяют выявить динамику основных параметров производства и реализации продукции, ее поставки, количественно оценить влияние внешних и внутренних факторов на изменение в течение определенного периода, выявить причины изменения и обосновать тенденции развития предприятия, а также определить направления и пути развития предприятия. Раскрыта сущность инвестиций, инвестиционной деятельности, инвестиционной привлекательности и исследованы факторы, которые влияют на стабильность экономического развития предприятий и активизации их инвестиционной деятельности. Раскрыта сущность инвестиционного климата и факторов, которые формируют инвестиционный климат страны. Проведен анализ инвестиционной привлекательности предприятий, выявлены факторы, влияющие на альтернативные инвестиционные проекты. В статье на основе исследования дана обобщенная классификация решений по инвестиционным проектам и названы критерии, способствующие принятию инвестиционных решений. Раскрыта сущность финансового анализа как элемента системы антикризисного управления инвестиционными ресурсами, позволяющего определить тенденции развития предприятия, выявить причины изменения и обосновать перспективы развития предприятия. В статье даны рекомендации по принятию инвестиционных решений.

Ключевые слова: инвестиции; инвестиционная деятельность; инвестиционная привлекательность; инвестиционные проекты; инвестиционный климат; финансовый

анализ; анализ инвестиционной привлекательности; инвестиционное решение; факторы; производство; предприятие; критерии принятия инвестиционных решений.

Problem statement. Investments are the foundation for the development of the companies, not only in single industries, but also of the entire country economy. The ability to invest depends on increasing or decreasing own production, the ability to solve social and environmental problems, the current conditions and the potential dynamics of physical, financial and human capital. Without reliable sources of investment, no matter how qualified experts are, it is difficult to hope for the sustainable development of domestic production, scientific, technical and social progress, and, consequently, have own place in the world economy.

At the present phase of economic development, the efficiency of investments depends on the restoration of financial, monetary, credit and investment markets in our country's economy. Economic growth and investment activity can only be achieved by creating active capital and investment market.

Ukraine today, as never before, needs efforts to revive its high-quality economic life in order to stabilize the economy and increase economic growth. Such a result can be achieved through financial stabilization, stimulation of savings and investments, structural adjustment, privatization and the creation of a capital market.

Analysis of recent researches and publications. The following economists have made a significant contribution to solving problems in evaluating the efficiency of investment activities of companies: O.V. Arefieva, S.O. Arefiev, I.O. Blank, O.M. Vovk, L.M. Hanuschak-Efimenko, B.V. Gubsky, G.V. Mitrofanov, I. Moskal, O.M. Nifatova, A.B. Omelchenko, S.T. Pyletska, V.V. Prokhorova, A.M. Proshalikina, M.S. Shkoda, V.G. Shcherbak, G.P. Shchedrovitsky etc.

The purpose of the article is to determine the economic essence of investment, investment activity and the role of financial analysis in making investment decisions.

Presentation of the main research material. The transition of the Ukrainian economy from planned to market, the opening of borders, the entrance of international companies on the Ukrainian market, domestic companies the importance of having appropriate conditions for the production and sale of competitive marketable products has increased significantly. Outdated equipment, significant wear and tear on most companies, the impossibility of modernizing it, for well-known reasons (high inflation in a period of unstable economy and political situation in Ukraine), does not allow a business entity not only to be competitive, but also to function in these conditions.

Company's financial management contributes to the application of financial analysis. Financial analysis is a set of methodological techniques of financial relations of business entities caused by objective and subjective factors, which are reflected in financial accounting and reporting. The subject of financial analysis is the financial and business processes and operations of financial results of the company, the economic potential and financial condition of the company, the factors causing the results and the efficiency of the financial and economic activities [6].

Financial and business processes make it possible to identify the dynamics of the main parameters of production and sales of products, their supply, quantify the impact of external and internal factors on their change during the analyzed period and determine the direction and development of the company.

Analysis of financial results is characterized by indicators: net income from product sales, gross profit, financial result from operating activities, net profit. This allows you to determine the development trends of the company, compare the results achieved with similar average industry results and the results of the company in the previous period, determine the reasons for the change and justify the prospects for the company.

An important component of the financial analysis is the economic potential and the financial condition of the company, the economic potential is characterized by the volume and composition of the property and the sources of its financing, and the financial potential consists of its own capital and liabilities. The financial condition is estimated according to the degree of dependence of the company on external sources of financing, according to the indicators of its financial stability, solvency and creditworthiness.

Factors as a subject of financial analysis represent the circumstances affecting the indicators, or a number of indicators, of financial and economic activity of the company and lead them to change in the study period [6].

In modern economic conditions, investments are the most important mechanism for creating conditions for overcoming the economic crisis, a means of implementing structural shifts in production, a basis for scientific and technological progress and improving economic efficiency at the micro and macro level of the economy. Therefore, today one of the most important areas of stable economic development of companies is the intensification of investment activities.

The investment climate is a combination of political, legal, economic and social conditions that ensure and facilitate the investment activities of domestic and foreign investors [8].

A favorable investment climate should ensure, first of all, the protection of the investor's rights from investment risks, that is, unforeseen loss of income and capital. Factors shaping the country's investment climate [8]:

- the level of development of productive forces and the country of the investment market is the country and structure of production, the level of development of the labor force, the country of the market for investment goods and services;

- political and legal factors – the creation of an appropriate legislative and regulatory field, which depends on the political will of the legislative and executive branches of government; measures for country support and stimulation of investment activities; achieving stability of the national currency; currency regulation: ensuring the attractiveness of investment objects;

- state of the financial and credit system and the activities of financial intermediaries: the investment activities of commercial banks; the level of development and functioning of the banking system; investment policy of the NBU;

- status of a foreign investor: foreign investment regime; the activities of international financial and credit institutions; availability of free economic and offshore zones;

- investment activity of the population: property relations in the country; condition of the real estate market; the stability of the national currency and the like.

Today, destabilization in the economy of Ukraine from which domestic companies suffer causes them, due to their limited resources, to actively search for sources of investment in order to be able to finance any of their projects.

The development and decline (bankruptcy) of companies, in particular, the quantity and quality of services provided, the expansion of production, the ability to solve social and environmental problems, the current level and potential dynamism of physical, financial and human capital, depend on the ability to invest. The problem of investment activity has become one of the most pressing in the process of economic reform.

The formation of the investment potential of companies is an important component of the strategic development of the economy of this object. Thus, by attracting investment resources, companies can ensure the fulfillment of important tasks, which in the future will form a number of competitive advantages in an economically social way.

But today, considering that “not only the general country of the country's economy, but also the conditions for doing business, in particular the degree of government intervention and the level of corruption” [9], significantly reduces the investment attractiveness of businesses, regardless of

their forms of ownership and activity to be attractive and to have the prospect of “pleasing the investor”. The intensification of investment activity, the growth of investment from all possible sources and their effective use is a special prerequisite for economic growth both of the country as a whole and of individual business entities [4]. Therefore, in order to receive investments, business entities make an investment decision, which is out of their strategic plans.

Activation of investment activity of business entities, first of all, requires a thorough comprehensive analysis of its determining factors [7]. The country of investment activity of domestic companies can be assessed by analyzing their main indicators, such as investment, the share of investment in gross domestic product (GDP), the share of real investment in total investment, the share of real investment in fixed capital and others [7].

The value of a comprehensive analysis (which enables a business entity to determine its financial potential) for planning and carrying out investment activities is difficult to overestimate, with particular attention paid to the preliminary analysis, which should be carried out at the design stage of investment projects. This will allow the company's management to make high-quality and informed management decisions.

The first step in the study of the investment activity of a company should be its diagnosis, which will allow determining both the current country and the future development of the company. It is diagnostics, as a comprehensive assessment of investment activity, that opens up ways to search for reserves to maximize the profitability of companies, to achieve financial stability, solvency, and to increase the pace of economic development and competitiveness.

Such an analysis allows the manager to effectively manage the investment attractiveness of companies and it is carried out in the following sequence: at the first stage of a credit operation, a company determines the nature of its activities (internal organizational and production structure, list of employees, main activities, etc.), an approximate set of indicators that is subject to analysis of investment attractiveness. This makes it possible to select the largest number of indicators and ensure the transparency and accuracy of analytical calculations. At the second stage, the analysis of the organizational and production structure of the company is carried out, internal communications and the subordination of business units are established. This makes it possible to identify the influence of structural elements on the investment attractiveness of the company. At the third stage, the creditworthy activity of the company is estimated, its commercial reputation in order to avoid doubtful relations of the company with partners of market relations.

The analysis is based on the financial statements of the company, subject to mandatory disclosure. If it is necessary to use informal indicators, they can be analyzed only by experts.

Formal indicators are analyzed on the basis of the company's financial statements, which are subject to mandatory disclosure. Informal indicators can be analyzed only by experts, because they have no formulas for the calculation and a clear set of source data. Analysis of financial statements is essentially a structural analysis of the company.

It should be noted that the assessment of commercial reputation is a comprehensive expert opinion with recommendations for the introduction of cooperation with the company and if the analysis is carried out only within the company can begin the analysis procedure for identifying the borrower, determining its place in the company structure, the specifics and type of its activity, and then go to the direct calculation and the preparation of expert opinion.

Special attention should be paid to the process of managing investment resources - how to find and substantiate the attracted economic resources of an company, consists of the following steps:

- determination of the size and types of required resources;
- search for sources of their formation and their value;
- search for methods of their financing;

- optimization of the structure of resources and their effective use;
- building investment potential.

It should be noted that in the process of managing investment resources, it is necessary to minimize the cost of resources, their composition and structure, to justify the need for reservations [10], and also to maximize the effectiveness of investment activities, taking into account the possibilities, resources and conditions for their use. Management of investment resources is a set of processes of formation and increase of investment potential, the implementation of which ensures the revitalization and efficiency of the investment activity of companies [3].

Management of investment resources in the context of the constant growth of their value and limitations requires the search and development of new methodological approaches to management. The system of company resource management "is a complex of principles, functions, methods and mechanisms of management, which together ensure the execution of the main mission of management – enhancing investment activity" [3].

The purpose of analyzing the investment attractiveness of companies is to determine the country of affairs within the company and assess the risk of the possible investment of financial resources.

The attractiveness of companies for potential buyers is increasing as a result of their restructuring and pre-privatization training. The conversion and disaggregation of single industries, the restructuring of financial debt and others will be favorable in this state. It will be the basis for reducing the cost of production; will ensure its competitiveness not only in the domestic and global markets. Under such conditions, grow of attractiveness will be privatization of strategically important companies for investors.

An important tool to increase the attractiveness of Ukrainian companies, the liquidity of their shares in the domestic and international markets is financial restructuring. Its essence lies in changing the structure of the company's own and borrowed capital, the composition of its assets, the separation (sale, lease) of property that is not used in technological processes in order to improve the financial condition of the company. One of the main measures of financial restructuring is the transformation of the company's debt into equity or the sale of debt in exchange for granting the lender a share in the authorized capital. The financial effect of this mechanism is the actual repayment of debts of the joint stock company in exchange for securities, the rapid flow of funds into the budget. As a result, the real market value of privatized significantly increases [3].

Making decisions of an investment nature, like any other type of management, is based on the use of various, formalized and non-formalized methods.

The main focus of the preliminary analysis is to determine indicators of the possible economic efficiency of investments, i.e. return on investment provided for in the investment project. As a rule, the time aspect of the value of money is taken into account in the calculations.

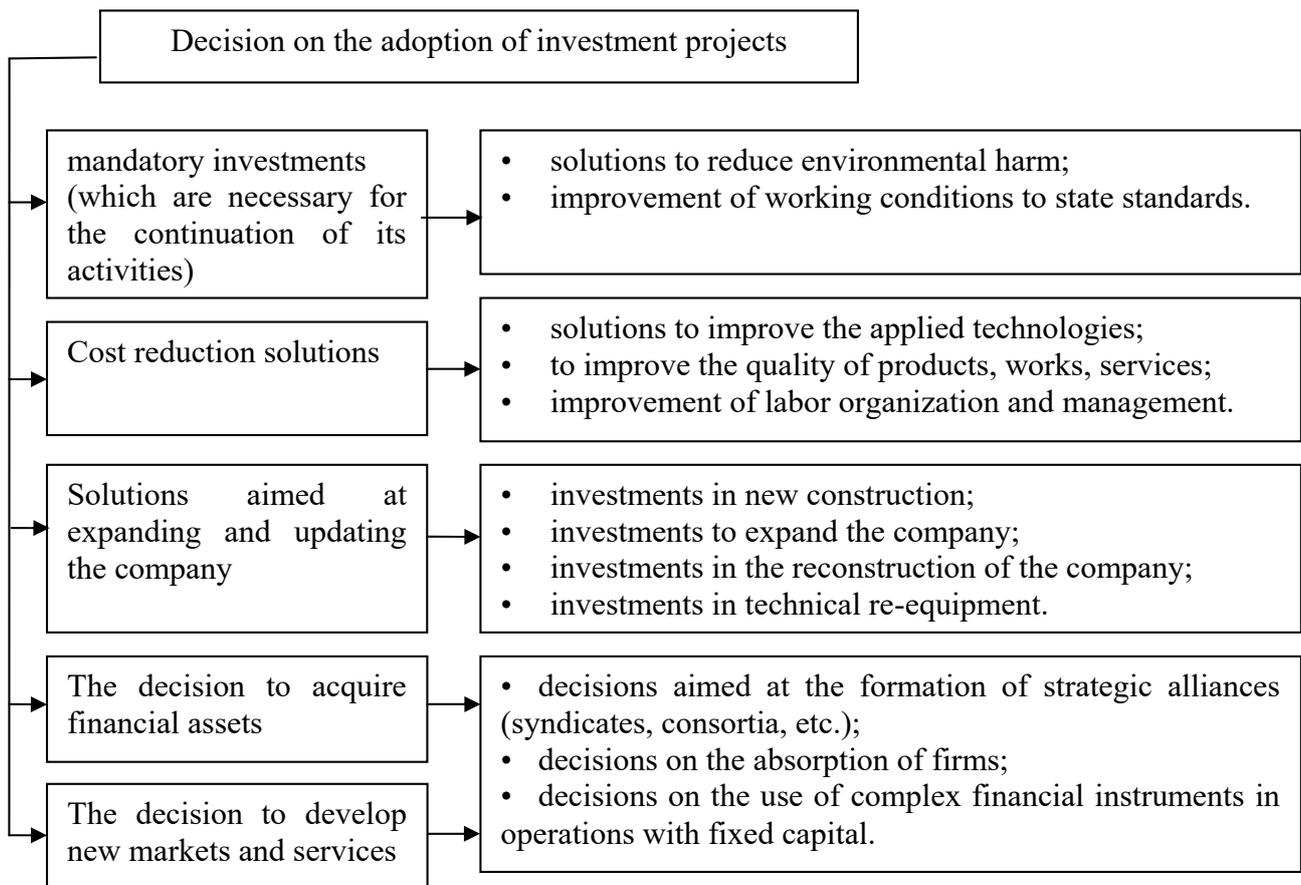
Very often, an company faces a situation when there are a number of alternative (mutually exclusive) investment projects. Naturally, there is a need to compare these projects and select the most attractive ones, and it is necessary to take into account all the factors influencing and the criteria imposed on this investment project.

Making decisions on investment projects is complicated by various factors: type of investment; investment project cost; the multiplicity of projects available; limited financial resources available for investment; risk associated with the adoption of a decision. In general, all solutions can be classified (Fig. 1).

The task is more complicated if we are talking about investments related to the expansion of our core business, since in this case a number of new factors must be taken into account: the possibility of changing the company's position on the market for commercial products, the

availability of additional volumes of material, labor and financial resources, the possibility of developing new markets, etc.

Obviously, the question of the size of the estimated investment is important. Thus, the level of responsibility associated with the adoption of projects, for example, the cost of 100 000 UAH and 1 000 000 UAH completely different. Therefore, the depth of the analytical study of the economic side of the project, which precedes the decision making, must be different. In addition, in many business entities, it becomes common practice to differentiate investment decision-making rights, i.e. the maximum amount of investment is limited, within the framework of which a manager can make independent decisions.

Source: built by authors according to [1, 3, 4, 7, 11].

Fig. 1. Classification of decisions on investment projects

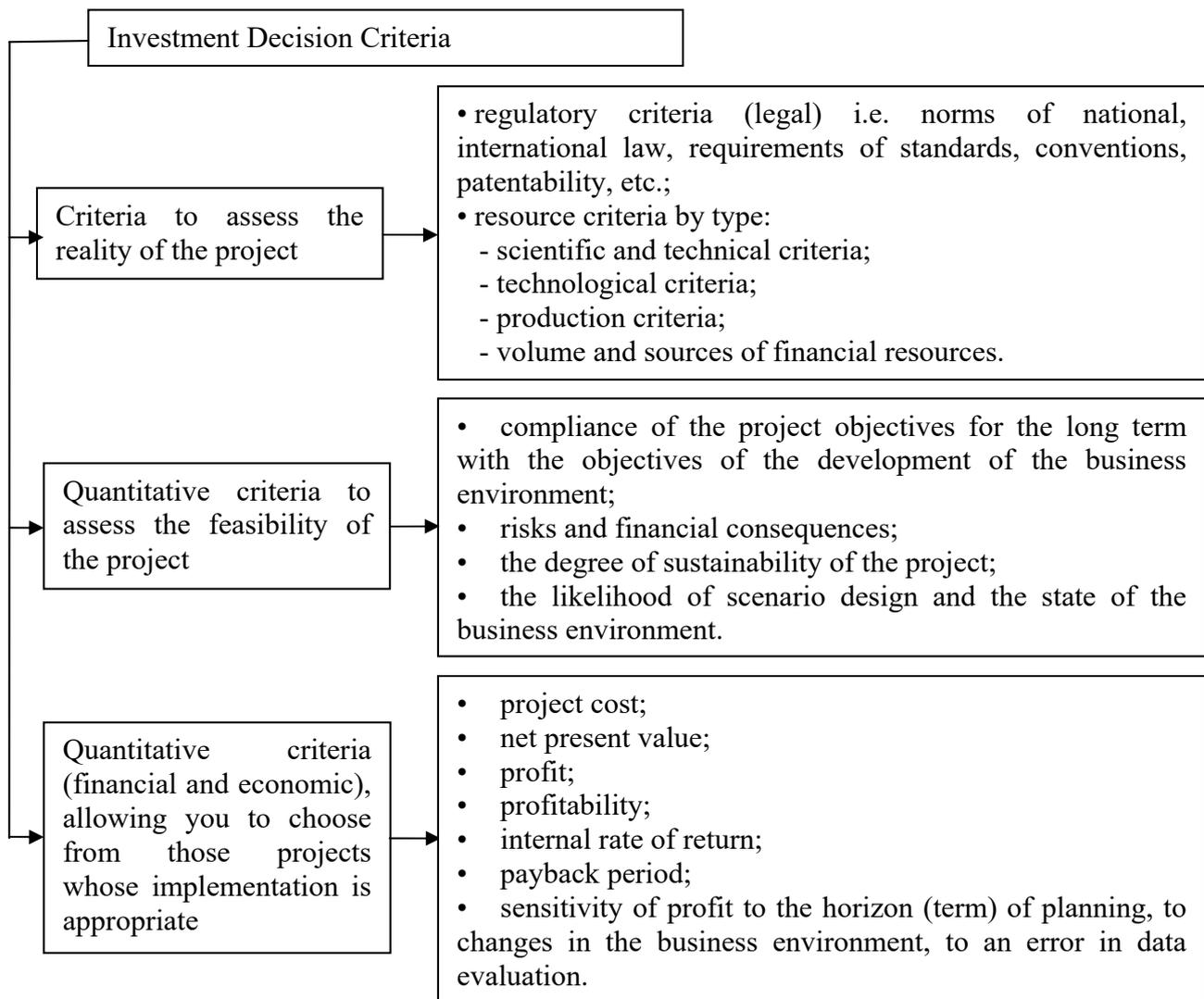
Attention should be paid to the definition of projects on the mechanisms of their interaction. For example, two analyzed projects are independent, if the decision on the adoption of one of them does not affect the decision on the adoption of the other. And the two projects under consideration are alternative if they cannot be implemented simultaneously, i.e. acceptance of one of them automatically means that the second draft will not be acceptable.

Investment activity is always carried out in conditions of uncertainty, the degree of which can vary significantly. So, at the time of the acquisition of new fixed assets it is never possible to accurately determine the economic effect of this operation. Therefore, decisions are often made on an intuitive basis.

Therefore, when making an investment decision, the manager takes into account the recommended criteria for making investment decisions (Fig. 2).

In general, making an investment decision requires the collaboration of many people with different qualifications and different views on investments. However, the last word remains for the financial manager, who also, apart from the criteria, must refer to the rules for making investment decisions:

1. It makes sense to invest in production or securities only if you can get a net profit more than from keeping money in a bank.
2. It makes sense to invest funds only if the profitability of the investment exceeds the rate of inflation.
3. It makes sense to invest only in projects that are most cost-effective considering discounting.

Source: built by authors according to [2, 4, 8, 9, 11].

Fig. 2. Criteria for making investment decisions

Thus, the decision to invest in a project is made if it meets the following criteria:

- low cost of the project;
- minimizing the risk of inflation losses;
- short payback period;
- stability or concentration of income;
- high profitability of the project;

- lack of more profitable alternatives.

Conclusions. So, the predominance of negative assessments of the modern investment climate of Ukraine requires its deep scientific task, the development and implementation of a number of measures to improve it.

The attractiveness of companies for potential buyers is increasing as a result of their restructuring and pre-privatization training. Favorable in this regard are the conversion and disaggregation of single industries, the restructuring of financial debt, and others. An important tool to increase the attractiveness of Ukrainian companies, the liquidity of their shares in the domestic and international markets is financial restructuring.

Investments are called all types of property and intellectual values invested in the objects of entrepreneurial and other types of activity, as a result of which a profit is created or a social effect is achieved. In the system of reproduction, investment belongs to the development of the role in the restoration and increase of productive resources. In turn, it ensure appropriate rates of economic growth.

Thus, in practice, business entities based on the results of a timely in-depth financial analysis, make managerial decisions on the choice of investment projects. As a rule, projects are chosen not so much by the most profitable and least risky, but by those that best fit to the strategy of the company.

References

Література

1. Arefieva, O., Piletska, S. Arefiev, S. (2018). The innovative activity of enterprises as a prerequisite for sustainable economic development. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 4, No. 1, P. 1–7. DOI: 10.30525/2256-0742/2018-4-1-1-7.
2. Blank, I.O. (2001). *Investytsiinyi menedzhment: uchbovyi kurs* [Investment management: a training course]. Kyiv: Elha–Nika–Tsentr. 488 p. [in Ukrainian].
3. Vovk, O.M. (2009). Formuvannia systemy upravlinnia investytsiinykh resursamy aviatsiino-remontnykh pidpriemstv [Formation of management system for investment resources of aviation repair enterprises]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti* [Bulletin of economy of transport and industry], No. 28, P. 217–219 [in Ukrainian].
4. Havrylenko, N.I., Cherednikova, O.O. (2012). Osoblyvosti investytsiinykh protsesiv na makro- ta makrorivni [Features of investment processes at macro- and macro levels]. Retrieved from: <http://economicvistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=305> [in Ukrainian].
5. Pro investytsiinu diialnist [On investment activity: Law of Ukraine dated 18.09.1991 N 1560-XII]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> [in Ukrainian].
1. Arefieva O. The innovative activity of enterprises as a prerequisite for sustainable economic development / O. Arefieva, S. Piletska, S. Arefiev // *Baltic Journal of Economic Studies*. – 2018. – Vol. 4, No. 1. – P. 1–7. DOI: 10.30525/2256-0742/2018-4-1-1-7.
2. Бланк І. О. Інвестиційний менеджмент: учбовий курс / І. О. Бланк. – К.: Ельга–Ніка–Центр, 2001. – 488 с.
3. Вовк О. М. Формування системи управління інвестиційними ресурсами авіаційно-ремонтних підприємств / О. М. Вовк // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2009. – № 28. – С. 217–219.
4. Гавриленко Н. І. Особливості інвестиційних процесів на макро- та макrorivni [Електронний ресурс] / Н. І. Гавриленко, О. О. Череднікова. – Режим доступу: <http://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=305>.
5. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 N 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

6. Mitrofanov, H.V., Kravchenko, H.O., Barabash, N.S. (2002). *Finansovyi analiz: navch. posib.* [Financial Analysis: Textbook]. Kyiv National Trade and Economics University. 301 p. [in Ukrainian].
7. Miahkykh, I.M. (2016). *Teoretyko-metodychnyi pidkhid do kompleksnoi otsinky investytsiinoi diialnosti aviatsiinoho pidpriemstva* [Theoretical and Methodical Approach to the Integrated Assessment of the Investment Activity of the Aviation Enterprise]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu* [Economic Bulletin of the National Mining University], No. 1, P. 110–116 [in Ukrainian].
8. Moskal, I. (2013). *Investytsiyni protses v Ukraini yak vyznachalniy chynnyk ekonomichnoho rozvytku* [Investment Process in Ukraine as a Defining Factor in Economic Development]. *Nauka y ekonomika* [Science and Economics], No. 4 (32), Vol. 2, P. 299–303 [in Ukrainian].
9. Proshchalykina, A.M., Shevchuk, A.M. (2010). *Investuvannia v ekonomiku Ukrainy* [Investing in the economy of Ukraine]. Retrieved from: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4972/1/23%20-%2028.pdf> [in Ukrainian].
10. Shchedrovitskii, G.P. (2003). *Metodologiya i filosofiya upravlencheskoi deiatelnosti: osnovnoe poniatia i printcipy* [Methodology and philosophy of organizational management: the basic concepts and principles]. Moscow: Sprava. Vol. 5. 288 p. [in Russian].
11. Ganushchak-Efimenko, L.M., Shkoda, M.S., Nifatova, O.M. (2018). *Strategic approach to managing the risk of the company's business portfolio*. *Management*, Vol. 27, No. 1, P. 111–118. DOI: <https://doi.org/10.30857/2415-3206.2018.1.10>.
6. Мітрофанов Г. В. *Фінансовий аналіз: навч. посіб.* / Г. В. Мітрофанов, Г. О. Кравченко, Н. С. Барабаш. – К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2002. – 301 с.
7. Мягких І. М. *Теоретико-методичний підхід до комплексної оцінки інвестиційної діяльності авіаційного підприємства* / І. М. Мягких // *Економічний вісник Національного гірничого університету*. – 2016. – № 1. – С. 110–116.
8. Москаль І. *Інвестиційний процес в Україні як визначальний чинник економічного розвитку* / І. Москаль // *Наука й економіка*. – 2013. – № 4 (32), Т. 2. – С. 299–303.
9. Прошчаликіна А. М. *Інвестування в економіку України* [Електронний ресурс] / А. М. Прошчаликіна, А. М. Шевчук. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4972/1/23%20-%2028.pdf>.
10. Щедровицкий Г. П. *Методология и философия оргуправленческой деятельности: основное понятия и принципы* / Г. П. Щедровицкий. – М.: Справа, 2003. – Т. 5. – 288 с.
11. Ganushchak-Efimenko L. M. *Strategic approach to managing the risk of the company's business portfolio* / L. M. Ganushchak-Efimenko, M. S. Shkoda, O. M. Nifatova // *Management*. – 2018. – Vol. 27, No 1. – P. 111–118. DOI: <https://doi.org/10.30857/2415-3206.2018.1.10>.

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Київський національний університет технології та дизайну видає з 1999 року періодичний науковий економічний журнал «Вісник КНУТД», серія «Економічні науки».

Журнал визнаний ВАК України фаховим з економічних наук. З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, економіці, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку економіки в ринкових умовах. Активна участь в наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних та прикладних досліджень з усіх напрямків економічних наук, посиленню впливу економіки на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних та інших проблем розвитку суспільства, входженню України в міжнародні економічні союзи.

Журнал є дуже цікавим для науковців, аспірантів, студентів, фахівців національного господарства, державних службовців.

Рубрики журналу «Вісник КНУТД», серія «Економічні науки»:

- **ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**
- **МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ**
- **СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ**
- **ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА**

Періодичність видання – 6 раз на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації – українською, російською і англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування з боку членів редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою Київського національного університету технології та дизайну до друку.

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 4 к. 1409
тел./факс: +38 (044) 280-10-80

**Інформаційна довідка
ДО УВАГИ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ
«Вісник Київського національного університету технологій та дизайну»
серія «Економічні науки»**

Редакційна колегія журналу «Вісник Київського національного університету технологій та дизайну» приймає до розгляду наукові статті авторів за матеріалами досліджень і науково-технічних розробок. Подані статті розглядаються редакційною колегією журналу «Вісник КНУТД» і після отримання позитивної рецензії приймаються до публікації.

ПРАВИЛА ПОДАННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ

Для публікації автори подають в редакцію журналу:

1. **Рукопис статті** з анотаціями російською та англійською мовами, які розміщуються після тексту статті (роздрукований з електронного варіанта статті (файлу), підписаний авторами, в **2 (двох) примірниках**). Один примірник передається для редакторської роботи та рецензування.

2. **Електронний варіант статті** з анотаціями російською та англійською мовами, які розміщуються після тексту статті (файл на CD- або CD-RW-дисках). Файл статті повинен мати таку назву (англ. мовою): П.І.Б. (автора статті англ. мовою) Stat. **Наприклад: Karpenko Stat**

3. **Електронний файл та роздрукований варіант інформації про автора** (-ів) подається українською, російською та англійською мовами. Фото авторів обов'язкове, розмір 3x4, формат файлу jpg. Файл інформації повинен мати таку назву (англ. мовою): П.І.Б. (автора статті англ. мовою) Inform engl. **Наприклад: Karpenko Inform engl**.

Алгоритм оформлення авторських даних такий:

Алгоритм оформлення авторських даних:

	Англійською МОВОЮ	Українською МОВОЮ	Російською МОВОЮ
Прізвище, ім'я, по батькові			
Науковий ступінь			
Учене звання			
Посада			
Місце роботи (вищий навчальний заклад, кафедра без скорочень)			
ID (у системі наукової ідентифікації)			
ORCID (http://orcid.org/)			
ResearcherID (http://www.researcherid.com)			
Адреса надсилання видання			
Телефон			
Електронна адреса			
Фото автора			

4. **Рецензія** на статтю, підписана доктором наук за напрямом наукової діяльності (підпис рецензента повинен бути засвідчений установою).

5. **Оригінал платіжного документу**, який засвідчує оплату за публікацію. **Оплата здійснюється після рецензування та прийняття статті до друку.**

6. **Договір** з підписами авторів про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до інших видань.

7. **Заява** на друк.

Вимоги до структури та оформлення матеріалів:

– прізвище, ім'я та по-батькові автора (співавторів) – повністю, без скорочень, вчене звання, вчена ступінь, точна назва посади та місця роботи (повна назва кафедри або іншого структурного підрозділу, без абревіатур), робоча та домашня поштові адреси з індексами, електронна адреса (дуже бажано особиста, а не кафедральна), робочий, домашній та мобільний номери телефонів, основні наукові інтереси (найчастіше – тематика дисертаційного дослідження);

– анотація трьома мовами (укр., рос., англ.); ключові слова – теж трьома мовами, 5-6 позицій (анотація повинна бути не менш як 1800 знаків, включаючи ключові слова);

– структура тексту статті: **постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями; аналіз останніх публікацій по проблемі; невирішені частини дослідження, мета дослідження, виклад основних результатів та їх обґрунтування; висновки та перспективи подальших досліджень;**

– всі структурні розділи по тексту мають бути виділені жирним шрифтом;

– всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела;

– всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;

– посилання на підручники та науково-популярну літературу є небажаними;

– посилання на власні публікації є не бажаними і допускаються лише в разі нагальної потреби;

– якщо в огляді літератури або далі по тексту Ви посилаєтесь на прізвище вченого – його публікація має бути у загальному списку літератури після статті;

– вторинне цитування не дозволяється! Якщо Ви цитуєте Адама Сміта – то посилання має бути саме на Сміта, а не на автора, який читав Сміта;

– інтервал – 1,15; шрифт – 12 пт. Поля – по 2 см з кожного боку. Лише Microsoft Word, doc, docx. Шрифт – TimesNewRoman. Всі нетекстові об'єкти мають бути побудовані із застосування засобів Microsoft Word (Microsoft Excel Chart, Microsoft Equation тощо). При побудові графіків майте на увазі, що журнал є чорно-білим;

– у формулах – лише найрозповсюдженіші символи із стандартного набору;

– таблиці мають бути пронумеровані, кожна повинна мати назву;

– всі малюнки та графіки мають бути пронумеровані та мати назву;

– список джерел – не менше 10 позицій, мовами оригіналу, оформляється згідно з ДСТУ 8302:2015. У тексті рукопису посилання на літературу ставляться в квадратні дужки.

Окремо подається **References** списку літератури оформленого за вимогами:

транслітерація с укр – <http://www.slovyk.ua/services/translit.php>;

транслітерація с рус – <http://www.fotosav.ru/services/transliteration.aspx>.

Структура анотації (не менше 1800 знаків), що складаються з наступних розділів:

Вступ і мета дослідження: слід чітко описати логічне обґрунтування для проведення дослідження, виходячи з попередніх робіт по відношенню до досліджуваної. Цей розділ повинен закінчуватися твердженням конкретного питання, що вирішується або висунутою гіпотезою.

Далі слід вказати мету дослідження.

Методи дослідження: слід перерахувати використовувані методи, не вдаючись у великі методичні подробиці і позначити найбільш важливі результати.

Результати: слід перерахувати основні результати без вступу. У дужках слід додавати тільки основні статистичні дані. Не потрібно приводити **висновки**.

Висновки: необхідно надати ключові висновки якомога чіткіше. Можна включати короткий, більш загальне тлумачення результатів та/або конкретні рекомендації для подальших досліджень.

Редакція лишає за собою право на незначне редагування та скорочення, зберігаючи при тому головні висновки та авторську стилістику.

**СТАТТІ, ОФОРМЛЕНІ БЕЗ ДОТРИМАННЯ ЗАЗНАЧЕНИХ ВИМОГ,
РОЗГЛЯДАТИСЯ НЕ БУДУТЬ!**

Остаточний висновок щодо публікації схвалює редакційна колегія журналу та повідомляє автора (-ів) телефонним дзвінком або повідомленням по електронній пошті.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 01011, м. Київ-11, вул. Немировича-Данченка, 2,
корп. №4, кім. 4-1409, (044) 280-10-80

Статті приймаються на поштову скриньку: econ-vistnyk@knutd.edu.ua.

Банківські реквізити журналу «Вісник КНУТД» для перерахування оплати за публікацію наукової статті (вартість 1 стор. формату А4 коштує 60 грн):

Одержувач: Київський національний університет технологій та дизайну

Код ЄДРПОУ отримувача: 02070890

Банк отримувача: ДКСУ у м. Києві

Код банку отримувача: 820172

Розрахунковий рахунок: 31259228203551

Призначення платежу: П.І.Б. (автора (-ів) публікації) – за публікацію у журналі «Вісник КНУТД» Серія Економічні науки

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ареф'єва Олена Володимирівна

доктор економічних наук, професор, відділ підприємства, менеджменту та екоінновативності Жешівського політехнічного університету імені І. Лукашевича, Польща

<https://orcid.org/0000-0001-5157-9970>

Scopus Author ID: 36068889000

Ареф'єв Сергій Олегович

доктор економічних наук, професор кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2184-458X>

E-mail: arefievso@ukr.net

Дудорова Тетяна Юріївна

аспірант кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8022-2786>

Злотенко Олександр Борисович

аспірант кафедри менеджменту, адміністрування та готельно-ресторанної справи Хмельницького національного університету, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-7072-9647>

E-mail: zlotenco@ukr.net

Іздебська Наталія Валентинівна

аспірант Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

Кулак Наталія Валеріївна

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри приватного та публічного права Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-8619-8975>

Researcher ID: Q-4516-2016

E-mail: kulak.nv@knutd.edu.ua

Мурована Любов Вікторівна

асистент кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8638-5850>

E-mail: knutd_1@ukr.net

Мягких Ірина Миколаївна

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3868-9643>

Scopus Author ID: 56669971700

E-mail: mred_1965@i.ua

Птащенко Олена Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент, керівник відділу маркетингу та корпоративних комунікацій Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2413-7648>

E-mail: olena.ptashchenko@hneu.net

Ручинська Наталія Сергіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики і математичного моделювання Миколаївського національного аграрного університету, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-6670-5829>

Researcher ID: G-8721-2017

E-mail: ruchinska@mnaeu.edu.ua

Соловей Надія Василівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-4132-4709>

E-mail: 0669222201@ukr.net

Хомутенко Алла Віталіївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Одеського національного економічного університету, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7176-9613>

Researcher ID: P-7466-2014

E-mail: 24.06.alla@gmail.com

Шацька Зорина Ярославівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бізнес-економіки та туризму Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1600-1481>

E-mail: shatskaya@ukr.net

Шевченко Інна Юрївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємництва Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-0758-9244>

Researcher ID: G-1416-2016

E-mail: shevchenko.khnadu@gmail.com

Шевченко Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук, викладач кафедри обліку і бізнес-консалтингу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8188-3551>

E-mail: irina_shev4enko@ukr.net

Щербак Валерія Геннадіївна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7918-6033>

Scopus Author ID: 36053504500

Researcher ID: P-6903-2016

E-mail: valery_shcherbak@i.ua

ВІСНИК КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Комп'ютерний набір та макетування

Кривонос О. О.

Технічний редактор

Ганущак-Єфіменко Л. М.

Відповідальний за друкарські роботи

Коноваленко Ю. В.

Підп. до друку 19.12.2018. Формат 60×84 1/8.
Ум. друк. арк. 9,29. Облік. вид. арк. 7,28. Наклад 100 пр. Зам. 875.

Видавець і виготовлювач Київський національний університет технологій та дизайну.
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, 01601, Україна.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 993 від 24.07.2002 р.

BULLETIN OF THE KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGIES AND DESIGN

Computer Typesetting & Modeling

Kryvonos O. O.

Technical Editor

Ganushchak-Yefimenko L. M.

Responsible for printing

Konovalenko Y. V.

Printing proof 19.12.2018. Format 60×84 1/8.
Conditional sheet 9.29. Calculated sheet 7.28. Circulation 100 copies. Order N 875.

KNUTD Instant Printing Department.
Nemirovich-Danchenko Street, 2, Kyiv, 01601, Ukraine.

Certificate ДК № 993, 24.07.2002.

СЕРТИФІКАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
«СТАНДАРТ»

СЕРТИФІКАТ

відповідності системи управління якістю

Цим сертифікатом посвідчується,
що система управління якістю стосовно:
організації та здійснення освітньої діяльності
та надання освітніх послуг

що здійснює
Київський національний університет технологій та дизайну (КНУТД)

Юридична адреса: Україна, 01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, буд. 2
Фактична адреса: Україна, 01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, буд. 2
Код ЄДРПОУ 02070890

згідно з чинними нормативними документами,
відповідає вимогам стандарту

ДСТУ ISO 9001:2015

«Системи управління якістю. Вимоги.»
(IDT, ISO 9001:2015)

Перевірка відповідності сертифікованої системи управління якістю вимогам зазначеного стандарту здійснюється шляхом періодичних наглядових аудитів

Сертифікат виданий Органом сертифікації
ТОВ «Сертифікаційний центр «СТАНДАРТ»,
Україна, 03680, м. Київ, вул. Желябова, 2, офіс 206,
тел.: (044) 456-24-16

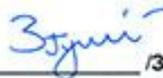

80045
ISO/IEC 17021

Сертифікат виданий
"07" липня 2017 р.
№0049-QM17
дійсний до
"06" липня 2020 р.

Директор ТОВ «СЦ «СТАНДАРТ»

/З.Д. Гуліна/

CERTIFICATE

QMSCERT®

QMSCERT, an accredited provider of third-party system certification organization for ISO 9001 quality management systems and acting in accordance with the requirements of ISO 17021 for registrars attests that:

KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGIES AND DESIGN

2, NEMIROVICH-DANCHENKO STREET,
KYIV 01011 UKRAINE

with a scope of:

*Organization & Implementation of Educational Activities
& Provision of Educational Services*

has established a quality management system that is in conformance with the
International Standard

ISO 9001:2015

April 9th, 2021

Certification Period Ending

April 10th, 2018

Initial Certification Date

April 10th, 2018

Certification Date

IAF/EA Subsector: 37

For the QMSCERT Board

This certification is subject to Annual Surveillance Audits. The certification is valid (for three years) only if it is followed by the annual surveillance audits approval.

For information concerning the validity of the certificate, you can visit the site www.qmscert.com

Inspection - Certification

QMSCERT® N. 100418-10